

T.C

**KILIS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**1945-1960 YILLARINDA TÜRKİYE'DE
AMERİKA İMGESİ (AMERİKALILAŞAN TÜRKİYE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kürşat KILIÇ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Meral KUZGUN

**KILIS
TEMMUZ 2017**

T.C
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1945-1960 YILLARINDA TÜRKİYE'DE
AMERİKA İMGESİ (AMERİKALILAŞAN TÜRKİYE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜRŞAT KILIÇ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Meral KUZGUN

KİLİS
TEMMUZ 2017

TC.
KILIS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1945-1960 YILLARINDA TÜRKİYE'DE AMERİKA İMGESİ
(AMERİKANLAŞAN TÜRKİYE)

KÜRŞAT KILIÇ

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

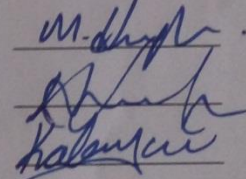
Jüri Üyeleri

Yrd. Doç. Dr. Meral KUZGUN (Danışman-Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Ali GÜRSEL (Üye)

Yrd. Doç. Dr. İsa KALAYCI (Üye)

İmzası

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

SBE Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat KUZUCU

T. C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu ve bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. 05.07.2017

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Kürşat KILIÇ

İmzası

ÖZET

1945-1960 YILLARINDA TÜRKİYE'DE AMERİKA İMGESİ (AMERİKALILAŞAN TÜRKİYE)

KILIÇ, Kürşat

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Meral KUZGUN

Temmuz- 2017, Sayfa: 199

Türk-ABD ilişkileri Osmanlı Devleti'ne dayanmakla beraber iki ülke tarihi açısından en önemli dönemini 1945-1960 yılları arasında yaşamıştır. Türkiye II. Dünya Savaşı sonrası değişen uluslararası dengeler sonucunda bu dönem de ABD ile bağlayıcı anlaşmalar imzalamak durumunda kalmıştır. Bu çalışma 1945-1960 yılları arasında Amerikan kültürünün Türkiye'de yaygınlaşmasını ele almakla birlikte, kültür ve medeniyet kavramlarını, Osmanlı- ABD ticari, siyasi, diplomatik ve eğitim faaliyetlerini de içermektedir. XIX. yüzyılda Anadolu'ya gelen misyonerler vasıtasıyla yerleşmeye başlayan Amerikan kültürünün 1945-1960 yıllarında Truman Doktrini ve Marshall yardımları bağlamında Türk kamuoyunda basın ve medya aracılığıyla egemen kültür haline gelme süreci verilmeye çalışılmıştır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde başlangıcından 1945'e kadar Türk-ABD ticari ve kültürel ilişkileri ile birlikte ABD'nin misyonerler vasıtası ile Anadolu'da etkin hale gelmesi verilmiştir. İkinci bölümde Truman Doktrini, Marshall Yardımı'nın ve Missouri zırhlısının Türkiye ziyaretinin Türk Kamuoyu için anlamı dönemin gazete içerikleri ile verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise Türk eğitim sistemi üzerinde ABD etkisinin artması verilmiş ve ayrıca Türkiye'de günlük yaşamda Amerikan kültürünün gazete dergi ve sinema vasıtasıyla artması, dönemin önemli gazete ve dergilerinden alınan içeriklerle verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amerikan Kültürü, Basın, Demokrat Parti, Eğitim, Marshall Planı, Truman Doktrini.

ABSTRACT

AMERICAN IMAGE IN TURKEY BETWEEN 1945-1960 (AMERICANIZED TURKEY)

KILIÇ, Kürşat

Master's Thesis, Department of History

Thesis Advisor: Asst. Prof. Meral KUZGUN

July-2017, Page: 199

Dating back to the era of Ottoman Empire, Turkey-United States relations witnessed the most significant period between 1945-1960 in terms of both nations' history. Due to changing international equilibriums following the World War II, Turkey felt urged to execute binding treaties with U.S in this period. This study addresses American culture spread in Turkey between 1945-1960 and encompasses culture and civilization concepts, and commercial, political, diplomatic and educational activities between Ottoman Empire and U.S. An attempt is made to provide transformation process for American culture, which started to be deep-rooted through missionaries arriving in Anatolia in 19th century, into a predominant culture in Turkish public opinion with help of press and media between 1945-1960 in Truman Doctrine and Marshall Plan aspects.

Research consists of three chapters. First chapter includes commercial-cultural relations between Turkey and U.S. from the beginning to 1945's and increasing influence of U.S. in Anatolia through missionaries. Second chapter attempts to reflect significance of Truman Doctrine, Marshall Plan and visit of Missouri battleship to Turkey for Turkish public opinion with then newspapers contents. Third chapter provides increasing influence of U.S. on Turkish educational system and further attempts to reflect rise of American culture in daily life of Turkey with newspapers, magazines and movies with contents taken from then major newspapers and magazines.

Keywords: American Culture, Press, Democratic Party, Education, Marshall Plan, Truman Doctrine.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. Kültür, Medeniyet, , Popüler Kültür Ve Kimlik Bağlamında Türk Batılılaşma Hareketi	4
1.1. Modernleşme, Modernizm, Modernite, Popüler Kültür ve Modernleşmenin Aşamaları	8
1.2- Osmanlı-Türk Batılılaşma Hareketi	13
1.3- Siyasi ve Toplumsal Alanda Batılılaşma	15
1.4- Dil, Müzik, Heykel, Resim Alanlarında Batılılaşma.....	19
1.5- Batılılaşma Ekseninde Değişen Türk Aile Yapısı ve Cumhuriyet Dönemi Kadın	22

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK- ABD İLİŞKİLERİ

1. BAŞLANGICINDAN 1945 ‘E KADAR TÜRK-ABD TİCARİ VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ	27
1.1 Osmanlı Devleti ve ABD Ticari İlişkileri	27
1.1.2 - I. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-ABD Ticari İlişkileri	37
1.1.3 - Chester Projesi	37
1.1.4- Bristol Raporu (Amiral Bristol’ün Ticari Faaliyetleri)	38
1.2 - Türk–ABD Kültürel İlişkileri	40
1.2.1- ABD’ye Göç Eden Türkler	40
1.2.2-ABD’de Osmanlı Propagandası ve Panislamizm	43

1.3. Osmanlı Devleti'nde Amerikalıların Yaptıkları Propaganda Faaliyetleri	46
1.3.1-Amerikalı Misyonerlerin Eğitim Faaliyetleri ve Amerikan Okulları	51
1.3.2.1-Robert Koleji	56
1.3.2.2- Harput Amerikan Koleji	57
1.3.2.3-Merzifon Amerikan Koleji	59
1.3.2.4- Tarsus Amerikan Koleji	60
1.4 Cumhuriyet Dönemi Türk- ABD Kültürel İlişkileri	62

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE AMERİKAN ETKİSİNİ ARTTIRAN GELİŞMELER	66
2.1. Amerikan Dış Politikası ve Yayılmacılığının Kökenleri	66
2.2- ABD'nin 1945 Sonrası Değişen Türkiye Politikası	75
2.3- 1945 Yılı Sonrasında Türk- ABD İlişkilerinde Gelişmeler	78
2.3.1-Missouri Zırhlısının Türkiye Ziyareti	78
2.3.2-Truman Doktrini ve Türkiye'ye Etkileri	90
2.3.3-Marshall Yardımı ve Türkiye'ye Etkileri	95
2.3.4-Thornburg Raporu	103
2.3.5- Barker Raporu	107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1945-1960 DÖNEMİ TÜRK-AMERİKAN EĞİTİM VE KÜLTÜR İLİŞKİLERİ.....	109
3.1- Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Etkisi	109
3.1.1- Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Vakıfları	114
3.1.1.1- Ford Vakfı	115
3.1.1.2- Rockefeller Vakfı	115
3.1.1.3- Eisenhower Vakfı (Fellowship)	116
3.1.1.4-Türk- Amerikan Derneği ve Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği	117
3.2- Türk Günlük Yaşamında Amerikan Etkisi Kadın, Basın ve Sanat	122
3.3- 1945 -1960 Döneminde Türk Dergilerinin Amerikayla İlgili Yazıları	139
3.3.1- Büyük Doğu Dergisi	144

3.3.2- Hafta Dergisi	145
3.3.3- Resimli Hayat Dergisi	148
3.3.4- Hayat Dergisi	149
3.4- 1945-1960 Döneminde Türk Gündelik Yaşamında Kadın İmajının Değişimi	154
SONUÇ	162
BİBLİYOGRAFYA	167
EKLER	178
ÖZGEÇMİŞ	199

TABLÖLAR LİSTESİ**TABLÖLAR LİSTESİ**

Tablo 1. Kültür Kavramının Çerçevesini Belirleyen Kriterler Ve Buna Etki Eden Değişkenler	7
Tablo 2. Yıllara Göre Dünya Nüfus Artışı.....	10
Tablo 3. 1832-1912 Yılları Arasında Osmanlı Devleti-ABD Ticaret Hareketi.....	35
Tablo 4. Misyonerlerin Anadolu'ya Geliş Tarihleri ve Faaliyet Alanları	48
Tablo 5. Amerikan Okullarının Kronolojik Tarihi	55
Tablo-6. 1924-1957 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen ABD'li Eğitim Uzmanları.....	114
Tablo-7. 1945-1960 Yılları Arasında Yayınlanan Dergilerin Kadınlarla İlgili İçerikleri	161

ÖNSÖZ

ABD, bağımsızlığını kazandığı 3 Eylül 1783'ten I. Dünya Savaşına kadarki süreçte sahip olduğu hammadde ve insan kaynakları sayesinde siyasi, askeri, ekonomik açıdan bir süper güç haline gelmiştir. ABD I. Dünya Savaşı sonrasında Asya ve Avrupa'daki çıkarlarını korumak için de küresel egemenlik mücadelesinin içerisine dâhil olmuştur. ABD küresel egemenliğini askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel gücüyle gerçekleştirmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında küresel çıkarlarının Sovyetler Birliğince tehdide maruz kalması sonucu Avrupa'dan başlayarak Uzakdoğu'ya kadar çekmiş olduğu setle Sovyetlerin komünizmi tüm dünyada yayma amacını engellemiştir.

Osmanlı Devleti'nden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde ise kaybedilen Ortadoğu hâkimiyetini yeniden kazanmak için devlet yöneticileri Batılı modern bir devleti inşa etmenin yollarını aramışlardır. II. Dünya Savaşı'na kadarki süreçte Osmanlı Devleti yıkılmış ve yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Genç Türkiye Cumhuriyeti ise II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidiyle baş başa kalmış ve bu durumdan kurtulmak için dönemin en güçlü devleti ABD ile yakınlaşmıştır.

ABD, bu yakınlaşma çerçevesinde Türkiye'yi kendi dünya egemenliği için bir üs olarak görmüş ve tüm Amerikan propaganda araçlarını Türkiye'nin Küçük Amerika'ya dönüşmesi için kullanmıştır. Türkiye ise II. Dünya Savaşı'na kadar takip ettiği Milli kültür fikrinden vazgeçmiş ve modernleşmenin ancak Amerikan kültürünün Türkiye'de yerleşmesi ile sağlanacağına inanmıştır.

Burada Amerikan veya Amerika'dan kasıt günlük hayatın içindeki Amerikalılar ya da Amerika kıtası değil ABD'nin dünya egemenliğini oluşturmaya çalışan yayılmacı düşüncesidir.

Araştırma yapılırken Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Arşivi, Ankara Üniversitesi Gazeteler Veri Tabanı, Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi, Mersin Üniversitesi Kütüphanesi, Gaziantep Üniversitesi Kütüphanesi, Adana Çukurova Üniversitesi Kütüphanesi gibi araştırma merkezlerinden yararlanılmıştır.

Bu araştırmanın hazırlanış aşamasında herhangi bir kaynak sıkıntısı çekilmemiştir. 1945-1960 yılları arasındaki Türk-ABD ilişkileri üzerine birçok

çalışma yapılmıştır. Bu araştırmanın diğer araştırmalardan farkı Türk-ABD ilişkilerini sadece siyaset temelli değil ABD siyaset felsefesinin yanında eğitim, kültür ve ticaret alanlarındaki Türk-ABD ilişkilerini de bütüncül bir bakış açısıyla yansıtmaya çalışmış olmasıdır.

Araştırmanın başından beri değerli görüşleriyle bana destek olan Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR'a, Yrd. Doç. Dr. Ali GÜRSEL'e ve Yrd. Doç. Dr. İsa KALAYCI' ya teşekkür ediyorum. Bu tezin başlangıç aşamasından bitiş aşamasına kadar desteğini her zaman yanımda hissettiğim sevgili eşim Fadime Kılıç'a ve zorlu geçen bu süreçte varlıklarıyla bana destek olan oğlum Tarık'a ve kızım Melek İpek'e teşekkür ediyorum.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmaların yönlendirilmesinde desteğini hiçbir zaman esirgemeyen Sayın Hocam Yrd. Doç. Dr. Meral KUZGUN'a en içten şükranlarımı sunuyorum.

Kilis-2017

Kürşat KILIÇ

KISALTMALAR

a.g.e: adı geçen eser

a. g. g : adı geçen gazete

a.g.m : adı geçen makale

a. g. t: adı geçen tez

ABCFM: Amerikan Board Of Commissioners for Foreign Mission

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Çev: Çeviren

ICA: Uluslararası İşbirliği İdaresi

Haz. : Hazırlayan

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MSB: Milli Savunma Bakanlığı

NATO: North Atlantic Treaty Organization

S: sayı

s: sayfa

TAD: Türk-Amerikan Derneği

TTK: Türk Tarih Kurumu

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Yay: yayın

YMCA: Young Men's Christian Associations

GİRİŞ

İnsanlık zaman içerisinde düşünce dünyasını anlamlandırmak ve tanımlamak için kavramlar icat edilmiştir ve bu kavramlarla dinsel, toplumsal, bilimsel, sosyoekonomik, ideolojik ve idari sistemler inşa ederek hayatlarını sürdürmüşlerdir. Doğu ve Batı bu kavramlardan sadece ikisidir. Doğu ve Batı denilince ilk önce akla, bulunulan noktanın farkına varılmasını sağlayan yönler gelmektedir. Haritayı karşımıza aldığımızda solumuzda kalan tarafa Batı sağımızda kalan tarafa ise Doğu ismini vermişizdir, fakat en temel sorun, bizim bu iki yönden hangisine ait olduğumuzdur ya da olmak istediğimizdir.

Ortaçağ 'da ticaret ve bilim Doğu dünyasında çok daha ileri safhadadır. Bununla birlikte Doğu içinden Beyruni, Farabi, İbni Sina, Gazali, Fizuli, Hârizmi, Battani, Biruni, İbniRüşd, El İdrisi, İbni Kesir, İbni Battuta, İbni Haldun gibi bilim adamlarını çıkarmıştır. Hiç şüphesiz bu durumun oluşmasında Doğuda kültürün, medeniyetin, ahlaki ve etik olanın, gelenek ve görenek bağlamında değerlerin, ekonomik refahı sağlayacak güçlü yapıdaki iktisadi yaşamın ve iktidar desteğiyle yapılan bilimsel faaliyetlerin etkisinin olmaması düşünülemez.

XVII. yüzyıl ile birlikte Doğu ve Batı arasında dengeler değişmiş ve Doğu için ifade ettiğimiz değerler Batıya geçmiştir. Bu durumun oluşmasında Batıyı sarsan iki şok dalgasından söz edebiliriz. Birincisi Haçlı Seferleri, ikincisi ise 1492 yılında yapılan Amerika kıtasının keşfidir.

1096 ile 1272 yılları arasında yapılan Haçlı Seferleri ile *Batı*, uygar İslam dünyasını tanımıştır. Kavimler Göçü ile sarsılan Avrupa yüzyıllar boyu feodal bir sistemle yönetilmiş ve siyasi bir birlik oluşturamadığı gibi kilisenin de dogmatik düşünce yapısının etkisi ile karanlık bir dönem geçirmiştir. Haçlı Seferleri sırasında Doğunun savaş teknolojisi, idari teşkilatlanması, düşünce dünyası ve bilimsel faaliyetleri ile etkileşim sağlanmıştır.¹ İslam dininde ruhban sınıfının olmayışı ve bilimsel faaliyetlerin hem İslam dini hem de siyasi iktidar tarafından desteklenmesi Eski Yunan eserlerinin Arapça tercümelerinin tekrar Batılılar tarafından okunması Avrupa da Reform hareketlerini başlatmıştır.²

Seferler sırasında ki savaş teknolojisi, kâğıt, barut, pusulanın ve matematik bilimi Batılılar tarafından tanınmıştır. İslam mimarisinin ve sosyokültürel değerlerin

¹Taha Akyol, *Bilim ve Yanılgı*, 7. Baskı, Doğan Kitap Yay., İstanbul, 2010,s.17

²Sevim Tekeli, *Bilim Tarihine Giriş*, Nobel Yay, Ankara, 2009, s.129

Avrupa'ya taşınması ile de Avrupa'da Rönesans hareketlerini başlatmıştır. Reform ve Rönesans hareketleri ile ulaşılan özgür düşünce ve teknik altyapı Avrupa toplumuna Amerika kıtasını hediye etmiştir.

1492 yılında Amerika kıtasının Avrupalılar tarafından keşfedilmesi dünya genelinde ekonomik güç dengesinin değişmesine yol açmıştır. Bu keşif Batı için yeni bir toprak parçası, yeni bir zenginlik kaynağı ve yeni bir ticaret yolu olacaktır.

Amerika kıtasının keşfine yol açan en büyük etkenlerden biri Avrupalı ve Asyalı ülkeler arasında ticaret faaliyetlerinde kullanılan kara ve deniz yollarının Osmanlı Devleti'nin elinde olması ve Osmanlı Devleti'nin uyguladığı gümrük vergilerinden kurtulma isteğiydi.³

Bu gelişmeyle birlikte Amerika kıtasının zenginlik kaynakları olan altın, gümüş ve çeşitli hammaddeler Avrupa'ya akmaya başlamıştır. Amerika kıtasından daha fazla hammadde getirme ihtiyacı Avrupalı ülkeleri daha büyük ve donanımlı gemiler inşa etmeye iterken aynı zamanda bu gemileri daha uzak mesafelere taşıyacak donanım ihtiyacı da Avrupa'da bilim ve tekniğin gelişmesinde başlangıç noktası olmuştur.

Ekonomik olarak güçlenmeye başlayan Avrupa bilim ve teknik alanında gelişirken buna paralel olarak sosyal bilimler alanında da gelişmeye başlamıştır. Rönesans ve Reform hareketleri ile düşünce hayatı itibariyle zengin, bilim ve teknik alanında da ileri bir Avrupa toplumu oluşturmuştur. Tüm bu yaşanan süreçle birlikte Batı bir zamanlar Doğunun yaptığı gibi kendi içinden Nikolas Kopernik, Newton, Immanuel Kant, Hegel, Pastör, Comte, Sigmund Freud, Karl Marks, Pascal, Galileo, Da Vinci, Kepler, Descartes gibi hem sosyal bilimci hem de fen bilimciler çıkarma başarısını göstermiştir.⁴

1763'te James Watt'ın buharlı makineyi icat etmesi ve zamanla buharlı makinenin gemilere, lokomotiflere ve fabrikalara uygulanması ile beraber dünyada her sektörde ürün talebini karşılayacak devasa fabrikalar oluşturuldu. Fabrikaların işçi ihtiyacını karşılamak için istihdam politikaları üretilirken bu durum kırsal kesimden şehirlere göçü de beraberinde getirmiştir. Bu göç hareketi şehirleri nüfus olarak büyütürken, aynı zamanda işçilerin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla yeni yerleşim birimleri oluşturulmuştur.

---

³Taha Akyol, *a.g.e.*, s.16

⁴Taha Akyol, *a.g.e.*, s.19-46

Kentleşme ile birlikte kent toplumuna ait eğitim, sağlık ve barınma alanında bir takım sorunlar ortaya çıkmıştır. Kentleşme ile ortaya çıkan sorunları çözmek için ortaya konan projelerle birlikte Avrupa da şehirleşme ve şehircilik politikaları uygulanmıştır. Avrupa bu gelişmelerle toprağa dayalı birincil ekonomik yapıdan sıyrılarak altın ve gümüşe dayalı Merkantilist bir ekonomiye ve daha sonrada emek ve sermaye bağlamında kâr odaklı kapitalist ekonomi sistemine geçmiştir.

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimiyle birlikte ulus devletlerin oluşması ve ekonominin küresel çapta gücün belirleyicisi olması sermaye paylaşımı meselesini uluslararası boyuta taşımıştır.⁵

Yaşanan bu gelişmelerle birlikte daha önce toprak sahibi -köylü arasındaki problem toplumsal alanda sosyal ve ekonomik değerlerin değişime uğraması kentleşme ve endüstriyel devrimle birlikte işçi -işveren bağlamında bir probleme dönüşmüştür. Tüm bu sosyal hareketler uluslararası sosyo-ekonomik savaşta ideolojileri ortaya çıkarmıştır.

Kapitalizm, sosyalizm, liberalizm gibi ideolojik akımlar bu gelişmelerin eseridir. Bu birbiri ile çatışan ideolojilere sahip toplumlarda karşılıklı etkileşim sonucunda sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerinin yanında kültürün medeniyetin modernleşmenin ne olduğuna dair tartışmalar ve çalışmalar yapılmıştır ve halen günümüzde bu kavramların ne olduğuna dair birçok akademik eser ortaya konmaktadır.

Bu araştırmada Türk-ABD ilişkilerinin ve kültür kavramının kapsamının geniş olması dikkate alınarak araştırma 1945-1960 yılları arasını alacak şekilde sınırlandırılmıştır. Türkkaya Ataöv 'ün *Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*, Levent Cantek'in *Cumhuriyetin Buluş Çağı*, Doğan Avcıoğlu'nun *Türkiye'nin Düzeni* kitaplarıyla Meral Halifeoğlu'nun *1914-1945 Yılları Arası Türk-Amerikan İlişkileri* ve İbrahim Bozkurt'un *Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi 1945-1980* adlı doktora tezleri araştırmanın fikri altyapısını oluşturmuştur. Altan Öymen'in *Bir Dönem Bir Çocuk ve Değişim Yılları* kitaplarıyla da dönemin canlı tanığının gözüyle olaylar aktarılmaya çalışılmıştır.

1945-1960 yıllarına ait *Cumhuriyet*, *Ulus*, *Hürriyet* gibi gazetelerin ve *Resimli Hayat*, *Hayat*, *Hafta*, *Büyük Doğu* ve *Tef* gibi farklı görüşlere sahip dergilerin

⁵ Cemil Meriç, *Sosyoloji Notları Ve Konferanslar*, 4. Baskı, İletişim Yay, İstanbul, 1997, s.252

içerikleriyle dönemin kamuoyunun Türk-Amerikan ilişkilerine bakış açısı yansıtılmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonucunda 1945-1960 yıllarında Türkiye'nin Amerikan etkisine girmesinin, dönemin siyasi ve coğrafi şartlarına bağlı olarak bir zorunluluk olduğu sonucuna varılmıştır.

1. Kültür, Medeniyet, , Popüler Kültür Ve Kimlik Bağlamında Türk Batılılaşma Hareketi

Kültür kelimesi Latince ekip ürün almak, üretmek anlamına gelen **cultura**, Arapça 'da toprağın işlenmesi anlamında **hars** ve Türkçede de **ekin** kelimesi ile eş anlamlı kullanılmıştır. Kültür kavramı başlangıçta toprağa bağlı üretim tarzı şeklinde kullanılsa da daha sonraları düşünsel, sanatsal ve teknolojik üretim tarzını da karşılayacaktır. Batı dillerinde daha sonra yüksek umumi bilgi olarak kullanılan kültür kavramı Türkçeye **hars** şeklinde geçmiştir.⁶

Medeniyet kavramı ise kültür kavramı ile birlikte Tanzimat Fermanı sonrasında batılılaşma hareketleri çerçevesinde dilimize yerleşmiştir. Köken olarak medeniyet Arapça bir kelimedir ve **me-de-ne** kökünden gelen **Medine** kelimesi bir yerde yerleşme ikamet etme anlamında kullanılmıştır⁷.

Bilindiği üzere İslamiyet'ten önceki Arap toplumu kabileler halinde yaşardı. İslam peygamberi Hz. Muhammed'in, eski ismi Yesrib olan Medine'ye yerleşerek burada İslam Site Devleti'ni kurması sonucu Medine kelimesi de daha sonraları şehirleşme, medeni kelimesi ise şehre ait olan ya da şehirli anlamında kullanılmıştır. Ünlü İslam düşünürü **Farabi, Ara-yi Ehl-i Medine-tül Fazıla (ideal devlet)** isimli eserinde de medeniyeti şehirleşme ve toplumsal yaşamla eş tutmuştur.

Ülkemizde kültür ve medeniyet kavramlarını ilk defa kullanan sosyolog Ziya Gökalp'tır. Ziya Gökalp kültür ve medeniyetin ayrı ayrı kavramlar olduğunu ifade etmiş ve kültüre hars demiştir. **Hars**, bir milletin dinî, ahlaki, hukuki, muakalevi(entelektüel), bedî (estetik), dilsel, iktisadi ve teknik hayatlarının ahenkli mecmuasıdır diye açıklamıştır.⁸

⁶ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay. İstanbul, 2005, s.15

⁷ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Yay. İstanbul, 2005, s.742

⁸ Nevzat Bayhan, *Kültür Yorumları*, 2. Baskı, Zaman Kitap, Ekim, 2010, s.25

Ziya Gökalp'a göre medeniyet ise harsın vücut giymiş biçimidir ve hars yükseldikçe medeniyette bunun doğal sonucu olarak ortaya çıkar. Gökalp'a göre kültür bireyin üstünde bir organik realitedir. Başlangıçta kültürü inşa eden insan iken, kültür zamanla insanın nasıl davranacağını, nasıl besleneceğini, nasıl barınacağını, nasıl güleceğini kısaca nasıl yaşayacağını şekillendiren canlı bir organizma olarak görülmüştür.

Gökalp'a göre medeniyet menşei ve niteliği yönüyle kültürden ayrılır. Medeniyet, usulle yapılan ve taklit vasıtası ile bir milletten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin toplamıdır.⁹ 1915'te Milli Tettebbu'lar mecmuasında başlığın 'İslam Medeniyeti ve Türk Harsına Ait Milli Tettebbular konulması Ziya Gökalp'ın kültür ve medeniyeti birbirinden ayrı birer kavram olarak gördüğünü belirtir¹⁰ ve kültür medeniyet arasındaki farkları şu şekilde sıralar:

- Medeniyet, milletler arası olduğu halde kültür millidir.
- Medeniyet bir toplumdaki başka bir topluma geçebilir fakat kültür geçemez
- Bir millet medeniyetini değiştirebilir ancak kültürünü değiştiremez
- Medeniyet usul ve akıl aracılığıyla elde edilir, kültür ise ilham ve sezgi ile yeşerir
- Medeniyet iktisadi, hukuki, dini ve ahlaki fikirlerin toplamıdır. Kültür ise estetik ve yine ahlaki, dini duyguların toplamıdır.
- Kültürü biçimlendiren duygular içten ve yürekten geldikleri için görülmeleri, incelenmeleri pek güçtür. Medeniyet ise hariçte belirmiş kavramlardan, kurallardan meydana gelmiş olup objektif bir gözle bakılma imkânına sahip olduğundan daha kolay araştırılabilir.¹¹

Ziya Gökalp'e göre medeniyet dairesinde her toplumun kendi kültürünü sağlam temellere bina etmesi gerekmektedir. Çünkü milli kültürü güçlü fakat medeniyeti zayıf bir milletle; milli kültürü bozulmuş fakat medeniyeti yüksek bir millet savaştığında, kültürü güçlü milletin galip olacağına inanmaktadır.¹²

Muzaffer Ersöz'e göre kültür medeniyetin bir sonucudur. Nurettin Topçuya göre kültür, bir toplumun tarihsel süreç içerisinde meydana getirdiği değer hükümlerinin bir bütünüdür. Prof. Dr. Mehmet Kaplan'a göre medeniyet ve kültürler

⁹ Halil İncalcık, *Rönesans Avrupa'sı*, Seçme Eserler-5, İş Bankası Yay., Nisan, 2011, s.341

¹⁰ Halil İncalcık, *a.g.e.*, s.310

¹¹ Nevzat Bayhan, *a.g.e.* s.29

¹² Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Toker Yay. İstanbul, 1992, s.47

bir bütün teşkil ederler ve her medeniyet kendine has bir kültür ve sanat yarattığını ifade etmiştir.¹³

Atatürk, kültür ve medeniyeti tek bir kavram olarak görür ve bu görüşünü: *“medeniyeti başka başka tarif edenler vardır. Bence medeniyeti harstan ayırmak güçtür ve lüzumsuzdur. Bu bakış açımı izah için hars ne demektir tarif edeyim: bir insan cemiyetinin devlet hayatında, fikir hayatında, yani ilimde, toplum bilimlerinde ve güzel sanatlarda, iktisadi hayatta yani ziraatta, sanatta, ticarete, kara deniz ve hava taşımacılığında yapabildiği şeylerin toplamıdır. Bir milletin medeniyeti dendiği zaman hars namı altında saydığımız üç nevi faaliyet muhassalasında hariç ve başka bir şey olmayacağını zannedirim”* demiştir¹⁴

E.B. Taylor’a kültür, bilgiyi, imanı, sanatı, ahlakı, hukuku, örf âdeti ve insanın kazandığı diğer bütün alışkanlıkları içeren bir bütün olarak ifade etmiştir. C.Wiesler kültüre “ bir topluluğun yaşama tarzı”; E. Sapir, “ atalardan gelen maddi manevi değerler toplamı, R. T.Hurnwald, “bir toplulukta gelenek ve göreneklerinden, davranış tarzlarından, teşkilat ve tesislerinden kurulu uyumlu bütün” şeklinde tanımlamıştır. F.A. Wolf ise kültürü “ bir millet fertlerinin ortaklaşa yaşadıkları manevi hayat” olarak tanımlamıştır.¹⁵ Raymond Williams ise kültürü toplumsal düzenin iletildiği, yeniden üretildiği, deneyimlendiği ve yeniden keşfedildiği bir alan olarak görmüştür.¹⁶

Arnold Toynbee, kültür ve medeniyet arasında bir ayırım gözetmeyerek medeniyeti kültür içerisinde bir yapı olarak incelemiştir. Ona göre teknoloji dine göre daha yumuşak bir yapı olduğundan mesela Batı’dan silah tekniği alan bir toplumun zamanla Batı medeniyetini de tümüyle almak zorunda kalacağına inanmaktadır.

Oswald Spengler’e göre kültür, canlı bir organizmadır ve toplumsal bir olgudur. Kültürler, doğar, büyür, gelişir, olgunlaşır ve durağan bir hal alarak medeniyet halini alırlar. Medeniyet ise miadını doldurup tarihe karışan ve artık ortaya koyduğu birikiminde işlenecek bir yanı kalmayan, dolayısıyla tükenen kültürlerin adıdır.¹⁷

¹³<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/378/370>. (02.04.2017)

¹⁴Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar Ve Belgeler*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007, s.383.

¹⁵Nevzat Bayhan, *a.g.e.*, s.25

¹⁶ Levent Cantek, *Cumhuriyetin Buluş Çağı*, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 2013, s. 13

¹⁷ Hasan Aksakal, “Oswald Spengler’in Tarih Kültür Ve Medeniyet Anlayışı”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol 3, Issue 12, Summer 2010, s.38

Spengler'e göre her kültür kendine özgü yönleriyle birbirinden ayrılır ve bu durum daha çok kendini toplumsal sanat faaliyetlerinde gösterir. Özellikle evrensel bir kültür ya da felsefe aramak ona göre anlamsızdır çünkü bir kültür içerisinde yaşayan insan başka bir kültürü anlayamaz demiştir.

Prof. Dr. Şahin Uçar'da Kültür, Sanat, Teknoloji adlı kitabında kültürle ilgili bir tanıma yer vermektedir: *“antropologlara göre kültür, babadan oğula irsiyet yoluyla geçmeyen, normal olarak, yani biyolojik yolla geçmeyen fakat öğretim yoluyla geçen ve öğrenilerek kazanılmış şeylerin tamamıdır”* denilmektedir. *Arkeologlar kültürü daha çok, “maddi kültür, maddi kalıntılar” diye tarif etmişlerdir. Aslında kültür kelimesine maddi kültür manasını verenler olmuştur. Almanlar farklı, İngilizler farklı, Türkler farklı anlam vermişlerdir. Bu anlamlar arasında değişmeler olmuştur. Yani kavramlar üzerinde konuştuğumuz zaman çok elastiki şeyler üzerinde konuşuyoruz gerçekte. İnsan düşüncesi kavramlarla oluşan bir şey; ama vakti ile bir İtalyan tarih filozofunun yaptığı gibi kelimeleri köklerine indirdiğimiz takdirde bana öyle geliyor ki kavramlar daha fazla netleşecektir”*¹⁸ diyerek kavramların anlaşılmasında dilin fonetiğinin önemine dikkat çekmiştir.

Tablo 1. Kültür Kavramının Çerçevesini Belirleyen Kriterler Ve Buna Etki Eden Değişkenler

Kriterler	Değişkenler
Coğrafi	Akdenizli, Batılı, Asyalı
Tarihsel	Osmanlı, Bizans, Roma
Ekonomik – teknolojik	Avcı, Toplayıcı, Tarımcı, Sanayici
İrsal (biyolojik)	Beyaz adam, Zenci köle, Ari ırk
Ailesel	Anaerkil, Babaerkil
Dinsel	Müslüman, Budist, Ateist, Pagan
Ulusal	Türk, Japon, Amerikan
Yerleşme	Köylü, kentli, Bedevi
Eğitimsel	Aydın, okuryazar, sosyolog
İdeolojik	Kapitalist, Sosyalist, Gelenekçi, Marksist

¹⁸ Şahin Uçar, *Kültür, Teknoloji Ve Sanat Yazıları*, Şule Yay. Ağustos, 2012, s.36

Sonuç olarak kültür kavramı zaman içerisinde farklı toplumlarda farklı şekillerde ifade edile gelmiş olsa da temelde anlatılmak istenen ortak nokta kültürün ve medeniyetin insan eli tarafından üretilen, geliştirilen ve yayılan bir olgu oluşudur.

Kültürün toplumlar arasında farklılaşması, toplumların yaşadıkları coğrafi alanların ve buna bağlı beslenme alışkanlıklarının, giyinme tarzları ve renk seçimlerinin, mimari yapı anlayışlarının, toplumsal ilişkilerinin ve bu ilişkileri düzenleyen inanç sistemlerinin ve yönetim biçimlerinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁹

İnsanın toplumsal bir varlık olması onu içinde yaşadığı ilk ölçekte ailesi ikinci ölçekte de içinde yaşadığı toplumla ilişkiler geliştirmeye itmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde her insan kendi iç dünyası itibarı ile bir araya gelerek insanlık denen okyanusu oluşturmuştur. İnsan değer yargıları ve kimliği ile de bir buz tanesi misali toplum havuzunda benliğini eriterek kültür dünyasını oluşturmuştur. Oluşturulan bu kültür dünyasının ilk hedefi de insanın kendisini anlama çabası olmuştur. XVIII. yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkan sosyal bilimler ve sosyal bilimciler de bu çabayı anlamlandırmak için çalışmışlardır.²⁰

Kültürün her toplumda kendine özgü oluşu kültürün milliliği yönünde tartışmalar getirmiştir. XIX. yüzyıl sonrasında Osmanlı Devleti'nin çöküşe geçmesi ile birlikte Avrupa da 1789 Fransız İhtilali'nin de etkisi ile kurulan birçok etnik kökene dayalı devletler kendilerini ifade edecek fikir hareketlerine girişmişlerdir. Avrupa XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyılda milyonlarca insan savaşlarda hayatını kaybetmiştir.²¹ XIX. yüzyıl birlikte Osmanlı ya da Avrupa kültürü yerine Türk, Bulgar, Fransız, Arap kültürü gibi daha milliyetçi ve etnik yapıya bağlı kültür yapıları yer almaya başlamıştır.

1.1- Modernleşme, Modernizm, Modernite, Popüler Kültür Ve Modernleşmenin Aşamaları

Modernleşme, Latince de *modernus kelimesinden* türetilmiş olup kökü “*modo*” dur ve hemen, şimdi anlamına gelmekte olup aynı zamanda geleneksel olan ve

¹⁹ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 304

²⁰ Cemil Meriç, *a.g.e.*, s. 306

²¹ Hasan Aksakal, *a.g.m.*, s.38

geçmişe ait değerlerden uzaklaşma anlamında da kullanılmıştır. Türk sosyoloğu Ziya Gökalp ise modernleşmeyi *Batılılaşma* olarak ifade etmiştir. Doğulu toplumların ilim, teknik ve sosyal hayatta Batı toplumlarını benimseyerek yaşadığı değişimlere batılılaşma, modernleşme, çağdaşlaşma gibi isimler verilmiştir.²²

Modernizm genellikle Avrupa'da çıkan ve dünyaya yayılan düşünce, sanat, felsefe, edebiyat ve mimari gibi estetik alanlarda oluşturulan eserler için kullanılan tarz ve üslup anlamına gelmektedir. Modernite ise Rönesans hareketleri ile başlayıp günümüze kadar gelen, Avrupa kültür tarihinin geliştirmiş olduğu sistematik süreç olarak ifade edilmiştir.²³

“Modernite projesi temel olarak insanı ve insana güveni ön plana alan bir projedir. İnsanın iki önemli kapasitesine güvenmektedir. Bunlardan birincisi insan aklının doğanın ve toplumun karmaşık işleyişini kavrayabileceğine ve bu kavrayışını daha mutlu bir toplumsal düzeni kurmakta kullanabileceğine olan güvendir. İkincisi ise insanın kendisi hakkında neyin iyi neyin kötü olacağına karar verme kapasitesi bulunduğu olan inançtır.”

Modernleşme kavramını temel var sayımı gelenekselden moderne geçerken değişimin toplum düzeyinde üç ana sütun üzerinde gelişmesidir. Bunlar ekonomi, toplum ve siyasettir.

Ekonomik alanda modernleşme orta ölçekli bir tüccarın uluslar arası ticaret yapabilme aşamasıdır. Toplumsal alanda ise doğu toplumunu kendisinden daha ileri bir toplumun sahip olduğu değerleri benimsemesidir. Siyaseten ise tek adam tek aile ya da tek bir zümrenin egemenliği yerine toplum içindeki bireylerin egemenliğini yansıtmak parlamenter sisteme geçişin adıdır. Bu bağlamda demokrasi ile modernleşme bir parçanın bütün olarak görülebilir.

Modernleşme kavramı hem gündelik hayatta hem de sosyoloji biliminde kullanılmaktadır. Gündelik hayatta modernleşme, çağdaşlaşmayı ifade ederken, sosyolojik modernleşme sanayileşme ve bilimsel faaliyetleri ifade etmektedir.²⁴

²²Emre Kongar, *Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995, s.228

²³Filiz Yenişehirlioğlu, *Avrupa'da ve Osmanlıda Modernleşme*, Editör: Bahadır Gülmez, *Kültür Tarihi*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, Ocak, 2013, s. 183

²⁴ İlhan Tekeli, *Modernizm, Modernite Ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2009, s.71-72

Modernleşme kuram yazarlarından Neil Smelser aşamalı bir değişim sürecinden bahsederek modernleşmeyi dört aşamada gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Bunlar:

- Basit teknolojiden karmaşık teknolojiye geçiş
- Tarımda ihtiyaç oranında üretiminden, pazara yönelik üretime geçiş (Fordist üretim tarzı)
- Beden gücünden makine gücüne geçiş
- Şehirleşme, sağlık ve beslenme şartlarının iyileşmesi ile birlikte gelen doğum oranlarına bağlı nüfus artışıdır²⁵

Tablo-2: Yıllara Göre Dünya Nüfus Artışı ²⁶

YILLAR	DÜNYA NÜFUSU
1000	310 milyon
1250	400 milyon
1650	500 milyon
1750	790 milyon
1850	1.260 milyar
1900	1.650 milyar
1920	1.750 milyar
1940	2.300 milyar
1960	3.020 milyar
1980	4.440 milyar
2000	6.060 milyar
2016	7.432 milyar

Arnold Toynbee "insanlık yolunun üç merhaleden geçtiğini belirtmiştir. Toynbee "*Tarih öncesine denk düşen birinci merhaleden iletişim son derece yavaştı ama bilginin gelişimi daha da yavaş ilerliyordu, öyle ki başka bir yenilik araya*

²⁵Tuğba Kanlı, *Medya Ve Modernleşme: 1945-1960 Döneminde National Geographic Dergi'sinde Türkiye'nin Sunumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 13

²⁶<http://nufus.mobi/dunya/nufus>. (20.02.2016)

girinceye kadar her yenilik bütün dünyaya yayılacak kadar zaman buluyordu. Bu yüzden insan toplulukları hissedilir biçimde aynı evrim düzeyindeydiler ve sayılamayacak kadar çok ortak özelliklere sahiptiler. İkinci merhalede bilginin gelişimi bilginin yayılmasından daha hızlı oldu, öyle ki insan toplulukları her alanda git gide daha fazla birbirinden farklılaşmaya başladılar. Üçüncü merhalede çok yakın tarihlerde bilgi daha hızlı gelişim gösterirken bilginin yayılması da hızlandı ve toplumlar tekrar birbirine benzemeye başladılar”²⁷ demiştir.

Marshall Berman modernleşmenin tarihçesi için üç aşamadan bahsetmiştir. Birinci aşama Rönesans ve Reformun gerçekleşmesi, ikinci aşama 1789 Fransız devrimi ile birlikte oluşan ulus devlet anlayışı, üçüncü aşama ise 20.yüzyıl toplumlarının topyekûn modernleşme girdabına katılmaya istekli hale gelmeleridir.²⁸

Talcoot Parsons ise toplumların modernleşme sürecinde beş toplum aşamasından söz eder. Bunlar:

- 1- İlkel Toplumlar (Afrika Ve Avustralya Yerlileri)
- 2- Arkaik Toplumlar (Mezopotamya Uygarlıkları)
- 3- Tarihsel Toplumlar (Çin, Hint, Roma)
- 4- Yerleştirilmiş Toplumlar (İsrail, Yunanistan)
- 5-Modern Toplumlar (ABD, Avrupa) olarak sıralanmıştır.

Bu sıralama bize aynı zamanda modernleşme kuramcılarının az gelişmiş toplumlar için nihai modernleşme hedefi için rol model ülke olarak ABD ve Avrupa toplumlarını verdiklerinin bir göstergesidir.²⁹

Batı dünyasında bilimsel ilerlemeler, teknolojik yenilikler, kentleşme ve kente ait kurumların yaygınlaşıp gelişmesi ve ulus devletlerin sosyal devlet anlayışının benimsenmesi ile birey olgusunun farkına varılmıştır. I. Dünya Savaşı'na kadar ki süreçte dünya, şehirleşmeyi, fabrikalaşmayı, eğitim alanında modernleşmeyi ve sağlık alanındaki büyük çaplı iyileşmeleri gerçekleştirmiştir.³⁰

İnsanı bir bakıma modernleştiren, yaşanan ideolojik ve fiziki savaşlar olmuştur diyebiliriz. Savaşlar sırasında devletler savaş teknolojisini savaşların yıkımının ardından sivillerin rahatı ve konfor için kullanmıştır. Savaşlar sırasında yaralı askerlerin tedavilerini daha iyi ve daha kısa sürede yapılması için ilaç sanayi geliştirilmiş ve bu ilaçlar sivillerinde savaş dışı zamanlarında da kullanılmaları

²⁷ Âmin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, 21. Baskı, Yapı Kredi Yay., Ocak, 2005, s. 78

²⁸ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yay. Nisan 2008, s.29

²⁹ Fuat Ercan, *Modernizm, Kapitalizm Ve Azgelişmişlik*, Bağlam Yay, İstanbul, 2001, s.98

³⁰ Hasan Aksakal, *a.g.m.*, s.38

sağlamıştır. Savaşlardaki haberleşme teknolojisi zamanla sivil yapıya telefonu hediye etmiştir.

Ekonomik gelişmelerin getirdiği zengin toplumsal yaşamda insanın kendisine vakit ayırabileceği *boş zaman* ögesini kazandırmıştır. Boş zaman ögesi bireyin ve toplumun kendi öz gelişimine yönelik kültür ve sanat faaliyetlerin içerisine girmesini sağlamıştır. Daha önce bilimsel ve sanatsal faaliyetler devlet ya da zengin aileler destekli yürütülürken Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ile birlikte zenginleşen her birey bu faaliyetleri kendisi yapabilmekteydi. Modernleşme kısaca bireyin *uyruktan vatandaşlığa, geçimden iktisada*³¹ geçmesini sağlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası modernleşme projesinin bütün dünya genelinde uygulamaya konulduğu bir zaman dilimidir. ABD ve Rusya arasındaki soğuk savaşta, dünya genelinde kapitalist ideolojiye sahip ülkeler, az gelişmiş ülkeleri Kominizm tehdidinden korumak için yoğun bir kültürel propagandaya girişmişlerdir.

Modernleşme projesi kapsamında modern ülkeler tarafından az gelişmiş ülkelere kültür ihracatı yapılmıştır fakat bunun sonucunda gelişmekte olan ülkelerde kültürel problemler baş göstermiştir. Rol model ülke kültürü ile kendi geleneksel kültürü arasındaki çatışmadan yeni alt kültür öğeleri ortaya çıkmıştır.

Bunlar: Folk Kültürü, Popüler kültür ve Üst kültürdür. Folk kültürü geleneksel toplumun DNA'sında var olan bir kültür tipidir ve bu kültürün modernite projesi kapsamında değişime uğrayarak yerini popüler kültüre bırakması insanlığın XVI. yüzyıl ile XX: yüzyıl arasındaki bir zaman dilimini almıştır. Popüler kültür ise popüler ve kültür kavramlarının bir araya gelerek oluşturduğu bir kavramdır. Popüler bize yeni olan ve hızla değişmekte olanı çağrıştırmaktadır. Kültür ise daha önce de tanımını yapmış olduğumuz gibi yüksek toplumsal değerleri karşılar. Popüler kültür, kültürün popülerleşerek içinde bulundurduğu yüksek insani değerlerden soyutlanarak pragmatist yaşam tarzında oluşturduğu haz ve hız eksenli gündelik hayatın ve toplumdaki yönetici zümre dışındaki alt tabakanın ait bir kültürdür diyebiliriz.³²

Folk, popüler ve üst kültürü daha da açacak olursak:

Folk kültürü

- *Biçimi basittir.*

- *Her türlü duyu ya da gelenek aracılığıyla aktarılabilir ve iletilebilir.*

³¹ Mehmet Ali Kılıçbay, *Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada*, İmge Yay., Ankara, 1996, s.119

³²Ahmet Oktay, *Türkiye'de Popüler Kültür*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1997, s.17

- Anonimdir ve bu özelliğinden dolayı parasızdır
- İçinden çıktığı grubun değer yargılarını taşır.
- Ürün tüketiciye dönüktür.

Popüler Kültür

- Biçim olarak orta karmaşıklıktadır.
- Aktarımı ve iletimi, ortam ve teknoloji olarak dolaylıdır.
- Anonim değildir.
- Kültürel ve geleneksel değerleri yeni formüller biçiminde yansıtır.
- Ürün tüketiciye dönüktür ve kültür para getiren bir meta olarak görülür.

Üst Kültür

- Estetik öğelere sahiptir bu yönüyle anlaşılıp beğenilmesi için kitlenin belirli bir kültürel birikime sahip olması gerekir.
- Tüketicileri yüksek eğitilmiş kişilerdir
- Bilinen ve ünlü bir yaratıcısı vardır.
- Pahalı ve eseri anlayabilecek kültürel birikim sahiplerine dönüktür.³³

Türkiye yukarıda bahsettiğimiz modernleşme ve kültürel değişimlerden en çok etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. Bu durumun oluşmasında, birinci olarak kurulduğu Anadolu topraklarının Batı kökenli birçok antik uygarlığa ev sahipliği yapması ve XIX. yüzyıla kadarki birçok Doğu Batı savaşının gerçekleştiği yerde kurulmasıdır. İkincisi ise Batı toplumları ile arasındaki etkileşimin hep canlı tutması ve Batı-Doğu kültür sentezini bünyesinde barındırmasıdır.

2. Osmanlı -Türk Batılılaşma Hareketi

Osmanlı Devleti, Müslüman kimliğinden dolayı hem Arap-Fars dünyası ile hem de daha küçük bir beylikken başlayıp yıkılış sürecine kadar Batıya doğru başlattığı fetih hareketleriyle Batı dünyasıyla sürekli bir etkileşim yaşamıştır. Osmanlı Devleti, Arap, Fars ve Bizans kültür senteziyle mimari, şehircilik, edebiyat, devlet teşkilatı, eğitim müesseseleri, toplumsal yaşam ve iktisadi alanlarda Osmanlı Medeniyeti adını verilen yeni bir sistem geliştirmiştir. Osmanlı Devleti XVII. yüzyıla kadar bu sistemi başarı ile devam ettirmiştir.

---

³³ Ahmet Oktay, *a.g.e.*, s. 21

Batı dünyası ise XIV. yüzyıla kadar kendi iç sorunları ile bocalamış fakat daha sonra gerçekleştirdiği Rönesans ve Reform Hareketleri ile XVI. yüzyıl ve sonrasında Osmanlı Devleti karşısında askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda güçlü bir şekilde çıkmıştır. Osmanlı Devleti, Batı karşısında ilk yenilgilerini alana kadar, Avrupalı devletlerin geçirmiş olduğu değişim sürecine kayıtsız kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin o günkü koşullar içerisinde sahip olduğu güç ve prestijden dolayı değişimi ve ilerlemeyi bir ihtiyaç olarak görmemesi bu durumun en önemli sebebidir.

Batı toplumu Rönesans, Reform, Coğrafi Keşifler, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve Pozitif Bilimlerdeki yapmış olduğu gelişme ve toplumsal değişme hareketleri ile modern bir toplum haline gelmiştir. Bir nevi Batı, Doğu'dan uzaklaşarak ve farklılaşarak Batı olmuştur.³⁴ Osmanlı Devleti ise klasik kurumları ile Batının bu değişim hareketine cevap verememiş ve sahip olduğu büyük toprak parçalarıyla birlikte çok kültürlü yapıyı da kaybetmiştir.

Avrupa'da başlayıp daha sonra Doğulu toplumları etkisi altına alan modernleşme, bir toplumu inanç, siyaset, hukuk, ekonomi, kültürel değerler ve toplumsal yönden etkileyerek değiştirip dönüştüren bir harekettir. Bu yönü ile modernleşme batıdaki ulus devletleri daha ileri ve çağdaş bir seviyeye çıkarırken, çoklu etnik yapıdan oluşan Osmanlı Devlet'ini, Fransız İhtilali'nin etkisi ile ulus devletlere ayırıp parçalamıştır. Bu yönüyle modernleşme Osmanlı Devleti'nde bütüncül bir modernleşme ve kültürleşme değil de her ulusu kendi içinde kendi kimliğine yönelme şeklinde etkilemiştir.

Osmanlı Devletinde Batılılaşma aşamalı bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. *Birinci olarak*, Osmanlı Devleti'nin, Batı devletleri karşısında zaferlerinin bittiği ve yenilgilerinin başladığı bir süreçtir. Osmanlı yönetici sınıfı, alınan yenilgilerin ve karşılaşılan sorunların sebebini mevcut düzenin bozulmasında görmüşler ve var olan mevcut kurumları kaldırmak yerine, kurumları ıslah hareketlerine girişmişlerdir.

İkinci olarak, ekonomik açıdan kendi içinde kapalı bir yapıya sahip olan Osmanlı ticari hayatı, Batılı ülkelerle gerçekleştirilen ekonomik ilişkilerle gelişme göstermiştir. Bu ekonomik faaliyetler içerisinde Osmanlı tüccarı, Batılı tüccarla yapmış olduğu ticari faaliyetler sayesinde Batı düşüncesini tanımış ve Osmanlı

---

³⁴Mehmet Ali Kılıçbay, *a.g.e.*, s. 29

ekonomik yapısı geleneksel yapıdan koparak batılı kapitalist sistem içine dâhil olmuştur.

Üçüncü olarak, Osmanlı Devleti modernleşmiş Batı dünyasını tanımak için Avrupa'ya ilk önce elçiler daha sonra öğrenciler göndermiştir. Daha sonra da Avrupalı eğitimciler getirilerek açılan Batı tarzı okullarda görevlendirilmişlerdir. Osmanlı Devleti'ni Batılı bir topluma dönüştürmek isteyen kadrolar, Avrupa'ya gönderilen öğrenciler ve Osmanlı Devleti'nde açılan Batı tarzı okullarda Batılı eğitmenler tarafından yetiştirilen öğrenciler vasıtası ile olmuştur.³⁵

Yaşanan bu süreçle birlikte Osmanlı toplumunda Batılılaşmaya istekli bir kamusal akıl oluşmuştur. Bu kamusal akıl, öncelikle askeri ve sivil bürokrasi içerisinde yayılmıştır.³⁶ Bu düşünce sistemi ile Osmanlı aydınında, klasik tebaa anlayışı yıkılmış ve yönetimde ilahi olana dayanan padişah ve kulları düşüncesi yerini Tanzimat Dönemi sonrasında uluslaşma düşüncesi ile millet egemenliğine bırakmıştır.

Bu gelişme Osmanlı seçkin zümre içerisinde iktidar talebi düşüncesini doğurmuştur. Fakat bu iktidar talebi, başlangıçta padişaha bağlı halk içinde rağbet görmemiştir ve yapılan eleştiriler daha çok var olan siyasi sistemin eksik taraflarına ve yönetici kadrolara yönelik olmuştur.³⁷

Avrupa'dan gelen milliyetçilik akımı ve Osmanlı Devleti içinde gerçekleştirilen Batılılaşma hareketleri içerisinde gelişen iktidar talebi düşüncesi diğer etnik unsurlar arasında da yayılarak her etnik yapıya kendi yönetimlerini kurma ve bağımsızlıklarını kazanma düşüncesine yöneltmiştir.³⁸

3. Siyasi ve Toplumsal Alanda Batılılaşma

Osmanlı-Türk Batılılaşma hareketi Osmanlı Devleti'nde başlayıp organik olarak Osmanlı Devleti'nin devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde devam eden bir sosyoekonomik harekettir. Fakat Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma bir reform hareketi olarak dururken, Cumhuriyet ayağı ise bir devrim niteliğindedir. İlhan Tekeli; Osmanlıda reform çağını III. Selim döneminden başlayıp içinde Tanzimat ve

³⁵ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum Ve Siyaset*, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 1997, s.56

³⁶ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s. 93

³⁷ Şeyhülislam Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım*, 2. Baskı, (Haz.) Selim Kutsan, Nehir Yay. İstanbul, 2005, s.27

³⁸ İlhan Tekeli, *a.g.e.* s. 45-52

Islahat Fermanını, I. ve II. Meşrutiyeti ve Kanun-i Esasi'yi barındırıp. 1923'te Cumhuriyetin kurulmasına kadar götürmektedir. Türk devrimini ise 1923'te Cumhuriyetin kurulması ile başlayıp toplumsal, siyasi, hukuki ve ekonomik alanda yapılan değişikliklerle 1946'ya kadar olan süreç olarak tanımlamıştır.³⁹

Yönetim açısından III. Selim dönemini Osmanlı-Türk Batılılaşma hareketlerinde başlangıç dönemi olarak kabul edebiliriz. Bu dönemde mevcut geleneksel bir yapı yanında ilk defa Batılı tarzda yeni bir kurum olan Nizamı Cedit Ordusu ve buna bağlı birimlerin kurulmuştur. İkinci büyük gelişme ise II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağının, Enderun Sisteminin ve Tımar Sisteminin kaldırılarak Osmanlı geleneksel yapısının üç ana unsurunun değiştirilmesidir. Ayrıca 1828'de Kıyafet Nizamnamesi ile *pantolon ve fes* devlet dairelerinde kullanılmaya başlamıştır. II. Mahmut dönemi her açıdan Batılılaşma hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir.

Batılı tarzda, Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olarak kabul edeceğimiz Kanun-ı Esasi ile birlikte Osmanlının temel idari birimi olan Divan-ı Hümayun kaldırılmıştır. Divan-ı Hümayun yerine *Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye* ve *Meclisi Mebusan*'dan oluşan Osmanlı parlamentosu açılmıştır ve bu durum ileride kurulacak demokratik cumhuriyet yönetiminin de temelini oluşturmuştur.

Hukuk alanında Batılılaşma sürecinde Osmanlı hukuk yapısı dini temellere dayanan şeriata bağlıydı ve kadı mahkemeleri bu yapının en fazla toplumla bağlı olan yapısıydı. Kadı mahkemeleri sadece suçluların cezalarının belirlenmesi gibi adli ve ceza işlerine bakmazdı aynı zamanda evlenme, boşanma, vergilerin yerel ayan, esnaf kethüdaları ve mahalle imamları arasında dağıtımının yanında pazarda ürünlerin fiyatını belli etme gibi toplumun birçok alanı ile içli dışlı bir mahkemeydi.⁴⁰

Tanzimat dönemi ile birlikte Batılı devletlerle hızla gelişen ekonomik ve sosyal ilişkiler aynı zamanda beraberinde sorunlarda getirmekteydi. Kadı mahkemelerinin yetersiz kalması ile birlikte Osmanlı Devleti'nde taşra mahkemeleri açılmış Osmanlı ve Avrupalı tüccarların arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için 1850'de Fransa Ticaret Kanunu esas alınarak bir ticaret kanunu ilan edilmiştir. 1860'ta ise laik yapıda Nizamiye Mahkemeleri kurulmuştur. Yeni kurulan bu mahkemelerle birlikte şer'i yapıdaki mahkemelerin varlığı hukuksal alanda bir ikiliği çıkarmıştır. 1855 ve 1869 yılları arasında hazırlanan ve bu ikili yapının uyabileceği düşünülen

³⁹ İlhan Tekeli, *a.g.e.*, s.70

⁴⁰ Halil İnalçık, *a.g.e.*, s.321

Ahmet Cevdet Paşa'nın Mecelle'si iki mahkemenin de uyacağı ortak bir metin olarak hazırlanmıştır.

Osmanlı hukuk sisteminde Batılılaşma yolunda en önemli adım Şer'i Mahkemelerin şeyhülislamın elinden alınarak Adliye Nezareti'ne bağlanmasıdır. 1924' te Şer'i Mahkemeler ilga edilmiş ve 1926 da Mecelle yerine İsviçre, Fransız ve Alman kanunlarına dayanan yeni Türk medeni kanunu kabul edilmiştir.⁴¹

Osmanlı döneminde Batılılaşmanın temel noktası Batılı kültür unsurlarının Osmanlı kültürel değerleri çerçevesinde almaktır. Yani Batının sadece ilmi ve teknik unsurları alınacak Müslüman düşüncesine ters olacak kültür unsurları ise Osmanlı sınırları dışında tutulacaktı. Bu düşünce Batılılaşma hareketleri çerçevesinde Avrupa'ya gönderilen öğrenciler, elçiler ve Osmanlı Devleti'nde Batı tarzı kurumların açılmasıyla burada eğitim veren yabancı eğitimciler ve bu eğitimcilerin yetiştirmiş olduğu Osmanlı aydın sınıfı Batı'nın yaşam tarzı ve düşünce sisteminin de alınmasında etkin bir rol oynamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemine damga vurmuş bir *Jön Türk* hareketi ile Osmanlı toplumu Batılı bir yaşam modelini de tanımıştır. Jön Türkler sadece siyasi sistemi değiştirmekle kalmamışlardır. Aynı zamanda Batı'dan daha çok şey alarak toplumu biçimlendirmeye çalışmışlardır. Yarışmacı sporu başlatmış ve ilk kez iki atletten oluşan bir Osmanlı takımı 1912' de Stockholm olimpiyatlarına katılmışlardır. Günümüzün büyük futbol kulüpleri *Jön Türk* döneminde kurulmuştur. Lord Baden-Powell izci grupları için eğitimler gönderilmiştir. Dışa kapalı Osmanlı kadın dünyası, ilk kadın örgütlerini oluşturmaya başlamıştır ve toplumsal alanda belirgin olarak yer almıştır. Ermenilerin hâkimiyetinde olan tiyatro sahnesinde Osmanlı kadını da kendine yer bulmuştur.⁴²

Tam da bu noktada Avusturyalı Devlet Adamı Metternich'in Osmanlı aydınına tavsiyesi önem arz eder. Metternich:

“İmparatorluk günden güne zayıflamaktadır. Niçin saklamalı? Onu bu hale düşüren sebeplerin başında Avrupalılaşma zihniyeti gelir. Temellerini III. Selim'in attığı bu zihniyeti derin cehaleti ve sonsuz hayalperestliği yüzünden II. Mahmut son haddine vardırıır. Bâb-ı âli'ye tavsiyemiz şudur: hükümetinizi dini kanunlara saygı esası üzerine kurunuz. Devlet olarak varlığınızın temeli, Padişahla halk arasında en

⁴¹Yıldırım Yayla, “Adalet Ve Yargı”, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. İletişim Yay. 1.Cilt, s.910

⁴²Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Yavuz Alogan (Çev), Sarmal Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1994, s.53

kuvvetli bağı dindir. Zamana uyun çağın ihtiyaçlarını dikkate alın. İdarenizi düzene sokun, ıslah edin. Ama yerine size hiçte uymayacak olan müesseseleri koymak için eskileri yıkmayın. Avrupa medeniyetinin sizin kanunlarınıza ve nizamlarınıza uymayan kanunlarını almayın. Batı kanunlarının temeli Hıristiyanlıktır. Türk kalınız tatbik edemeyeceğiniz kanunu çıkarmayın. Hak bellediğiniz yolda ilerleyin. Batı'nın sözlerine kulak asmayın. Siz ilerlemeye bakın. Adalet ve bilgiyi elden bırakmayın. Avrupa efkâr-ı umumiyesinin az çok değeri olan kısmını yanınızda bulacaksınız... kısaca, biz Bâb-ı âli'yi kendi idare tarzının tanzim ve ıslahı için giriştiği teşebbüslerden vazgeçirmek istemiyoruz. Ama Avrupa'yı örnek olarak almamalıdır kendilerine. Avrupa'nın şartları başkadır, Türkiye'nin şartları başka. Avrupa'nın temel kanunları Doğu'nun örf ve adetlerine taban tabana zıttır. İthal malı ıslahattan kaçının. Bu gibi ıslahat Müslüman memleketlerini ancak felakete sürükler. Onlardan hayır gelmez sizlere.”⁴³demektedir.

Beyazıt Kulesi İle Galata Kulesi Arasında Gerili Olan Mahya ;İstanbul, Beyoğlu Gibi Medeni Olmaya Çalışmalıdır⁴⁴

Cumhuriyet dönemi ile birlikte medeniyetin bir değerler bütünü olduğunun farkına varılmıştır ve Batılı değerler sisteminin tamamı alınmaya çalışılarak Batılı insan modeli oluşturulmaya çalışılmıştır ve buna da Türk hümanizmi denilmiştir.

⁴³ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, 9.Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1998, s.165-166

⁴⁴Turgut Çeviker, *Karikatürkiye, Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008*, NTV Yay., İstanbul, 2010, s.104

Avrupa’da ki hümanizm hareketi insan odaklı bir modernleşme hareketi iken Türk hümanizmi ise Batılı insan modelinin örnek alınmasını esas almıştır.

7. Dil, Müzik, Heykel ve Resim Alanlarında Batılılaşma

Osmanlı Devleti’nde dil alanında Batılılaşma ile ilgili ilk adımlar Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde olmuştur. Arapça –Farsça ve Türkçe’nin harmanlanması sonucu oluşturulan Osmanlıca, Batılılaşma hareketleri çerçevesinde yerini Latin Türk alfabesine bırakmıştır. Bu durumun oluşmasında milliyetçilik akımı sorası gelişen Türkçülük düşünce sisteminin her açıdan milli bir düşünce hayatı oluşturmak isteği etkili olmuştur.

Balkan ve Arap toplumları bağımsızlık düşüncesine odaklanmış ve bütün Osmanlı toplumunu bir arada tutma projesi olan Osmanlılık çökmüştür. Bunun sonucunda da Türk aydın sınıfı dil ve tarih alanında ulusal bir düşünce sistemi inşa etmek istemişlerdir.

Harbiye Okullar Bakanı Süleyman Paşa’nın 1877’de yazmış olduğu Tarih-i Âlem adlı eserinde Türk tarihini, Asya Hun Devleti’ne kadar götürerek İslami tarih yerine milli tarih düşüncesini öne çıkartmaya çalışmıştır.⁴⁵ Batılılaşma hareketleri içerisinde Osmanlı-Türk aydınları içerisinde divan edebiyatına olan ilgi azalmış ve Tanzimat dönemi ile birlikte Namık Kemal, Tevfik Fikret, Ziya Paşa, Şinasi gibi aydınlar Türk ve Batı Edebiyatı arasında köprü vazifesi görmüşlerdir.⁴⁶

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte milli kültür alanında çalışmalar hızlanmıştır. Dönemin yazarlarından Hüseyin Cahit Yalçın: “*Bizi şimdiki harflere bağlayan şey nedir? Bu harfleri kullanmak için hiçbir dini mecburiyet yoktur. Milli harflerimiz de değildirler. Bu halde niçin Latin harflerini kabul etmiyoruz*” demiştir.⁴⁷

. Dil devrimi yapılırken Latin harf savunucularının görüşlerini şöyle sıralayabiliriz.

- *Eski harfler Sami dilleri içindir*

⁴⁵ Enver Kartekin, *Devrim Tarihi Ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi*, Sinan Yay. İstanbul, 1973, s.239

⁴⁶ Hacı Veli Gök, *Atatürk Ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2004, s.15

⁴⁷ Saim Sakaoglu, *Atatürk, Gençlik Ve Kültür*, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya, 1990, s.140

- Madem Batıya açılıyoruz, Batının yazısını almalıyız
- Latin harflerini almadıkça inkılabımız tam olmaz
- Halkın ümmiliği Arap Alfabesinin zorluğundan kaynaklanıyor, Latin harflerini halk daha kolay öğrenecektir.

Dil devrimine muhalefet olanlar ise :

- Türkçe ve Arapça kaynaşmıştır⁴⁸
- Garb Medeniyetine girmek, garp yazısını almayı gerektirmez
- Halkın ümmiliği iktisaden geri kalmışlıkla, eski hükümetlerin himmetsizliği ile ve teşkilatın yetersizliği ile ilgilidir.⁴⁹

Böylelikle 1 Kasım 1928 de Dil Devrimi ile Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kabul edilerek Batılı ülkelerle uyumun daha hızlı olması sağlanmaya çalışılmıştır.

*Arap Harflerinin Hicreti*⁵⁰

Dil devrimi ile sağlanmak istenen bir diğer husus ise Rusya'nın bünyesindeki Türklerin alfabesini Arapçadan, Latinceye çevirmiş olmasıdır. Atatürk diğer Türk toplumlarıyla dil bağının kopmaması için dil devrimini ısrarlı bir şekilde savunmuştur.⁵¹

Cumhuriyet döneminde ise özellikle İsmet İnönü döneminde dil ve edebiyat alanında çok büyük girişimler olmuştur. Hasan Ali Yücel'in Maarif Bakanlığı döneminde Batılı eserlerin Türkçeye çevrilmesi için Tercüme İşleri Encümeni

⁴⁸ Cemil Meriç, *Jurnal, Cilt 1 1955-65*, 8. Baskı İletişim Yay., İstanbul, 1998, s. 71

⁴⁹ Saim Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.79

⁵⁰ Turgut Çeviker, *a.g.e.*, s.104

⁵¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay, Ankara,2004, s.372

kurulmuştur. 1945ve1950 yılları arasında toplam 743 eser Türkçeye çevrilmiş ve klasikler Türkçeye kazandırılmıştır.⁵²

Müzik alanında Batılılaşma hareketlerinde ise III. Selim ve II. Mahmut döneminde Batılı müzik sistemi Osmanlı sarayına girmiştir. II. Mahmut döneminde Mehter Bölüğü dağıtılmış yerine Muzıkay-ı Hümayun kurulmuştur.⁵³ Avrupa'ya gönderilen Yirmisekiz Mehmet Çelebi *opera* ile ilgili övücü ifadeler kullanmıştır.⁵⁴ Cumhuriyet döneminde ise Muzıkay'ı Hümayun İstanbul'dan Ankara'ya getirilerek *Reis-İ Cumhur Musiki Heyeti* adını almıştır. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanan bu kurum *Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası* adını alacaktır.

Heykelin Osmanlı toplumuna gelişi ilginçtir. İslam inancı açısından uygun görülmeyen heykeller Müslüman Türk devletleri arasında fazla ilgi görmemiştir. Osmanlı Devleti'nde ise Sultan Abdülaziz dönemine kadar heykel alanında herhangi bir çalışma görülmemiştir. Anadolu'da eski medeniyetlerden kalan heykellere herhangi bir zarar verilmemiş ve bunlar günümüze kadar korunmuştur. Sultan Abdülaziz'in 1867'de Avrupa seyahatinde bir sergide gördüğü heykeller ilgisini çekmiş ve seyahat dönüşü sonrası **Fuller** adında bir heykeltıraşa kendi heykeli yaptırarak Osmanlı sarayına heykelin girmesi sağlanmıştır.

1883 yılında *Sanayi-İ Nefise Mektebi* açılmış ve heykelcilik de bu kurum çatısı altında kendisine yer bulmuştur. Heykelcilik bölümü başına ise Roma da eğitim görmüş Yervant OSKAN Efendi getirilmiştir. Bölümün ilk öğrencileri ise İlhan Özsoy, İsa Behzat, İzzet Mesrur ve Mehmet Bahridir.⁵⁵

Türkler tarihleri boyunca resim sanatına her zaman ilgi göstermişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde en önemli gelişme Fatih Sultan Mehmet döneminde olmuştur. 1479 yılında İstanbul'a getirttiği ressam Gentile Bellini'ye kendi portresini çizdirmiştir.

Portre yaptırma geleneğini III. Selim devralmış ve Alman ressam Melling'e kendi portresini yaptırmıştır. II. Mahmut döneminde ise Osmanlı padişahı kendi

⁵²Hasan Ali Yücel, *Tercüme Cenneti, Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi*, (Haz.) Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1999, s.267

⁵³ Gözde Sarı, "19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı- Türk Müziğine Yansımaları", *TSA / YIL: 40 18 S:1*, Nisan 2014, s.40

⁵⁴ Şerafettin Turan, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yay. İstanbul, 2000, s. 298

⁵⁵ Aygül Kılınç, *Atatürk Dönemi Kültür Politikasının Türk Toplumsal Yaşamına Etkileri Ve Katkıları*, İnönü Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2005, s.136

portresini yaptırarak tüm devlet dairelerine astırmıştır. Sultan Abdülaziz döneminde ise Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyit gibi ressamı Avrupa'ya eğitim için göndermiştir.

II. Abdülhamit döneminde de saray çevresinde resamlara ilgi gösterilmiş, sarayda çalışma yapma ve teknik araç gereçlerin temini noktasında yardım edilmiştir. II. Abdülhamit, ressam Zonaro'ya kendi portresini çizdirmiştir. Son Osmanlı Halifesi Abdülmecit Efendi'nin bizzat kendisi ressamdır. Rezaizade Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamit Tarhan 'ın portresini de kendisi çizmiştir.⁵⁶

1835 ve 1837 yılları arasında Viyana, Berlin, Paris ve Londra'ya 12 öğrenci gönderilmiştir. Gönderilen öğrenciler vasıtası ile Osmanlı Devleti'nde Avrupai resim çalışmaları hızlanmıştır ve çeşitli resim sergileri düzenlenerek Osmanlı aydınının ilgisi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ilk resim sergisi 1863'te açılan *Sergi-i Osmanî* olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde resim alanında en önemli adım Sanayi-i Nefise okulunun kurulması olmuştur. 1909'da ise Osmanlı Ressamlar Cemiyeti kurulmuş ve Avrupa'ya yeniden öğrenci gönderilmeye başlanmıştır. İbrahim Çallı ve Avni Lifij bu öğrenciler arasındadır. Sanayi-i Nefise mektebinde yetişen bayan öğrenciler, kadınların Osmanlı Devleti'nde sanatsal faaliyetler içerisinde bulunması, kadın kimliğinin gelişimi noktasında önemli bir gelişme olarak görülmüştür.⁵⁷

11. Batılılaşma Ekseninde Değişen Türk Aile Yapısı ve Cumhuriyet Dönemi Kadın

Osmanlı-Türk Batılılaşma hareketlerinin sosyoekonomik alanda etkilediği kurumlardan biri de Türk ailesi ve Türk kadınıdır. Batılılaşma ile birlikte geniş Türk aile tipi batılı çekirdek aile tipine dönüşmüştür. Bu durumun oluşmasında birincil olarak sanayileşme ile birlikte şehirleşme ve fabrikalaşma hareketi ile köyden kente göç başlamış ve geniş aile yapıları parçalanmıştır.

İkinci olarak ise kadının da çalışma hayatına atılarak ekonomik özgürlüğünü kazanıp eve para getiren istediği gibi giyinip dolaşabilen ve erkekler karşısında

⁵⁶ Kemal İskender, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Resim", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay. C.6, İstanbul, 1983, s.1678

⁵⁷ Aygül Kılınç, *a.g.t.*, s.135-136

sosyal haklar çerçevesinde eşit hale gelerek bir birey olma şuurunu yakalaması olmuştur. Bu şuur yakalayan kadınlar kendi dünyalarına ait topluluklar kurmuş ve toplumsal alanda kadın bilinçlenmesini gerçekleştirmek için dergiler çıkarmışlardır.⁵⁸

Mehasin'in baş yazan ve müdürü Mehmet Rauf'tur. 1908 de çıkmaya başlayan Mehasin isimli dergi aylık olarak yayınlanmıştır Dergi içeriğinde Batı modasını yansıtmış ve sayfalarında resimlere yer vermiştir. Dergide kadınlar için verilen konferanslardan da bahsedilmiştir.

İlmi, siyasi haftalık kadın dergisi olarak çıkarılan Demet 1908 yılında İstanbul'da çıkarılmıştır. Eğitim meselesine eğilerek, sayfalarında ünlü Osmanlı hanımlarını tanıtmıştır. Çocuk eğitimi, moda, yüz bakımı gibi konuları sık sık ele almıştır. Türk Kadını Dergisi ise 1918 yılında yayınlanmıştır. İstanbul'da 15 günde bir çıkarılan dergi 21 Mayıs 1918 tarihli ilk sayısında amacının Kadınlara, memlekete ve istikbale hizmet etmek okluğunu belirtmiştir. Türk Kadını dergisini içeriğinde fikri ve edebi yazılar, hikâyeler, şiirler, pratik bilgiler, kitap tanıtımlarına yönelik yazılar yer almıştır. Yayınlanan yazılarda konu kadındır Ayrıca kadınların istek ve fikirlerine önem verilerek 'Hanımların Fikri*' başlığında bir kısım yayınlamıştır.

⁵⁸<http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-03/images/Kadin-dergileri.pdf>, 01.03.2016

İnci Dergisi Sedat Simavi tarafından 1919-1923 yılları arasında çıkarılmıştır. Aylık olarak çıkarılan ve resimli kadın dergisi olan İnci' amacını 'ev kadınlarının aile hayatına, iş kadınlarının da iş hayatına yardımcı olmak" şeklinde belirtmiştir İnci'nin sayfalarında edebiyat, moda, güzellik ve çocuk bakımı gibi konulara da değinilmiştir. Dergide ayrıca Batılı ve Türk kadınlarının hayat hikâyeleri de anlatılmıştır.

1911 yılında çıkmayan başlayan Musavver Kadın. Osmanlı hanımlarına yönelik haftalık bir kadın dergisidir. Toplamda 7 sayı yayınlanan dergi kadınlara yönelik siyasi ve bilimsel konular içermektedir. Kadınlar Âlemi Dergisi ise 1914-1915 yılları arasında İstanbul'da yayınlanan resimli bir kadın dergisidir. 9 sayı yayınlanan dergi, 4. sayıdan itibaren Osmanlı Kadınlar Âlemi ismini almıştır. Derginin içeriğinde kadın hakları savunulmuş, sayfalarda edebiyata da yer verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde çıkarılan kadın dergileri kadınları eğitmek, bilgilendirmek amacıyla yayınlanmıştır. Meşrutiyet yıllarında Batı'ya olan hayranlık dergilerde de hissedilmiştir. Batı'daki kadın hareketleri dergileri sarmış, kadın hakları ve özgürlükleri kavramları dergilerde sıkça ele alınmıştır. Daha sonra kadın hakları savaşı yerini Milli Mücadele'ye bırakmış, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte kadının toplum içindeki yeri sorgulanmaya başlanmıştır.⁵⁹

Batılılaşmanın yoğun olarak yaşandığı Cumhuriyet sürecinde Türkiye'de gazeteci olarak görev yapan Paul Gentizon, Mustafa Kemal'in sadece erkeğin değil kadının da dış görünüşünü çağdaştırmayı amaçladığını vurgulamıştır.

Türk kadını cehaletten, erkeğin koruyuculuğundan kurtararak her alanda erkekle eşit konuma getirmeyi ilke edinen bu büyük insanın aynen fese olduğu gibi peçeye de savaş açtığını, bunun yanı sıra Türk kadınından aynen Batılı hemcinsleri gibi tayyör, manto, şapka giymesini istediğini ve büyük çoğunluğun onun bu arzusunu yerine getirdiğini belirtiyordu.

Gentizon'a göre giyim-kuşamdaki bu büyük değişim, Türkiye'de anlayışların, kafa yapılarının değişmesi anlamına geliyordu. Müzik, sinema, manken gibi popüler kişiler modanın liderleri olarak hem modayı yönlendirmişler hem de yaygınlaşmasında aracı olmuşlardır. Sürekli göz önünde olmaları nedeniyle

⁵⁹<http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-03/images/Kadin-dergileri.pdf>, (01.03.2016)

insanların kendileriyle bütünleştirmek istemeleri, bu popüler kişileri moda liderleri yapmaktadır.⁶⁰

Cumhuriyetle birlikte, dönün harem selamlık mekân yapısı ve düşünce sistemi Batılı değerler karşısında değişime uğramış erkek ve kadınların birlikte oturabileceği eğlenebileceği yeni tarz mekânlar oluşturulmuştur.⁶¹ Cumhuriyet döneminde toplumsal kadın erkek utangaçlığını yıkmak için balolar ve eğlenceler düzenlenmiştir.

Batılılaşma yolunda kadın ve erkek giysilerinin değişime uğramasında önemli bir konudur. Daha önceleri erkeklerin giydiği şalvar, cüppe, sarık yerini pantolon, şapka ve takım elbiseye bırakmıştır. Kadın giysileri açısından son derece tutucu olan Türk toplumunda daha önceleri kadının vücut hatlarını saklayacak bol ve geniş elbiseler, yerini kadınların kadınlık özelliğini ön plana çıkaran elbiseler almıştır.

Batılılaşma, Osmanlı Türk toplumunun her açıdan geleneksel olandan modern olana geçiş sürecinin adıdır. Toplumsal olarak geçimden iktisada, birey olarak ise uyruktan vatandaşa geçiş aşamasıdır. Batılılaşma süreci ile birlikte Türk toplumunda eğitimden iş yaşamına eğlenceden kadın erkek ilişkilerine kadar birçok alanda değişimler yaşanmıştır.

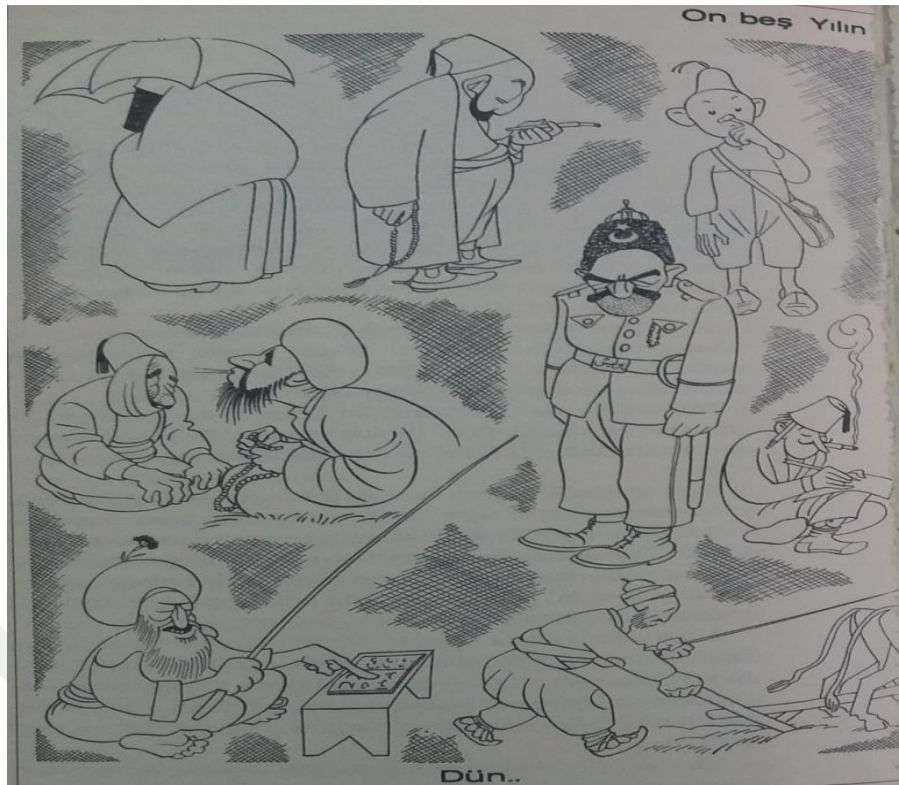
1930'lardaki ekonomik gelişmelerle birlikte kadınlar daha da özgür olmuşlardır. Daha önceleri tarla da çalışan ve ev hanımlığı yapan kadınlar Türkiye'de sanayi atılımı ile birlikte tekstilden sigara imalatına kadar endüstrinin her dalında rol almaya başlamışlardır. Kadınlara 1930'da seçimlerde oy kullanma, 1934'te ise seçimlerde aday olma hakkı verilmiş ve 1935 genel seçimleri sonucunda 18 kadın milletvekili seçilmiştir.⁶²

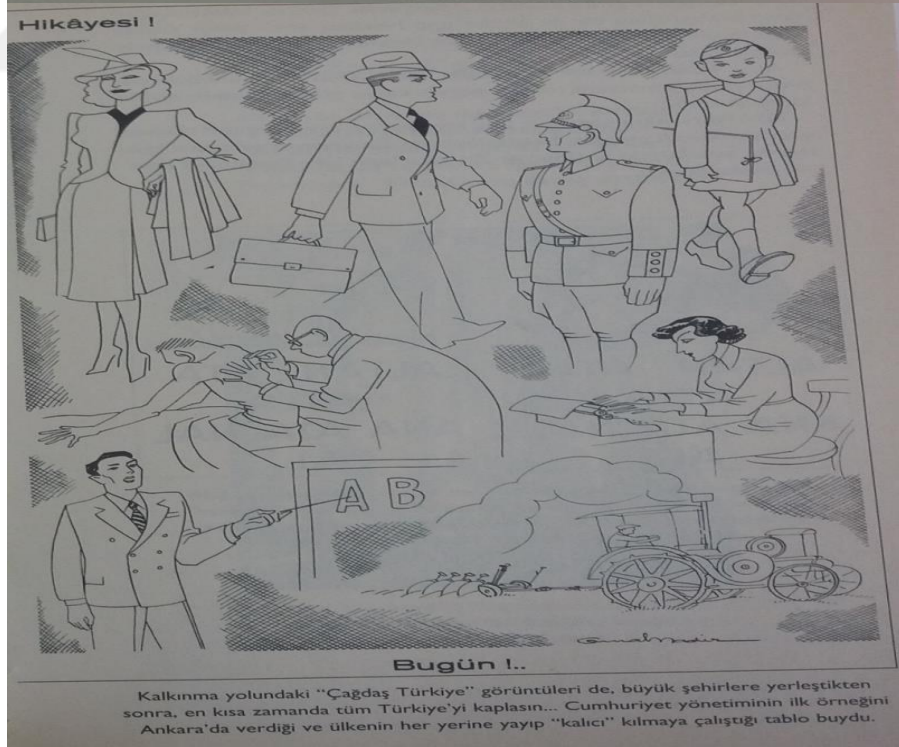
⁶⁰Emine Koca, Fatma Koç, "Güzellik Yarışmalarının Türkiye'deki Moda Bilincinin Oluşumuna Etkileri", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/1, Ocak, 2010, s.267

⁶¹Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları*, 24.Baskı Yapı Kredi Yay., İstanbul,1998, s.159

⁶²Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s.129

Ünlü karikatürist Cemal Nadir'in *Akbaba* dergisindeki "15'inci yıl" karikatürü, aslında bir "hedef'i yansıtıyordu: Çarşafli kadından üfürükçüye kadar, eskiye ait tüm görüntüler artık tamamen tarihe karışsın...

Kalkınma yolundaki "Çağdaş Türkiye" görüntüleri de, büyük şehirlere yerleştikten sonra, en kısa zamanda tüm Türkiye'yi kaplasın... Cumhuriyet yönetiminin ilk örneğini Ankara'da verdiği ve ülkenin her yerine yayıp "kalıcı" kılmaya çalıştığı tablo buydu.

Cumhuriyet'in İlk 15 Yılında Toplumun Değişimini Gösteren Bir Karikatür⁶³

⁶³Altan Öymen, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, Ekim 2002, s.82-83

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK- ABD İLİŞKİLERİ

1. BAŞLANGICINDAN 1945 'E KADAR TÜRK-ABD TİCARİ VE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİ

1.1 Osmanlı Devleti ve ABD Ticari İlişkileri

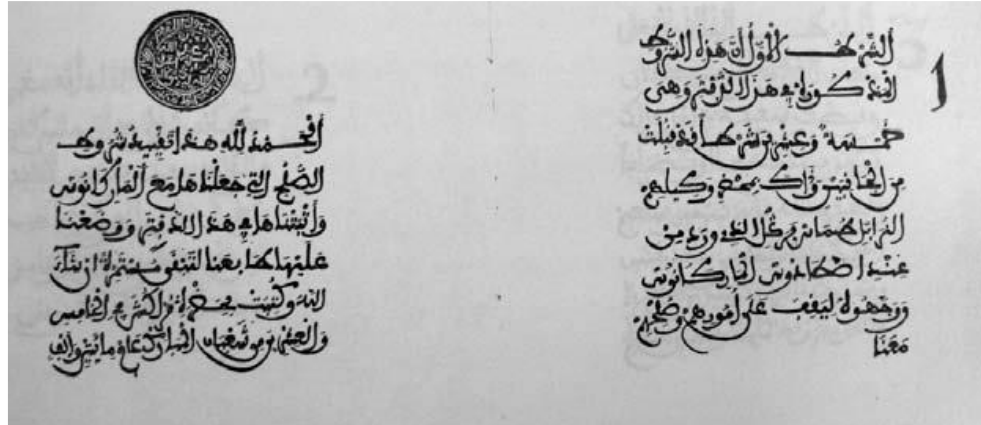
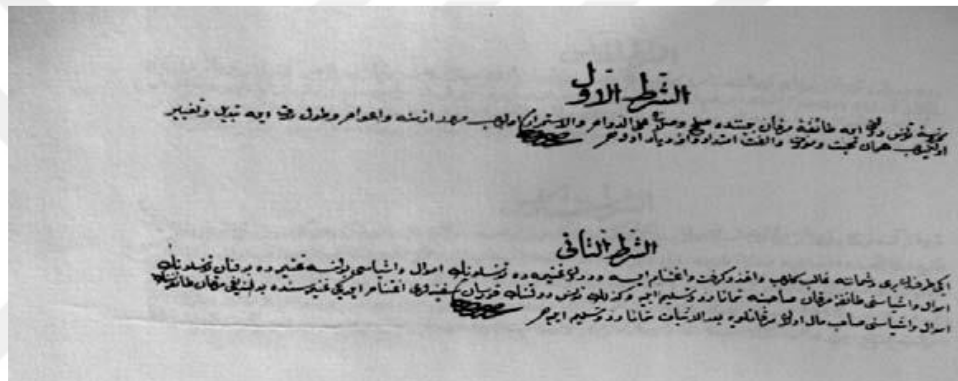
1783 yılında bağımsızlığını ilan eden ABD siyasi birliğini oluşturarak Amerika kıtasında kısa sürede egemen güç haline gelmiştir. Bağımsızlığın ardından hem kıta genelinde hem de diğer kıtalarda yayılcı politika izleyen ABD dünyanın birçok bölgesinde ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Akdeniz coğrafyası da bu ticari alanlardan biridir ve sahip olduğu ticari pazar kapasitesiyle ABD ekonomisi için önemli bir pazar olarak görülmüştür.

Osmanlı Devleti ve ABD ilişkileri de ABD'nin Akdeniz'de ticari faaliyetleri ile başlamıştır. Henüz İngiltere gibi güçlü bir donanmaya sahip olmayan ABD'nin ticaret gemileri Akdeniz ve Atlas Okyanusu kıyılarındaki korsanlarca saldırıya uğramış ve birçok kez gemiler ve içindekileri esir almışlardır. ABD, ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak için Osmanlı Devleti'ne bağlı bulunan Kuzey Afrika beylikleri ile ilişkiler geliştirme yolunu izlemiştir.⁶⁴

1785'te Maria ve Dolphin, 1793'te ise 10 ABD ticaret gemisi ve 105 Amerikalı denizci, korsanlar tarafından esir alınarak Cezayir limanına getirilmişlerdir. ABD, hem esirleri kurtarmak hem de Akdeniz ticaret güzergâhını güvenceye almak için Fas, Tunus, Trablusgarp ve Cezayir beyleri ile anlaşma yaparak yıllık toplam 42.000 dolar haraç vermeyi kabul etmiştir.⁶⁵

⁶⁴ Celal Emanet, *Amerika'da Bir Osmanlı Muhammed A.R. Webb*, Yitik Hazine Yay., İzmir, 2013, s.156

⁶⁵Şenol Kantarcı, "Türk-Amerikan İlişkileri Tarihçesinden İlgi Çekici Notlar", *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, ATESE Yay., Ekim 2003, Sayı: 378, s.88

HAZİRAN 1786 FAS-ABD ANTLAŞMASI⁶⁶

1796 - LİBYA-AMERİKA ANTLAŞMASI

Osmanlı Devleti ve ABD arasındaki ilişkiler gayri resmi de olsa 1783 tarihinden itibaren ABD ticaret gemilerinin İzmir limanını ziyaretleri ile başlamıştır. 1803 yılında istihbarat toplamak amacıyla gelen William Stewart, ABD'nin Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu ürünlere sahip olduğunu ve Osmanlı Devletinin ABD için iyi bir pazar olduğunu rapor etmiştir. Stewart'ın raporuna göre; ABD, Osmanlı Devletine şeker, kahve ve türlü baharatlar satacak, Osmanlı Devleti'nden ise incir, üzüm, afyon, yün ve halı alacaktır.⁶⁷

⁶⁶Nejdet Gök, "Osmanlı-Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri'nin Etkileri Ve İlk Anlaşmaların Diplomatik Açıdan Tahlili", *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2014, Sayı 11, s.230-236

⁶⁷ Meral Halifeoğlu, *1914-1945 Yılları Arası Türk-Amerikan İlişkileri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2012, s.16

1823 ile 1830 yılları arasında 100 adet ABD gemisi İzmir Limanını ziyaret etmişlerdir.⁶⁸ ABD bu ziyaretler kapsamında ticari ve siyasi ilişkileri geliştirmek amacıyla 1802 yılından itibaren çeşitli zamanlarda Osmanlı Devletine konsolos atama girişiminde bulunmuş fakat Osmanlı Devleti'nce kabul edilmemiştir. 1811 yılında ise İzmir'de ilk Amerikan ticaret müessesesi olan *Woodmas ve Offley Ticaret evi* kurulmuştur. 1824 yılında ise bu ticaret evinin sahibi David Offley, İzmir'e konsolos olarak atanmıştır ve Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştır.⁶⁹

1821 yılında çıkan Yunan isyanında ABD'nin tutumu nedeniyle gerilen ilişkiler David Offley'in çabalarıyla yeniden ivme kazanmıştır. ABD, Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden elde ettiği kapitülasyonlardan kendisi de faydalanmak istemiştir. ABD'nin amacı Monroe Doktrini çerçevesinde siyasi ve askeri olarak müdahalede bulunamadığı Akdeniz coğrafyasını ticaret yoluyla müdahalede bulunmaktır. Bilindiği üzere Monroe Doktrini'nde ABD, Avrupalıların Amerika kıtasını sömürge tarzı girişimlerini izin vermeyeceğini ve kendisinin de Avrupa'daki gelişmeleri karışmayacağını belirtmiştir.

1827 yılında ise Türk-ABD ilişkilerinde yön verecek bir gelişme yaşanmıştır. Fransa, İngiltere ve Rus donanması Navarin de Osmanlı donanmasını yakmıştır. Bu olayla birlikte Osmanlı idarecileri hem donanmanın yeniden inşası hem de dış politikada yeni bir müttefik kazanmak için ABD ile yakınlaşma yoluna gitmiştir.⁷⁰

Bu yakınlaşmada Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa ve Mehmet Hüsrev Paşanın, Padişah II. Mahmut'a yazdığı rapor etkili olmuştur. Raporda ABD'nin zamanın en iyi tekniklerini kullanarak gemiler yaptığını ve bu gemilerin savaşlarda Osmanlı donanmasına üstünlük sağlayacağını belirtmişlerdir.⁷¹

Osmanlı Devleti'nden olumlu sinyal alan ABD Başkanı Andrew Jackson uzun süredir İzmir'de ticari faaliyetlerde bulunan David Offley'i ve iki Amerikan tüccarını diplomatik ve ticari ilişkileri başlatmaları için görevlendirmiştir.⁷²

⁶⁸ İbrahim Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi 1945-1980*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler, Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.1

⁶⁹ Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.15

⁷⁰ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yay., Ankara, 1991, s.1

⁷¹ Celal Emanet, *a.g.e.*, s.157

⁷² Kenan Özkan, *Türkiye-ABD İlişkileri (1918-1923)*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006, s.2

8 Şubat 1830 tarihinde başlayan görüşmelerde ABD'nin iki önemli isteği olmuştur. Birincisi, ABD en ziyade müsaadeye mazhar millet olacak ikincisi ise ABD gemileri Akdeniz ve Karadeniz'de serbestçe dolaşabilecektir. Başlangıçta Osmanlı Devleti bu iki isteğe sıcak bakmamıştır. Fakat hem ABD müzakerecisi Charles Rint'in ısrarcı tutumu hem de Osmanlı'nın Nevarin olayından dolayı başka bir seçeneğinin olmayışı anlaşmayı Amerika lehine olacak şekilde olmasını sağlamıştır.

7 Mayıs 1830 yılında ABD ile Osmanlı Devleti arasında Ticaret Ve Seyri Sefain Antlaşması imzalanmıştır. Dokuz maddeden oluşan antlaşmaya göre ABD'ye (The most favored nation) en ziyade müsaadeye mazhar millet statüsü verilmiştir. Antlaşmaya göre;

- 1- *Amerikan tüccarları her hususta en çok müsaadeye mazhar milletlerin tüccarları gibi muamele görecektir.*
- 2- *ABD ve Osmanlı karşılıklı konsolosluklar açacaktır.*
- 3- *Amerikan tüccarları her din ve milletten simsar çalıştırma hakkına sahip olacaktır.*
- 4- *Amerikalılara ait davalarda tercüman bulundurulmadan yargılama yapılmayacaktır.*
- 5- *Osmanlı limanlarına gelen ABD gemileri kendi bayraklarını çekecektir.*
- 6- *İki devletin gemileri karşılaştıklarında birbirlerini selamlayacaklardır.*
- 7- *Amerikan gemileri yasak olmayan malları Karadeniz'e direkt geçirebileceklerdir.*
- 8- *İki tarafın gemileri kaza durumunda birbirlerine yardım edeceklerdir.*
- 9- *İki tarafın gemileri birbirlerine dostça davranacaktır.⁷³*

Antlaşmanın Osmanlı Devleti'ne bakan yönünde ise ABD müzakerecisi Charles Rint, Reis'ül Küttab Muhammed Emin Efendiye savaş gemisi ve gemi yapımında kullanılacak malzemeleri Osmanlı Devletine maliyeti fiyatına satılması yönünde gizli bir maddeyi antlaşma metnine koyduracağı sözü vermişse de ABD tarafı senatoda ihtilaf çıkabileceği endişesi ile bu maddeyi kabul etmemiştir.⁷⁴

⁷³ Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.18

⁷⁴ Celal Emanet, *a.g.e.*, s.158

Bu gizli maddenin kabul edilmemesi Padişah tarafından tepkiyle karşılanmıştır. II. Mahmut “...Frenklerin adetleri kendülerinin mukaddema söyledikleri sözden nükul etmeğe asla utanmazlar. Hemen kendülerine menafii olacak maslahat neyse tervice bakarlar.”⁷⁵ Bu olumsuz havayı ABD Başkanı II. Mahmut’a bir mektup yazarak üzüntüsünü dile getirmiş ve daha sonrada ABD bu gizli maddeyi antlaşma metnine koymamışsa da söz verilen şekilde gemi yapımıyla ilgili malzemelerin satışında kolaylık sağlamıştır.

1831 Ağustosunda antlaşma çerçevesinde Henry Eckford adlı gemi mühendisi kendi yaptığı savaş gemisiyle İstanbul’a gelmiştir. United States adlı gemi 150 bin dolara Amerikalılardan satın alınmıştır ve ayrıca Henry Eckford’un Tersane-i Amire’de çalışabilmesi için bir sözleşme imzalanmıştır. Gerekli araç ve eleman temini için ABD’ye giden Eckford 1832 yazında tekrar İstanbul’a dönmüştür. Fester Rhodes adlı gemi mühendisi de 1840 yılına kadar Osmanlı donanmasına gemi yapımında görev almıştır. O dönemde Nev Eser, Nusratiye, Mesiri Ferah gibi gemiler inşa edilmiştir.⁷⁶

Osmanlı ABD ile ilişkileri 1830 Ticaret ve Seyri Sefain antlaşması ile yeni bir seyir kazanmıştır. 5 Ekim 1831’de David Korter İstanbul maslahatgüzarı olarak atanmıştır. İstanbul’daki temsilcilik 1839’da mukim elçilik, 1882’de orta elçilik ve 1906’da da büyükelçilik düzeyine çıkarılmıştır. 1830 Ticaret Antlaşması ile resmiyet kazanan İzmir konsoloslughuna ilave olarak ta İstanbul, Selanik, İstanköy, İskenderiye, Beyrut, Kudüs, Bursa ve Çanakkale’de konsolosluklar açılmıştır.⁷⁷

Osmanlı Devlet’i de buna karşılık Boston şehrinde yaşayan *Tibgeoğlu Abraham*’ı Osmanlı çıkarlarını koruması amacıyla görevlendirmiştir. Osmanlı Devleti 1881 yılına kadar New York, Baltimore, Chicago, Boston, Philadelphia ve New Orleans şehirlerinde konsolosluklar açmıştır. 1850 yılında Osmanlı Devletinde Bahriye Mektebinde binbaşı rütbesiyle görev yapan Emin Efendiyi askeri ve teknik incelemelerde bulunması için görevlendirmiştir.

Emin Beyin ABD ziyaretinde Amerikalılar tarafından ilgiyle karşılanmıştır. New York Herald gazetesinde Osmanlı hakkında güzel makaleler yayınlanmıştır. Emin Efendi ABD’de her gittiği yerde Büyükelçi düzeyinde ağırlandı.

⁷⁵Yavuz Güler, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Yıl 2005, s.233

⁷⁶Yavuz Güler, *a.g.e.*, s.233

⁷⁷ Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.18

Washington'da onuruna Amerikan halkının da katıldığı bir fener alayı tertip edilmiştir. Ayrıca Beyaz Saray'da ABD Başkanı tarafından bütün devlet erkânının da katıldığı bir kabul yemeği verilmiştir.

Emin Bey karşılaştığı ilgiyi *“Bu misüllu iltifat ve ikram sair devletler tarafından gelenlere bir vakitte vuku ‘ bulmuş değil ve bu tarafta Nemçe maslahat güzaru ziyadesiyle hayrette kalıp, acaba sebep nedir bu tarafta bu derece iltifat olunmakla deyü tecessüs etmekte bulunduğu ve bunların böyle ikram etmeleri..”* diyerek hayretle karşılamıştır.⁷⁸

Emin Efendi böylelikle Beyaz Saray'da kabul edilen ilk Türk olmuştur. Emin Bey, Amerika ziyareti sırasında tersaneleri, okulları, limanları ve fabrikaları gezerek ABD hakkında raporlar tutmuştur. ABD'nin bu jestine karşı Sultan Abdülmecit'te 1852'de açılmış olan *“Şark Lisanları Mektebine* “ hediye olarak Dil Bilgisi Lügati, Edebiyat, Mantık ve Tarihle alakalı 56 adet Türkçe kitap göndermiştir. Yine ABD'nin talebi üzerine Washington'da ilk ABD Başkanı George Washington için yapılan abide için mermer bir kitabe hediye etmiştir.⁷⁹

'Devâm-ı hulletite'yid için Abdülmecid Hân'ın / Yazıldı nám-ı pâkiseng-i báláya Vaşington'da' yani 'Abdülmecid Han'ın temiz adı, dostluğun devamını göstermek için, Washington'da dikilen bu yüksek taşa yazıldı'⁸⁰

16 Ağustos 1838 tarihli Osmanlı-İngiltere Ticaret Antlaşması ile Osmanlı-ABD ticaretinde yeni bir canlanma gerçekleşmiştir. En ziyade müsaadeye mazhar millet statüsü sayesinde ABD ikinci bir antlaşmaya gerek duymadan 1830 anlaşmasına istinaden yeni haklar kazanmıştır. 1838 Tarihli anlaşma gereği Osmanlı,

⁷⁸Şenol Kantarcı, *a.g.m.*, s.91-92

⁷⁹Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.19

⁸⁰<http://www.hurriyet.com.tr/sultan-abdulmecid-150-yildan-beri-washington-u-gozluyor-147462>. (21.07.1985)

ihraç ürünlerinde %3'lük vergi %12 ye çıkarılmış, ithalatta ise vergi %5 te sabit tutulmuştur. Afyon tekelinin kaldırılmasıyla da ABD ile olan afyon ithalatı %21,9 dan %30,5 çıkmıştır.⁸¹

1838 Sözleşmesiyle ABD'ye sağlanan uygun ticaret ortamıyla 1840'lardan itibaren Osmanlı-ABD arasındaki ticaret hacmi yeni ürünlerinde eklenmesiyle büyüme göstermiştir. 1831 ve 1862 yılları arasında Osmanlı-ABD ticaretinde afyon ticareti önemli yer tutmuştur. Osmanlı Devleti, ABD'ye afyonun yanında kuru üzüm, kuru incir, tütün, meyan kökü, kuru yemiş, halı, kilim, yapağı ve deri ürünleri ihraç etmiştir. ABD'den pamuk ürünleri, madeni yağlar, işlenmiş deri, rafine şeker, demir çelik ürünleri, alkollü içecekler ve ateşli silahlar satın almıştır.⁸² Özellikle Türk tütünleri ciddi bir alıcı kitlesine sahip olmuştur.

1910'da Amerika'da Bir Türk Sigarası Reklamı⁸³

Osmanlı Devleti ile ABD arasında yapılan ikinci antlaşma ise 13 Şubat 1862 Tarihli Seyr-i Sefain ve Ticaret Antlaşmasıdır. 1862 tarihli antlaşma Abraham Lincoln ile Sultan Abdülaziz tarafından imzalanmıştır. ABD iç savaşının devam ettiği bir dönemde imzalandığı için ticari ilişkilerde beklenen büyüme ancak iç savaş sonrasında gerçekleşmiştir. Antlaşma ile 1839'dan beri %8 olarak belirlenen ihraç gümrüğü %1 e indirilmiş ithalat gümrüğü ise %1 olarak kalmıştır.⁸⁴

⁸¹ Şevket Pamuk, "19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt III, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 654

⁸² Çağrı Erhan, *Osmanlı-ABD İlişkileri, Osmanlı*, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s.239

⁸³ http://tobacco.stanford.edu/tobacco_main/imagesbody.php?token1=fm_img6356.php.(14.08.2016)

⁸⁴Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.20

Bu dönemde ABD'nin Osmanlı Devleti'ne ihracı %1,7, olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin ABD'ye ihracatı ise %23 olarak gerçekleşmiştir. Yapılan antlaşma ile ABD şirketleri Osmanlı topraklarında şubeler açmaya başlamıştır. Örneğin *SINGER* dikiş makineleri şirketi ülke genelinde 200 şube açmıştır.⁸⁵

1862 yılından itibaren Osmanlı-ABD ticari ilişkilerinde silah ticaretinde gözle görülür bir büyüme sağlanmıştır. Amerikan İç Savaşı'nın 1865'te bitmesi ve askerlerin terhis edilmesi sonucu ABD'nin elinde kalan silahların satılması ve ekonomiye kazandırılması gerekmiştir. Çünkü ABD ekonomisi o gün için silah ticareti üzerine kurulmuştur ve bu stokun eritilmesi ABD ekonomisi için büyük önem arz etmekteydi. Osmanlı Devleti, ABD için bu stokun eritilebileceği en iyi Pazar olarak görülmüştür.

İlk olarak savaştan arta kalan silahların alınması olarak başlayan silah ticareti daha sonra ABD'de de Osmanlı Devleti için modern silahların üretilmesi sürecine dönüşmüştür. Tevfik Paşa başkanlığında bir heyetin silah üretim süreci üzerinde gözlemlerde bulunarak olumlu rapor vermesiyle 400.000 adet silah satın alınmıştır. 93 Harbi olarak bilinen 1877 Osmanlı-Rus Harbi'nin başlamasıyla birlikte 1877-1878 tarihleri arasında *Martini Henry*, *Poedbody Martini* ve *Winchester* tüfekleri ve bunlara ait aletlerden oluşan 5.335.308 dolarlık bir silah alımı yapılmıştır.⁸⁶

1906 yılına gelindiğinde ise ABD ile olan ticaret hacminde durağanlık görülmüştür. Bu durumun oluşmasında

1- *Osmanlı Devletinin bozulan ekonomik durumu nedeniyle ABD'li şirketlerle yapmış olduğu alışverişlerde satın alınan malların ücretlerinin ödenmesinde sıkıntılar yaşanmasıyla ilişkiler gerilmiştir.*

2- *Osmanlı idari yapısının bozulmasıyla baş gösteren güvenlik sorunu ABD'li tüccarları korkutmuştur.*

3- *Amerika ile olan coğrafi uzaklık ve gemi taşımacılığındaki gecikmeler problem oluşturmuştur.*

4- *Siyasi birliğini tamamlayan Almanya, Avrupa'da yeni bir küresel güç olarak çıkmıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya karşısında yalnız kalan Osmanlı Devleti,*

⁸⁵ Yavuz Güler, *a.g.m.*, s.236

⁸⁶ Adem Kara, "Osmanlı Devleti – A.B.D. Ticari İlişkileri", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Sayı:2 Cilt:1, Yıl 2006, s.7

Almanya ile yakınlaşmaya başlamış gelişen Alman silah sanayisi Osmanlı Devleti için Amerikan silah sanayisi yanında yeni bir alternatif olarak çıkmıştır.

5- *Osmanlı Devletinde okul, hastane gibi yerler açan ve Ermeni halkı üzerinde misyonerlerin faaliyetleri sonucu ABD-Osmanlı ilişkileri olumsuz etkilenmiştir.*⁸⁷

Yukarıdaki bazı olumsuz durumların düzeltilmesi ve ülkemizde Amerikan sermayesinin görülebilmesi için Osmanlı ticaret adamları bazı raporlar hazırlamışlardır.

1. *Memleketteki madenlerin cins ve çeşitlerinin tespiti.*
2. *Tren yollarının inşası ve bu inşa edilmiş yolların haritaları.*
3. *Rıhtım ve antrepo yapılabilecek limanların tespiti ve miktarı.*
4. *Değişik sanayi kollarında inşa edilecek fabrikalar ve bunların yer ve isimleri.*
5. *Otomobil ve elektrikli tramvay yapım ve tamir fabrikalarının inşa edilebileceği şehirlerin isimleri.*
6. *Seyr-i Sefain mevki ve haritaları belirlenmeli*
7. *Ormanların buldukları yerler ve bunlara en yakın limanların isimleri belirlenmeli*⁸⁸ gibi öneriler verilmiştir.

Tablo 3: 1832-1912 Yılları Arasında Osmanlı Devleti-ABD Ticaret Hareketi⁸⁹

Yıl	Osmanlı Devleti'nin ABD'den ithalâtı	Osmanlı Devleti'nin ABD'den ihrâcâtı	Ticaret hacmi
1832	64.722	923.629	988.351
1842	125.521	370.248	495.769
1852	265.825	556.100	821.925
1862	442.721	959.692	1.402.413
1872	1.209.443	866.719	2.076.162
1882	1.829.166	3.315.647	5.144.813
1892	206.350	4.969.029	5.175.379
1902	774.552	8.895.740	9.670.292
1912	3.798.168	19.208.926	23.007.094

⁸⁷ Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.23

⁸⁸ Adem Kara, *a.g.m.*, s.12

⁸⁹Yavuz Güler, *a.g.m.*, s.235

I. Dünya Savaşına giden süreçte Osmanlı-ABD ilişkileri bozulmaya başlamıştır. İlişkilerin bozulmasında Ermeni Tehciri ve Osmanlı-Yunan gerginliğinde her iki olayda da ABD'nin Osmanlı Devletine karşı olumsuz tutumu etkili olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasına kadar Osmanlı-ABD ilişkileri ticari ilişkilerden çok siyasi çerçevede devam etmiştir.

Osmanlı-ABD ilişkilerinin gerilmesindeki ilk olay Osmanlı-Yunan mücadelesinde her iki tarafın da ABD'den savaş gemisi almak istemesi üzerine yaşanmıştır. Yunanistan Idaho ve Missisipi, Osmanlı Devleti ise Reşadiye ve Sultan Osman adlı iki savaş gemisi sipariş vermiştir. Yunanistan'a savaş gemilerinin Osmanlı Devleti'nden daha önce verilmek istenmesi gerginliğe yol açmıştır. Osmanlı büyükelçisi Rüstem Bey'in tüm çabalarına rağmen ABD senatosu gemilerin Yunanistan'a satışını onaylamıştır.⁹⁰

İkinci olay ise ABD ile yaşanan büyükelçi krizidir. ABD'deki Ermeni ve Rumların Osmanlı Devleti aleyhinde propaganda faaliyetlerine karşı sessiz kalmayan Büyükelçi Rüstem Bey'in *Evening Star* gazetesinde yayınlanan demeci ABD yönetimini rahatsız etmiş ve gelen diplomatik tepkiler üzerine Rüstem Bey İstanbul'a geri çağırılmıştır.⁹¹

I. Dünya Savaşı öncesinde Monroe Doktrini yerine Açık Kapı ilkesini benimseyen ABD, Ortadoğu ve Avrupa politikalarında değişikliğe gitmiştir. Daha önce belirttiğimiz gibi ABD I. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa ve Ortadoğu'ya ticaret yoluyla müdahil olurken savaşın başlaması ve sonrasında ise siyasi bir aktör olarak ortaya çıkmıştır.

11 Kasım 1914'te Osmanlı savaş gemilerinin Karadeniz'deki Rus limanlarını bombalaması sonucu Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşına dâhil olmuştur. ABD ise Almanya'nın tahriklerine daha fazla dayanamamış ve 6 Nisan 1917'de savaşa dâhil olmuştur. ABD'nin savaşa girmesinin en büyük sebebi ise Almanya'nın Amerikan ticaret gemilerine yapmış olduğu saldırılar sonucu ABD'nin Atlantik ticaret yolu ve Amerikan dış ticaretinin zarar görmesidir.⁹²

I. Dünya Savaşı süresince ABD ve Osmanlı Devleti doğrudan birbirlerine savaş ilan etmemişlerdir. 17 Nisan 1917'de Almanya'nın baskılarına direnemeyen

⁹⁰ Mine Erol, *I. Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Bilgi Yay., Ankara, 1976, s.31,

⁹¹Mine Erol, *a.g.e.*, s.66

⁹²William Woodroff, *a.g.e.*, s.238

Osmanlı Devleti ABD'ye savaş ilan etse de sadece diplomatik ilişkiler kesilmiş ve her iki taraf ta ticari ilişkilerin devam etmesini sağlamışlardır.⁹³

1.1.2 - I. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye-ABD Ticari İlişkileri

1.1.3 Chester Projesi

1900 yılında Amerikan tüccarlarının haklarını koruma amacı ile İstanbul'a gelen Amiral Chester Anadolu'da yapılması planlanan demiryolu projesine teklif götürülen altı isimden biri olmakla birlikte Amiral Colby Chester, Türk-ABD ticaret ilişkilerinde önemli bir aktördür.

Osmanlı Devleti'nin jeopolitik konumu ve sahip olduğu yeraltı, yerüstü zenginlikleri I. Dünya Savaşı'nın öncesi ve sonrasında Osmanlı topraklarını Avrupalı Devletlerin mücadele alanına çevirmiştir. Büyük kârlar ve maden kaynaklarının işletme hakkını barındırması açısından demiryolu sektörü Batılı devletler için önemli bir alan olmuştur. 1856'da İngiltere, İzmir-Aydın, 1888'de Almanya, Berlin- Bağdat, 1890'da ise Fransa, İzmir-Kasaba demiryolu projesini başlatmıştır.⁹⁴ ABD'nin Ortadoğu petrolleri üzerindeki çıkarları doğrultusunda ABD, Irak petrollerinden dolayı İngilizlerle, Berlin-Bağdat demiryolu projesi ile de Almanya ile çıkar çatışması yaşamıştır ve Anadolu üzerindeki çıkarlarını sağlama almak için Anadolu'daki demiryolu projeleri ile ilgilenmeye başlamıştır.

Chester projesine genel hatlarıyla bakacak olursak öncelikle projenin finansmanı Güneydoğu ve Doğu Anadolu da yapılacak olan demiryolu hattından çıkarılacak madenlerle sağlanmak istenmiştir. Proje kapsamında oluşan demiryolu hattı ile Anadolu'nun gelişmemiş alanları iktisadi olarak canlanacak ve askeri ulaşım kolaylaşacaktır.

Proje ile Türkiye'nin doğusu ve Kerkük-Musul bölgesini Karadeniz ve Akdeniz'e bağlayacak 4400 km'lik bir hat inşa edilecektir ve ilaveten iki de liman yapılacaktır. Chester 'in ortağı olduğu Ottoman American Development Company şirketi ise bu proje karşılığında 99 yıllığına demiryolu işletmesini ve hattın 40

⁹³Kenan Özkan, *a.g.t.*, s.4

⁹⁴ Bilgi Sükan Yavuz, "Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi", *Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara, Kasım, 1999 Sayı: 24, s.529

kilometrelik çevresindeki maden kaynaklarını işletme hakkı elde edecek ve bazı vergilerden muaf olacaktır.⁹⁵

Ermeni lobisinin faaliyetleri ile Amerikan hükümetinin desteğini alan Chester, Nafia Vekâleti ile bir ön sözleşme imzalamıştır. 1920 yılına kadar şirketin kendi içinde yaşadığı sorunlar, Osmanlı bürokrasisinin yavaş işlemesi ve devletin kendi iç meseleleri⁹⁶ ve de projenin gerçekleşmesi durumunda Anadolu’da ki çıkarları zarar görecektir. İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya’nın proje aleyhinde çabaları sonucu uygulanma imkânı bulamamıştır.⁹⁷

1.1.4- Bristol Raporu (Amiral Bristol’ün Ticari Faaliyetleri)

I. Dünya Savaşı sırasında ABD ile kesilen diplomatik ilişkiler, savaş sonrası Osmanlı Devleti’nin isteği üzere yeniden başlamıştır. ABD, Osmanlı Devleti ilişkileri normalleştirmek adına 12 Ağustos 1919’da Doğu Akdeniz Donanma Komutanı Amiral Bristol görevlendirilmiştir.⁹⁸

Amiral Bristol görevde kaldığı sekiz yıl boyunca yapıcı bir politika izleyerek Ermeni sorunu, misyoner okulları ve Amerikan tüccarlarının hakları ile yakından ilgilenmiştir. Görevde kaldığı zaman diliminde dürüst ve sıcakkanlı tavırlarıyla Osmanlı idarecilerinin güvenini kazanmıştır.

Amiral Bristol Türk-ABD ilişkilerinin geliştirilmesi için beş aşamalı bir politika izlemiştir.

- 1- Türklerin ABD’ye olan güvenini arttırmak
- 2- ABD’nin Türkiye’de ticari yayılma alanlarını arttırmak
- 3- İstanbul ve Anadolu’da Avrupalıların ticaret tekeli oluşturmasını engellemek
- 4- Türk ekonomisinde Amerikan etkisini arttıracak altyapıyı oluşturmak
- 5- ABD’li şirketlerin Ortadoğu ticaret pazarında etkin hale gelmesini sağlamaktır.⁹⁹

⁹⁵ Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.321

⁹⁶ Esma Torun, “Türk-Amerikan İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Ankara Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2005, Sayı:5, s.230.

⁹⁷ Bilgi Sükan Yavuz, *a.g.m.*, s. 530

⁹⁸ Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.235

⁹⁹ Aytunç Güler, “Türkiye’de Bir Açık Kapı Diplomati: Amiral Bristol”, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı:1, Sonbahar 2008, s.108-109

Amiral Bristol raporun yanı sıra ABD'nin ticari çıkarlarını korumak için Irak, Lübnan ve Anadolu'da istihbarat ağı oluşturmuş ve emrindeki gemileri Amerikalı iş adamlarının hizmetinde kullandırmıştır. ABD Donanma Bakanlığı raporunda “*Amerikan donanması iş adamlarımıza sadece bilgi sağlamakla kalmıyor, Samsun’da Amerikan Tütünçülük Şirketi’nin çıkarlarını korumasını da sağlamaktadır. Amerikalılar için bu bölgede büyük fırsatlar var, Amerikalı şirketlerin başarıları Amerikan donanmasının burada kalmaya devam etmesine bağlıdır*”¹⁰⁰ denilmiştir.

ABD, Osmanlı Devleti’ne yaptığı ticaret kapsamında 1914’te 3 milyon dolarlık mal satarken, Amiral Bristol’ün çabaları sayesinde 1919’da 25 milyon dolarlık mal satmıştır. Bu rakam 1920’de 40 milyon dolara 1921 yılı sonunda ise 67 milyon dolara yükselmiştir.¹⁰¹ Bu rakamlara bakarak ABD I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerin başlamasını fırsata çevirerek ticaret alanında büyük atılım yapmıştır diyebiliriz.

1923 yılına gelindiğinde Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Türk-Amerikan ticari ilişkilerinde yeniden bir canlanma görülmüştür. Amiral Bristol’dan sonra Türkiye’ye atanan büyükelçi S. Grew’de ilişkileri sıcak tutmaya çalışmıştır. 1923-1938 arasında Türk-Amerikan ticari ilişkilerinde silah ve tarım sektörü ağırlık kazanmıştır. Ulen Corporation, Kuhn Loeb ve The Fox Corporation, Türkiye’ye özel temsilcilerini göndererek sanayi ve tarım sektöründe araştırmalar yaptırmıştır ve daha sonra Türkiye, Curtiss uçak şirketinden 18 uçak satın almıştır.

1932 ve 1933 yılları Türkiye’de Amerikan etkisinin artmasını sağlaması bakımından önemlidir. Bu yıllarda Türk yöneticiler Amerika ile olan dostluk ilişkilerinin gelişmesi ile Amerikalı mühendis ve danışmanları Türkiye’ye davet etmiş ve bu yöneticiler aileleriyle birlikte Türkiye’ye yerleşmiştir. Amerikalılar çeşitli bakanlıklarda, havacılık, madencilik, gümrük işlerinde, demiryolu ve tarım alanlarında çalışmışlardır.¹⁰²

1934’te Amerikalı uzmanlarca *Hines-Dorr-Kemmerler* raporu olarak bilinen 1800 sayfalık bir rapor hazırlanmıştır. Raporda Türkiye’nin ekonomik yapısı bütün

¹⁰⁰Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.274

¹⁰¹ Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi (1838-1995)*, Tekin Yay., Ankara, 2006, s.356

¹⁰²Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.410-415

yönleri ile ele alınmış ve ulaşım, sağlık ve finans sistemleri ile ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur.¹⁰³

1934-1936 yılları arasında düzenli şekilde artan ticaret hacmi 20 Kasım 1936'da kota uygulamasının kaldırılmasıyla 1937'de iki katına çıkmıştır. 1935 sonrası Türkiye'de Amerikan mallarının ithalatında artış olmuştur. Bu artışın sebeplerinin birincisi, modernleşen ve refah seviyesi artan Türk toplumunda Amerikan otomobilleri ve ev aletlerine olan talep artışı, ikincisi ise Avrupalı devletlerin silahlanma yarışına girmesi ile Türk pazarında neredeyse rakipsiz kalan Amerikan şirketlerinin Türkiye üzerinde ticari tekellerini oluşturmalarıdır.

Sonuç olarak 1930 yıllarından itibaren Türkiye, ABD ile olan ticaretine büyük önem vermiştir. 8 Aralık 1938'de yeni Ticaret Antlaşmasıyla gümrük vergileri olabildiğince alt seviyede tutularak ticaret oranının daha da artması amaçlanmıştır. 1927'de ABD'den yapılan ithalat oranı 1935'e gelindiğinde %3.5'ten %10.5'e çıkmıştır. İhracat ise %15.5'ten %12.3' düşmüştür. Bu tablodan hareketle Türkiye'nin ticarete ABD'ye olan bağımlılığı yıllara göre artmıştır ve Türk kamuoyunda ABD kültürünün ve ticaretinin etkisi ülkemize yerleşen Amerikalıların sağlık, eğitim, ticaret sanayi yatırımları ve misyonerlik faaliyetleri sayesinde yerleşmiştir.¹⁰⁴

1.2 – Türk –ABD Kültürel İlişkileri

1.2.1- ABD'ye Göç Eden Türkler

1760'ta İngiltere'de başlayıp daha sonra tüm dünyaya yayılan Sanayi Devrim'i sonucu pek çok ülkede ortaya çıkan kapitalist sistem, nüfus hareketlerini endüstriyel alanlara doğru kaydırılmıştır.1900'e gelindiğinde neredeyse son yüz yılı savaşlarla geçen ve de yeni bir savaşın eşiğinde olan Osmanlı toplumu da bu göç hareketinden bağımsız kalamamıştır.

Osmanlı coğrafyasında ABD'ye ilk göçün ne zaman yapıldığı net olarak belli değildir fakat XIX. ve XX. yüzyıl göç hareketleri üzerinde çalışmaları bulunan

¹⁰³ Semih Bulut, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010, s.137

¹⁰⁴Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.418

Kemal Karpat, ilk göçün 1860'tan itibaren başladığını belirtmiştir ve göç coğrafyasını Rumeli, Anadolu ve Suriye olarak üçe ayırmıştır.¹⁰⁵

Osmanlı Devleti'nden ABD'ye ilk göç hareketinde, gemilerdeki göçmen kayıtlarının sıhhatli şekilde tutulmaması, göçmenlerin etnik kökene göre değil de geldikleri yere göre sınıflandırılmaları ve göçmenlerin etnik kimliklerini saklamaları nedeniyle göç eden grupların etnik kökenleri tam olarak tespit edilememiştir.¹⁰⁶ Amerika kıtasına göç eden Osmanlılara genel olarak *El Turco* ismi verilmiştir.¹⁰⁷

ABD'ye göç eden Osmanlı toplumu genel olarak üç sınıftan oluşmuştur. Bunlardan ilk grubu eğitim amaçlı giden öğrenci ve mesleki açıdan ilerlemek isteyen öğretmen, doktor, mühendis gibi tahsilli kimselerdir. İkinci grup ise daha iyi bir ticaret imkânı için göç eden orta sınıf Osmanlı tüccarıdır. Üçüncü grup ise güvenlik endişesi, fakirlik ve firari asker ve mahkûmların oluşturduğu Osmanlı vatandaşlarıdır.¹⁰⁸

ABD'ye göçün sebeplerine bakacak olursak öncelikle Ermeni ve Hristiyanlar üzerinde ABCFM (American Board of Commissioners Foreign Missions) üyesi misyonerlerin faaliyetleri etkili olmuştur.¹⁰⁹ İkinci olarak Osmanlı ekonomisinin bozulmasına paralel olarak yaşanan ekonomik zorlukların yanı sıra İttihat ve Terakki partisinin azınlıkları da askere almak istemesi¹¹⁰ ve diğer yandan daha önce ABD'ye göç etmiş olan Ermeni ve diğer azınlıkların teşvikleri ABD'ye göç edilmesinde etkili olmuştur.¹¹¹

Osmanlı vatandaşları ABD'nin yanında Güney Amerika'ya da göç etmişlerdir. Amerika kıtasındaki kölelik sisteminin kaldırılmasıyla ortaya çıkan ucuz iş gücü ihtiyacı baş gösterince göçmenler Arjantin, Brezilya, Meksika ve Şili gibi ülkelere göç etmişlerdir.¹¹²

Osmanlı Devleti'nden ABD'ye göç edenlerin sayısına bakacak olursak Frank Ahmet'in 1820-1830 yılları arasındaki verdiği sayıya göre 360.171 kişi, başka bir kayda göre 326.314 kişi, Kemal Karpat'ın 1869-1915 yılları için verdiği sayıya göre ise 319.545 kişi ABD'ye göç etmiştir.¹¹³

¹⁰⁵Celal Emanet, a.g.e., s.26

¹⁰⁶ Işıl Acehan, "ABD'ye Göç Eden İlk Türklerin Kültür Ve Kimlik Sorunu", *Kebikeç Dergisi*, Sayı: 20, 2005, s.110

¹⁰⁷ Ekrem Saltık, "Yeni Dünya'da Eski Osmanlılar", *Yediküta Dergisi*, Sayı:75, Kasım 2014, s.25

¹⁰⁸ Erdal Açıkse ve Ebru Güher, "Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu'dan ABD'ye Ermeni Göçü", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:60, 2014, s.3

¹⁰⁹ Işıl Acehan, a.g.m., s.110

¹¹⁰ Kemal H. Karpat "Caliye" md., *Diyanet İşleri Ansiklopedisi*, C.7, İstanbul 1993, s.36

¹¹¹ Celal Emanet, a.g.e., s.27

¹¹² Ekrem Saltık, a.g.m., s.25

¹¹³ Celal Emanet, a.g.e., s.27

Göçlere etnik köken açısından bakacak olursak, Rumlar % 27, Suriyeli Hristiyanlar %26, Ermeniler % 18, Yahudiler %6, Türkler %5 ve diğer grupların toplamı da %12' dir.¹¹⁴ Verilen rakamlara bakılınca en az göç eden grubun Türkler olduğu anlaşılmaktadır. Türkler ABD'ye genelde münferit olarak, Ermeni ya da Rum kabilelerin arasında göç etmişler ve kimliklerini ilk başlarda gizli tutmaya çalışmışlardır.¹¹⁵

Türkler ABD'ye göçlerinin ilk yıllarında New York, Boston, Detroit, Poedbody gibi şehirlerdeki fabrikalarda, imalathanelerde ve çiftliklerde çalışmışlardır. Ahmet Emin Yalman'ın ABD seyahatinde bir Türk işçi ile konuşmasında Türk işçi "*Çoğumuz Harputluyuz. Aramızda Sivashlı, Malatyalı Samsunlu olanlar da var. Memlekette işler kesat olduğu için bu ticareti biz de deneyelim dedik. Burada yerleşme gibi niyetimiz yok para biriktirip geri döneceğiz. Sırf burada kalmamak için dillerini öğrenmiyoruz öğrenenlere de iyi gözle bakmıyoruz.*" demiştir. Ahmet Emin Yalman, Poedbody şehri için "*Trenden inince kendimizi bir Türk kasabasında sandık. Bütün levhalar İngilizce ve Türkçe olarak yazılmıştı.*"¹¹⁶ demiştir.

ABD'ye göç eden Türklerin birçoğu daha sonra geri dönmüştür. Geri dönenlerin oranı bazı raporlarda %86 olarak vermiştir. Türklerin ABD'den geri dönüş sebepleri ise kimisi memleket hasreti kimisi bir düzen kuramamaktan kaynaklanmaktadır.¹¹⁷

ABD'ye göç edip orada aile kurarak yerleşmiş ve orada vefat etmiş Türkler de olmuştur. Bunun ilk örneği ise 1856'da Osmanlı Devleti'nden ABD ordusu bünyesinde kurulacak deve birliği için yardım istemeye gelen ABD heyetinin beraberinde ABD'ye geri dönen İzmirli Hacı Ali'dir. Hacı Ali 30 yıl boyunca ABD ordusunda hizmet etmiştir. İsminin Amerikalılar tarafından zor telaffuz edilmesi nedeniyle Hİ JOLLY denilmiştir. Halk tarafından çok sevilen Hacı Ali, Quartsite şehrinde vefat etmiştir. Her yıl Ocak ayında Hacı Ali için deve şenliği düzenlenmiştir ve mezarı piramit şeklinde yapılip üzerine deve figürü konulmuştur.¹¹⁸

¹¹⁴ Rıfat N.Bali, *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya ABD'ye İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri*, İletişim Yay. İstanbul, 2004, s.5

¹¹⁵ Kemal H. Karpat, *ABD'ye Göç Eden Osmanlılar 1869-1914*, Çev.: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yay, İstanbul, 2003, s.283

¹¹⁶ Işıl Acehan, *a.g.m.*, s.112

¹¹⁷ Talat S. Halman, "ABD'deki Türkler", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:16, 1997, s.2135

¹¹⁸ Celal Emanet, *a.g.e.*, s.30-32

İzmirli Hacı Ali ve Mezarı¹¹⁹

ABD’de kalıcı olan Türkler kendi kültürlerini yaşatmak ve asimile olmamak için birçok faaliyette bulunmuşlardır. Yunus Yaşo isimli Türk, ABD’de ilk Türk mezarlığını açmıştır. St. Louis şehrinde içinde camisi, küçük bir çarşısı, kahvehanesi, lokantası olan bir Türk köyü oluşturulmuştur.1923’te “Unity” adında il Türk gazetesi çıkarılmıştır.¹²⁰

Türkler 1930 yılından sonrada ABD’ye iş, eğitim ve ticaret amaçlı göç etmiş ve Amerika ve Türkiye arasında köprü olmuşlardır fakat 1930’lara kadar Amerika’da hatırı sayılır bir Türk nüfusu olmamıştır. Türk nüfusu Ermeni ve Rumların gerisinde kalmış bu durumda Ermeni meselesi gibi konularda lobi faaliyetlerinde Türkleri Ermeniler karşısında güçsüz bırakmıştır.

1.2.2-ABD’de Osmanlı Propagandası ve Panislamizm

Osmanlı-ABD siyasi ve ticari ilişkilerinin başlamasıyla ABD’den nasıl, iş adamları, danışmanlar ve misyonerler Osmanlı Devletine gelerek Amerikan propagandası yapmışlar ise ABD’de de gerek fert gerekse devlet eliyle Osmanlı Devleti lehine propaganda yapılmıştır.

Bu propaganda faaliyetleri ilk olarak Osmanlı Devleti’nin ilk Amerika konsolosu Oscanyan tarafından yapılmıştır. Kendisi bir Ermeni olan ve değişik

¹¹⁹<http://arabsinamerica.unc.edu/files/2012/05/hi-jolly-tomb.jpg>. 09.08.2016

¹²⁰http://www.turkavenue.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3228:amerika-birlesik-devletlerinde-ilk-turkler&catid=178:ilk-gocmenler&Itemid=789. (09.08.2016)

dönemlerde gazete, roman tarzı eserlerde veren Oscanyan uzun yıllar hem Osmanlı Sarayı'nda hem de ABD'de hizmetlerde bulunmuştur.

Oscanyan 1856 yılında Londra'da "*Oriental and Turkish Museum*," isimli bir sergi açmıştır. 1857 yılında ise New York'ta "*The Sultan and His People*" kitabını basmıştır. Kitap New Yorklulardan büyük ilgi görmüş ve dört ayda tam 16 bin kopya satılmıştır. Kitap, o yıllarda Osmanlı'daki Zeybeklerden Dervişlere, camilerden Grand Bazaar'a, Ermeni düğününden Harem'e kadar günlük yaşamla ilgili bilgiler vermiştir.¹²¹

Oscanyan ABD'de kaldığı süre boyunca anti Osmanlı görüşüne karşı durmuş, Amerikalı yazar ve ünlülerle dostluk kurarak bir nevi Osmanlı Devletinin kültür elçisi olarak görev yapmıştır. Dönemin Harper's ve Putnam gibi önemli dergilerinde Oscanyan'ın kitabı ile ilgili makaleler yayınlanmıştır.

Osmanlı propaganda mücadelesinin bir diğer önemli ismi ise daha sonradan İslamiyet'i seçerek Muhammed ismini alan Alexander Russell Webb'tir. XIX. yüzyıl sonlarında ABD'nin çeşitli merkezlerinde İslam dinine mensup insanların dinlerini yaymak için cemiyet kurma, kitap ve gazete yayınlama gibi faaliyetleri hızla artmıştır ve bu dönemde varlığını devam ettirmek için devletlerarası münasebetler içerisinde denge politikası uygulamak zorunda kalan Osmanlı Devleti de yukarıda işaret edilen gelişmelere Panislamizm politikasıyla kayıtsız kalmamıştır.¹²²

Panislamizm, Pangermanizm ve Panslavizm gibi aralarında dil, kültür, milliyet ya da coğrafi yakınlık bulunan toplumların dayanışma ve bir arada hareket etmesini sağlayan siyasi ve kültürel hareketlerdir¹²³. Osmanlı Devleti hem toprakları üzerinde yaşayan insanları bir arada tutmak hem de dünyanın diğer yerlerinde yaşayan Müslümanları İttihad-ı İslam çatısında toplamak için 1869 yılında Panislamizm politikasını uygulamaya koymuştur.¹²⁴

Osmanlı Devleti bu politika çerçevesinin yanı sıra ABD'deki Ermenilerin, Osmanlı aleyhine yaptıkları propagandalara karşı koymak ve Amerikalıların doğru

¹²¹http://www.turkavenue.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3226:osmanlinin-ilk-new-york-baskankonsolosu-&catid=178:ilk-gocmenler&Itemid=789. (10.08.2016)

¹²² Cezmi Eraslan, "Muhammed A. R. Webb'in Amerika'da İslam Propagandası Ve Osmanlı Devleti'yle İlişkileri (1893-1896)", *İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı:2 İstanbul, 1996, s.79

¹²³ Celal Emanet, *a.g.e.*, s.175

¹²⁴ Mümtaz 'Er Türköne, *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yay. İstanbul, 1991. s.199

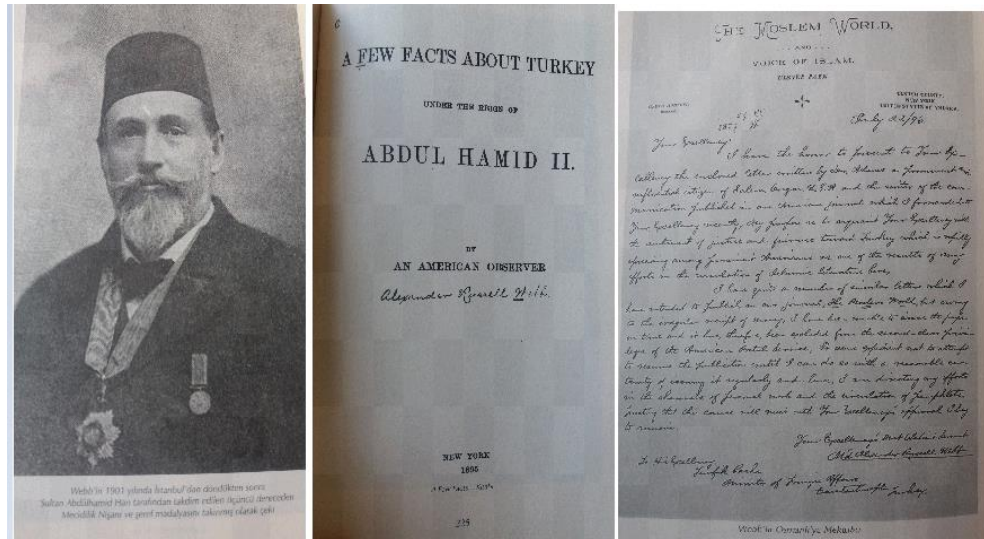
bilgilendirmek için ABD büyükelçisi Mavroyeni Bey'in tavsiyesi üzerine Muhammed Webb Efendi ile iletişime geçmiştir.

Osmanlı yönetimi Webb 'in faaliyetlerine başlangıçta temkinle yaklaşmış fakat propaganda faaliyetinin önemine binaen Mavroyeni Bey'in de kefil olmasıyla Webb 'in daha rahat çalışmalar yapabilmesi için kendisine 25.000 kuruş aylık bağlamıştır.

Webb kendisinin çıkarmış olduğu *The Moslem World* ve *The Voice of İslam* gazetelerinde başta Ermeni hadiseleri olmak üzere birçok konuda Osmanlı Devleti lehine yazılar yazmıştır. Ayrıca *The Armenian Toubles and Where The Responsibility Liesve II. Abdülhamit'in Hükümdarlığı Döneminde Türkiye Hakkında Bazı Hakikatler* adlı iki kitap çıkarmış ve genel olarak Ermenilerin, Osmanlı Devleti aleyhine yaptıkları haberleri tekzip eden makaleler ve Türkiye'yi öven ve güzel şekilde tanıtan makaleler yazmıştır.¹²⁵

Osmanlı sadrazamı, 29 Eylül 1901 tarihiyle Hariciye Nezareti'ne gönderdiği bir emirle de, Amerikalı Muhammed Webb Efendi'nin 12 Eylül 1901 tarihinde sadır olan irade ile "New York Fahri Baş Şehbenderliğine atandığını bildirmiştir.¹²⁶

Osmanlı Devleti, Webb ile ilişkilerin düzenli olarak olmasa da devam ettirmiştir. II. Abdülhamit'in temel kaygısı Webb'le olan ilişkiler yüzünden ABD'deki Protestan ve Katolik papazların bu durumu Amerikan gazeteleri aracılığıyla Osmanlı Devleti aleyhine kullanabilecek olmalarıdır ki bunda da haklı çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda Osmanlı Devleti ABD ile olan ilişkilerinin zarar görmemesi için Webb'le olan ilişkilerini durdurmuştur.

¹²⁵Celal Emanet, *a.g.e.*, s.173

¹²⁶Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, s.89

Webb, Kitabı ve Osmanlı Devletine Yazdığı Mektubu¹²⁷

XX yüzyılın başlarına doğru Ermenilerle ilgili olaylar nedeniyle ABD kamuoyunda Türkler barbar olarak gösterilmiştir. ABD-Osmanlı yakınlaşmasını istemeyen Türk aleyhtarları çevreler *Terrible Turk* (Korkunç Türk) sembolünü propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Türkleri kan döken acımasız bir kavim olarak tanıtmaya çalışmış ve bunda da bir nebze olsun başarılı olmuşlardır.¹²⁸

Korkunç Türk İmajı İçin Yayınlanan Bir Karikatür.¹²⁹

İnsanlık kavramı ile haç iç içe geçirilmiş ve haçın ardında güneş resmedilerek Hristiyan dünyasının gerçek aydınlığı temsil ettiğini göstermiştir. Kılıç, kan ve fesli Türk figürü ise barbarlığı temsil etmektedir.

1.3- Osmanlı Devleti'nde Amerikalıların Yaptıkları Propaganda Faaliyetleri

Misyoner sözcüğü Latince “göndermek” anlamına gelen “mittere” kökünden türemiştir ve Hristiyanlığı tebliğ etmek, ayinleri yönetmekle vazifelendirilmiş din

¹²⁷Celal Emanet, a.g.e., s.198-205

¹²⁸M. Hakan Yavuz, “Orientalism, the ‘Terrible Turk’ and Genocide”, *Middle East Critique*, 23:2, 23 May 2014, s. 115

¹²⁹<http://www.baas.ac.uk/usso/wp-content/uploads/2015/07/Terrible-Turk.jpg>. (14.08.2016)

adamı anlamına gelmektedir.¹³⁰ Misyonerlik faaliyetlerinde en önemli dönem Hristiyanlığın, Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında mezhepler tarafından yeniden yorumlanması ve her mezhebin kendi yorumunu yayma çabası ile yaşanmıştır. Misyonerlik günümüze kadar yedi aşama geçirmiştir. Bu dönemler ise:

1. *Havariler Dönemi (M.S. 33-100),*
2. *Kiliselerin Kurulma Dönemi (100-800)*
3. *Ortaçağ Dönemi (800-1500)*
4. *Reform Dönemi (1500-1650)*
5. *Reform Sonrası Dönem (1650-1793)*
6. *Modern Dönem (1793-1965)*
7. *Diyalog Dönemi (1965’ten sonra)¹³¹ şeklinde sıralayabiliriz.*

Misyonerlik faaliyetleri özellikle Katolik ve Protestan mezhepleri tarafından önemli görülmüş ve en çok ta bu iki mezhep tarafından yürütülmüştür. Katolik misyonerler 1600’lü yıllardan 1900’e kadar Anadolu ve İstanbul’da bulunmuşlardır ve aşağıdaki tablo da görüleceği üzere eğitim, sağlık ve kültürel faaliyetler vasıtası ile Hristiyanlığı yaymaya çalışmalarını göstermektedir.¹³²

¹³⁰Bkz. “Misyoner” md. *Meydan-Larousse*, C. VIII, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 842-843.

¹³¹Abdurrahman Küçük, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, 4. Baskı, T.D.V. Yay., Ankara, 2005, s.37.

¹³²Halit Ertuğrul, *a.g.e.*, s.63

Tablo-4: Misyonerlerin Anadolu'ya Geliş Tarihleri Ve Faaliyet Alanları

Kuruluş	Bağlı Rahip Veya Rahibeler	Bazı Faaliyetler	Geldikleri Yıllar
Fransiscain Rahipleri	Convetiuel Rahipleri	Kilise Ve Okul (St. Antoine De Podoue Küsesi)	1620-1653
Dominicain Rahipleri	Dominicain Rahip Ve Rahibeleri	Kilise ve Okul (St. Paul, St. Pierre Kiliseleri)	1400-1860
Jesuiti (Cizvit) Rahipleri	Capucin Rahipleri	Yunanistan, Suriye Ve Filistin'de Ruhani Dairelerini Kurdular.	1551 1587
Lazirist Rahipleri	Lozerist Rahipleri	Sosyal ve Hayır Kurumlan, açtılar	1713
	Filles De iaChariteRahipleri	Kız Okulları , Hayır Kurumları	1838
	FreresDesEcolesC hretien. Rahip.	S). Jaseph Kilisesi	1842
	Nötre DameDe Sion Rahibeleri	Notre Dame De Sion Kız Okulu	1857
Gürcü Katolik Rahip Ve	G. Katolik Rahip Ve Rahibeleri	Okul	1861
Congreagetion	İvrea Rahibeleri	İtalyan Okulları	1869
Assomption Rahipleri	Assomption Rahip Ve Rahibeleri	Özellikle Bulgarlarla İlgilenmişlerdir.	1862
	FreresMaristes Rahipleri	Fransızca Öğretmenliği Okul Kuruculuğu	1892
	PetitesSoeurs De Pauvres	Fakir Ve Kimsesizlerle İlgilenmişlerdir.	1892
	SelesienRahipleri	Okul	1896
	Selesien Rahipleri	İlkokul-Sanat Okulu	1903

Protestan misyonerler ise Osmanlı Devleti-ABD arasındaki ticari ilişkilerin başlamasının akabinde Osmanlı topraklarına adım atmışlardır. Protestan misyonerler öncelikle Osmanlı Devletinin sosyo-ekonomik durumunun imkânlarından

faydalanarak hem Protestanlığı yaymak hem de Katolik misyonerlerin faaliyetlerini engellemek için 1840'tan itibaren çalışmalarını hızlandırmışlardır.¹³³

Misyonerlerin Osmanlı Devletini neden hedef olarak seçtiğine bakılırsa birinci planda Osmanlı topraklarının tarihten gelen bir Hristiyan kimliğe sahip olması etkili olmuştur. Hristiyanlarca kutsal kabul edilen İzmir, İstanbul, Hatay, Kudüs gibi şehirler Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bulunmaktadır. Diğer yandan bazı misyoner kaynaklarında Anadolu “*Bible Land*” olarak adlandırılmakta olup bu kelime “*İncil Ülkesi-Kutsal Kitap Ülkesi*” anlamına gelmektedir.¹³⁴

Misyonerler, Osmanlı topraklarında faaliyetlerini yürütürken 1830 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1875 Ferman- ı Adalet ve 1876 Kanun-u Esasi'de azınlık ve yabancılara verilen haklara istinaden faaliyetlerini yürütmüştür. Özellikle 1856'da Batılı devletlerin baskıları ile kabul edilen Islahat Fermanı'ndaki azınlıklara kendi okullarını açma hakkı verilmesi¹³⁵ ve Kanun-u Esasi'nin 65. Maddesiyle azınlıkların Meclis'te nüfus oranlarına göre kendilerini temsil edecek bir mebus bulundurma hakkı verilmesi¹³⁶, Osmanlı Devleti'ndeki misyonerlik faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

ABD, bu tarihi süreç içerisinde Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini artırmak için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu çerçeveden olmak üzere Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerini yürütebilmek için ABD'nin Massachusetts Eyaleti'nde Boston kentinde toplanan üç kilisenin temsilcileri, 1810 yılında “*American Board of Commissioners for Foreign Missions*”u (ABCFM) (Amerikan Yurtdışı Misyonerler Komiserliği Masası) kurmuşlardır.¹³⁷

Amerikan Board of Commissioners of Foreign Missions, 1820 yıllarında Osmanlı Devleti için çalışmalarına başlamıştır. 1870'li yıllardan sonra bu üç Amerikan kilisesinin yolları birbirinden ayrılmış ve Congregational Kilisesi bilhassa Anadolu ve Rumeli'nin yükümlülüğünü tek başına almıştır.¹³⁸

Protestanlığı ve Hristiyan kültürünü tüm dünyada yayarak evrensel hale getirmeyi amaçlayan ABCFM bu çerçevede Anadolu'ya ilk olarak Levi Persons ve

¹³³ Halit Ertuğrul, *a.g.e.*, s.64

¹³⁴ <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867345.pdf> (13.08.2016)

¹³⁵ Bayram Kodaman, *II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken Yay. İstanbul, 1980, s.40

¹³⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.8, TTK Yay., Ankara, 1983, s.19

¹³⁷ Gürsoy Şahin, *a.g.m.*, s.186

¹³⁸ Kadir Kasalak, *a.g.m.*, s.110

Pliny Fisk adlı misyonerleri göndermişlerdir.¹³⁹Daha sonra bunu 16 Kasım 1823'de Beyrut'a gelen William Goodell ve Bird takip etmiştir. Bunun dışında Türkiye'ye ilk gelen ve çeşitli merkezler kuran misyoner temsilcilerin adları şunlardır: H.G.Dwight, G. Schauffler, Elias Riggs, Cyrus Hamlin, George W. Wood, Benjamin Schneider ve George W. Dunmore'dir.¹⁴⁰

Anadolu ve İstanbul'a gelen misyonerler doğrudan Hristiyanlık propagandası yapmamıştır. Okul, hastane, matbaa, kilise açmak, kitap broşür basmak ve gençlik dernekleri kurmak gibi sosyal ve kültürel faaliyetlerle kendilerine bir çalışma alanı oluşturmuşlardır.

Misyonerler özellikle yayıncılık işine büyük önem vermişlerdir. 1881'e kadar Malta, İzmir ve İstanbul'daki American Board matbaalarında 725 adet kitap, broşür ve risale yayınlanmıştır. Bunlardan 358'i Ermenice ve Ermeni harfli Türkçe, 172'si Rumca ve 100 adedi de Bulgarcadır. XIX. yüzyılın sonlarına doğru toplam sayfa sayısı 600 milyona ulaşmıştır.¹⁴¹

Misyonerler ilk önceleri Müslümanlar ve Yahudiler arasında Hristiyanlık propagandası yapmaya çalışmıştır fakat hem Müslümanları hem de Yahudileri Hristiyan yapmak çok zordu. Öncelikle Yahudiler Osmanlı Devleti içerisinde sürekli azınlık olarak kalmışlar ve bu azınlık psikolojisi onları dinlerine ve birbirlerine daha çok kenetlemiştir.

Müslümanlar içinse hem devlet hem de Müslüman halk en büyük engeldi. Devlet, İslam dinini bırakan mürtetlere idam cezası uygulamış ve bunu ciddi şekilde takib etmiştir. Halk arasında da mürtetlere iyi gözle bakılmamış ve kendi içlerinde barındırmamak için her türlü önlemi almışlardır.¹⁴²Zaten misyonerlerin kendileri de bu durumu ifade etmişlerdir. Rahip Samuel Zwemer de "... Müslümanları dinlerinden uzaklaştırmak adeta imkânsızdır. Müslümanları vaftiz etmek için boş yere uğraşmayalım, başka yollar bulalım..." demiştir.

Müslümanlar Arasında Misyonerlik Çalışmalarının Metotları adlı kitapta :*"Birinci planda öyle yapalım ki, bütün Müslümanlar kendilerini sevdiğimizize inansınlar. Böylece Müslümanların kalbine girmiş oluruz. İkinci olarak*

¹³⁹Dilşe İnce Erdoğan, *Osmanlı Devletinde Amerikalı Misyonerler Ve Van Ermeni İsyanı 1896*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi, İzmir, 2007, s.6

¹⁴⁰ Erdal Açıkşes, Ebru Güher, *a.g.m.*, s.2

¹⁴¹Ahmet Uçar, *İslam Dünyasında Misyoner Orduları*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013, s.39

¹⁴² Ahmet Uçar, *a.g.e.*, s.68

Müslümanların adetlerine saygılı davranmaya dikkat edelim, üçüncü olarak İsa, mutlaka Allah'ın oğludur demekten kaçınalım ki buna inanmayanlar bizden nefret etmesin ve son olarak ta halkın gözünde güvercinler gibi masum olmalıyız ve halk bize güven duymalı” ifadeleri geçmektedir. Misyonerler Müslüman halka olan çalışmalarında 1911 yılından sonra metot değiştirmiştir. “Onlara önce Hristiyan kültürünü ve adetlerini aşılalım. Girişeceğimiz faaliyetlerle Müslümanları o hale getirelim ki isimleri Müslüman olduğu halde, giyinişleriyle, davranışlarıyla, akıl ve hisleriyle tamamen bir Hristiyan'a benzesinler...”¹⁴³denilmiştir.

Misyonerler temel amaç olarak Hristiyanlaşmış (Protestan), Amerikan hayranı ve okuryazar bir kuşak yetiştirmeye çalışmıştır. Misyonerler bu amacı gerçekleştirmek için gittikleri her bölgenin kültürlerine göre hareket etmiş ve propaganda yaptıkları insanların yaşam tarzlarını, düşüncelerini kendi dünya görüşlerine göre değiştirmeyi amaçlamışlardır. Mesela köylerden gelen kız çocuklarına batılı yaşam tarzı imrendirilmiş ve evlerinde batılılar gibi giyinerek Avrupa modasını takip etmeleri istenmiştir.¹⁴⁴

Misyonerler Müslüman ve Yahudilerle uğraşmanın yersizliğini anladıktan sonra kendilerine yeni hedefler bulmaya çalışmışlardır. Bunda da çok gecikmemiş ve kendilerine Ortadoğu'da çok iyi fırsatlar sunacak olan Ermenileri, Rumları, Nasturileri ve Arap Hristiyanlarını hedef kitle olarak belirlemişlerdir.¹⁴⁵

1.3.1- Amerikalı Misyonerlerin Eğitim Faaliyetleri ve Amerikan Okulları

Amerikalı misyonerlerin, misyonerlik faaliyetleri ile birlikte Amerikan kültürünü yayabilmesini sağlayan en önemli kurumlar Amerikan misyoner okullarıdır. Amerikalılar okul açmanın yanında hastane, gençlik dernekleri ve kiliseler açmışlardır fakat halkla misyonerleri iç içe ve daha uzun süre sadece Amerikan okulları bir arada tutmuştur.

¹⁴³Osman Cilacı, *Hristiyanlık Propagandası Ve Misyonerlik Faaliyetleri*, D.İ.B.Y., Ankara, 1982, s.16-34

¹⁴⁴Meral Halifeoğlu, *a.g.t.* s.420-421

¹⁴⁵Ahmet Uçar, *a.g.e.*, s.68

Amerikan okullarının sayısının artıp azalması her zaman misyonerlik faaliyetleriyle doğru orantılı yürümüştür. Okulların sayısının artmasında ticari faaliyetler olduğu kadar misyonerlik faaliyetlerinin de etkisi vardır. Osmanlı Devleti'nde açılan Amerikan okullarının birçoğu ilköğretim düzeyinde açılmış ve her kitleden insana hitap eden bir anlayışla çalışmışlardır. Okulların en büyük insan kitlesi ise Ermenilerden oluşmuştur.

Osmanlı Devleti'nin ABD ile olan ilişkilerinde yazışmalara en fazla konu olan meselelerin başında Amerikan okulları ile ilgili konular gelmiştir. Amerikan Board misyonerleri Osmanlı ülkesindeki çalışmalarına 1820 yılında İzmir'de başlamalarına rağmen, ilk eğitim kurumlarını 1824'te Beyrut'ta açmışlardır. İlerleyen yıllarda bunu Osmanlı ülkesinin farklı bölgelerinde açılan eğitim kurumları takip etmiştir.¹⁴⁶ XX. yüzyılın henüz başında, Osmanlı devletinde açılan 920 yabancı okulun 465 tanesi Amerikalılara aittir ve Amerikalılar diğer yabancı devletlerin eğitim kurumlarını geride bırakacak bir sayıya ulaşmıştır.¹⁴⁷

Amerikan Board okullarının, misyonerler tarafından açıklanan amacı Osmanlı Devleti'ndeki Müslüman ve Hıristiyan halkını kaynaşmasını sağlamaktır fakat Amerikan Board misyonerlerinin bu alandaki çalışmaları incelendiğinde, tam tersi uygulamalar karşımıza çıkmaktadır. Amerikan Board eğitim kurumlarının ve kurumlarda faaliyet gösteren misyonerlerin esas amacı, etkin bir sosyal hizmet alanı haline getirdikleri okullar vasıtasıyla Protestan kiliseleri ve çevresinde bir Protestan cemaati oluşturmak ve bunalar vasıtasıyla Osmanlı ülkesindeki Amerikan çıkarlarını korumaktır.

Amerikan Board misyoneri olan ve Suriye Misyonunda Araplar üzerine çalışan Dr. Gregory Vartabet, Amerikalı Misyonerler için okulların bu noktadaki önemini belirterek şu ifadeleri kullanmıştır:

“Şimdi iki etkili vasıttan bahsettim, gerçek Hıristiyanlığın yayılmasında büyük vasıta olan İncil ve Tıp; İkisi iki ayrılmaz arkadaş ve biri diğeri için elzemdir... Fakat gençler üzerinde etkili olmak ve eğer doğru kullanılırsa tanrının inayetiyle- Suriye'nin yeniden doğuşuna aracılık edecek başka bir önemli vasıta daha vardır. Bu ülkenin gençlerinin eğitiminden bahsediyorum. Çürümüş kilise

¹⁴⁶Gülbadı Alan, “Amerikan Board Okullarında Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri”,*Journal of Islamic Research* 2007, Sayı:20, s.465

¹⁴⁷Halit Ertuğrul, *a.g.m.*, s.203

bilgisinden başka hiç bir şeyin öğretilmediği başka mezhepler tarafından açılan okullardan bahsetmiyorum. Bütün dünyanın mirası olan İncil'in standart kitap olduğu, körpe beyinlerin onun saf sularını dibine kadar içebilecekleri Hıristiyan okullarından bahsediyorum''¹⁴⁸

Misyoner okulların açılmasında misyonerler bazı engellerle karşılaşsa da iyi bir eğitim almaları ve cesaretleri sayesinde bu engelleri aşmışlardır. Gerek devlet yöneticileri, gerekse ahali, bu okulların kurulmasını hoş görenleri, arazi ve bina kiralayan ve satanlara iyi gözle bakmamıştır. Örneğin Robert Koleji'nin arsasını misyonerler satan Ahmet Vefik Paşa ölünce devlet adamlarının olduğu mezarlığa değil de çan sesi duysun diye Robert Koleji'nin yanındaki mezarlığa defnedilmiştir.¹⁴⁹

Misyoner okullarının genel yapısına bakacak olursak, okullar iki şekilde yapılandırılmıştır. Bunlardan birincisi; oluşturulan Protestan cemaatine hizmet edecek din adamlarını hizmet verilen halk arasından yetiştirmesidir. Böylelikle Protestan cemaati dini hizmetlerinde kendi kendine yeterli hale gelecektir. Ruhban okulları, eğitim kurumlarının dini kanadını teşkil eden eğitim kurumlarıdır. İkincisi ise; eğitiminin laik kanadını temsil eden, hizmet edilen kesime etkin bir sosyal ve kültürel hizmetler sunmak amacıyla açılan orta dereceli eğitim kurumlarıdır.¹⁵⁰

Diğer yandan Misyonerlerin açtıkları okullarda okuyanlar Osmanlı ticari hayatında iş bulmakta zorlanmamaları için toplumda nadir olan modern zanaatların öğretilmesi için Mesleki Okullar (Industrial School) kurmuşlardır.¹⁵¹

Misyonerler açtıkları mesleki okullarla eğitim seviyesini bir adım daha ilerleterek, gençlerin özellikle mesleki yönden uzmanlaşmalarını ve tecrübelerini artırarak, kendilerine güven duygusunu geliştirmesini sağlamışlardır. Özellikle kız öğrenciler bu mesleki okullarda çok iyi yetiştirilmeye çalışılmıştır. Kız öğrenciler ev işleri ve dokumacılık alanında eğitimlere tabi tutularak okuldan mezun olduktan sonra da kendi ayakları üstünde durarak görev bölgelerinde çalışmaları ve gerektiğinde de maddi yardımda bulunabilmeleri amaçlanmıştır.

Sayıları orta dereceli eğitim kurumlarına kıyasla oldukça az olmasına rağmen, genelde vilayet veya sancak merkezleri gibi büyük yerleşim yerlerinde faaliyet

¹⁴⁸Gülbadı Alan, *a.g.m.*, s. 465

¹⁴⁹Necmettin Tozlu, *Kültür Ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Akçağ Yay., Ankara, 1991, s.166

¹⁵⁰Gülbadı Alan, *a.g.m.*, s.466

¹⁵¹İlber Ortaylı, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar Yay., İstanbul, 2007, s.114

göstermişlerdir. Buradan mezun olan gençlerle misyonerler, bir yandan yürüttükleri faaliyetlerde kendilerine yardımcı olacak iyi yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamışlar, diğer yandan da ABD'nin Osmanlı Devleti'ndeki çıkarlarına hizmet edecek iyi eğitilmiş, öz güveni oldukça yüksek genç bir kitle oluşturmuşlardır.¹⁵²

Yukarıdaki gelişmeleri sağlayan misyoner öğretmenlerine bakacak olursak bu öğretmenler titizlikle seçilmiştir. Bu özellikler Robert Kolejinin 150. Kuruluş yıldönümü dolayısıyla hazırlanan ve Cyrus Hamlin'in biyografisini anlatan *Malcolm Stevens'in Şeytan Akıntısına Karşı* kitabında yer almıştır. Robert Koleji'nin kurucusu Cyrus Hamlin ve kolejin finansmanını sağlayan Christopher Robert, kolej öğretmenlerinin hangi özelliklere sahip olmaları gerektiğine dair bir liste oluşturmuşlardır. Bu listeye göre;

- 1- *Aday 22-26 yaşlarında hevesli ve dindarlığı misyoner ruhu ile bütünleşmiş, katı yürekli olmayan biri olmalı ve okulun iyiliği için ne gerekiyorsa yapmalıdır. O hem bir rahibe ya da rahip kadar dinini yaşamalı ve bir öğretmen kadar mesleğine hâkim olmalıdır.*
- 2- *Sağlam bir vücuda sahip olup bir beyefendinin alışkanlıklarını ve hislerini taşıyan biri olmalıdır.*
- 3- *Aklı muazzam bir genişliğe sahip olmalı ve çok iyi bir karar verici olmalıdır. Kendisi bir öğrenip iki şey öğretmelidir.*
- 4- *İşini çok iyi yapan ve kendi alanında çok başarılı olan biri olmalıdır. Mevcut başarılarıyla yetinmeyen daha fazlasını elde etmek için sürekli çalışan biri olmalıdır.*
- 5- *Bildiğini öğretme ve aktarma yeteneğine sahip biri olmalıdır.*
- 6- *Öğrencilerini etkileyebilen, iyiliğe teşvik eden, sözleri öğrenciler için kanun hükmünde olan, dakiklik, doğruluk, sistemlilik ve temizlik gibi gibi kendine özgü alışkanlıklarını da öğretebilen biri olmalıdır.*
- 7- *Paragöz ya da para kazanmak için uğraşacak biri olmamalıdır.*

Kolejin kurucusu Christopher Robert, öğretmen alımı için mülakatları bizzat kendisi yapmış ve üniversite mezunlarından öğretmen bulmak için çalışmalar yapmıştır. Yabancı okullarda görev alan kişiler yukarıdaki gibi çevre ile iyi ilişkiler kurmada ve görev için adam kazanmada, toplum için dost görünmede ve insanlığın iyiliği için çalıştığı izlenimi vermede ustaca gözükmüş hatta bu özelliklerinden

¹⁵²Gülbadı Alan, *a.g.m.*, s.467

dolayı Osmanlı Devleti bu kişilere lise düzeyindeki okullarda müdürlük bile yaptırmıştır.¹⁵³ American Board Okulları, Osmanlı Devleti'nde azınlık Hristiyanların sosyal açıdan önemli bir mevki kazanarak modern bir yaşam tarzı edinme, ekonomik olarak üst seviyede bir hayat standardı yakalamasını sağlamıştır. Ayrıca misyonerlerin devlet kademelerinde etkili noktalarda görev alma, ayrıca mezun öğrencilerin yabancı ülkelere özellikle ABD ve Avrupa'ya giderek yeni hayatlar kurma şansı yakalamalarında önemli bir araç olmuştur.¹⁵⁴

Tablo-5: Amerikan Okullarının Kronolojik Tarihi¹⁵⁵

Kuruluş Tarihi	Okulun Adı	Halen Devam Edenler
1810	Harput Amerikan Koleji	
1830	Bursa Amerikan Okulu	
1837	İzmit Ticaret Okulu	
1840	İzmir Özel Amerikan Okulu	X
1841	İzmir Özel Amerikan Lisesi	X
1843	Üsküdar Kız Lisesi	X
1847	İstanbul Gedikpaşa Ortaokulu	
1862	Adapazarı Kız Ortaokulu	
1863	Robert Koleji	X
1866	Beyrut Amerikan Üniversitesi	
1870	Bitlis Amerikan Okulu	
1871	Antep Amerikan Okulu	
1872	Van Lisesi	
1880	Maraş Amerikan Koleji	
1880	İzmit Okulu	
1880	Sivas Amerikan Okulu	
1881	Adana Kız Okulu	
1885	Mardin Kız Okulu	
1886	Mardin Erkek Okulu	
1886	Merzifon Amerikan Koleji	
1888	Tarsus Amerikan Koleji	X
1892	Apostolik Enstitüsü	
1893	Kayseri Talas Lisesi	
1893	Urfa Erkek Lisesi	
1898	Milletlerarası İzmir Koleji	

¹⁵³ Halit Ertuğrul, *a.g.e.*, s.209

¹⁵⁴ Gülbadi Alan, *a.g.m.*, s. 466

¹⁵⁵ Halit Ertuğrul, *a.g.e.*, s.158

1.3.2.1-Robert Koleji

Yabancı okullar içinde Türkiye'ye olan etkisi itibariyle üzerinde en çok durulan okul Robert Koleji olmuştur. Robert Koleji hem Türk Eğitim Sistemine modern bir ivme kazandırması ile hem de yaptığı misyonerlik faaliyetleriyle adından en çok söz ettirmiştir.

Robert Koleji Amerika'da kuyumculuk yapan ve daha sonra misyoner olmayı seçen Cyrus Hamlin adında bir misyoner tarafından, New Yorklu iş adamlarından Christopher Robert'in finansal desteği ile kurulmuştur. Okulun isminin Robert olması ise, Christopher Robert'in bu okula çok büyük miktarda yardım yapmasından kaynaklanmıştır. Robert, 1878'de ölene dek kolejin bütün harcamalarını üzerine almış ve servetinin beşte birinin koleje verilmesini vasiyet etmiştir.¹⁵⁶

Robert Koleji, İstanbul Bebek'te küçük bir evde eğitim ve öğretime başlamış olup daha sonra Rumeli Hisarı yanındaki arsası Osmanlı Devleti'nin Paris Büyükelçisi Ahmet Vefik Paşa'dan satın alınarak inşa edilmiştir.

60.000 dolara mal olan bu bina 4 katlı olup Türk hanlarına benzer şekilde inşa edilmiştir. İçinde sınıflar, bürolar, laboratuvar ve kütüphane bulunmaktadır. Okulun ilk yıllarında Bulgar, Rum ve Ermenilerden oluşan 20 öğrencisi vardır. Cyrus Hamlin okula olan ilgiyi arttırmak için çeşitli dil kursları açmıştır. Robert Koleji 1902'ye kadar 2500 öğrenci yetiştirmiştir. 1906'da 450 mezun verirken 1913'te mezun sayısı 550'nin üstüne çıkmıştır. 1912 yılından sonra okul Robert Akademisi adını almıştır. Okulda mühendislik, iş idaresi, fen ve yabancı diller bölümlerinde eğitim verilmiştir.¹⁵⁷

Okula Amerikan bayrağı taşıma hakkı verilmesiyle okul *Küçük Amerika* olarak görülmüştür ve yetiştirdiği öğrenciler Türkiye'de Amerikan yaşam tarzının temsilcisi olmuşlardır.

---

¹⁵⁶ Mustafa Akyul, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839 - 1923)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 47

¹⁵⁷ Halit Ertuğrul, *a.g.e.*, s.171

Robert Koleji'nde Bir Mezuniyet Töreninde Kızlı Erkekli Öğrenciler¹⁵⁸

Bu öğrenciler sayesinde Türkiye'deki iş, sanat ve siyaset gibi birçok alanda etkisi görülmüştür. Bülent Ecevit, İsmail Cem, Altemur Kılıç, Nejat Eczacıbaşı, Hüsnü Özyeğin, Suna Kili, Cem Karaca gibi birçok ünlü isim Robert kolej mezunudur.

1.3.2.2- Harput Amerikan Koleji

Harput bölgesine gelen ilk Amerikalı Amerikan Board misyonerlerinden George W. Dunmore'nin "*Harput Ovası, Türkiye'de gördüğüm en zengin ve misyoner çalışmaları bakımından da en elverişli ve en çok umut vadeden ova*dır" şeklindeki ifadesi ile bu bölge diğer misyonerler açısından bir cazibe merkezi olarak görülmüştür.¹⁵⁹ Harput ve çevresine bu gözle bakan misyonerler bu yörede çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır ve 1859 yılında Harput Amerikan kolejini açmışlardır. 1877 yılına gelindiğinde 5612 kişinin kayıtlı olduğu 22 kilise ve 30 Protestan din adamının bulunması misyonerlerin bu bölgeye ilgilerinin bir kanıtıdır.¹⁶⁰

Harput Amerikan Koleji'nin eğitim dili Ermenice olmakla birlikte Türkçe, İngilizce ve Fransızca da öğretilmiştir. Kolej, ilkokuldan yüksekokula kadar tüm öğretim kademelerini içerdiği gibi, hem kız hem de erkeklere açık bir misyoner okulu olması ile ayrı bir özellik taşımıştır. Okulun ilk kademelerinde karma bir

¹⁵⁸ <http://www.dunyabulteni.net/haberler/280615/osmanli-doneminde-misyoner-okullari>. (22.08.2016)

¹⁵⁹ Erdal Açıkşes, Ebru Güher, *a.g.m.*, s.2

¹⁶⁰ Necmettin Tozlu, *a.g.e.*, s. 85

eğitim uygulanırken yüksek kısımlarında ise kız ve erkekler ayrı ayrı eğitim görmüşlerdir.1898'e gelindiğinde 548'i erkek, 503'ü kız olmak üzere 1051 öğrencisi bulunmaktadır.¹⁶¹

1901 yılında Harput konsolosunun kolej hakkında raporu bize misyoner okullarının ne yaptıkları konusunda çok önemli mesajlar vermektedir. Raporda:

"Fırat Koleji ilk ve orta kısmının 1000'den fazla öğrencisi vardı. Kurum, yabancı bir dil olarak İngilizcenin öğretilmesinde önemli başarılar sağlamış ve Amerikan idealini ve yaşama biçimini yerleştirmede etkili olmuştur. 40 yıl önce Harput'ta iki kadar kişi bile okuma yazma bilmezken bugün 1500 kız bu kentlerin okullarında bulunmaktadır. Bu, Amerikan öğretim sistemine ve pedagojisine göre sağlanmış bu bölgede geliştirilmiş bir olaydır. Konsoloslüğümüzün açılışından bu yana Harput'taki Fırat Koleji'nin eğitim çalışmalarından oldukça etkilenmekteyim. Kolejin bütün sınıflarında şu anda Amerika'dan ülkeye getirilen en önemli şey Amerika ticaret yaşantısı, konfor ve serveti hakkında bilgi verilmiş olmasıdır. Daha önemlisi Amerikanvari yaşama idealini, iş ahlâkı, zaman kavramı ve benzeri bütün konularda modem bilimdeki gelişmeleri Asya'nın bu doğal bahçesine ekmektir"¹⁶² denilmektedir.

Bu kolej, Amerikan düşünce sistemlerini ve hayat biçimini, geniş ölçüde topluma öğretmek için, büyük uğraş vermiştir. Okuldan mezun olanların bir kısmı, Beyrut Amerikan Üniversitesi'nin tıp ve dişçilik bölümlerine, bir kısmı da, daha ileri bir eğitim görmek üzere ABD'ye gönderilmişlerdir. 1915 yılında Ermenilerin ayaklanması sırasında okul yakılmış ve okulun faaliyetleri de durdurulmuştur.¹⁶³

Harput Amerikan Koleji

¹⁶¹ Halit Ertuğrul, a.g.e., s.160,161

¹⁶² İlknur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s.131

¹⁶³ Halit Ertuğrul, a.g.e., s.162

1.3.2.3-Merzifon Amerikan Koleji

Merzifon Amerikan Koleji, American Board misyonerlerinden olan Marsovan tarafından 1863'te İlahiyat okulu olarak kurulmuştur. Okulun kuruluş amacı American Board'ın Batı Türkiye Misyonu için gerekli olan insan ihtiyacını karşılamaktır. Batı Türkiye Misyonu Akdeniz bölgesinden Karadeniz'e kadar yayılmış binlerce köyle birlikte Osmanlı Devleti'nin en önemli ve en büyük şehirlerini kapsamaktaydı.¹⁶⁴

Batı Türkiye Misyonu, 1851 yılından itibaren Merzifon çevresinde misyonerlik faaliyetlerine başlamıştır. American Board misyonerlerince kurulan Anadolu Koleji, Merzifon'daki tek misyoner okulu değildir. Ayrıca Anadolu Koleji açıldığında hâlihazırda, bir kız okulu, bir ilahiyat okulu mevcuttur. Merzifon İlahiyat Okulu'nun kökeni ünlü misyoner Cyrus Hamlin'e ve onun İstanbul'da kurduğu Bebek İlahiyat Okulu'na dayanmaktadır. Ancak Merzifon'da misyonerlik adına ilk ciddi adımı Bebek'teki İlahiyat Okulu ve Hasköy'deki Kız Yatılı Okulu'nu Merzifon'a taşımakla gerçekleştirmiştir. 1864'te İlahiyat Okulu, Ağustos 1865'te de Kız Yatılı Okulu eğitime başlamıştır.¹⁶⁵

1870'lerin başında, Merzifon Amerikan Misyonu American Board misyoneri Charles Chapin Tracy döneminde büyük gelişme göstermiştir. Anadolu Koleji'nin kurulmasında büyük rol üstlenen Charles Chapin Tracy, İlahiyat Okulu'ndaki görevine 1873'te başlamış ve derslerin birçoğunu kendisi üstlenmiştir. Bu dönemde okulun 26 öğrencisi vardır. Okulun öğrenci kaynağını Merzifon ve çevresinde yerleşmiş olan Ermeni ve Rum ailelerin çocukları oluşturmaktaydı.¹⁶⁶

1881 yılında okulun iki yıl olan hazırlık bölümü yüksekokula dönüştürülmüştür ve fen dersleri de verilmeye başlanmıştır ve bu sayede okula olan ilgi artmıştır. Din adamı olmak istemeyen birçok öğrenci okulun yüksekokul bölümüne kaydolunca iki okul birbirinden ayrılmıştır. Okulun Yüksekokul bölümü 1881'de dört yıllık eğitim vermek üzere Merzifon Lisesi'ne (Marsovan High School) dönüşerek İlahiyat

¹⁶⁴ Ebru Eraslan, *a.g.t.*, s.213

¹⁶⁵Uygur Kocabaşoğlu, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğumdaki Amerikan Misyoner Okulları*, Arba Yay. İstanbul, 1991, s.173.

¹⁶⁶ Nazan Maksudyan, "Amerikan Kaynaklarında Merzifon Anadolu Koleji'nin Kısa Tarihçesi", *Kebikeç Dergisi*, 2013, Sayı:36, s.133

Okulu'ndan ayrılmıştır. Lisenin eğitim programı yeniden düzenlenmiş 8 Eylül 1886'da Anadolu Koleji kurulmuştur.

Okulun Ermenice, Rumca ve Türkçe olan öğretim dili İngilizceye çevrilmiştir. Ancak Fransızca, Türkçe, Ermenice ve Yunanca dilleri de verilmeye devam edilmiştir. Okul programında Fen Bilimleri ve Genel Kültür Dersleri yanında Hristiyanlık Tarihi ve Felsefesi ile Ermeni ve Yunan Mitolojisi gibi dersler de vardır. Okulun öğretmen kadrosu Charles C. Tracy, Msy. Dr. Schneider, George F. Herrick, Msy. Judson Smith Rev. Avedis Asadoryan gibi Amerikalı, Rum ve Ermenilerden oluşmuştur.¹⁶⁷

Merzifon Amerikan Koleji, I. Dünya Savaşı yıllarında Rum ve Ermenilerin bağımsızlıklarını elde etmek için giriştikleri faaliyetlerin fikir merkezi olduğu gerekçe gösterilerek kapatılmıştır fakat 8 Ocak 1924'te Amerikan kız okulu olarak yeniden açılmıştır.

1.3.2.4- Tarsus Amerikan Koleji

Günümüzde halen eğitime devam eden misyoner okullarından biri de Tarsus Amerikan Koleji'dir. Okulun daha önceki adı St. Paul Enstitüsü iken daha sonra Tarsus Amerikan Koleji ismini almıştır. Tarsus Amerikan Koleji, St. Paul Enstitü'sü adıyla ABD'li Albay Elliott F. Shepard ve Amerikan misyonerlerinden biri olan Dr. Christie tarafından 22 Kasım 1888'de Tarsus' ta kurulmuştur. Bir Amerikan Okulu olmasına rağmen okulun ilk müdürü Ermeni kökenli Harutune Jenanyan'dır. Okulun ikinci müdürü olarak ta Dr. Christie görev yapmıştır. Saint Paul Enstitüsü olarak kurulan okul daha sonra Tarsus Amerikan Koleji adını almıştır.¹⁶⁸

Tarsus Amerikan Kolejinin kuruluş amacı, öğrencileri Hristiyan inancının ölçülerine göre yetiştirmektir. Okulun kendi içindeki özel amacı ise; öğrencileri Maraş İlahiyat Okulu'na gitmeye yönlendirmek, kabiliyetlileri Beyrut Protestan Tıp Fakültesi'ne hazırlamaktır. Ayrıca gayrimüslim ve yabancı okullar için de öğretim elemanı yetiştirmektir.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Ebru Eraslan, a.g.t., s.215

¹⁶⁸ Meral Halifeoğlu, *Tarsus Amerikan Koleji Kuruluşu, Gelişimi ve Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007, s.26

¹⁶⁹ Ebru Esenkal, *Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar*, Trakya Üniversitesi. Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Edirne 2007, s.132

Okulda eğitim gören öğrencilerin büyük çoğunluğu fakir ailelerin çocuklarından oluşmaktadır. Okul yönetimi öğrenci seçiminde Tarsus ve çevresindeki Ermeni ailelerin zeki çocuklarına öncelik tanımışlardır. Bu durum için Kolej müdürü Cenanyan'da “*Bunun ilahi bir görev olduğunu düşünüyorum. Amacımız fakir ve yetim çocukları eğiterek eğitimlerini tamamlamak ve sonraki hayatlarına onları en iyi şekilde hazırlayabilmektir*”¹⁷⁰ şeklinde düşüncelerini belirtmiştir.

Tarsus Amerikan Koleji, beş yılı akademi, beş yılı kolej olmak üzere 10 yıllık bir programa sahiptir ve müfredat olarak diğer misyoner kolejlerindeki müfredatla aynı içeriğe sahiptir. Dersler sabahları ilk ders İncil eğitimi olacak şekilde düzenlenmiştir. Vokal Müzik ve Enstrümantal Müzik derslerinin yanında bir şef nezaretinde orkestra çalışmaları da yapılmaktadır. Ayrıca İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rumca ve Ermenice olmak üzere beş dil öğretilmektedir. Tarsus Amerikan Koleji, American Board Teşkilatı'ndan bağımsız olarak kurulmuşsa da 1904 yılında American Board bünyesine dâhil edilmiştir.

1915 yılına gelindiğinde kolejde toplamda 253 öğrenci bulunmaktadır. Kolejde Hıristiyanların sayısı 225, Müslümanların sayısı 28'dir. Milliyet olarak bakıldığında 196 Ermeni, 16 Rum, 14 Türk, 9 Fellah, 9 Arap, 4 Mısır'lı, 3 Süryani, 1 İranlı, 1 Avusturyalı öğrenci bulunmaktadır.¹⁷¹

I. Dünya Savaşı yıllarında okul öğrencileri, idarecilerinde teşviki sonucu silahlanmışlardır. Tarsus, Fransız kuvvetlerince işgal edilince, işgal kuvvetlerinin komutanlık merkezi kolejin tam karşısına kurulmuştur ve işgal süresince kolej Fransız kuvvetlerine danışmanlık yapmıştır. Kurtuluş Savaşı sırasındaki Osmanlı Devleti aleyhindeki faaliyetlerinden dolayı kolej 1923'te kapatılmışsa da bir yıl sonra tekrar açılmıştır ve günümüzde de eğitim vermeye devam etmektedir.

¹⁷⁰ Meral Halifeoğlu, a.g.t., s. 27

¹⁷¹ Ayşe Aksu, *Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) Ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2010, s. 334

Antep Amerikan Koleji¹⁷²

Robert ve Harput Merzifon ve Tarsus Amerikan kolejlerinin yanında Türkiye’de misyonerlik faaliyetleri için çalışan birçok okul açılmıştır. Bu okullardan biri olan Antep Amerikan Koleji, Kurtuluş Savaşı sonuna kadar faaliyetlerini sürdürmüş fakat daha sonra işgalci kuvvetlere olan yardım ettiklerinin tespit edilmesi sonucu kapatılmıştır. Misyonerler daha sonra ise Antep Amerikan Hastanesini açarak faaliyetlerine sağlık alanında devam etmişlerdir.

Sonuç olarak Amerikan okulları Türkiye’de genel anlamda Amerikan ve Hristiyanlık propagandası için kurulmuş okullar olmakla birlikte kendi mezunları ile irtibatlarını koparmayarak Türk siyasi ve iş hayatında önemli etkiler bırakmışlardır. Oluşturdukları elit sınıfla Türkiye’de Amerikan hayat tarzını yerleştirerek Amerikan dostu ve düşüncesine sahip bir nesil yetiştirmişlerdir. Bu nesil gerek Soğuk Savaş yıllarında gerek darbe dönemlerinde gerekse günümüzde Amerikan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin devam etmesinde ve de ABD’nin Türkiye’deki lobi faaliyetlerinde önemli roller üstlenmişlerdir.

1.4- Cumhuriyet Dönemi Türk- ABD Kültürel İlişkileri

Osmanlı Devleti döneminde misyonerlik faaliyetleri ve ABD’de ki Ermeni lobisinin olumsuz faaliyetleri sonucu kesilen Türk-ABD ilişkileri Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile tekrardan başlamıştır. Amerikan kamuoyunda Ermeni lobilerinin oluşturduğu Korkunç Türk imajını yıkmak ve yeniden ilişkileri düzeltmek için öncelikle Amerikan Kamuoyunca tanınan ve sevilen Türkler gayret

¹⁷²<http://www.dunyabulteni.net/haberler/280615/osmanli-doneminde-misyoner-okullari>. (22.08.2016)

göstermişlerdir. Daha sonrada ilişkilerin olumlu yönde gelişebilmesi ve Türkiye'nin doğru bir şekilde tanıtılması için 1924 yılında New York'ta *Türk-Amerikan Cemiyeti* kurulmuştur. 1927'de ise *Ryndam* adlı Amerikan gemisi ile 600 Amerikalı öğrenci İstanbul'a getirilmiş ve Türk misafirperverliği tanıtılmaya çalışılmıştır.¹⁷³

1928 'de Halide Edip Adıvar, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin tanıtımı için ABD'de konuşmalar yapmıştır. 1929 yılında ise Amerikalı ünlü bayan şair *Miss Henderson Hay* ve Amerikalı ünlü gazeteci *Miss Glaydys Baker* İstanbul'a gelmiş ve daha sonra da Ankara'da Atatürk'le görüşmüşlerdir. 1931'de ise Uluslararası İş Ve Meslek Kadınları Birliği'nden 20 kişilik bir heyet İstanbul'a gelerek Türk Kadınlar Birliği üyeleriyle görüşmüşlerdir.

1931'de ise Türkiye'nin tanıtımı ve bir rekor denemesi yapmak için ABD'li pilotlar Russell Boardman ve John Polando 49 saat durmaksızın New York'tan İstanbul'a uçmuşlardır. İstanbul'da 9 gün kalmış ve İsmet İnönü ve Atatürk'le görüşmüşlerdir.¹⁷⁴ Atatürk ziyaret hatırası olması dileğiyle Amerikalı pilotlara madalya vermiş ve bir teşekkür konuşması yapmıştır. Atatürk konuşmasında;

“Olağanüstü yolculuğunuzu Türk milleti yüreklerden taşan takdir ve sevgiyle karşıladı. Amerika havalarından yükselerek Türk havalarında belirecek değerli konukları, oradan uçtukları andan itibaren Türk ufuklarına geldikleri ve topraklarımıza indikleri dakikaya kadar ilgi ve heyecanla izledi. Başarısını gönülden diledi ve kendi başarısı gibi sevindi. Gerçekten başarınız, hem bilim ve hem teknik hem de yetenek ve cesaret boyutuyla, insan gücünün örneksiz bir zaferidir. Kıtaları birleştirirken, milletleri yaklaşıtıyorsunuz. Sizin gibi kahramanlar milletleri, birbirinin mutlulukları ve gelecekleriyle ilgili olan bir aile bireyi durumuna getirirler. Kuşku duymam ki, siz uygarlığını hayranlıkla izlediğimiz Yeni Dünya'nın büyük ülkesi ile eski dünya kıtalarının birleştiği yerde bulunan Yeni Türkiye'yi böyle araçsız birleştirirken, Amerikalıların ve Türklerin kalplerini de birbirine daha çok yaklaştırdınız. Bugünün gençliği, zamanımıza kadar insanlığın hayal etmediği hava yollarıyla insanlar arasında, milletler arasında yüksek dostlukların, yüksek sevgilerin kurucuları oluyor. Bu yüce hedeflerin yüce işaretlerini veren Amerika'nın sizin gibi cesur ve idealist gençlerini karşımda görmekte, onlarla görüşmekle övünüyorum ve mutluyum. Siz havadan güzel bir yol çizdiniz. Bu yolculuğunuz Türk

¹⁷³ Meral Halifeoğlu, a.g.t., s. 357

¹⁷⁴Meral Halifeoğlu, a.g.t., s.358

tayyarecilerine de hazırlanmak için büyük bir olacaktır. Sizi ısrarla kutlarım. Sizinle sevgili Amerika milletini, Amerika bilgi ve tekniğini ve Amerika tayyareciliğinin kahraman temsilcilerini selâmlarım. Yüksek toplumunuzu dünyada yüksek bir biçimde temsil eden cumhurbaşkanınızı, bu güzel nedenle saygıyla ve sevgiyle anarım. Ve size iyi yolculuklar ve sürekli böyle başarılar dilerim.”¹⁷⁵ demiştir.

ABD’li Pilotların Atatürk Ve İsmet İnönü İle Fotoğrafları Ve Atatürk Tarafından Verilen Madalyalar¹⁷⁶

¹⁷⁵<http://www.isteaturk.com/haber/172/new-yorktan-ucarak-atlantiki-asip-istanbula-inen-amerikali-pilotlarla-yalovada-01081931>.(14.08.2016)

¹⁷⁶<http://www.isteaturk.com/haber/172/new-yorktan-ucarak-atlantiki-asip-istanbula-inen-amerikali-pilotlarla-yalovada-01081931>.(14.08.2016)

1933'te kültürel ilişkiler bağlamında ABD'de Talebe Müfettişliği kurulmuş ve ABD'nin zirai bölgelerindeki üniversitelere öğrenci gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Amerikalı ünlü Eğitim Bilimci John Dewey'in katkılarıyla Türk öğrencilerin üniversite eğitim programları hazırlanmıştır. İlişkilerin daha da gelişmesi için Genç Hristiyanlar Birliği sekreteri Asa K Jennings'in yardımlarıyla ABD'de Türkiye'nin Amerikan Dostları Kulübü kurulmuştur. Türk –Amerikan Dostları Kulübünün, Türkiye'ye en önemli desteklerinden biri Türkler aleyhine Amerika'da Ermeni propagandası içeren *Musa Dağ'ın Kırk Günü* (The Forty Days Of Musa Dagh) filminin gösteriminin engellenmesidir.

Eğitim alanında ilişkilerin geliştirilmesinde bir adım da gerek askeri gerekse sivil öğrencilerin ABD'ye gönderilmesidir. 1939'da sivil öğrenciler 1941'de ise 30 Türk subay eğitime gönderilmiştir. Türkiye Korkunç Türk imajını yıkmak için 1927 ve 1939 yılları arasında Amerikan kamuoyunda yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüş bu vesile ile ABD'deki Türk imajı olumlu yönde değişmiştir.¹⁷⁷

---

¹⁷⁷Meral Halifeoğlu, *a.g.t.*, s.364-.365

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE AMERİKAN ETKİSİNİ ARTTIRAN GELİŞMELER

2.1. Amerikan Dış Politikası ve Yayılmacılığının Kökenleri

ABD'nin genel olarak iç ve dış politika anlayışının ana unsurları din, ekonomi ve siyaset felsefesidir. ABD kendi var olma anlayışında Edward Everett'in de dediği gibi “*kurumlarımızın dayandığı ana ilke genişlemedir düşüncesi*”¹⁷⁸ esas alınarak bu üçlü sacayağı ile kendi dış politikasına yön vermiştir. Özellikle devlet felsefesinde dinsel bir söylem sahibi olmak nerede ise tüm ABD siyaset adamlarının ortak özelliği olmuştur.

George Washington'unun başkan olarak ilk konuşmasında “*Bağımsızlık yolunda ABD'ye atılan her adım ilahi bir müdahalenin damgasını taşır*” , John Adams ise 1765'te “*Amerika insanları hürriyete kavuşturmak için ortaya çıkmış ilahi bir inayetin eseridir*” demiştir. Aynı zamanda Adams “*ABD, insanın kendi kimlik ve kişiliğine kavuşacağı bir mekân olması açısından tanrı tarafından yaratılmıştır*” demiştir.¹⁷⁹ ABD'nin üçüncü başkanı Thomas Jefferson'da “*Amerikan halkının tanrı tarafından seçilmiş bir millet*”¹⁸⁰ olduğunu belirtmiştir.

Amerikan yayılmasının ekonomik temeli açısından bakarsak özellikle 1850-1900 yılları arasında ABD kadar hem nüfus hem ticari zenginlik hem de siyasi ve askeri güç bakımından hızlı bir şekilde büyüyen başka bir devlet olmamıştır. Bu büyümede ABD'nin hammadde kaynakları bakımından, endüstrisinin esasını teşkil

¹⁷⁸Türkkaya Ataöv, *Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*, 2.Baskı, Doğan Yay., Ankara, 1970,s.1

¹⁷⁹Roger Garaudy, *Amerikan Efsanesi*, 4. Baskı, TEV Yayınları, İstanbul, 2007, s. 16

¹⁸⁰Gültekin Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 5, Sayı 19 (Güz 2008), s. 119-144.

eden hayvansal, bitkisel ve maden kaynakları açısından zengin olması ayrıca göçmenlerle birlikte artan nüfusun iş gücü ihtiyacını karşılaması ve gümrük gelirleri Amerikan ekonomisini büyüten etkenlerdir.

ABD'nin 1850-1900 arasında genel durumuna bakacak olursak elli yıl içerisinde ABD nüfusu 23 Milyondan, 76 milyona tarımsal üretim 1 milyar dolardan 4 Milyar 700 milyon dolara endüstriyel üretim ise on bir kat artarak 1 milyar dolardan 11 Milyar dolara yükselmiştir. 50 yıl gibi kısa sürede Amerikan ekonomisinin bu kadar hızlı büyümesinde ABD'nin yayılma politikası izlemesinin önemli bir etkisi vardır.

ABD ekonomisinin büyümesinde bir diğer etken ise bilimsel buluşlar ve bunların üretim faaliyetlerinde kullanılmasıdır. Telefon ve telgraf için şarj bobini, sentetik reçine, auidion tüpü, tungsten lambası, çeşitli motorların icadı ve elektrik ve petrol yakıtlarının üretim araçlarına uygulanması Amerikan ekonomisi için var olan hammaddeyi daha hızlı ve yüksek miktarda üretilip satılmasını sağlamıştır.

ABD bu denli yüksek bir üretim bandını gerçekleştirmek için gereken hammaddeyi daha çok siyasi birliğini sağladıktan sonraki kendi komşu devletlerin topraklarından sağlama yoluna gitmiştir. Örneğin ABD, 1800'de toprak genişliği 892 Bin km² iken satın alma ve ilhak yolları ile 1803'te Louisiana ve Florida, 1819'da Texas, 1845'te Oregon ve 1846'da da Alaska elde edilerek topraklarını genişletmiştir.¹⁸¹

ABD'de demiryolu ve ulaşım ağının gelişmesi ile birlikte yerel iş yeri ve çiftlik sahipleri kendi ürünlerini ABD'nin her tarafında satma imkânına kavuşmuş ve bu durum Amerika genelinde iş adamları ve çiftlik sahiplerinin *tröst* ya da *tekel* denilen büyük ve güçlü şirket sahipleri haline gelmelerini sağlamıştır.

Ticari alanda tröst ve tekel sahiplerinin ticari faaliyetleri ile birlikte Amerika genelinde şeker, tütün, petrol, demir, çelik, bakır, çinko, pamuk, kahve, un, et tröstleri gibi aile şirketlerinin kurulmasını ve bu tröstlerin ekonomi alanında söz sahibi olarak Osmanlı Devleti örneğinde olduğu gibi siyaseti de şekillendirmelerinin önü açılmıştır. Bu gelişme ile birlikte ABD, iş adamları, maden ocağı ve çiftlik sahipleri gibi tröstlerin egemen olduğu bir ülke haline gelmiştir.

---

¹⁸¹Türkkaya Ataöv, *a.g.e.*, s.7-17.

Amerikalı Joseph Kepplerin Senatonun Patronları¹⁸² Tablosu Tekellerin Senato Üzerindeki Etkisini Yansıtan Önemli Bir Çalışmadır.

ABD’de ekonomik büyüme ve buna bağlı şirket güdümlü siyaset anlayışı ABD ekonomisi için öncelikle kıta genelinde daha sonra ise dünya genelinde yeni pazar arayışlarına neden olmuştur. Bu durumun en önemli sebebi ise tarımsal alanda ve endüstriyel alanda seri üretim sonucu ABD iç pazarında tüketilemeyen artı ürünlerin sebep olduğu ekonomik darboğazın aşılma istenmesidir.

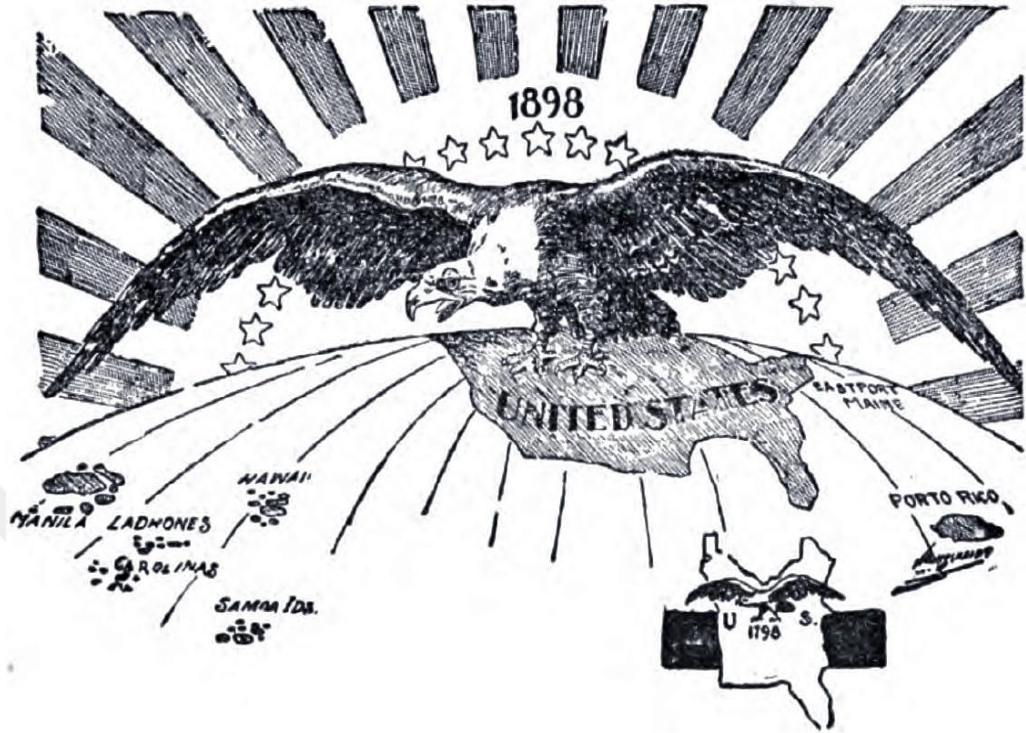
Ekonomik darboğaz aşılırken ABD’li yöneticiler ve tröstler ekonomik yayılmada bulunan yeni pazarlarda kalıcı olarak bulunmanın önemini biliyorlardı. Bu kalıcı Pazar arayışı için ABD meşru bir dayanak ihtiyacı hissetmiştir. Bu yayılma politikasında din ve ekonomik temele, felsefi ve ahlaki temellerde eklenmiştir.

Bu felsefi temeli ortaya koyan kişiyse ABD’li gazeteci John O. Sullivan olmuştur. Sullivan(*ManifestDestiny*) *Açık/Kaçınılmaz Yazgı* teorisini ortaya

¹⁸²Türkkaya Ataöv, *a.g.e*, s.113

çıkarmıştır. Bu teoride ana fikir ABD'nin eşsiz ve benzersiz bir millet oluşu ve tanrı tarafından dünya genelinde zenginliği ve refahı yayılmakla vazifelendirdiği bir millet olduğudur.

Manifest Destiny¹⁸³

ABD'li siyaset adamları ve düşünürleri, Darwin'in doğal seçim teorisindeki gücünün hayatta kalması fikrini kaçınılmaz yazgiya ilintileyerek, güçlü devletlerin hayatta kalması şeklinde *Toplumsal Darwinizm* fikrini geliştirmişlerdir.¹⁸⁴ Amerikan genişleme siyasetinin bir diğer aktörü ise Alfred T. Mahan'dır. Kendisi bir denizci olan Mahan "*Deniz Gücü Teorisi*" fikrini ortaya koymuştur. Bu teoriye göre dünya genelinde güçlü olmanın ve kalabilmenin en önemli yolu büyük bir askeri ve ekonomik deniz gücüne sahip olmaktır. ABD ancak bu sayede ele geçirdiği ekonomik pazarları koruyabilecektir.¹⁸⁵

Mahan'nın bu teorisi ABD'li siyaset adamlarında karşılığını bulmuş bir fikirdir. ABD Deniz Gücü Teorisi bağlamında donanma noktasında yeni adımlar

¹⁸³<http://www.ap2015.alisonstaudinger.com/manifest-destiny-still-exists/>. (28.06.2016)

¹⁸⁴Bülent Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu Ve ABD Hegemonyasının Siyasal Ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" Ya Da "Açık/Kaçınılmaz Yazgi", *International Journal of Social Science*, Number: 26, Summer II 2014, s. 405-420,

¹⁸⁵ Türkaya Ataöv, *a.g.e.*, s.63

atmaya başlamıştır. 1886'da *Illinois, Alabama ve Wisconsin, Maine, Texas 1890'da Indiana, Massachusetts ve Oregon adında* yeni zirhliler inşa etme kararı almıştır.

ABD donanma gücünü arttırdıktan sonra yayılma politikasında daha etkin bir yol izlemiştir. Çin pazarının korunması için Filipinleri doğrudan, Pasifik ticareti için Hawaii'yi ilhak yoluyla, Kuzey ve Güney Amerika ticaret yolu güvenliği içinde Küba'yı askeri darbeyi destekleyerek ve ekonomisinde Küba limanlarında etkin rol oynamakla kendine bağlamıştır.

ABD'nin, Küba'yı İspanyollardan almasından sonra ABD kendinde bulduğu özgüvenle dünya genelinde kendi petrol, demir, çelik, bakır rezervlerine ve de, şeker, buğday, kahve, mısır gibi stoklarına daha fazla ürün eklemek istemiştir. Bunun gibi maden ve tarımsal ürün kaynakları bakımından zengin olan ülkeler üzerinde ya doğrudan ya da kurduğu ilişkilerle rıza eksenli egemenlik kurmuştur.

1898'de senatör Albert J. Beveridge'nin sözleri Amerikan ekonomik hegemonyasının nasıl oluşturulmak istendiğini açıklar niteliktedir. Beveridge :

"... daha soylu ve daha erkek insanlardan doğan daha yüksek uygarlıklar önünde, daha alçak ve çürümekte olan ırkların ortadan kalkması tanrı'nın sınırsız tasarısının bir parçasıdır. Amerikan fabrikaları Amerikan halkının kullanabileceğinden daha fazlasını üretiliyor. Amerikan toprağı tüketebileceğimizden daha fazlasını çıkarıyor. Tutabileceğimiz yol bizim için çizilmiş yazgıdır; dünya ticareti bizim olmalıdır, olacaktır. Bütün dünyada Amerikan ürünlerinin dağıtımı için karakollar kuracağız. Okyanusu ticaret filolarımızla kuşatacak ve büyüklüğümüzle orantılı bir donanma meydana getireceğiz. Ticaret karakollarımızın çevresinde bizim bayrağımızı dalgalandıran ve bizimle ticaret yapan, kendi hükümetlerine sahip büyük sömürgeler kuracak ve ticaretin kanatları altında bayrağımızı izleyecektir"

¹⁸⁶demiştir.

Amerikan yayılmacılığında ABD kendi yayılma alanını oluştururken diğer devletlerden farklı olarak özgürlük, eşitlik, gelişme, insan hakları ve demokrasi gibi kavramlar kullanmıştır. Ayrıca ABD, bu kavramları Latin Amerikan ülkelerinin Avrupalı devletlerden bağımsızlıklarını almalarını sağlamak için de kullanmıştır.

¹⁸⁶Türkkaya Ataöv, *a.g.e.*, s.63-79.

ABD Başkanlarından Wilson 1. Dünya savaşına katılma gerekçesi olarak;

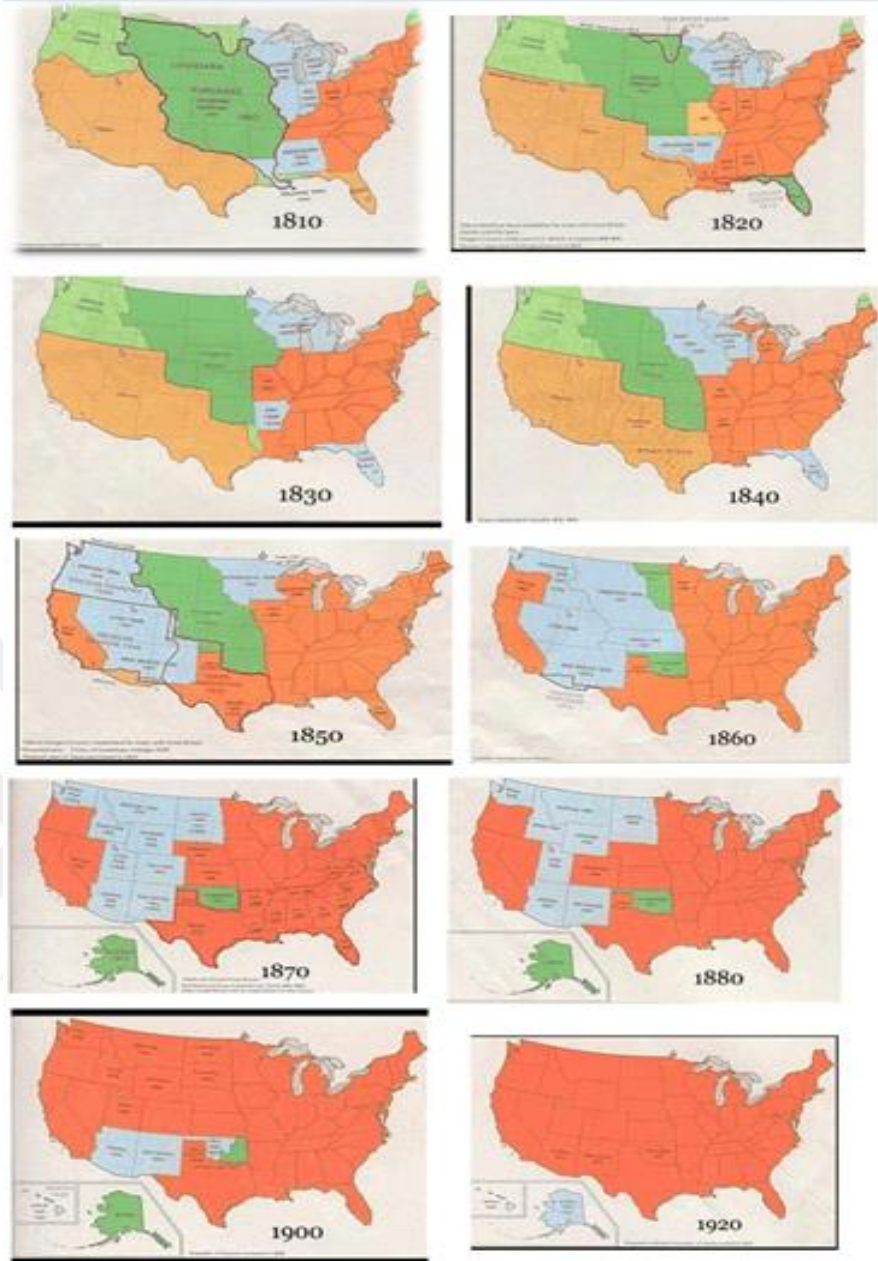
“Bizzat uygarlığın geleceği söz konusu olduğundan ülkeyi savaşa, savaşların en müthiş ve en kötüsüne sürüklemek korkunç bir şeydir. Fakat hak, barıştan daha değerlidir ve biz daima kalbimizin en derin yerinde aziz tuttuğumuz şeyler için, demokrasi için, kendi hükümetlerinde bir oy sahibi olmak amacıyla otoriteye boyun eğen insanların hakkı için, küçük ulusların hak ve özgürlükleri için, bütün uluslara barış ve güvenlik getirecek ve nihayet bizzat dünyayı özgür yapacak şekilde bağımsız, uluslar birliği aracılığıyla bütün dünyada adaletin geçerli olması için savaşacağız. Böyle bir amaç için hayatlarımızı ve servetlerimizi feda edebiliriz, Amerika'nın kendisine hayat ve mutluluk bahşeden prensipler ve aziz kıldığı barış için kanını ve enerjisini harcamak zorunluluğuna ulaştığı günün geldiğini bilenlerin gururuyla sahip olduğumuz her şeyi feda edebiliriz. Tanrı'nın yardımıyla Amerika, başka şekilde hareket edemez”¹⁸⁷ demiştir.

Noam Chomsky, ABD'nin demokrasi eşitlik gibi değerleri barındıran açık toplumları desteklemesi için; *“ABD'nin dış politikası, içinde Amerikan şirketlerinin gelişip büyüyecekleri milletlerarası bir düzen kurmak ve devam ettirmek için tasarlanmıştır. Bu, bir açık toplumlar dünyası olacaktır. Açık toplumlar demek, verimli yatırımlara açık, ihracat pazarının yayılmasına ve sermaye transferine ayrıca insani ve maddi kaynakların Amerikan şirketleri ve onların yerel şubeleri tarafından sömürülmesine elverişli toplumlar demektir. Terimin gerçek anlamı ile açık toplumlar, ABD'nin ekonomik nüfuzuna ve siyasi kontrolüne açık olan toplumdur”¹⁸⁸ diyerek Amerikan yayılmacılığının perde arkasını çok güzel bir şekilde tanımlamıştır. ABD'nin kıta genelinde yayılmasını aşağıdaki haritalar net bir şekilde göstermektedir.*

¹⁸⁷ Allan Nevins, Henry Steele Commager, *“ABD Tarihi”*, Halil İnalçık (Çev.), 4. Baskı, Doğu Batı Yay., Ankara, 2011, s.459-460

¹⁸⁸Roger Garaudy, *a.g.e.*, s.24

189

ABD'nin kısa sürede bu denli bir büyüme sağlamasında yayılcılık politikasını siyasi, ekonomik ve kültürel müdahalelerle desteklemesi önemli bir faktördür. ABD, I. Ve II. Dünya Savaşı'nda Verdun, Somme ve Stalingrad'da yaptığı müdahaleler dışında tarafsız bir politika izlemiştir. Bu tarafsızlık politikası, ABD'nin 1914'te ki 436 Milyon olan ihracatını 1920 başlarında 3 Milyar 568 milyona yükseltmiştir. 1948'e gelindiğinde Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Georges

¹⁸⁹https://tr.wikipedia.org/wiki/Amerika_Birle%C5%9Fik_Devletleri_tarihi.(15.06.2016)

Kennan “*Dünya zenginliğinin % 50 ‘sine sahibiz’*”¹⁹⁰ demiştir ve bu zenginlik ileriki aşamada ekonomik ve kültürel hegemonyanın oluşmasında kullanılacaktır.

ABD’nin ekonomik ve kültürel hegemonyasının niteliklerine bakacak olursak ABD öncelikle demokrasiyi, kendi toplumunda gerçekleştirerek diğer toplumlara örnek olmak ve Amerikan değerlerini ve düşünce sistemini tüm dünyaya taşımak istemiştir. ABD resmi ideolojisinde, demokrasi, serbest ticaret ve hukuka dayalı uluslararası bir sistemi tüm dünya da yaymaya çalışmıştır. Bu doğrultuda ABD özellikle II. Dünya savaşı sonrasında oluşan durumu fırsata çevirerek Avrupa merkezli bir siyaseti, Pasifik merkezli bir siyasete dönüştürmüştür.¹⁹¹

ABD, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Fransa’dan başlayıp içine Balkan Devletlerini alıp Çin’ kadar uzanan Kominist Bloğun, kendi küresel siyaseti için tehlike oluşturması üzerine bu bloğu parçalamak ve Ortadoğu’ya inmesini engellemek için Marshall Yardımı, Truman Ve Eisenhower Doktrinlerini uygulamaya sokmuştur. Bu uygulamaların ortak noktası Batı dışı devletlerin Kominizme yönelmesini engellemek ve ABD’nin küresel egemenliği için birer üs olmalarının sağlamaktır.

Avrupa ve Ortadoğu için uygulamaya konulan iktisadi ve teknik yardımlarla bu bölgelerde ekonomik gelişme sağlanacak, ekonomik gelişme ile siyasal istikrar oluşturulup, Amerikan yardımının ulaştığı ülkelerde ekonomik ve siyasi istikrarın yanında Demokrasi, Anti- Kominizm. Dünya Barışı, Amerikan düşünce sistemi ve yaşam biçiminin içselleştirilmesi sağlanacaktır.¹⁹²

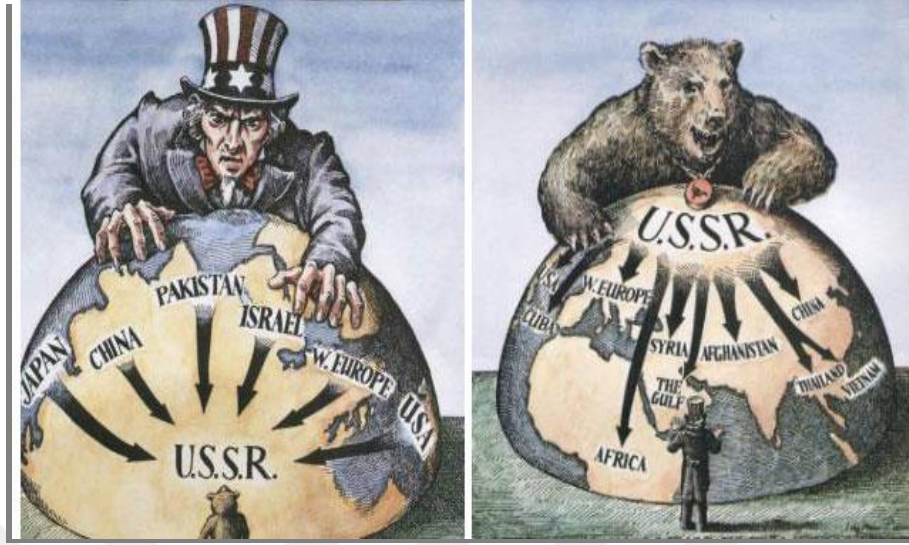
Dünya genelinde her alanda Amerikan egemenliğinin oluşması içinde ABD, Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, NATO, Uluslararası Kalkınma Ajansı, Barış Gönüllüleri, Kadın Dostluk Örgütleri, Gençlik Örgütleri Ve Sosyal Yardımlaşma Vakıflarının yanında Amerikan yardımının ulaştığı ülkelerde açılan okullar ve üniversiteleri birer araç olarak kullanmış ve *rıza eksenli* bir sömürge sistemini oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan sosyo-

¹⁹⁰Roger Garaudy, *Batı Terörü*, Çev: Ayşe Meral, Pınar Yayınları, İstanbul, 2007, s.239

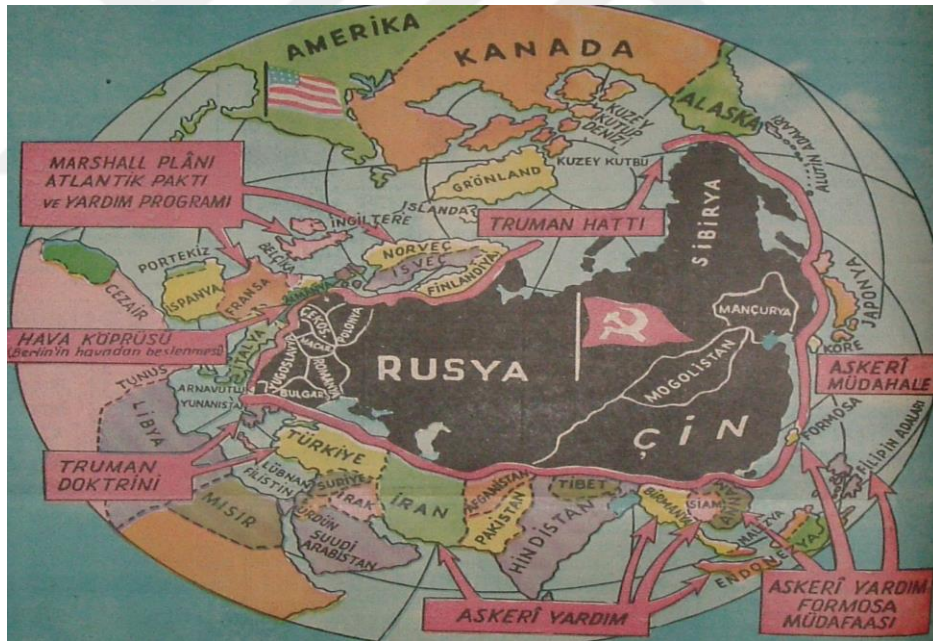
¹⁹¹ Tuğba Kanlı, *Medya Ve Modernleşme, : 1945-1960 Döneminde National Geographic Dergisinde Türkiye’nin Sunumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 25

¹⁹² Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm., Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.29

ekonomik durumla birlikte dünya genelinde *klasik sömürge dönemi* sona ermiş ve *Soğuk Savaşa* bağlı emperyalist ve kültürel sömürge dönemi başlamıştır.¹⁹³

ABD ve Rusya İçin Soğuk Savaşın Alanı¹⁹⁴

ABD'nin Komünist Bloğu Çevrelemesi¹⁹⁵

¹⁹³ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası, Kuram Ve Siyasa*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.246

¹⁹⁴ <https://s-media-cache-ak0.pinning.com/originals/42/74/70/4274703cfa9b28684db00cbb6acb3af7.jpg>.(09.01.2017)

¹⁹⁵ *Cumhuriyet*, 20 Ağustos 1950

Savaş ve siyasetin dışında ABD kültürel alanda da dünyada büyük bir egemenlik oluşturmuştur. Avrupa ve Ortadoğu'da savaşlarla geçen bir yüzyıl sanatçılar ve bilim insanlarının da ABD'ye akmasına neden olmuştur. XX. yüzyılın başına doğru dökümanter sinema, haber ve magazin öğeleri dünya genelinde ABD hayranı bir kitle oluşturmuştur.

Sonuç olarak ABD kurulduğu günden bu yana her zaman genişleme ve kontrol altında tutma siyaseti gütmüştür. ABD kendi kuruluşunda bir sömürge olarak başlamışsa da daha sonra İngiltere karşısın da bağımsızlığını kazanan bir devlet olmuştur. ABD'nin kendi kıtasında genişlemiş olması kendi genlerinde olan sömürgeci anlayıştan ileri gelmektedir.

Amerikan genişlemesi Garaudy'nin ifadesi ile iç içe halkalar şeklinde ilerlemiştir. İlk halka, Kuzey Amerika'da kendi topraklarını fetih, ikinci halka, Amerika kıtasının tamamını fiziki olarak olmasa da ekonomik açıdan Monroe Doktrini eksenli fetihtir. Üçüncü halka ise Birinci Dünya savaşı ile başlayan ve İkinci Dünya savaşı ile devam eden yeryüzünde adaletin, barışın dağıtıcısı ve savunucusu olma iddiası ile küresel bir güç olarak yaptığı fetihtir.¹⁹⁶

2.2- ABD'nin 1945 Sonrası Değişen Türkiye Politikası

ABD ile Türkiye ilişkileri her ne kadar Osmanlı Devleti dönemine uzansa da ABD-Türkiye ilişkileri bakımından en önemli dönem 1945-1960 yılları arasında yaşanmıştır. ABD, Japonya'nın 27 Eylül 1940 tarihinde Mihver devletlerle ittifak yapması ve Mihver devletlerinin Avrupa'da ilerlemesi üzerine birtakım tedbirler almıştır. Bu doğrultuda ABD Kongresi ABD savunmasında hayati önemi olan ülkelere yardım etmek üzere 11 Mart 1941 tarihinde "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu"nu (Lend-Lease Bill) kabul etmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak İngiltere'ye 27 Mart 1941 tarihinde 7 milyar dolarlık bir yardım yapılmış ve İngiltere'nin aracılığı ile bu yardımlardan 7 Kasım 1941'de Türkiye'nin de yararlandırılmasına izin verilmiştir. 30 Kasım 1941 tarihinden itibaren de iki devlet arasında herhangi bir anlaşmaya gerek duyulmaksızın ABD hükümetince Türkiye'ye yardıma başlanmıştır. Yardımın yapıldığı 1941-1944 döneminde "Ödünç Verme ve Kiralama Kanunu"

¹⁹⁶ Roger Garaudy, *a.g.e.*, s.34

uyarınca Türkiye Amerika Birleşik Devletlerinden 95 milyon dolarlık savaş malzemesi almıştır.¹⁹⁷

1944 Mart'ında Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşına katılması yönünde ki görüşmelerin sonuçsuz kalması üzerine ABD Hükümetinin yardımı da 1 Nisan 1944 tarihinden itibaren kesintiye uğramıştır. Türkiye'nin 23 Şubat 1945 tarihinde Mihver devletlere savaş ilan ettiğini açıklaması üzerine aynı gün Amerikan Hükümeti ile Türk Hükümeti arasında, iki devlet arasındaki askerî yardımla ilgili olarak, "Askeri Yardım Antlaşması" yapılmıştır. Bu antlaşma doğrultusunda da Amerikan Hükümeti tarafından Türkiye'ye askerî yardıma tekrar başlanmıştır. Bu yardımlar II. Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte son bulmuştur.¹⁹⁸

Türk-ABD ilişkilerinde 1945-1960 yıllarının önemi ise Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında diplomatik alanda yaşadığı yalnızlıkla birlikte Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde baskı oluşturup Ortadoğu'ya hâkim olma politikasından kaynaklanmaktadır. Türkiye II. Dünya Savaşı'nda tarafsız politika izleyerek kendini savaş dışında tutabilmiştir. Ancak tarafsız tutumu hem Mihver hem de Müttefik devletler tarafından hoş karşılanmamış ve Türkiye savaş sonrası uluslararası yalnızlığa itilmiştir.

Bu sırada İngiltere'nin savaş sonrası zarar gören askeri ve ekonomik yapısı ile Ortadoğu'daki hamilik vazifesini yapamayacağı anlaşılınca Sovyetler Birliği Ortadoğu hâkimiyeti için bu durumu fırsata çevirmek istemiştir. Sovyetler Birliği, hâlihazırda oluşmuş olan Fransa'dan başlayıp Balkan ülkelerini de içine alarak Çin'e kadar uzanan Komünist Bloğu Ortadoğu'ya kadar indirmek istemiştir. Bu politikasını da Türkiye üstünde baskı kurarak İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını üzerinde hâkimiyet kurarak elde etmek istemiştir.

Sovyetler Birliği, Türkiye üzerinde bu amacını 1945 yılında verdiği nota ile resmiyete dökerek Doğu bölgesinden toprak ve iki boğazdan da üs talep etmiştir. Türkiye için 1945 yılı dönüm noktası olmuştur. Türkiye ya Sovyet isteklerini kabul edip komünist bloğa kayacak ya da kapitalist değerleri benimseyip Batılı ülkeler içinde yerini alacaktır. Türkiye, Sovyet tehdidine tek başına karşı koyamayacağını görmüş ve içinde bulunduğu diplomatik yalnızlıktan kurtulmak için İngiltere'den destek aramış fakat umduğu desteği bulamayınca yönünü ABD'ye çevirmiştir.

¹⁹⁷Yavuz Güler, "II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950)", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı: 2, Ankara, 2004, s. 209

¹⁹⁸ Yavuz Güler, *a.g.m.*, s.210

ABD, coğrafi uzaklığın verdiği avantajla iki dünya savaşında da kendi fiziksel sınırlarında savaş yaşamamıştır fakat ABD'nin ekonomik sınırları için aynı şeyi söylemek zor olacaktır. ABD yıllardır izlediği Monroe Doktrini sayesinde Kıta Amerika'sını Avrupalı sömürgecilerden uzak tutmayı başarmıştır. Ne var ki yayılmacılık üzerine kurulu bir sistem için Monroe Doktrini ABD'yi kendi kıtasına hapsetmiş oluyordu. ABD daha sonra *Açık Kapı Siyaseti* izleyerek ve fikir babası McMahan'ın olduğu Deniz Gücü Teorisini benimseyerek hem elinde bulundurduğu fabrikasyon üretim fazlasını eritmek hem de kendi öz kaynaklarına dokunmadan dünya genelinde hammadde kaynakları bulabilmek için klasik sömürge sisteminden farklı olarak yeni bir sömürge politikası yürütmüştür.

ABD'nin bu yeni dış politikasında Türkiye kaçınılmaz olarak önemli bir konuma sahip olmuştur. II. Dünya Harbini müteakip değişen bu durumda öncelik büyük siyasi karmaşıklıklar içinde ki Yunanistan olsa da; Doğu Akdeniz'in ve Orta Doğu'nun kilit ülkesi konumunda olan Türkiye Amerikalıların Sovyet Rusya'ya çevreleme ve durdurma politikası açısından kilit ülke olmuştur. Rus, askerî ve siyâsî etkisinin Orta Doğu'ya kayabileceği bir bölgede olan Türkiye, Amerikan Yakın Doğu ve Afrika İşleri Bürosu'nun 1946 yılındaki bir araştırmasında “şişenin ağzındaki tıpa” olarak görülmektedir.¹⁹⁹

ABD uzun zamandır elde etmek için uğraş verdiği Avrupa ve Ortadoğu pazarı üzerinde Sovyet tehlikesi belirince ve de Türkiye'nin de bu bölgede kilit rolünden dolayı II. Dünya Savaşı'nda durdurduğu yardımları Türkiye politikasında değişikliğe giderek yeniden yürürlüğe koymuş ve Türkiye'yi Sovyetlere karşı destekleme kararı almıştır.

1946 yılı itibari ile Doğu Avrupa'da komünist rejime kayışın hızlanması sonucu ABD bölgede ipleri tamamen eline almış ve kendi küresel çıkarlarını korumak ve komünist bloğun güçlenmemesi için Türkiye'nin bölgedeki önemini kavrayarak Truman Doktrini çerçevesinde Ortadoğu için politika değişikliğine gitmiştir.²⁰⁰

Türkiye ise ABD'nin bu politika değişikliğine jest olarak iç ve dış politikada birtakım değişikliğe gitmiştir. 1945 ve 1946 yılına bakılacak olursa Komünizm propagandası yaptıkları gerekçesi ile 4 Aralık 1945'te Tan Gazetesi, La Turquie,

¹⁹⁹Yavuz Güler, a.g.m., s.210

²⁰⁰Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, 1. Kitap, Tekin Yayınları, İstanbul, 1996, s.546

Yeni Dünya Matbaaları, Berrak ve ABC Kitabevleri kitle gösterileri ile tahrip edilmiştir. Üniversitede bazı hocalar solcu oldukları gerekçesiyle tutuklanmışlardır.⁷ Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur. 5 Nisan 1946'da Missouri Zırhlısı İstanbul'a gelerek ABD'nin Türkiye'yi sadece diplomatik açıdan değil askeri açıdan da destekleyeceğinin işaretini vermiştir.²⁰¹

Türkiye'nin içinde bulunduğu durumla ilgili olarak Siyaset Bilimci Cüneyt Akalın'da 1946 yılındaki gelişmeler konusunda “ *Türkiye yılın başında başka bir dünyada yaşarken yılın sonunda bambaşka bir sosyopolitik noktaya geldi*”²⁰² demiştir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu gelişmeleri 10 Mayıs 1946 günü CHP'nin olağanüstü kurultayını açarken şu sözlerle anlatmıştır. “*Dış siyasette memleketimiz durumunun türlü güçlükler geçirdiğini bütün vatandaşlarımız bilirler. Memleketin emniyet ve selâmeti bakımından bugün çok daha iyi bir durumda bulunduğumuzu da vatandaşlarımız fark etmişlerdir. Cihan Harbi sonunda, bize karşı beliren haksız istekler ve propagandalar karşısında bir aralık, insanlık âleminin kadir bilir ve adalet tanır zihniyetinden şüphe eder bir halde idik. Yalnızlık havası, vatandaşlarımızı üzüntü içerisinde bırakıyordu. İnsanlık âlemi Türkiye'nin haklı durumunu süratle kavradı. Bugün Birleşmiş Milletlerin şerefli bir üyesi, Büyük Britanya'nın hiçbir şüpheye mahal bırakmayan müttefiki, ABD'nin yakın dostuyuz*”²⁰³ demiştir.

2.3- 1945 Yılı Sonrasında Türk- ABD İlişkilerinde Gelişmeler

2.3.1-Missouri Zırhlısının Türkiye Ziyareti

ABD, Türkiye ile ilgili politika değişikliğine giderken bunu sadece bir söylem olarak bırakmamış Türk-Sovyet ilişkilerinin en gergin olduğu bir zaman diliminde dünyanın en büyük savaş gemisi olan Missouri'yi Türkiye'ye göndererek

²⁰¹Ahmet Oktay, a.g.e., s. 86-87

²⁰² Ayla Acar, *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2008, s. 32-33

²⁰³ Ahmet Aras, *Amerikan Belgelerinde 2. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945-1950)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, , Ankara, 2007, s.32

Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak için gerekirse Askeri yöntemlere de başvuracağıının sinyalini vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün 1944 Kasım'ında görevi başında hayatını kaybetmiştir. Diplomatik teamüller gereği cenazenin bir savaş gemisi ile gönderilmesi gerekmektedir ve Amerikan tarafı da bu konuda olumlu bir tavır göstermiş fakat II. Dünya Savaşı koşullarından dolayı uygulamayı ertelemek zorunda kalmıştır.²⁰⁴ Savaş koşullarının sona ermesi ile birlikte büyükelçinin cenazesinin Türkiye'ye gönderilmesi gündeme gelmiş ve Amerikan tarafı hem Türkiye'ye bir jest hem de izlediği politika ile Ortadoğu'da suların ısınmasına neden olan Sovyetler birliğine bir mesaj olması için II. Dünya Savaşının sembol gemisi Missouri gemisi üzerinde karar kılmıştır. Türk Hükümeti de bu kararı uygun bulmuş ve Dışişleri Bakanlığı'nın 01.03.1946 tarihli ve 36875/41 sayılı yazısı üzerine Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir.²⁰⁵

Türk Büyükelçinin cenazesinin Missouri gibi bir harp sembolü ile gönderilmesi Türkiye için daha anlamlı bir gelişme olmuştur. ABD'nin bu kararı Türk tarafını ziyadesi ile memnun etmiş ve Amerikan'ın bu jestine karşılık Türkiye de bir jestle karşılık vermek istemiştir. Türk insanını ve Türk kültürünün ne kadar iyi olduğunu ABD'ye göstermek için ziyaret süresince olağanüstü bir çaba gösterilmiştir. Sonuçta ABD heyeti ve askerinin memnun olması demek Amerikan kamuoyunda Türkiye'ye sempati ile bakılmasını sağlayacaktır.

Missouri'nin ziyareti hem ABD hem de Türk basınında büyük ilgi görmüştür fakat ziyaretin anlamı ile ilgili iki taraf arasında farklı yorumlar yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesinin 10 Mart 1946 yılı nüshasında ziyaretin ABD için amacı "*1- İngiltere gibi Amerika da Avrupa'nın mihrakını teşkil eden Akdeniz'e büyük önem verdiğini gerek Akdeniz meselelerinde, gerekse Avrupa işlerinde kendi sesini kuvvetle işittirmek istediğini göstermek. 2- Bütün Akdeniz milletlerine Amerika'nın nüfuz ve satveti hakkında bir fikir vermek. 3- Amerika'nın da Türkiye'ye karşı İngiltere gibi dost olduğunu ve geçenlerde İngiliz Dışişleri Bakanı Mr. Bevin'in söylediği gibi Türkiye'nin bir peyk devlet olmasını istemediğini anlatmak. 4- Boğazlar meselesinde, bu mesele ortaya çıkarıldığı günden beri Amerika'nın ileri sürdüğü görüşü muhafaza ve bu meseleye ait ilgisinin devam ettiğini belirtmek. 5- Biraz daha açık konuşursak Amerika, Sovyet Rusya'nın Akdeniz'de ve Orta Şarkta*

²⁰⁴ Metin Toker, *Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu*, Akis Yay., Ankara, 1971, s.101-102

²⁰⁵ BCA, F: 30. 18.1.2. 110. 18. 8

takip ettiği politikaya karşı cephe almak niyetinde olduğunu tebarüz ettirmek istemektedir”²⁰⁶ şeklinde ifade edilmiştir.

İngiltere de çıkarılmakta olan “Evening Standart” gazetesinin yorumu da ziyaretin asıl amacını açıklar niteliktedir. Gazetede: “...ölen diplomatların cenazelerinin harp gemileri ile memleketlerine iadesi hiç şüphesiz diplomatik normal bir nezaket eseridir. Fakat bu is için dünyanın en büyük zirhlularından birinin seçilmesi bütün Vasington mahfillerini hayrette bırakmıştır”. Herald Tribune Gazetesi, bu ziyaretin amacını şöyle belirtmiştir: “Missouri zirhlısı, barışa yardım etmek için hakiki görevini ifa etmektedir. Amerikan kuvvet ve kudretini belirtmek için Orta Şark buhranının en son haddine vardığı bu anı seçmesinin sebebini ilgililere açıklamak isteriz: Missouri'nin Akdeniz'e seyahati, Amerika'nın bu çevredeki menfaatleri, yalnız bir prensip meselesi ve bir nazariye olmadığını gösterir. Bu gemi, siyasi tartışmaların nazari bir görüşme ve münhasıran bir fikir teatisi değil fakat ciddi bir müzakere konusu olduğuna delildir”²⁰⁷ denmiştir.

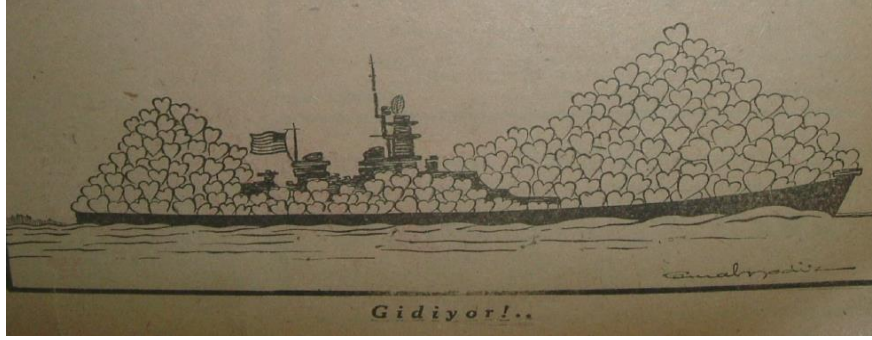
Missouri aslında sadece Türkiye için gelmemiştir. Türkiye ziyaretinden sonra sırasıyla Yunanistan, İtalya'ya ve Fas'a da uğrayarak ziyaretin tek adresinin ve tek amacının Türkiye olmadığını göstermiştir. Türk kamuoyunda ise ziyaretin anlamı daha duygusal bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve Sovyet tehdidinden kurtulmuş olmanın verdiği rahatlıkla daha bir heyecanlı karşılanmıştır.

Cumhuriyet, 4 Nisan 1946

²⁰⁶ Cumhuriyet, 10 Mart 1946, s.1

²⁰⁷ İbrahim Bozkurt, a.g.t., s.37

Cumhuriyet, 9 Nisan 1946

Missouri gemisinin ziyaretinin Türk basınında yansımalarına bakacak olursak Cumhuriyet Gazetesinin 8 Mart 1946 yılı baskısında

“Amerika Hükümeti Washington’da vefat etmiş olan Büyükelçimiz rahmetli Mehmet Münir Erteğün’ün cenazesini limanımıza bir harp gemisiyle göndermeye karar vermiştir. Bu geminin önce kruvazör olacağı söylendi. Sonra 48 gemilik bir Amerikan filosunun Cebelitarık’a kadar merhumun tabutunu taşıyan gemiye refakat edeceği, oradan sonra, bu kruvazörün birkaç muhriple beraber İstanbul’a kadar geleceği bildirildi. Nihayet dün gelen bir haberle, cenazeyi Missouri zırhlısının getireceği ve refakatinde bir muhrip de bulunacağı bildirilmiştir. Telgrafta diplomatların naaşlarının harp gemileri ile naklinin eski bir diplomatik nezaket âdeti olduğu belirtilmekle beraber, bu vazifenin umumiyetle bir kruvazör tarafından yapıldığı bildirilmektedir. Demek ki Amerika Hükümeti Washington’da çok iyi bir ad bırakmış, kendini sevdirmiş ve saydırmış olan Türkiye Büyükelçisinin naaşını, Amerikan donanmasının en büyük, en kudretli ve en meşhur zırhlısı ile göndermek suretiyle Türkiye’ye karşı bir dostluk eseri göstermek istiyor”²⁰⁸ denmiştir.

Cumhuriyet Gazetesinin başka bir sayısında Yazar Nadir Nadi “Dost Amerika’nın Dost Denizcilerini Karşılarken” başlıklı yazısında

“Amerika bugün yeryüzünün en kuvvetli bir milletidir. Fakat bu kuvvet; barışın, adaletin ve milletler arasında eşitlik hakkını kurup yasatmak isteyen temiz bir idealin emrindedir. Kötü niyet beslemeyen her kuvvet gibi Birleşik Amerika da muazzam endüstrisini yıllar boyunca yalnız insanlık ve medeniyet şartlarına göre yürütmekten başka bir şey yapmamıştır. Rahmetli Roosevelt’in Erteğün hakkında söylediği güzel sözler her Türk vatandaşının kalbinde derin

²⁰⁸ “Missouri Zırhlısı”, Cumhuriyet, 8 Mart 1946

izler bırakmış, hakiki ve insanca kıymetlere Amerika'da gösterilen yakın alaka, bu vesile ile memleketimizde Yeni Dünya'ya karşı her zaman beşlediğimiz hayranlık duygularının bir daha tazelenmesine neden olmuştur. Bize birkaç günlüğüne misafir gelen Missouri'yi İstanbul halkı sevinerek karşılıyor; en büyük harp gemisinin heybetli çizgilerinde yarınki barış dünyasını gerçekleştirmeye çalışan ülkücülük sembolünü görüyor. Türk milleti dost Amerika'nın kahraman denizcilerini sevgi ile selamlarken, onların sahsında aynı idealin temiz bayrağını selamlar"²⁰⁹ demiştir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin başka bir yazarı olan Burhan Felek'te "Hoş Geldin Sam Amca" yazısında

"Harbde olsun, ilimde olsun, hülasa hayatın her safhasında biz size ne kadar imreniriz. Hele en çok imrendiğimiz tarafınız açık yürekli ve yiğit huylu olunuzdur. Her şeyi apaçık konuşan dostuna dost, düşmanına bela kesilen adamları pek severiz. Ah ne iyi ettin de geldin Sam Amca! Hele Missouri'yi binip gelişin yok mu? Bizi büsbütün teshir etti. Ne olsa yalı uşaklarıyız. Gemiye, harb gemisine, hele Missouri gibi şaheserlere bayılırız. O ne güzel şey, o ne endam, o ne eda!... Büyükelçimiz rahmetli Münir Erteğün'ü getirmek için bu en büyük harb birliğini seçtiniz yok mu bizi büsbütün bendetti. Sana gönülden bağlandık. Ölümüne, dirimize gösterdiğin bu saygıya nasıl mukabele edeceğimizi bilmiyoruz. Seni nasıl ağırlarız ki? (.....) Emelimiz yurttan sulh cihanda sulhtur. Bu emel birliğinde yanyanayız Sam Amca! Ne kadar iyi ettin de geldin. Birbirimizi gördük tanıdık ve eskisinden daha çok sevdik. Hoş geldin Sam Amca! Buyurun, basımızda ve gönlümüzde yerin var"²¹⁰ diyerek övgünün dozunu kaçırmıştır.

Ulus Gazetesi Yazarı Falih Rıfki Atay ise "Missouri zirhlısı ve yanındaki harp gemileriyle İstanbul'a gelen Amiral, Sunay ve erler sabahtan beri Türk Milletinin, aramızda bulunuşları her yuvaya sevinç ve şenlik veren misafirleridir. Onlar karaya çıktıklarından ayrılacakları dakikaya kadar, Amerika'nın ne kadar sevildiğini, gözlerin bakısında ve yüzlerin neşesinde görecekler, Türk fikrinin ve ülküsünün Amerikan insaniyetçiliği prensiplerinden ne kadar farksız olduğunu görüştiklerinin her sözünden anlayacaklardır"²¹¹ demiştir.

²⁰⁹Nadir Nadi, "Amerika'nın Dost Denizcilerini Karşılarken", Cumhuriyet, 5 Nisan 1946, s.1

²¹⁰Burhan Felek, "Hoş Geldin Sam Amca", Cumhuriyet, 6 Nisan 1946, s.3

²¹¹Falih Rıfki Atay, "Missouri", Ulus, 5 Nisan 1946.

Türk kamuoyunda Amerika'nın nasıl görüldüğüne Ahmet Şükrü Esmer'in yazısı güzel bir örnektir: *“Memleketimizde kaldıkları günler zarfındaki kabulün (Missouri ile gelen Amerikalıların) bu çeşit ziyaretlerde gösterilmesi mutat olan misafirperverliğin çerçevesini aşarak Türk-Amerikan dostluğu namına samimi bir tezahür mahiyeti almış olduğunu misafirlerimiz görmüş olacaklardır. Bunu da tabii görmek lazımdır. Çünkü Türkler, Amerikalılar hakkında daima hayranlık duygusu beslemişlerdir. Amerika, Türkler için iyi niyetli ve temiz duygulu insanların memleketidir. Uzun ve hareketli tarihimizde diğer büyük devletlere nazaran Amerikalılarla temasımız az olmuştur. Fakat bütün münasebetlerimizde Amerikalıları doğru ve dürüst insanlar olarak tanıdık ve kendilerini candan sevdik...”*²¹² demiştir.

Cüneyt Arcayürek'te Missouri'nin karşılama törenindeki ilgi alakayı göstermek için *“Barbaros Hayrettin Paşa'nın Beşiktaş'taki mezarından başını kaldırıp, Onca deniz zaferinden sonra bu coşku, hayrola!” dediği türünden sözler, olayla alay eden aydın kesimin arasında söyleniyordu*” diyerek karşılama törenindeki abartıyı ifade etmiştir. Hâlihazırda Missouri büyükelçimizin cenazesini getirmiştir fakat sanki cenaze getirmemiş bir düğün alayı getirmiş gibi muamele görmüştür. Devlet erkânında da Missouri'nin gelişi büyük bir sevinç yaratmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu *“Minnettarlığımı tebarüz ettirirken... Derin bir zevk içindeyim... Dünyanın en mükemmel çocuğu olan Amerika ve Amerikalılar, ellerinde insanlık, adalet, hürriyet, medeniyet bayrakları olduğu halde... Sağlam ve metin adımlarla yürümektedirler”*²¹³ demiştir.

Missouri'nin gelişi için yapılan hazırlıklara bakılacak olursa, Missouri ziyareti için İstanbul'da yoğun bir çalışma yürütülmüştür. Örneğin

“Missouri, Çanakkale Boğazı dışında deniz birliklerimiz ve Yavuz tarafından karşılanacaktır. Cenaze törenle Dolmabahçe'ye çıkarılacak ve burada askeri bir tören yapılacaktır. Törene Amerikan askerleri de iştirak edecektir. 5 Nisan günü akşamı İstanbul basın mensupları gemiye davet olunacaklar, gemide Amerikan Basın Ataşeliği tarafından bir kokteyl parti verilecektir. Ziyareti memleketimizde büyük yankılar doğuran Missouri için

²¹²Ahmet Şükrü Esmer, “Türk-Amerikan Dostluğu”, *Ulus*, 8 Nisan 1946.

²¹³İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.40

PTT tarafından hatıra pulları hazırlanmıştır.²¹⁴ Missouri İstanbul'da dört gün kalacak dağıtılacak kartlarla günde iki saat halk bu dost gemiyi ziyaret edebilecektir. Misafirler şerefine balo ve ziyafetler verilecektir. Amerikalı subay ve erler bütün nakil vasıtalarında parasız seyahat edebileceklerdi. Her Eke'de özel bir halı yaptırılmış, bu halının üzerine İstanbul'un bir haritası kabartma olarak islenmiştir. Dolmabahçe'de Amerikalıların dolarlarını Türk parasını çevirmek üzere özel bir büro açılmıştır. Tekel, özel olarak yaptırdığı ve 50'şer adetlik üzerinde "Missuri" yazan kutular içindeki sigaraları satışa çıkarmıştır. Bu kutuların üzerine Türk ve Amerikan bayrakları konulmuş ve İngilizce olarak da 'Hoş geldin Missouri' yazılmıştı. Ayrıca kutunun üzerinde bir de Missouri'nin resmi vardı. PTT, bir Missouri serisi pul çıkarmıştı. İstanbul Belediye'sinin ayırdığı 12 otobüs gece yarısından bir saat sonraya kadar yalnız Amerikalıların emrinde olmak üzere Dolmabahçe ile Taksim arasında işleyecektir. Diğer taraftan bütün taşıtlar Amerikalıların emrine amade olacak ve değerli misafirlerimiz hiçbir bilet almayacak ve ücret vermeyecektir. Üç sinemanın balkonlarıyla, tiyatrolarda 80 kişilik yer misafirlerimize ayrılmıştır.²¹⁵

"Beyoğlu ve Kapalıçarşı'daki hazırlıklar daha çok ticari amaçlıydı. Birçok mağaza sahibi vitrinlere "Burada İngilizce konuşulur", "Değerli misafirlerimiz hoş geldiniz" yazılı pankartlar yapıştırmışlardı. Antikacılar ise bekleyen ne kadar kama, kılıç varsa hepsinin tozlarını alıp vitrinlere koymuşlardı. Üç gemi ile gelen 5 bine yakın denizci, 4 gün içinde dükkânlara 300 bin dolar bırakmış ve esnafın yüzünü güldürmüştü. Belediyeden verilen emir üzerine Karaköy'den itibaren Beşiktaş'a kadar olan saha ile Beyoğlu'nun bir kısım semtlerindeki ev ve dükkânlar aynı renkte boyatılmıştı. Kızkulesi'nin dört tarafına Türkçe ve İngilizce olarak "Hoş Geldiniz" yazan levhalar asılmıştı. Ayrıca Kabataş Camii'nin minaresine İngilizce, Üsküdar Camii'nin minaresine ise Türkçe olarak yine "Hoş Geldiniz" mahyaları kurulmuştu. Taksim Meydanında da projeksiyonlu levhalar konulmuştu. Bu hazırlıkların yanı sıra İ.E.T.T. İdaresi otobüslerinden on ikisini Amerikalı misafirleri gezdirmeye, Dolmabahçe'den Taksim'e çıkarmaya ve geri getirmeye ayırmıştır. İki otobüs ise Dolmabahçe ve Taksim arasında gece saat bire kadar

²¹⁴ "Missouri Pulları ve Missouri Sigaraları", *Son Posta*, 5 Nisan 1946, s.3.

²¹⁵ *Cumhuriyet*, 31 Mart 1946, s.1,3

*yalnız Amerikalı misafirleri taşıyacaktı. İdarenin yapacağı bu uygulamanın şehrin genel taşımacılık programında duracağı aksaklıkların doğal karşılanması gerektiği belirtilmişti.*²¹⁶

5 Nisan Cuma günü limanda olacak dost memleketin gemileri için Belediye'nin zırhlıya konulmak üzere gümüş bir levha yaptırdığı haberleri de basında verilmiştir. Missouri gemisi mürettebatı için yapılacak olan müsabakalarda hazırlanan program da belirlenmiştir. Buna göre; 6 Nisan'da Kadıköy ve Eminönü Halkevi'nde voleybol ve basketbol karşılaşmaları, 7 Nisan'da Fenerbahçe Stadi'nda beysbol maçı ve atletizm yarışları yapılacaktır. Aynı gün Teknik Üniversite ve Robert Kolej'de basketbol maçı ile dağcılık kulübünde tenis müsabakası oynanacak, 8 Nisan günü ise Belediye gazinosunda boks maçları yapılması kararlaştırılmıştır²¹⁷

Missouri'nin ziyareti vesilesi ile İstanbul Belediyesince Karaköy- Beşiktaş hattı arasında ev ve dükkânlar aynı renge boyanmıştır. Genelevler beyaza boyatılmış ve hayat kadınları, Amerikan denizcilerinin sağlığı gözetilerek doktor denetiminden geçirilmiştir. Barlar, pavyonlar kapılarına “Welcome” pankartları asmışlar, halk bu kadar büyük bir gemiyi görebilmek, geceleri pırıl pırıl ışıklarını izleyebilmek için sokaklara dökülmüştür. ABD'li ‘boy’larda bu konuksever ulusun sunduğu olanaklardan olabildiğince yararlanmışlardır.²¹⁸

Altan Öymen'in hatıralarını anlattığı “Bir Dönem Bir Çocuk ” isimli hatıra kitabında Missouri'nin etkileri şöyle dile getirilir “*Missouri'nin gelişi bu açıdan sadece Türk dış politikasında değil Türk turizmde de bir dönemin başlangıcı sayılabilir. Bu askeri amaçlı geziyi daha sonra Batı kökenli sivil grupların gelişi izleyecek ve İstanbul'un otelleriyle İstiklal Caddesi'nin müşterisi yapısı yavaş yavaş değişmeye başlayacaktı. Bu ziyaretin etkisinden olacak kısa süre sonra Ankara'da “Missouri” diye bir Lokanta açılacaktı. Kısa bir süre sonra da başkent en iyi lokantalarından biri ABD başkentinin adını alacak “Washington Lokantası” faaliyete geçecekti. Değişme bununla da sınırlı kalmadı. İçeriği aynı kalmakla birlikte Ruslara duyulan kin nedeniyle Rus Salatasının adı da Amerikan Salatası yapılmıştı. TEKEL'in çıkardığı Missouri sigaraları çok satılmıştı.*”²¹⁹ demiştir.

²¹⁶ Çiğdem Avcı Kanat, *Türk-Amerikan İlişkileri Ve Basındaki Yansımaları(1945-1952)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.87

²¹⁷ Çiğdem Avcı Kanat, *a.g.t.*, s.88

²¹⁸ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s. 40

²¹⁹Altan Öymen, *a.g.e.*, s.515-516.

220

Ulus Gazetesinin 7 Nisan 1946 yılı baskısında İstanbullularla Amerikalı denizcilerin ilişkileri şöyle verilmiştir:

“Türk-Amerikan Bahriyelileri, kol kola sokaklarda neşeli gruplar halinde, alışveriş yerleri de Türk-Amerikan renkleriyle yapılmış uçurtmalar. İki gündür Missouri ve diğer Amerikan savaş gemilerinin personelleri İstanbul sokaklarında mekik dokuyor. Limanımızda bulunan kendi filomuzun mensuplarıyla kol kola geziyorlar. Bir neşe bir kıyamettir gidiyor. Gelişigüzel karşılıklarına çıkararak konuştuğum Amerikalılar, şimdiye kadar buldukları limanlarda konukseverliğin bu derecesini görmediklerini söylüyor... İngilizce levhalar birçok dükkân ve mağazalarda görülüyor. Birisi, ‘memleketinize döndüğünüz zaman burada da sizin gibi düşünen insanlar olduğunu tanıdıklarınıza anlatınız’ diye uzun bir cümle halinde idi. Geceleri Amerikalı misafirler şerefine eğlence yerleri sabaha kadar açık. Kibrit Amerikalıların başlıca hediyesi Missouri’yi gezenlerin hemen hepsine küçük bir defter halinde kibritler dağıtıldı. Bizim Tekel Dairesi’nin Missouri sigaraları da Amerikalılar tarafından keyifle tütürülüyor. İstanbul geceleri bastan basa elektrikle donandığı için şereflerine yapılan bir serağını andıran bu manzara ortasında daha üç gün kaldıktan sonra tekrar gemilerine ve oradan memleketlerine Türkiye’den çok neşeli intibalarla döneceklerine kimse şüphe etmiyor.”²²¹

Missouri zırhlısının gelişi gibi gidişi de büyük bir olaydır. İstanbul halkı dört gün boyunca Missouri ile yatıp Missouri ile kalkmıştır. Cumhuriyet gazetesinin 10 Nisan 1946 sayısında bu durum çok iyi anlatılmıştır.

²²⁰<http://4.bp.blogspot.com/-KaZlWaej0dU/US8Z18ChitI/AAAAAAAAEA8/sFBQ073R5A4/s1600/Misuri+Lokantas%C4%B1.bmp>. (15.01.2017)

²²¹ *Ulus*, 7 Nisan 1946

“Dört gün süren ve halkımızın kalbinde pek tatlı hatıralar bırakan ziyaretlerinden sonra, dost Amerikalı denizciler dün sabah saat 10’da limanımızdan ayrıldılar. Güzel bir güneş ve mavi bir göğün altında İstanbul fevkalade günlerinden birini daha yaşıyor. Gemilerin geldiği Cuma gününden beri adeta bir bayram yerini andıran şehir, misafirlerini aynı sevk ve heyecanla uğurluyor. Beylerbeyi’nden Üsküdar’a, Beşiktaş’tan Sarayburnu’na kadar bütün sahiller kadın, erkek, çoluk çocuk dolu. Bu yalnız bir devletin bir diğer devlete karşı gösterdiği dostluk değil, bütün bir milletin diğer bir millete karşı duyduğu kardeşçe hislerin en samimi ve en canlı tezahürüdür. Bugün İstanbul halkı için başlıca iş, dört günden beri başımızın değil, kalbimizin üstünde taşıdığımız misafirlerimizi aynı konukseverlikle uğurlamaktır. Bu kadar muazzam kalabalığa isini gücünü bıraktıran tek sebep iste budur. Misafir gemicilerin şehre çıkış noktası olan Dolmabahçe Meydanı, sabahın yedisinden itibaren dolmaya başlıyor. Misafirlerin İstanbul’da kaldıkları kısa müddet içinde edindikleri dostları kendilerine hediyeler getirmişler. Türk gazetecileri de misafir meslektaşlarına hediyeler hazırlamışlar. Geceyi şehirde geçiren veya sabah erken karaya çıkan denizciler yavaş yavaş dönüyorlar. Hepsinin yüzünde sevdikleri bir memleketten ayrılan insanların hüznü okunuyor. Denizyolları İdaresi, dost Amerikan denizcilerini İstanbul halkının daha rahatça uğurlayabilmesi için hususi vapurlar tesis etmiş. İstanbul halkının Amerikalı denizcileri ne kadar sevdiğini anlamak için bu vapurları dolduran kalabalığı görmek kâfi. Saat 10’a geliyor. Simdi Missouri zırhlısının da demir aldığını ve Boğaz’a doğru bir kavis çizdikten sonra Marmara istikametine yollandığını görüyoruz. Dünyanın bu en büyük harp gemisi, Yavuz’un önünden geçerken bandomuz Amerikan milli marsını çalıyor ve denizciler flamalarla selamlaşıyorlar. Sahillerde birken halk, gemileri hararetle alkışlıyor, hayırlı yolculuklar temenni ediyor. Denizyollarının vapurları, Sarayburnu ve Selimiye önlerinde bekliyor, içerlerindeki kalabalık, harp gemileri geçerken mendiller sallıyor ve ‘uğurlar olsun’, ‘güle güle’ diye sesleniyor. Yeşilköy açıklarında denizyollarının on vapuru düdüğü çalarak dostlarımızı selamlıyor ve dönüyorlar. İki kardeş milletin, yeryüzünde ebedi barışı kurmaktan başka gayesi olmayan donanmalarına mensup gemiler bir gelin alayı halinde

*Marmara'nun berrak suları üzerinde yavaş yavaş uzaklaşıyorlar. 'Yolunuz açık olsun dostlarımız!'*²²²

İstanbulular, Amerikalı misafirleri 10 vapurla Florya açıklarına kadar uğurlamıştır. Üç muhribimiz ise karasuları sınırimıza kadar Amerikan filosuna eşlik etmiş ve bu sırada Missouri 'ye yaklaşan Ülev gemisini dolduran halkla Amerikalı denizciler arasında dostane vedalaşmalar yapılmıştır. Gemidekiler “Good Bye Missouri” diye bağırırken, Missouri'nin güvertesinden Amerikalıların çok sevdikleri dostları için söyledikleri “*For He's a Jolly Good Fellow*” şarkısını söylenmiştir. Böylece, İstanbul halkı Amerikan filosunu sevgi ve ilgi içinde tezahürlerle uğurlamış ve Missouri ile birlikte eğitimlerini Amerika'da sürdüreceğ olan iki Türk genci de Amerika'ya yolcu edilmiştir.²²³

Missouri'nin ziyaretine sadece olumlu tepkiler verilmemiş ziyareti Sovyet tehdidinden kurtulurken Amerikan egemenliğine girmek olarak gören yazarlarda olmuştur. Zincirli Hürriyet Gazetesi yazarlarından Mehmet Ali Aybar ziyarete “*Tarihimizin en kritik anlarını yaşıyoruz: İstiklâlimize tehlikededir. Ve işin korkunç tarafı şudur ki, istiklâlimize kastedenler bu sefer ordularla değil, bir yardım teklifinin yaldızlı paravanası arkasına gizlenerek üzerimize yürüdükleri için Türk milleti kuşkulanmıyor. Ve mâhirane, mâhirane olduğu kadar hainâne bir propaganda da bu kuşkusuzluğu arttırmağa, istiklâlimize kastedenleri bir kurtarıcı gibi göstermeğe çalışıyor. Bu gibi hallerde hakikati gören namuslu her Türk'e mukaddes bir vazife düşer: Her ne pahasına olursa olsun hakikatleri haykırmaktır*”²²⁴ sözleriyle tepki göstermiştir.

Araştırmacı yazar Nevzat Üstün'de ziyarete tepki ile yaklaşanlardan birisidir. Yazarın Missouri'nin gelişi ile ilgili sözlerine bakacak olursak:

“Münir Ertegün'ün cenazesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın Ortadoğu politikasında az bulunur bir 'bahane' olmak niteliğini kazanmıştı. Türkiye, Washington'da ölen Büyükelçisinin cenazesini değil, Ortadoğu'da at koşturmaya hazır bir Amerika'yı karşılamaya hazırlanıyordu. Tramvaylar, otobüsler, taksiler yıkanıp temizlenmişti. Dostlara incelik olsun diye Amerikan askerlerinden para almayacaklarını gazetelerle duyuruyorlardı. Köşe bucakta esnaf uyarılıyor, Amerikan askerlerinin para vermeye

²²² İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.43

²²³ Çiğdem Avcı Kanat, *a.g.t.*, s. 91

²²⁴ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.51

zorlanmaması, hesapların hükümet tarafından ödeneceği söyleniyordu. Polislere Amerikan askerlerine karşı 'nazik davranma' dersleri veriliyordu. Derslerin amacı kısıydı. Polisler yalnızca her şeye evet demesini öğreneceklerdi. Yoksul mahallelerin elektriğinden kısıntı yapılarak Taksim'e büyük bir Missouri resmi yapılmıştı ampullerle. Kimi yazarlar, Missouri'nin gelişini insanlığın kurtuluşuna bir işaret sayıyorlardı. Türkiye'deki mitlerden birisi de "Yavuz zırhlısı" idi. Yavuz'u getirip Missouri'nin yanına koydular. Türk halkının kafasındaki koca Yavuz birden bire Missouri'nin yanında boynu bükük yoksul bir çocuğa dönmüştü. Bebelere adını veren, türkülerin kahramanı Yavuz, artık o eski Yavuz değildi"²²⁵

Missouri zırhlısının gelişi tarihten beri gelen Türk- ABD ilişkilerinde siyasi ve ekonomik olarak devam eden bir sürecin parçası olmakla birlikte kültürel alanda yepyeni bir dönemde başlangıç noktası olmuştur. İzmir ve İstanbul limanlarına daha önceleri de Amerikan gemileri yanaşmıştır fakat Türk kamuoyunda hiçbiri Missouri kadar etkili olmamıştır. Gerek basın yayın organlarının olayı haberleştirilmeleri gerekse İstanbul'da belediyenin yapmış olduğu hazırlıklar Türk kamuoyunun dikkatini bu olaya çekmiştir.

Ziyaret boyunca Türk insanı ve ABD denizcileri beraber vakit geçirerek birbirlerini yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. Türk insanın zihninde ABD hayranlığı ve ABD yaşam tarzı bu ziyaret vasıtası ile karşılığını bulmuştur. Ziyaret sonrasında Amerikalı olan her şey Türk insanının gözünde kıymete binmiş ve Amerikalı olan her şeye karşı insanımızda bir rağbet olmuştur.

Türkiye'de Popüler Kültür Kitabının Yazarı Ahmet Oktay'da Missouri zırhlısının ziyaretini "5 Nisan 1946 günü, savaş teknolojisinin o tarihteki en son harikası Missouri zırhlısı Dolmabahçe açıklarına demirlediğinde İstanbul'da yer yerinden oynuyor, ünlü genelevler sokağı Abanoz bile resmi ağızların emriyle hizmet sunmaya hazırlanmış bulunuyordu. Hiç kuşkusuz Türkiye'nin Washington büyükelçisi Münir Ertegün'ün "naaşını" getirmiyordu yalnızca Missouri, asıl getirdiği bir yaşam biçimiydi"²²⁶diyerek Türk kamuoyunun ABD güdümüne girişinin başlangıç noktasının Missouri ziyareti olarak belirtmiştir.

Missouri zırhlısından sonrada birçok ABD kafilesi İstanbul ve İzmir'e gelmiş ve Amerikan kültürünün Türkiye'de yayılmasında etkili olmuşlardır. II. Dünya

²²⁵İbrahim Bozkurt, a.g.t., s.52

²²⁶ Ahmet Oktay, a.g.e., s.77

Savaşı sonrasında ABD kültür hegemonyasının yayılmacılık alanına Türkiye’de dâhil olmuştur ve bu tarihten sonra Amerikan sineması, Amerikan magazin hayatı ve Amerikan malları da dâhil olmak üzere Amerikalı olan ne varsa Türkiye’de kendine bir alıcı ve destekçi kitlesi bulmuştur.

2.3.2-Truman Doktrini ve Türkiye’ye Etkileri

ABD Başkanı Truman 5 Nisan 1946’da “Ordu Günü” münasebeti ile yaptığı konuşmada “Gözlerimizi Yakın ve Ortadoğu’ya çevirdiğimiz zaman, vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşılıyor. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiçbiri ne yalnız ne de beraberce, kendilerine yöneltilecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdürler. Yakın ve Ortadoğu’nun bu bölgenin dışındaki büyük devletlerin arasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birden bire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir. Yakın ve Ortadoğu’da küçük ya da büyük hiçbir devletin, Birleşmiş Milletler kanalıyla, diğer devletlerin çıkarlarıyla uzaklaştıramayacağı hiçbir meşru çıkarı yoktur. Birleşmiş Milletler’in Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ya da sızma yoluyla tehdit edilmemesi konusunda ısrara hakkı vardır”²²⁷ demiştir.

ABD Başkanı H. Truman’ının yapmış olduğu bu konuşma Truman Doktrinin ilanı olarak görülmüştür. II. Dünya savaşının bitmesi ile birlikte Amerika, savaşın hem ekonomik hem askeri hem de psikolojik baskısından kurtulmak istemiştir. ABD savaş durumundan barış durumuna geçip kendi kabuğuna çekilmek istemektedir fakat savaş sonrası oluşan durum nedeniyle savaş sonrası Monroe Doktrinini terk ederek, küresel bir süper güç olma yolunda;

- (1) Uluslararası ticareti canlandırmak ve genişletmek,
- (2) Avrupa kapitalizmini yeniden inşa etmek ve kontrol altına almak,
- (3) SSCB’nin nüfuz alanını sınırlamak ve mümkünse sıfırlamak,
- (4) Yeni bağımsızlığını kazanmış olan Asya ve Afrika ülkelerini ucuz işgücü, hammadde ve tarım deposu haline getirmek ve ABD ihraç malları için potansiyel talep alanları olarak şekillendirmek,

²²⁷Yavuz Güler, a.g.m., s.210

(5) *Sosyalist hareketleri, örgütlenmeleri ve devrimleri engellemek,*

(6) *Bağlantısızlık Hareketi'nin(Non-Aligned Movement²²⁸) gelişimini engellemek ve bu hareket içinde yer alan ülkeleri kendi nüfuz alanına çekmek.*

(7) *Ortadoğu petrolünü kontrol etmeye yönelik politikalar geliştirmiştir.²²⁹*

II. Dünya Savaşı'nın bitimi ile birlikte Doğu Avrupa ve Ortadoğu'da İngiltere'den boşalan egemenliği Sovyet Rusya doldurmak istemiştir. Doğu Avrupa'da komünist rejimlere kayma hızlanmış, Yunanistan'da komünizm yanlılarının lehine bitme ihtimali olan iç savaş başlamıştır, İtalya ve Fransa'da sol partilerin iktidara gelmesi belirginleşmiş ve az gelişmiş ülkelerde solcu fikirlerin iyice yayılmış olması kapitalist sistem için tehlike arz etmeye başlamıştır. Atom bombası tekeli elinde bulunduran ABD, Sovyet bloğunu etkisiz hale getirmek için bu tekelin tek başına yeterli olmayacağını görmüştür.²³⁰

ABD kapitalist sisteminin lideri olmakla birlikte kapitalizmin dünya hegemonyasını sürdürmek, Fransa ve İngiltere'den boşalan alanı doldurmak için mecburi olarak sahneye çıkmak zorunda kalmıştır.

ABD sadece Ortadoğu ve Doğu Avrupa'da Sovyet tehdidini engellemek için değil aynı zamanda kapitalist sistem içindeki ister gelişmiş isterse az gelişmiş olsun tüm ülkelerin dış müdahale olmasa da kendi iç dinamikleriyle kapitalist sistemin dışına çıkarak sosyalizme geçişlerine engel olmak istemiştir. ABD bu nedenle bu ülkeleri Truman Doktrini çerçevesinde askeri yönden destekleme kararı almıştır. Bu yönü itibariyle doktrin askeri yardım amaçlı olarak düzenlenmiştir.

Sovyet Rusya'nın 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktını feshetmesi, Türk-Sovyet ilişkilerinde büyük bir sorun oluşturmuştur. Sovyetlerin Türkiye'den Kars ve Ardahan bölgelerini istemesi, Sovyet Rusya'nın, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne yönelik emellerini açıkça ortaya koymuştur. Sovyetler bununla da yetinmeyip, 1946 yılında iki kez Boğazlar konusunda Türkiye'ye verdiği notalarla, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında üs

²²⁸*Bağlantısızlık Hareketi (Non-Aligned Movement),II. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya ve ABD arasında yaşanan Soğuk savaş döneminde oluşan Komünist Blok ve Kapitalist Bloklardan herhangi birine katılmayı reddeden ve bu iki bloktan bağımsız hareket etmek isteyen ülkelerin oluşturduğu bloktur. Bağlantısızlık hareketi kurucu ülkeleri Hindistan, Mısır ve Yugoslavya'dır.*

²²⁹Ayhan Bağlan,*1950-1960 Dönemi Türkiye -ABD İlişkileri*, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.30

²³⁰Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.547

istemiştir. 19 Ekim 1939 İttifakı ile Türkiye'nin en büyük dayanağı olan İngiltere'nin 1947 Şubatı'nda Türkiye ve Yunanistan konusunda ABD'ye artık bu iki devleti destekleyemeyeceğini belirtmiştir. ABD Başkanı Truman, 12 Mart 1947'de kongrede yaptığı ve Truman Doktrini adını alan konuşması ile Türkiye ve Yunanistan'a yardım kararını açıklayarak, SSCB'nin bu iki ülke üzerindeki emellerine bir set çekeceğini açıklamıştır.²³¹

Başlangıçta ABD, Truman Doktrini içine Türkiye'yi dahil etmeyi düşünmemiştir fakat daha sonra Türkiye, stratejik konumundan kaynaklı olarak Truman Doktrinine dahil edilmiştir. İki kıtayı birleştiren boğazlara sahip olmasının yanında Suriye, Irak, Lübnan, Mısır gibi ülkelere açılan bir kapı niteliği taşıması Sovyetlerin yayılmacı politikası için öncelikle ele geçirilmesi gereken ülkelerden biri olmasına neden olmuştur. Türkiye'nin Sovyetlerin eline geçmesi demek Doğu Avrupa ve Ortadoğu'nun kaynaklarının da Sovyetlerin eline geçmesi anlamına geliyordu. ABD açısından bu durum kabul edilemezdi.

Başkan Truman, 12 Mart 1947'deki konuşmasında Kongre'den 3 istekte bulundu. Bu istekler:

1. Türkiye ve Yunanistan'a yardım amacıyla 30 Haziran 1948'e kadar geçerli olmak şartıyla 400 milyon \$ bütçe,
2. Yunanistan ve Türkiye'ye sivil ve askeri Amerikan personelinin gönderilmesi,
3. Seçilecek Türk ve Yunan personelin Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitilmesiydi²³²

Amerikan Senatosu'ndaki Senatör Wiley ile Dışişleri Bakanı Dulles arasında geçen şu konuşma Truman Doktrinin asıl niteliğini belirtmektedir.:

“Senatör Wiley: Bir Türk askerinin yıllık maliyeti 200 dolar mıdır?”

Dışişleri Bakanı Dulles: Evet, bu civarda.

Senatör Wiley: Bizim silah altında tuttuğumuz her Amerikan askerinin maliyetinin yılda 6.000 dolardan fazla olduğu doğru mu?

Dışişleri Bakanı Dulles: Evet, tahminen öyle olsa gerek.

Senatör Wiley: Bu durumda, ekonomi açısından yanımızda savaşan bir Türk bulundurmak bizim için iyi bir şey oluyor.

²³¹Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.152

²³²Barış Ertem, “Türk-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, Cilt 12, Sayı 21, Haziran 2009, s. 387

*Dışişleri Bakanı Dulles: Evet*²³³

Doktrin çerçevesinde 12 Temmuz 1947’de Türkiye ve ABD arasında yapılacak yardımla ilgili olarak, Türkiye Cumhuriyeti adına Hasan Saka ve ABD adına da Edwin C. Wilson tarafından ikili bir anlaşma imzalanmıştır. Truman Doktrini yardımı, yalnızca askeri bir yardımdır. Amerika’nın amacı, Türk ordusunun güçlendirilmesiyle özellikle Doğu Akdeniz’in Sovyetlerin etkisi altına girmesini önlemek istemesidir.

Anlaşmanın maddelerine bakacak olursak:

1- Yardımın layığıyla tatbikini temin etmek üzere Amerikan mümessillerine serbestçe murakabeye müsaade etmek,

2- Yardımlardan istifade edilip edilmediğini görmek ve gördüklerini Amerikan halkına serbestçe anlatabilmek için Amerikan basın ve radyo temsilcilerine yardım etmek,

3-ABD Cumhurbaşkanı’nın müsaadesi olmadıkça alınan malzemeyi harice nakletmemek,

4- Alınan eşya, hizmet ve malûmatı emniyet altında bulundurduklarına dair taahhütlerde bulunmak.

Başkan Truman’ın açıklaması, Ankara’da büyük bir sevinçle karşılanmış; Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Recep Peker, verdikleri beyanatlarla memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Recep Peker, Truman’ın nutkunu, “*Birleşik Amerika Başkanı Yunanistan’a ve Türkiye’ye yardım teklifi yaparken yalnız dünya şümul strateji anlayışı içinde kalmamış aynı zamanda tam realist ve tam insani bir görüşten mühlhem olmuştur. Bu sözlerin ifade ettiği fikirlerin derin tesiri Akdeniz’i yakın ve Orta Şark’ı asacaktır. İngiltere’nin sırtındaki yükün bir bölümünü ABD’ye bırakmak istemesini anlayışla karşıladığını, ABD yardımının sadece Türkiye’yi güçlendirmek değil, dünya barısına hizmet...*” eder demiştir. İsmet İnönü’de “*Büyük Amerika Cumhuriyeti’nin memleketimiz ve milletimiz hakkında beslemekte olduğu yakın dostluk duygularının yeni bir örneğini teşkil eden bu sevinçli olayı, her Türk candan alkışlamaktadır. İkinci Cihan Savaşı sırasında ve savaşın fiilen sona ermesinden sonra milletimizin ispat ettiği yüksek meziyet ve ideallerin dünya efkârı umumiyesinin tarafından takdir edildiğini gösteren bu yardım, Türkiye’ye zaruri ve normal savaş malzemesinin bir kısmını temin etmek suretiyle, savaş sonunda düşmüş*

²³³Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkiler1947–1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 427, Ankara, 1979. s. 95.

bulduğumuz iktisadi güçlüklerin kısmen giderilmesinde de ferahlatıcı bir etken olacaktır.”²³⁴ demiştir.

Basında da Truman Doktrini için olumlu değerlendirmeler olmuştur.

Ahmet Şükrü Esmer, “*Başkan Truman’ın Türk bağımsızlığını dünya barısına bağlamasında derin bir anlayış zihniyeti vardır. Esasen Amerikan alakasının hakiki sebebi de budur... Amerika’nın Türkiye hakkındaki bu yakın alakası, Türk milletinin yüreğinde çok samimi akisler uyandıracaktır. Amerikan demokrasisinin prensiplerini benimsemiş olan Cumhuriyet Türkiye’si, milletlerarası hayatta bir barış unsuru olmaktan başka bir şey düşünmüyor. Bu düşünce daima dış politikasının ilham kaynağı olmuştur. Amerika gibi büyük bir devlet tarafından bunun takdir edilmiş olması senelerden beri takip ettiğimiz doğru ve dürüst politikanın haklı bir mükâfatıdır...*”²³⁵ demiştir.

Truman Doktrini basında genel olarak olumlu karşılanmıştır. Dönemin gazetelerinden ve yazarlarından bazılarının konu ile ilgili başlıkları da şöyle yayınlanmıştır: Tanin’de Cahit Yalçın, “*Türkiye’ye Yardım Meselesi*”, Akşam’da Necmettin Sadak, “*Dünya Siyasetinde Yüzyılın En Önemli Dönüm Noktası*”, Ulus’ta Falih Rıfkı Atay, “*Barış Kurucusu Amerika*” demiştir. Cumhuriyet’te “*Adios Avrupa*”, Kuvvet’te Fuat Köprülü, “*İnsanlık Tarihinde Yeni Bir Devir Başlıyor*” gibi başlıklarla Truman Doktrini’ni destekleyen görüşlerini yazılarında dile getirmişlerdir. Yazarların Amerika’ya bakış açıları, Cumhuriyet’te yayınlanmış olan “*Adios Avrupa*” adlı yazı ile açık bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre, “*köhnemiş, entrika yuvası Avrupa’nın*” yerini “*taze bir gücün Amerika’nın almış olması alkışlanarak yüceltilmiştir.*”²³⁶

Bir Türk subayının hatıraları da ordudaki Amerikalaşmayı gözler önüne sermektedir: “*1947 senesinde Truman Doktrini ile Ankara’da bir Amerikan Askeri yardım kurulu göreve başladı. Amerikan silah malzemesini kullanmayı öğretmek için çeşitli kurslar açıldı ve birçok subay ve astsubay aynı amaçla Batı Almanya ve Amerika’ya gönderildi. Harbin bütün ağırlığını sırtında taşıyan Türkiye her türlü şeye muhtaç durumda idi. Amerika ne verirse (bilgi, malzeme, silah hatta postal ve çorap bile) onu almak zorundaydık. Türkiye silahlı kuvvetlerinin kontrolünü, eğitim ve modernizasyon ve lojistik destek bakımından Amerikalıların eline bıraktı. Fakat*

²³⁴ Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s.139-140

²³⁵ Ahmet Şükrü Esmer, “Amerika’nın Alakası”, *Ulus*, 15 Mart 1947

²³⁶ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s.77

Amerika cömert olduğu kadar hesaplı ve planlı bir çalışma içinde olduğundan malzeme, silah, ve bilgi ile beraber kendi askeri usullerini de Türkiye'ye getirdi. Kısa zamanda Amerikalıların personel ve kadrolarını aynen alarak siyasilerin Küçük Amerika olma hayali, askerleri de sardı ve “ Kardeş Amerikan Ordusu” olma yolunda süratle yol aldık”²³⁷ demiştir.

Türkiye, Truman Doktrini ile birlikte II. Dünya Savaşı sonrasındaki dış politikadaki yalnızlığından kurtulmuş ve orduda Amerikan tipi bir yapılanmaya giderek kendini komünist blok karşısında Batı Bloğu içinde yer edinmiştir. Bu durum daha sonra kültürel ve ekonomik yansımalarıyla Türkiye'nin Amerikalaşmasında önemli rol oynayacaktır.

Amerikan futbolu temsilcisi Cleveland Browns'ın yıldız oyuncusu Otto Graham'ın 1954 yılında ABD gezisi sırasında Celal Bayar'a bir Amerikan futbol topu hediye etmesi önemli bir olaydır. Bunu önemli kılansa sözlerin sadece o futbolcunun kafa yapısını değil de ABD'nin düşüncesini ifade ediyor olmasıdır. “Komünizm karşısındaki kuvvetli mücadelenize devam ederseniz, ne zaman isterseniz bizim takımında oynayabilirsiniz. Bir başka ifadeyle Rusya'ya karşı durduğunuz müddetçe ABD yanınızdadır demek istenmiştir.

2.3.3-Marshall Yardımı ve Türkiye'ye Etkileri

II. Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi ve askeri durum gereği ilan edilen Truman Yardımı, komünizm tehdidine maruz kalan ülkelere askeri yardımı öngörürken Marshall Yardımı ise tehlide maruz kalan ülkelerin dış yardımlar yoluyla kendi ekonomik iç dinamiklerinin harekete geçirilmesiyle komünist yayılmaya engel olmak için yapılan ekonomik yardımları öngörmektedir. Truman Yardımı, Türkiye ve Yunanistan üzerinden komünist bloğu çevrelemek için kullanılırken Marshall yardımı Avrupa ülkelerini içeren bir yardım planıdır.

ABD'yi Marshall Planını ilan etmeye iten durum, dünya ekonomisinin gidişatından kendi adına endişe duymasıdır. Savaş sonrası dönemde nakit yokluğundan “barter” (takas) yoluyla değişime giden Avrupa ve Komünist Bloкта bu alışkanlığın yerleşmesi, ABD'nin fabrikasyon üretim fazlasını alıcısız bırakacak ve kapitalist sistem için yeni bir depresyon dönemi yaratacaktır. Bu sorunu aşmanın

²³⁷ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s. 553

yolu Avrupa'ya bağış yoluyla dolar ihraç etmektir. ABD, Marshall Planı'yla Avrupa ülkelerindeki açlık ve yoksulluk nedeniyle komünizmin yayılmasını önlemeyi ve bu ülkeleri liberal-kapitalist sistemle bütünleştirmeyi ve en önemlisi Amerikan malları için pazar yaratmayı hedeflemektedir

238

Marshall Planını görüşmek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te bir toplantı yapılmıştır. 12 Temmuz'da İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'in katılımıyla toplanan ve 16'lar adını alan Konferans sonucunda, 22 Eylül'de ABD'ye sunmak üzere bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırlanmıştır. Bu program üzerine ABD, 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanunu'nu çıkarmış ve ABD, bu kanuna dayanarak ilk yıl için 16'lara, 6 milyar dolarlık bir ekonomik yardım yapmıştır.²³⁹

Avrupa Kalkınma Programına ait 1948 yılının Ocak ayında yayınlanan raporda Marshall Planı'nda Türkiye'nin durumu hakkında: "1945'den beri Türkiye daimi olarak dış baskıya maruz kalmış ve bu baskıya azimle mukavemet etmiştir. Fakat bu mukavemet Türk Hükümeti'nin 600.000 kişiyi silâh altında tutmasını ve bu suretle ciddi maliye ve çalışma kudreti problemi ile karşılaşmasını icab ettirmiştir. (Türkiye'nin) milli savunma yükü azaltıluncaya kadar Türkiye istihsalinin artırılması, madencilik ve ziraat sahalarında işçi tasarrufuna imkân veren makinelerin ve ulaştırma vasıtalarının ıslahı kabil olabilir" denilerek yardım programına Türkiye'de dâhil edilmiştir.

²³⁸ Altan Öymen, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s.182.

²³⁹ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, C.1,1914-1980*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1994, s.444

“Kalkınma Programında Türkiye’nin rolü” kısmında; *“Türkiye’nin kalkınma programındaki başlıca rolü, ana ihtiyaç maddeleri istihsalini, Avrupa’nın ve dünyanın ihtiyaçlarına uygun olarak artmaktadır. Bunu, Türkiye’nin ziraat, ulaştırma, maden teçhizatının ve diğer teçhizatın ve bu teçhizatı müessir olarak kullanabilmesi için lüzumlu teknik yardımın sağlayacağı umulmaktadır. Türkiye, bu maddelerin teminini kendi kaynakları ile finanse edecek durumda olması gerekir”* denilmiştir.²⁴⁰

II. Dünya Savaşını izleyen yıllarda Türkiye, ABD ile yeniden siyasî ve iktisadi ilişkiler açısından yoğun bir döneme girmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasındaki siyasî gelişmeler Türkiye’nin ekonomi politikasına yön vermiştir. II. Dünya Savaşı’ndan sonra, ABD ve Dünya Bankası, az gelişmiş ülkelerin önce tarım sektörünü “modernleştirmeleri”, yani traktör ve diğer modern girdileri kullanmaları gerektiğini, daha sonra da tarım ürünleri ihracatına öncelik tanıyarak kalkınabileceklerini öne sürmüşlerdir.

ABD’nin yardımı, kalkınma kredileri ile önce bazı sektörlerin “modernleşeceği” ve böylelikle, ekonominin diğer alanlarına doğru yayılan, kendiliğinden ve kendi kendini besleyen bir kalkınmanın gerçekleşeceği şeklinde öngörülmüştür. Bu süre içinde Türkiye’ye gelen Amerikalı uzmanlardan oluşan heyetlerin hazırladıkları raporlar ve sundukları öneriler Türkiye’deki tarım politikaları üzerinde doğrudan belirleyici olmuştur.

Avrupa’nın kalkınması için Türkiye tarımsal üretimini çeşitlendirmeli ve verimliliğini arttırmalıydı bu anlayış çerçevesinde Türk köylerinde büyük değişiklik, yaşanmıştır. Kısa süre içerisinde Marshall Planı çerçevesinde Türkiye’ye binlerce traktör girmiştir. Traktör, Türk tarımını değiştirdiği gibi, onunla yaşayan köy toplumunu da değiştirmiştir.

Dönemin kamuoyuna baktığımızda ABD’den gelen yardımlarla tarımda makineleşme ve artan karayolları şebekesi sayesinde köylerdeki toplumsal ve ekonomik gelişmenin yaşanacağına dair inancın oldukça kuvvetli olduğudur. Karayolları yapımındaki gelişmeler büyük ölçüde 1948 yılında Marshall Yardımından yararlanılarak makineli yol yapım inşaatına başlanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Böylece Türkiye önemli karayolları, il ve köy yolları şebekesine

---

²⁴⁰ İbrahim Bozkurt, *a.g.t.*, s. 84

kavuşmuştur ve karayolu ulaşım ağıyla hızlanan mal ve hizmet akımı pazar için üretimini özendiren bir öge olmuştur.

Nizamettin Ali Sav, 6 Şubat 1950 Yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde *“Amerikan yardımın hâlâ anlaşılmadığına dair belirtiler görülüyor. Bunu yazılardan anlamak, konuşmalardan çıkarmak mümkündür. Bazıları Amerikan yardımını fukara sevindirmek için yapıldığını, bazıları Amerikalıların kâr ettikleri için giriştiklerini sanıyor. Yardımın müddeti hakkında da açık bir fikir yoktur. Kimi müddetin sonsuz devam edeceğine kime kısa süreceğine kanidir... Bize bu yardımdan geçen yıl 49, bu yıl da 114 milyon dolardan topyekûn 420 milyon Türk Lirası pay düştü... Âlem bu fırsattan etek etek istifade ede dursun biz bu yardımın mahiyetini bilmezlikten gelemeyiz. Bilhassa iki yıldan beri o yardımdan 2000 kadar traktör aldık, Zonguldak Limanı'nu milyonlar harcanarak yaptıra gelirken bu yıl ondan bir de bütçe açığımızı kapatmak imkânını bulduk. 1950 bütçemizin 154.9 milyon liralık açığını Marshall Yardımı ile kapatıyoruz. Eğer bize bu imkân verilmemiş olsaydı bütçenin onda biri kadar olan bu açığı ya yeni vergilerle bugünkü neslin sırtından yahut istikrazlarla gelecek neslin sırtından kapamağa çalışacaktık. Açık küçümsenecek gibi olmadığına göre bu bizi nereye götürdü bir düşünölsün... “²⁴¹ diyerek Marshall yardımının önemini belirtmiştir. ABD'li yetkililer de Marshall Planı'nın Türk kamuoyunca daha doğru anlaşılması için bir radyo programı yapılması yönünde dönemin Başbakanı Hasan Saka'ya bir mektup yollamıştır. Mektupta Marshall Planı'nın başarıya ulaşması için halkın büyük desteğine ihtiyaç vardır ve halkın destek vermesi içinde bu planın toplumca anlaşılması gerekmektedir denilmiştir.²⁴²*

Marshall Planı çerçevesinde Mayıs 1949'da ilk gelen mallar traktörler olmuştur. 1948–1952 döneminde Amerikalı uzmanların görüşleri çerçevesinde yardımların % 60'ı tarım alanında kullanılmıştır. 1948 ile 1962 yılları arasında traktör sayısı 1.750'den 43 bin 747'ye, biçerdöver sayısı 994'ten 6 bin 72'ye çıkmıştır. Böylece yeni topraklar tarıma açılmış, 1948'de 13,9 bin hektar olan ekili alan 1959'da 22 bin 940 hektara çıkmıştır. Bu sayede Türk tarımı büyük ölçüde gelişmiş ve Türkiye dünyanın önde gelen buğday üreticilerinden biri durumuna gelmiştir.

²⁴¹Nizameddin Ali Sav, “Amerikan Yardımından Faydalar”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1950

²⁴²BCA, F: 030. 01. 5. 23. 11

Türkiye'nin modernleşme hamlesini tarım sektöründen başlatan Demokrat Parti hükümetinin ilk yıllarında hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Amerika'nın mali ve teknik yardımları sadece tarım alanında değil, aynı zamanda yol yapımında kullanılmıştır. 1950'de 1.642 km olan yollar 1960 yılında 7 bin 49'a çıkarılmıştır. Karayolu inşaatlarının büyüyen bir orta sınıfın taleplerini karşılamak için 1960'ların ortasında kurulan Türk otomobil endüstrisinin kurulmasının temelini oluşturmuştur. Karayolları aynı zamanda Türkiye'nin iç ve kıyı bölgeleriyle şehirler arasında bağlantıyı sağlamış, böylelikle iç ve dış turizmin gelişmesine de katkıda bulunmuştur.²⁴³

1948'de başlayan ve 1960'ların sonunda bu dönemi tahlil ederken çok kullanılan bir deyişle Türkiye'nin "Avrupa'nın Manavı" olmasını tavsiye eden Marshall Planı uygulaması, aynen bu raporların önerdiği yönde gelişmiştir. Avrupa'nın kalkınmasında Türkiye'ye biçilen rol bu olmuştur.

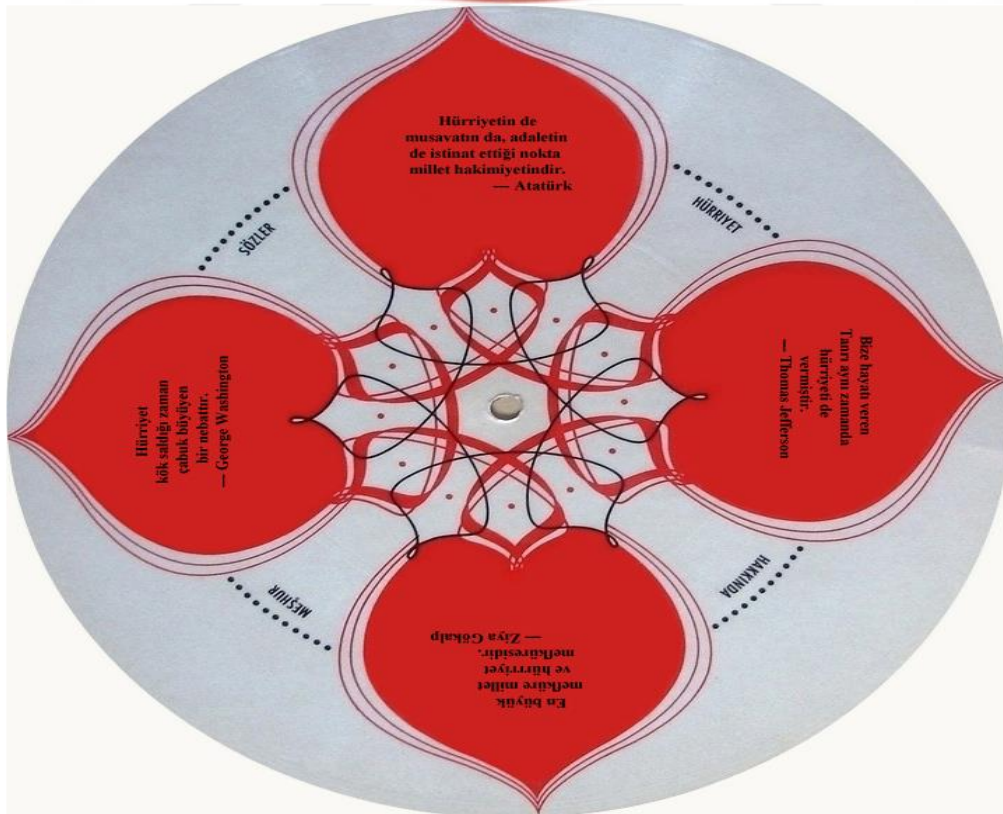
Truman Doktrinin ardından yürürlüğe konulan Marshall Planı ve ardından yapılan Türk-Amerikan ikili anlaşmalarıyla yapılan yardımlardan ötürü Amerika, Türkiye politik çevrelerinde "dost ve müttefik" ülke addedilmiştir. 1950 Kore Savaşı'ndan sonra bu bağlar daha da güçlenmiştir. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi ABD önderliğindeki NATO askeri ittifakına katılmasında önemli rol oynamıştır. Böylelikle Türkiye, komünizmin karşısında Batı'nın yanında yer aldığını kanıtlamıştır.²⁴⁴

Türkiye Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile birlikte bu dönemde kendisini Batılı bir ülke olarak görerek 1949 yılında toplanan Asya Devletleri Kongresine 'Asyalı değil, Avrupalı bir devlet olduğunu gerekçe göstererek katılmamıştır. Yine aynı dönemde özellikle Marshall Yardımı sayesinde tarımsal yönden gelişen ve zenginleşen köylü sınıfı, Marshall Yardımı sayesinde yapılan karayolu ağı sayesinde şehirle etkileşimi artmış ve şehirlerde yaygınlaşan Amerikan tarzı yaşam köylere de ulaşmaya başlamıştır. Bu dönemde Türk toplumu da büyük bir değişim yaşamıştır. Tüm dünyada etkili olan 'Amerikan hayat tarzı' Türkiye'de de etkisini göstermiştir ve bu tarzı benimseyenler 1950'li yıllara siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda damgasını vurmuştur. Yine aynı dönemde, Celal İnce'nin seslendirdiği şarkının sözleri, Türkiye'de Amerika'nın nasıl algılandığının açık ifadelerinden biridir:

²⁴³Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s.164-165

²⁴⁴Tuğba Kanlı, *a.g.t.* s.38

*“Amerika, Amerika
Türkler Dünya Durdukça Beraberdür Seninle
Hürriyet Savaşında.
Bu Bir Dostluk Şarkısıdır
Kardeşliğin Yankısıdır
Kore’de Olduk Kan Kardeşi
Sönmez Bu Dostluğun Ateşi.
Azmimizdir Hür Yasamak
Dünyada Sulhu Sağlamak
Kavgalar Hep Bu Uğurda
İstiklal Aşkını Ruhumuzda
Senin New York’un
Yükselir Göklere
Benim İstanbul’um
Destandır Dillere.
Ankara İle Washington
İzmir’im, San Francisco’n
Benzer Derler Birbirine
Doyulmaz Güzelliklerine.
O Muhteşem Beldelerin
Pınarların Nehirlerin
Ünlü Şelalen Niagara
Türkler Dünya Durdukça
Beraberdür Seninle
Hürriyet Savaşında”*

245

Celal İnce'nin seslendirdiği dostluk şarkısı plağının ön yüzünde İstanbul ve New York şehirlerinden bir görüntü, arka yüzde ise Türk ve Amerikalı devlet ve fikir adamlarına ait sözler yer almaktadır.

Truman Doktrini ve sonrasında geliştirilen Marshall Planı'nın uygulanması aşamasında, yapılan ikili anlaşmalarda öngörüldüğü şekilde basında yardımların yapılışı ve işleyişiyle ilgili yayınlar yapılmış, yardımla gelen malzemelerle ilgili radyolarda özel programlar yayınlanmıştır. Bu süreçte, diğer ülkelerde olduğu gibi yardımların uygulandığı Türkiye'ye de yardımlarla ilgili ABD'nin prestijini yükseltmesi beklenen broşür ve afişlerin dağıtımı yapılmıştır.

Amerikan ideolojisini destekleyen kitaplar Türkçeye çevrilerek piyasaya sunulmuştur. Kısa sürede sağlanan gümrük indirimleriyle, ABD'den yapılan ithalatın da geliştirilmesiyle elektronik eşyadan arabaya, makyaj malzemesinden bebek mamasına, çok çeşitli ürünler Türkiye'ye getirilmeye başlanmış, malzemelerin kalitesini belirtmek için de "ABD malı" oldukları vurgulanmıştır.

"U. S." demek "ÜSTÜNLÜK" demektir

Fazla Kilometre çünkü...

- Güç yıpranan taban kolay kolay aşınmaz.
- Darbeye karşı koyma hassası sayesinde patlamaya azami derecede mukavemet eder.
- Hususi Rayon ipliğinden mamul olması hararete karşı mukavemeti ve sağlamlığı kat kat artırır.
- Gövdesinin üstün kudreti tekrar ve tekrar sırtı geçirmek imkânını sağlar.

U. S. ROYAL FLEETWAY

DİĞER MESHÜR "U. S." MAMULATI

					
İLİM YOLUYLA HİZMET	Tennisçiler için lastik	Ziraat makineleri için lastik	Düz ve V formu masyon kavgıları	"U. S." bujileri	Lastik çizme

UNITED STATES RUBBER EXPORT Co., Ltd.
Rockefeller Center, New York 20, U. S. A. • In Canada: Dominion Rubber Co. Ltd.

Türkiye Umum Acentesi: **KOÇ TİCARET T.A.S.** (Ankara - İstanbul - Eskişehir)
Müracaat yeri: LÄSTİK MAMULÄT ŞUBESİ - İstanbul, Galata, Ferienciler 90

246

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde Avrupa mallarının yaygın olduğu Türk pazarında, ABD mallarının artışı gözlemlenmiştir. Türk tarihinin son 200 yılına

²⁴⁶ Cumhuriyet, 11 Aralık 1948, s.6

damga vuran Paris kökenli sosyete kültürü yerine Amerikan magazin kültürü egemen olmaya başlamıştır. Büyükşehirlerde kullanılacak toplu taşıma araçları dahi ABD'den getirilmeye başlanmış, ünlü işadamları ve yatırımcıların dikkatlerini ABD'ye çekilmiştir.²⁴⁷

2.3.4-Thornburg Raporu

Truman Yönetimi, Amerikan ekonomik yardımının kapsamını belirlemek için öncelikle Türkiye'nin iktisadi koşulları hakkında bilgi sahibi olmak istemiştir. Bu amaçla ABD'de faaliyet gösteren Yirminci Asır Vakfı'nın temsilcisi, "Türkiye'nin İktisadi Tetkiki Bürosu Müdürü" ve Standart Oil Firması'nın Başmühendisi olan Max W. Thournburg idaresinde bir grup uzman, ABD yardımlarının kullanım şeklini belirleyecek bir rapor hazırlamak için Türkiye'ye gelmiştir.

Dokuz bölümden oluşan ve daha sonra "Türkiye Nasıl Yükselir" başlığıyla kitap olarak yayınlanan Rapor 'da, "Memleket ve Halk" ve "Türk İnkılâbı" başlıklarını taşıyan ilk iki bölümünde, Türk toplum yapısı, ülkenin coğrafi şartları bağlamında halkın yaşam biçimi ve barınma şartları, Türkiye'nin stratejik konumu, Osmanlı Devleti'nden sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkış süreci gibi konulara değinilmiştir.

Diğer bölümlerde sırasıyla, "Ziraat", "Taşıt ve Ulaştırma", "Madencilik ve İstihsal", "Enerji Kaynakları ve Gelişme" başlıkları altında, Türkiye'nin sektörel yapısı, ulaştırma imkânları vb. konular ele alınmıştır. Sekizinci bölümde, önceki bölümlerin bir özet ve değerlendirmesi yapılırken, "Tavsiyeler (Türkiye'ye Amerikan Yardımı)" başlığını taşıyan dokuzuncu bölümde ise, Türkiye'nin ABD yardımlarından faydalanabilmesi için yapması gereken düzenlemeler ele alınmıştır.²⁴⁸

Raporda Türkiye ile ilgili olarak Türkiye'nin tarihsel ve sosyo-kültürel yapısının "gelişmiş" olarak tanımlanan toplumlarla karşılaştırılarak özellikle ilk iki bölümde, Türk toplumunun, "geri kalmış", "ilerlememiş" bir toplum olduğu; bir

²⁴⁷Altan Öymen, a.g.e. s. 182-187

²⁴⁸Yüksel Marım, *1946-1960 Arası Amerikan Yardımlarının Ekonomik Ve Sosyal Yapıya Yansımaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, 2010, s.127

diğer ifade ile kapitalist gelişme sürecini daha erken tamamlamış ülkelerin seviyesine ulaşamamış bir toplum olduğu vurgulanmıştır.

Thornburg 'un raporunda Türkiye ve Türk insanı hakkında:

“ Türk nüfusunun beşte dördü köylerde yaşar ve ziraatla meşgul olur. 40 bin köy, bin seneden beri neredeyse hiç değişmemiştir. Bu köylerde insan M.Ö. 3000 senesinde Sümerlilerin resimlerini yapmış oldukları tekerlekli kağnyı, kara sabanı görür. İşe yarar köy yolları olmadığı ve yol adı verilenlerin çoğu da düpedüz birer patika oldukları için, köylüleri veya mahsullerini taşımak hususunda öküz arabası veya merkepten başka pek az şey işe yarar. Türkiye’den ayrılırken kalan intiba, büyük kısmı hala orta çağ, hatta daha eski yaşama tarzları içinde bulunan bir halk üzerine empoze edilmiş ince bir modernlik kaplaması içinde bulunan bir âlemin bıraktığı intibadır”²⁴⁹ ifadeleri verilmiştir.

Max Thornburg Amerikan yardımına Türkiye’nin dahil edilmesi ile ilgili olarak “Türkiye köşeyi dönmüştür”²⁵⁰ demiştir ve Türkiye’nin yardım kapsamına alınmasının nedeni olarak ta “... Türkiye’de gelişim temposu çok hızlandı. Her şey de yoluna girmiş gözüküyor. Ama hangi yola? İşte mesele budur. ABD kaynaklarının Türkiye Cumhuriyeti bünyesine nasıl aktarılacağını öğrenmek için bugünkü durumu tetkik etmeliyiz. Önümüze bir yol haritası çizmeliyiz. Bu genç cumhuriyeti hangi kuvvetler yürütüyor? Hangi fikirler rehberlik ediyor? Bunlara karşı hangi kuvvetler çatışmaktadır. Türk Cumhuriyeti iktisadının her kısmı inkılâbın etkisine tam olarak girmemiştir. Hala Osmanlı İmparatorluğu’nun uzun istibdat dönemindeki gibidir” ve ABD yardımlarının gerçekleştireceği maksat ve gayeler ABD menfaatleri ile kaabili telif olacaktır. Buna mazhar olması için ABD iktisatta ve gerekse politikada Amerikan teamüllerini kabul etmesi birinci şarttır ve elzemdir demiyoruz... Biz sadece tavsiyelerde bulunuyoruz. Biz hayalle gerçeği ayırt ettik Türkler için”²⁵¹ demiştir.

Thornburg Vatan gazetesine 1947’nin Ekim ayında verdiği röportajda:

“Çifte parti sistemi sayesinde belki sathi tarzda siyasi hürriyete varılır. Fakat devlet iktisadi rolünü genişletmeye devam ederse hürriyetin asıl ruhu ortadan kalkar. Bugün Türkiye’de zahiren pek mahdut komünist hareketine tesadüf edilir. Fakat bu

²⁴⁹ Yüksel Marım, a.g.t., s.128

²⁵⁰Nart Bozkurt, *Başkanların Genel Kurul Konuşmaları 1953 – 1984*, 1. Cilt, TOBB Yayınları, 2011, s. 24

²⁵¹ Yüksel Marım, a.g.t., s.134

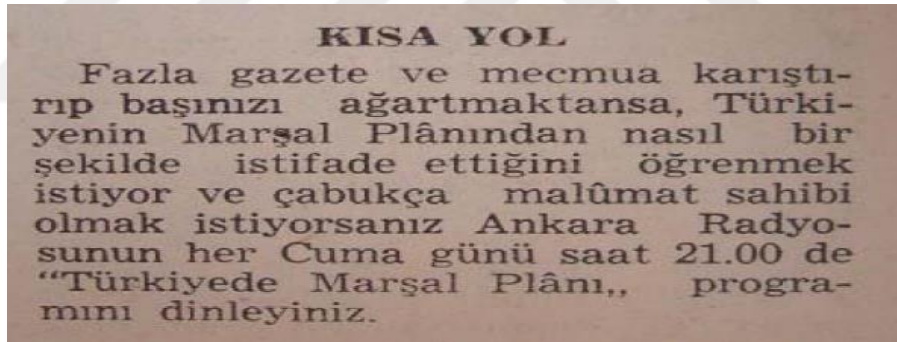
faaliyetin mevcut olmadığına hükmetmek basiretsizlik olur. Türkiye’de komünizme zemin hazırlamanın en kestirme yolu; devletin bizzat iktisadi roller oynamasının, terakkinin bir icabı olduğuna halkı inandırmak ve bu rolleri gittikçe genişletmeğe uğraşmaktır. Bir memlekette komünizm için en mükemmel destek, sanayi ve bütün iktisadi hayatın geniş bir siyasi kırtasiyecilik cihazının hükmü altına düşmesi ve çiftçinin, işçinin, işadınının devletin sıkı bir müdahalesi ve baskısı altında tutulmasıdır. Bir memleketin içindeki milli tesanüt bağlarını gevşetmek maksadı ile yapılacak en tesirli propagandalar bile komünizme bu tarzda bir gelişme kadar mesafe kazandıramaz. “...Zirai mahsulleri işletmeğe mahsus sanayi, ham malzemedен ve gıda fazlalıklarından azami şekilde istifade edilmesini mümkün kılar.(...) Meyvalar için Türkiye’de kurulacak modern konserve fabrikalarının kurutma tertibatının sebze, et ve balıkları aynı şekilde işleyecek fabrikaların dünyanın herhangi bir fabrikadaki mümasil sanayi ile rekabet edememesine sebep yoktur. Bütün bu tabiat mahsullerini yetiştirmek için Türkiye ideal bir ülkedir. Yarı aç alemin de tam göbeğindedir... “Mahalli iktisadi hayatı ne kadar ilerlemiş olursa olsun vasati surette Türkiye’de temiz abdesthanelere ve hamamlara sahip köylere ve şehirlere tesadüf edilemez. Ancak tabiat bir sıcak su membaı vermişse ondan istifade edildiği görülür. İçilecek temiz su isi de korkunç derecede ihmal edilmiştir. Vasati olarak Türk şehirlerinde pisliğin ve mezbeleliğin yer yer birikmesine bas çeviren olmaz. Sinekler ve mikrop nakliyle meşgul diğer vasıtalar serbestçe kötülüklerini yaparlar. Merkezi hükümet tarafından sağlığı koruma tavsiyeleriyle dolu olarak neşredilen takım takım levhaların süs için değil, tatbik edilmek için hazırlandığını hatırlayan yoktur. Türkiye’de iktisadi inkişaf sayesinde elde edilecek neticelerden halkın tam bir derecede hayır ve fayda görebilmesi için bütün yurdun esaslı bir şekilde temizlenmesi ve dezenfekte edilmesi şarttır.”²⁵² diyerek Türk ekonomisi ile ilgili olarak devletçiliğin tasfiyesi ve liberal ekonomiye geçiş, Türkiye’nin coğrafi şartlarının elverişliliği nedeniyle tarımsal üretimin arttırılarak konserve sanayiinin geliştirilmesi ve de toplum yaşamında sağlık şartlarının iyileştirilmesi üzerinde ısrarla durmuştur.

Thornburg, Türkiye’nin askeri ve ekonomik yaşamının yanında kültürel yaşamının da Amerikan tarzı bir yaşam biçimine sahip olmasını istemiştir. Raporda Türkiye’de, başta pazarlama/reklâm kültürü olmak üzere, ABD tarzı yaşam biçiminin

²⁵²Vatan 6-7-8 Ekim 1947, s.1

özendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bunun için ABD’de yayınlanan çeşitli dergiler ve popüler edebiyat kitaplarından faydalanılmasının yanında ABD’li turistlerin ilgisini çekecek girişimlerin, düzenlemelerin hayata geçirilmesi istemiştir. Bununla ilgili olarak *“İyi seçilmiş Amerikan kitap ve mecmuaları daha büyük sayılarda bulundurulması esaslı bir ihtiyacı karşılayabilir. Amerikan romanları, milli bir vasıf olan yeni bilgi ve fikirleri aksettirmek veya bazı hallerde yaratmak bakımından faydalı olabilir. Her ne kadar kitap ve mecmualarda ki fikirler, Amerika da bile faydalı sayılmazsa da sağlam bir camiada iyi fikirler kötü fikirlere galebe çalabilir. Kitap ve mecmuaların fikirlerinden birçok Türk aydın faydalanabilir”*²⁵³ demiştir.

1948 yılında kabul edilen Smith-MundtAct* olarak bilinen Birleşik Devletler Karşılıklı Bilgi ve Eğitim Değişimi Yasası kapsamında başlatılan kültürel propaganda politikası sadece Marshall Yardımlarının tanıtılması ile sınırlı kalmamıştır. Smith- MundtAct’la Marshall Planın tanıtılması, ABD’nin bu dönemde belirlediği güvelik politikasının hedeflerini ve araçlarını belirlerken, kültürel propaganda politikasının resmileşmesini sağlamıştır.

254

Thornburg Raporunun genel temasına baktığımızda özetle şunu söyleyebiliriz. M. Kemal Atatürk döneminde genel ekonomik politika Türkiye’nin sanayi ülkesini olmasını amaçlarken Marshall Yardımı çerçevesinde hazırlanan raporlarda ise Türkiye’nin önüne bir tarım ülkesi olması hedefi konulmuştur.

²⁵³ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.*, s.270

***Smith-MundtAct**(Smith-Mundt Yasası), Birleşik Devletlerin Dünyada daha iyi anlaşılabilmesini ve ortak uluslararası ilişkilerin genişletilebilmesini amaçlayan Amerika’nın II. Dünya Savaşı döneminde başlattığı kültürel propaganda politikasıdır.

²⁵⁴ Marshall Yardımı Hakkında Bilgi Edinmenin Kısa Yolu (**Radyo Haftası, Amerika’nın Sesi İlavesi**, No: 37, s.3)

2.3.5 Barker Raporu

ABD İktisadi Heyet Başkanı James Barker 20 Haziran 1950'de beraberindeki heyetle Türkiye'ye gelerek Cumhurbaşkanı Celal Bayar'la bir görüşme yapmıştır. Görüşmede Barker, Türkiye'nin iktisadi kalkınması için hazırlayacağı raporun için üç aşamadan bahsetmiştir. Öncelikle kendilerinden önce gelen heyetlerin raporlarını inceleyeceklerini daha sonra ilgili alandaki uzmanların kurumlardaki yetkililerle bir toplantı yapacağını son olarak ta ilk iki aşamanın değerlendirmesini kendisine sunacaklarını belirtmiştir.²⁵⁵

1951 yılında Dünya Bankasının finanse ettiği ve 13 kişilik bir kurul tarafından hazırlanan ve kurul başkanı James M. Barker'in adını alan rapor aynı yılın Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a sunulmuştur. Türkiye Ekonomisi (The Economy Of Turkey) başlığını taşıyan Rapor 'da, Türkiye'nin tarihsel gelişimi, ekonomik ve sosyo kültürel yapısı analiz edilmiştir. Raporun ilerleyen bölümlerinde Türkiye'nin uzmanlaşması gereken alanlara ilişkin tavsiyelerde bulunulmuştur.

Barker Raporu on bir ana başlık altında toplanmıştır:

- 1- *Türk ekonomisinin tarihsel gelişimi, Atatürk dönemindeki devrimci atılımlar, devletçilik uygulamaları, Türkiye'nin sorunları ve ekonomik gelişme modeli,*
- 2- *Türkiye'nin kaynakları, fiziki coğrafyası, iklim ve yağış durumu, toprakların kullanımı, madenler, tarımsal donanım, hayvancılık, sanayi bitkileri, elektrik üretimi, taşımacılık, mali kaynaklar, dış ekonomik etkenler ve ulusal gelir durumu,*
- 3- *Kaynakların kullanılması ve ekonomik gelişme,*
- 4- *Ekonomik politikaların, yatırımların, kaynak ve harcamaların, bütçe, bankacılık ve ekonominin önündeki engellerin koordinasyonu,*
- 5- *Tarım, Ormancılık, Balıkçılık konusunda önerilen programın temel konuları, yönetim, araştırma ve personel, üretimin artırılması, makineleşme, sulama işleri, krediler, destekleme fiyatları, pazarlama ve depolama,*
- 6- *Sanayi ve madencilik, pazarlama, yatırım programları, maden politikası, donanım, personel eğitimi ve çalışma politikaları, eğitim programları,*
- 7- *Taşımacılık, haberleşme, enerji, demiryolları, karayolları, limanlar ve vapurculuk, hava yolları,*
- 8- *Devlet yatırımlarının organizasyonu ve özel girişimin desteklenmesi,*
- 9- *Eğitim ve genel sağlık politikası,*

²⁵⁵ BCA, F: 30. 1. 41. 242. 1

10- Kamu yönetimi,

11- Uluslararası ekonomik durum²⁵⁶

Raporun dokuzuncu maddesi olan eğitim ve genel sağlık politikası ile birlikte Türkiye’de Amerikan kültür propagandası Smith MundAct çerçevesinde devreye sokulmuştur. Bu süreçte gelişen Türk -Amerikan dostluğuna bir katkı olarak ABD ve Türkiye arasında Türk ve Amerikalı Heyetler gidip gelmeye başlamışlardır.

Haziran 1949’da Türk – Amerikan Dostluk Cemiyeti” kurulmuştur. 1949 yılının Kasım ayında ise Türk- Amerikan ilişkilerinin kültürel yakınlaşma çerçevesinde Amerikan Columbia Üniversitesi’nde “Türk Kültür Şubesi” açılmıştır. Türk Kültür Şubesinde, Türk Kültürü, Türk Tarihi, Türk Coğrafyası, Türk Felsefesi ve diğer konularda eğitim vermek ve Türk Kültürünü tanıtmak için İstanbul ve Ankara’da ki üniversitelerden *profesör ve öğrenciler* gönderilmiştir. 27 Aralık 1949’da da Türkiye ve Amerika arasında bir “Kültür Anlaşması” imzalanmıştır. Anlaşma gereğince, Türkiye, ABD’ye borçlu olduğu yarım milyon doları Türkiye’de bazı kültürel faaliyetlere sarf edecektir.²⁵⁷

Amerikan Büyükelçisinin imzaladığı kültür anlaşmasıyla ilgili olarak Son Posta gazetesine verdiği beyanatta ; “*Türk- Amerikan eğitimini, ilmi ve kültürel bağlılığını takviye ve genişletme hedefini güden bu anlaşmanın akdi 1950 senesi için çok memnuniyet verici bir başlangıçtır*”²⁵⁸ demiştir.

ABD’ye 1947’den sonraki yaklaşık on yıllık dönemde Türkiye’de olağanüstü bir ilgi duyulmuştur. Bu dönemde Türk basınının önde gelen yayın organlarında ABD ile ilgili cemiyet ve politika haberleri ile Türk–Amerikan dostluğunun ne kadar sağlam olduğunu vurgulayan haberler yer almıştır. ABD’lilerin Türkiye hakkındaki duygu ve düşünceleri özellikle bu dönemde çok fazla önemslenmiştir. Bu durum yalnızca siyasî veya ekonomik alanla sınırlı kalmamıştır. Medeniyetin, modernliğin simgesi olarak “Amerikan hayat tarzı” referansı, D.P iktidarında, politik söylemde kendine çok önemli bir yer bulmuştur. D.P’nin kurucu lideri olan Celal Bayar Türkiye’yi ABD’nin kalkınma devrine benzetmiş ve Türkiye’yi geleceğin Küçük Amerika’sı olarak tasvir eden sözleri, D.P döneminde bir siyasal deyim haline gelmiştir

²⁵⁶ Yüksel Marım, *a.g.t.*, s.136

²⁵⁷Amerika İle Kültür Anlaşması İmzalandı, *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1949, s. 1–4.

²⁵⁸Türk- Amerikan Kültür Anlaşması İmzalandı, *Son Posta*, 28 Aralık 1949, s. 1–7.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1945-1960 DÖNEMİ TÜRK-AMERİKAN EĞİTİM VE KÜLTÜR İLİŞKİLERİ

3.1- Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Etkisi

ABD-Türkiye eğitim ilişkileri Osmanlı Devleti Döneminde ABD'nin İstanbul ve Anadolu'da açtığı misyoner okulları ile başlamıştır. Kurtuluş savaşı yıllarında bu misyoner okullarının zararlı faaliyetleri dikkate alınarak 3 Mart 1924 yılında ilan edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Azınlık ve Yabancılara ait olan okullar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesine alınmıştır.

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte Atatürk İnkılapları doğrultusunda modern bir eğitim sistemi kurmak için Türkiye'ye batılı eğitimciler davet edilmiştir. Bu aşamada konferans vermek, öğretmenlik yapmak ve eğitim konusunda tavsiye raporları sunmak gibi nedenlerle 1923 ile 1950 arasında birçok ülkeden yabancı eğitimci ve uzman heyet Türkiye'ye gelmiştir.

Türkiye'ye gelen ABD'li eğitimcilere bakacak olursak öncelikle 1924 yılında ABD'li ünlü eğitim bilimci John Dewey Türkiye'ye gelerek iki aşamalı bir rapor hazırlamıştır. İlk aşamada devletin eğitim alanında belirli bir bütçe ayırmasını ve bu bütçenin nerelerde kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. İkinci aşamada ise *Program, Maarif Vekilliği Teşkilatı, Muallimlerin Yetiştirilmesi ve Terfihi, Muallimlerin Yetiştirilmesi, Mektep Sistemi, Sıhhat ve Hıfzıssıhha, Mektep İnzibatı, Muhtelif Mevat* başlıkları altında Türk eğitim sisteminin genel amaçları hakkında bir rapor hazırlamıştır.²⁵⁹

---

²⁵⁹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000 – M.S. 2007)*, 11. Baskı, Pegem Yay., Ankara, 2007, s.409-11

1924 Yılında ise Prof. Paul Monroe, Türk eğitim sistemi üzerinde bir çalışma yapmış ve hazırladığı raporda ilköğretim eğitiminin geliştirilmesini belirtmiş ve aynı zamanda tespit ettiği sorunlara bazı çözüm önerilerinde bulunmuştur. 1926, 1927, 1928, 1932, 1933 yıllarında sırasıyla Prof. Franklin, Prof. Penigret, Prof. Henry Suzallu, Prof. BerlyPorker ve ekonomi-eğitim alanında Amerikalı uzman bir heyet Türkiye'ye gelmiştir. 1923 ile 1933 yılları arasında gelen Amerikalı uzmanlar Türkiye'de yükseköğretimin henüz yaygın olmayışından dolayı raporlarında daha çok ilk ve orta dereceli okullar sorunları ve bu sorunların çözümleri üzerinde durmuşlardır.²⁶⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında Türk-Amerikan askeri, ekonomik ve kültürel ilişkilerinin bir yansıması olarak eğitim alanında da bazı önemli gelişmeler olmuştur. 1946 yılında başlayan ve 1950-60 döneminde doruk noktasına ulaşan Türk-ABD yakınlaşmasının en önemli sonuçlarından biri, farklı alanlarda birçok ABD'li uzmanın Türkiye'ye gelmesidir. Ekonomik ve askeri yardımlarla başlayan süreç daha sonra Amerikan propaganda politikası doğrultusunda Fulbright Eğitim Komisyonu anlaşması ile devam etmiş, Enformasyon Ajansı, Dış Yardım Teşkilatı ve Uluslararası Yardım Teşkilatlarının da faaliyetleriyle Türk kamuoyunda ABD'ye karşı olumlu bir tutum yerleşmeye başlamıştır.

ABD ile II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan dostluk ve eğitim anlaşmaları çerçevesinde Türkiye'den öğretim görevlisi, kamu personeli, öğretmen ya da öğrencilerin ABD'deki üniversite ile enstitülere eğitim ve araştırma amacıyla gitmişlerdir. Bu kişiler Amerika'da ki deneyimlerini ülkeye döndüklerinde çevreleriyle paylaşmış ve akademik alanda ve sosyal hayatta Amerikan değerlerinin benimsenmelerini sağlamışlardır. Ayrıca ABD'den Türkiye'ye aynı amaçlarla gelen akademisyen ve öğrenciler de ABD'nin tanıtımı konusunda faaliyetlerde bulunmuşlardır

27 Aralık 1949 tarihinde İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde, ABD ile imzalanan ikili anlaşma gereği Fulbright Eğitim Komisyonu adı verilen ve sekiz kişiden oluşan bir Eğitim Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon sekiz üyeden oluşmuş ve üyelerin dördü Amerikalı, dördü de Türk olacaktır. ABD'in Türkiye

²⁶⁰Mustafa Şahin, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996, s.71

Büyükelçisi bu komisyonun fahri başkanı olarak seçilmiştir. Oyların eşit olduğu hallerde, başkan oyunu kullanarak anlaşmazlığı çözümlenecektir. Komisyon her türlü davranışında ABD Dışişleri Başkanlığı'na karşı sorumlu olacak, bütçesini ABD Dışişleri Bakanlığı vize edecek ve gerekli gördüğü durumlarda, komisyonun her husustaki kararlarını gözden geçirerek değiştirebilecektir.²⁶¹

Bu anlaşma çerçevesinde Türk ve ABD'li üniversite mezunlarını, akademisyenlerini, sanatçıları ve kamu görevlilerini eğitim, yaşam ve seyahat masraflarını kapsayan burslarla desteklenecek ve ABD'de eğitim almak isteyen Türk öğrencilere danışmanlık hizmeti verecektir. Fulbright Eğitim Programı, Türk ve ABD halkları arasında eğitim ve kültürel değişim yoluyla ortak bir anlayış geliştirmek amacını gütmüştür.

Bu program, 1946 yılında ABD'li Senatör J. William Fulbright'in Eğitim ve kültürel değişim yoluyla ülkeler arasında ortak bir anlayış geliştirme amacına istinaden ABD Kongresine sunulan bir kanun teklifi ile başlatılmıştır. Bu kanun teklifine göre:

1)Yabancı hükümetler ABD'ne olan borçlarını geri ödemek yerine bu paraları kendi merkez bankalarında ulusal para birimleri ile Amerikan Hükümeti adına tutmalı ve bu kaynaklar sadece bu ülkeler ile ABD arasındaki eğitim değişimlerinde kullanılmalıdır.

2) ABD başkanı yabancı devletlerle eğitim değişim program antlaşması imzalamaya tam yetkili olmalıdır.

*3) Antlaşmayı imzalanan ülkelerin başkentlerinde programın uygulanması için çok uluslu eğitim vakıfları kurulmalıdır.*²⁶²

1949 yılında imzalanan "Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkındaki Anlaşma" Türk Milli Eğitimi'ni ABD güdümüne bırakan süreci başlatmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde de ABD'nin verdiği ve vereceği yardımların ABD politikalarına uygun kullanılmasını denetlemek amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Bu işbirliğinin bir sonucu olarak 1949 Milli Eğitim Şurası'nda "Demokratik Eğitim" konusu ısrarla savunulan bir görüş olmuştur

²⁶¹ Oral Sander, *a.g.e.*, s.41

²⁶² Selin Keskin, *Menderes Dönemi Türk Amerikan Eğitim Kültür İlişkileri*, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2010, s.19

Fulbright Programı'nın Türkiye'deki hedeflerini dört başlıkta toplamak mümkündür;

1) Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı'nın faaliyetlerinin gelişme ve yaygınlaşmasına yardımcı olmak,

2) Üniversite ve eğitim kurumlarının faaliyetlerinin gelişmesine ve güçlenmesine yardımcı olmak,

3) Türkiye'de Amerikan Kültürü ile ilgili programların gelişimine yardımcı olmak,

4) Türk Dili ve Kültürü programlarının gelişmesine yardımcı olmaktadır.²⁶³

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk Eğitim Sistemi için yeni bir dönem başlamıştır. Demokrat Parti, Türkiye'de yeni bir eğitim sistemi kurabilmek amacıyla ABD'den çeşitli alanlarda eğitim uzmanları davet etmiştir. Bu uzmanlardan biri de halk eğitimi konusunda çalışmaları bulunan Watson Dickerman'dır. Dickerman 1951 yılında Türkiye'ye gelmiş ve Türkiye'de köylerdeki eğitim düzeyi ve öğretmenlerin verimliliğinin nasıl arttırılacağı üzerinde durmuştur. Dickerman ayrıca halk eğitiminin başarıya ulaşmasında devletin tüm birimleri arasında bir koordinasyonun sağlanması gerektiğini belirterek eğitimin başarı kistası olarak kaç kişiye eğitim verildiği değil verilen eğitimin kişilerin hayatlarında ne kadar değişim yarattığı kistas alınmalıdır demiştir.

ABD Florida Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Wofferd, Türkiye'de köy eğitimi ve öğretimi meselelerini incelemek amacıyla Türkiye'ye davet edilmiştir. Ekim 1951 de Türkiye'ye gelen Wofferd yaklaşık beş ay Türkiye'de kalmış, öğretmen okulları ve köy enstitülerinde incelemelerde bulunmuş, yaklaşık öğretmen, müdür, müfettiş, milli eğitim müdürü, köy enstitüsü ve öğretmen okulu müdürlerine seminerler vermiş ve çalışmalarını "*Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor*" adıyla sunmuştur. Raporda köy okullarının müfredat değişimi üzerinde durulmuş ve ayrıca Köy Enstitüsü ve Öğretmen Okulu mezunları arasındaki eşitsizliğinde çözülmesi istenmiştir.

ABD'den gelen bir diğer uzman ise Columbia Missouri Üniversitesi Profesörlerinden John Rufi'dir, 1951 yılı Ekim ayında Türkiye'ye gelmiş ve orta dereceli okullarda uygulanan programın amaç, başarı ve problemlerini araştırarak

²⁶³ Metin Aydoğan, *Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler Bitmeyen Oyun*, 9. Baskı, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 97

“Türkiye’de Orta Öğretim, Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler” adıyla bir rapor hazırlamıştır. Profesör Rufi Türkiye’de birçok il ve ilçelerde de eğitim kurumlarını ziyaret ederek Türkiye genelinde eğitim alanında problemlerin tespitine çalışmıştır.

Türkiye’nin eğitim sistemi hakkında rapor hazırlayan ABD’li eğitimcilerden birisi de Roben J. Maaske’dir. “Öğretmen Yetiştirme” ve “İş başında Yetiştirme” konularında konuşmalar yapmış, seminerler ve konferanslar vermiş, üç makale hazırlamış ve 63 okul ziyaret etmiş ve de “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor” hazırlamıştır. Maaske hazırladığı raporunda Öğretmen okullarına öğrenci alınırken yalnız bilgi değil, çalışkanlık, dürüstlük ve azim gibi diğer vasıflara da bakılması tavsiye etmiştir. Ayrıca öğretmenlik mesleğinin topluma sevdirmesi ve öğretmenlere uygulanacak programlarda, temel kültür dersleri, genel meslek dersleri ve özel meslek derslerinden oluşan dengeli bir program uygulanması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁴

ABD Trinity College Profesörlerinden olan Lester Beals ise, okullarda rehberlik programının geliştirilmesine yardım etmek amacıyla Ekim 1952’den Ağustos 1953’e kadar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışmıştır. Türkiye’de kaldığı zaman içerisinde İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Konya ve Samsun olmak üzere altı ilde rehberlik programına ilgili araştırmalar yapmıştır. Orta, lise, ticaret lisesi, kız ve erkek teknik okulları gibi her çeşit okulu ziyaret etmiş, yönetici ve öğretmenlerle görüşerek *Rehberliğin lüzumu hakkında* bir rapor hazırlamıştır.

Marshall Yardımları çerçevesinde Türkiye’ye gelen uzmanlardan biri de Ellswort Tompkins’dir. Ellsworth Tompkins, liselerde incelemelerde bulunmak üzere 1953 yılında Türkiye’ye gelmiş ve orta öğretimin amaçları ile ilgili bir rapor hazırlamıştır. Tompkins Türkiye’de ortaöğretim amacı konusunda “Türkiye’de ortaöğretimin gayesi elit mi, yoksa vatandaş mı yetiştirmektir?... Şayet mesele iyi bir vatandaş yetiştirmekse, o zaman eğitimin menfaat ve faydaları ortaöğretime iştirak edebilen gençliğe uygun bulunmalıdır...” demiştir.²⁶⁵

Yabancı Uzmanların Türk Eğitim Sistemi hakkındaki raporlarında konular ve bu raporların eğitim sistemimize etkisine bakacak olursak, Raporlar da Türkiye’nin tüm yetersizliklerine (fakirlik, sağlık, yokluk, düzensizlik, aldırmaçlık) işaret edilmiş ve vurgulanmıştır. Uzmanlar, okulun, öğretimin, öğretmenin ve donanımın yeterli

²⁶⁴ Volkan Soran, *Türk Eğitim Sisteminde Amerika Etkisi (1945-1960)*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2010, s.109-114

²⁶⁵ Yüksel Marım, a.g.t., s.200

kaliteye ulaşamadığını belirtmişlerdir. Öğrenci isteklerinin dikkate alınmaması ve sınıfların kalabalık oluşu uzmanlar tarafından eleştirilmiştir. Okullarda başarının düşük oluşu, ilkokuldan yükseköğretime doğru ilerledikçe eğitime devam eden öğrenci sayısındaki azalma vurgulanmıştır. Uzmanlar, eğitimde yapılabilecek değişiklikler ve iyileştirmelerin gelişi güzel değil de, hangi saha ele alınıyorsa ona ait komisyonlar kurulup, bu milli komisyonların raporlarına göre işlem yapılmasını önermiştir.²⁶⁶

Tablo-6: 1924-1957 Yılları Arasında Türkiye'ye Gelen ABD'li Eğitim Uzmanları

Geldiği Yıl	Uzman	Ülkesi	Çalıştığı Konular
1924	Prf. Dr. John Dewey	ABD	Genel Eğitim Sistemi
1934	Mis Parker	ABD	Genel Eğitim Sistemi
1933-1934	Bir Grup Uzman	ABD	Genel Eğitim Sistemi
1951	Prf. W. Dickerman	ABD	Halk Eğitimi
1951	K.V. Wofford	ABD	Köy Okulları
1952	Prf. J. Ruffi	ABD	Ortaöğretim
1952-1953	E. Tompkins	ABD	Ortaöğretimi
1952-1953	Prf. Lester Beals	ABD	Okullarda Rehberlik
1953	Prf. R. J. Measke	ABD	Öğretmen Yetiştirme
1955-1956	Dr. E. S. Gorrive	ABD	Teknik Eğitim
1957	Bir Grup uzman	ABD	Ticaret Eğitimi

3.1.1- Türk Eğitim Sisteminde Amerikan Vakıfları

ABD'nin az gelişmiş ülkelere uyguladığı yardımlarının amacı, kültürel ilişkilerin geliştirilmesi yoluyla yardım alan ülkelerde, Amerikan kültürünün

²⁶⁶ Yahya Akyüz, a.g.e., s.409

yayılmasını sağlamaktır. Bu nedenle ABD, eğitim amaçlı örgütler, burslar ve çeşitli programlar düzenlemiştir. 1948'den itibaren Amerikan Ford, Rockefeller Vakıfları , ICA (Uluslararası İşbirliği İdaresi) Örgütü ve Fulbright bursu ve Eisenhower bursu gibi, özel ve resmi programlarla ABD yardım alan ülkelerin eğitim sistemleri üzerinde etkili olmuştur. ABD, 1951'de programları bir çatı altında toplayarak Institute of International Education (Uluslararası Eğitim Enstitüsü)'ı kurmuştur. Bu kurumlarla uyguladığı öğrenci değişim programları ve burslarla ABD, az gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerini kendi hegemonyasına dâhil etmiştir.

3.1.1.1- Ford Vakfı

Ford Vakfı, 15 Ocak 1936'da Edsel Ford tarafından dünya barışına katkıda bulunmak, adalet, hukuk ve demokrasinin tüm toplumlarda yerleşmesini sağlamak ve toplumların birbirlerini anlamasına yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur.

Ford Vakfı'nı Türkiye'de yapmış olduğu çalışmalara bakacak olursak Vakıf, Türkiye'de üniversite ve enstitülere yaptığı ekonomik ve sosyal yardımlarla buralarda yeni bölümlerin açılmasına, eğitim materyalinin sağlanmasına ve uzman kişilerce hazırlanan raporların faydasını arttırılmasına yardımcı olmuştur. Ayrıca ABD ve Türkiye'den pek çok öğretim üyesinin karşılıklı olarak yükseköğretim kuramlarında ders vermelerini sağlamıştır. Vakıf, İstanbul Üniversitesinde kurulan İşletme İktisadi Enstitüsü'nün Harvard Üniversitesi ile işbirliği yapılmasına, Columbia ve Michigan Üniversiteleri Hukuk Fakülteleri ile İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi arasındaki öğretim üyesi değişim programına, Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nün kurulmasına önemli roller üstlenmiştir.

Ford Vakfı 1951 ve 195 yılları arasında çeşitli kademelerde olmak üzere toplam 71 Türk eğitimcinin ABD'de eğitim görmesini sağlamıştır. 1951 ve 1958 yılları arasında ise İstanbul ve Ankara'da bulunan liseler ve milli eğitim bakanlığı bünyesinde hazırlanan projelere toplamda 1.694.827 Dolar yardımda bulunmuştur.²⁶⁷

3.1.1.2- Rockefeller Vakfı

John D. Rockefeller tarafından kurulan vakıf ABD'nin küresel ölçekte kurulan ilk vakfıdır ve çalışma alanını tıp ve halk sağlığı, sosyal ve beşeri bilimler ve de

²⁶⁷ Selin Keskin, *a.g.t.*, s.28-29

eğitim ve tarımın geliştirilmesi üzerine inşa etmiştir. Dünya genelinde 92 ülke ve 7000den fazla katılımcıya burs imkânı tanımıştır.

Rockefeller Vakfı, Türkiye’de Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, İstanbul Üniversitesi ve Sağlık Bakanlığı bünyesinde yapılan projelerle birlikte birçok eğitim kurumunun teknik alanda gelişimi için materyal ve maddi yardım sağlamıştır. Vakıf resmi kurumların Yanında Akdes Nimet Kurat, Kadri Yörükoğlu, İrfan Şahinbaş, Enver Ziya Karal, Ömer Lütfi Barkan, Tarık Zafer Tunaya, Zeki Velidi Togan, Ahmet Hamdi Tanpınar, Bülent Ecevit ve Deniz Baykal gibi siyaset ve bilim insanlarına burslar sağlayarak Türkiye’de İş, Eğitim, Sanat ve Siyaset dünyasında etkinlik göstermiştir. Rockefeller vakfı 1950 ve 1959 yılları arasında bilimsel çalışmalara ve halk sağlığına destek amacıyla toplamda 1.018.180 Dolar yardımda bulunmuştur.²⁶⁸

3.1.1.3- Eisenhower Vakfı (Fellowship)

1953 yılında ABD Başkanı Eisenhower adına kurulan vakıf, ABD ile diğer dünya devletleri arasında bilgi paylaşımı ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesini sağlamak için kurulmuştur. Vakıf her ülkeden liderlik özellikleri ve potansiyelleri güçlü olan iş adamları, eğitmen ve siyasetçileri ABD çıkarlarını da koruyacak şekilde kendi ülkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda eğitmek amacıyla burs programları ve eğitim faaliyetleri düzenlemiştir.

Türkiye’de *Süleyman Demirel* (Eski Cumhurbaşkanı), *Mahmut Sipahi*, *Veli Aytekin*, *Sadık Kakaç*(Nükleer Enerji Uzmanı), *Ersel Ekmen*, *Ethem Uz Yılmaz Argüden* (Rothschild Bankası Türkiye Temsilcisi, KalDer Yönetim Kurulu Başkanı) , *İsmail Üstel* (Kişisel Gelişim Uzmanı, Adalet Bakanlığı, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Başbakanlık, MEB, MSB, Türk Telekom gibi birçok kamu/özel sektöre eğitim ve danışmanlık hizmetleri) *Duran Taraklı* (ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. Emekli Öğretim Üyesi) *Okan Karagözoğlu* (Eski Bürokrat, Meka Beton Santralleri Satış ve Pazarlama Dep. Gen. Md. Yrd.) *Akın İzmirlioğlu* (Eski Enerji Bakanlığı Müsteşarı), *Erdal Kabatepe* (İşadamı, TURKAB Genel Başkanı) , *Yurdakul Yiğitgüden* (Maden Yüksek Mühendisi, Uluslararası Enerji Danışmanı) , *Aydın Ayan* (Ressam), *Nilüfer Narlı* (Sosyolog), *Serbülent Bingöl* (80 darbesi

²⁶⁸<http://dunyagerceklerim.blogspot.com.tr/2012/10/rockefeller-bursu-alan-politikaclar.html>. (04.02.2017)

sonrası Bülend Ulusu hükümetinin TBMM dışından Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı), *İpek Cem Taha* (İstanbul'daki Columbia Küresel Merkezi'nin Direktörü, İsmail Cem'in kızı), *Murat Yetkin* (Köşe yazarı), *Şaban Karataş* (TRT Eski Genel Müdürü) gibi birçok önemli kişi bu burstan yararlanmışır.²⁶⁹

3.1.1.4-Türk- Amerikan Derneği Ve Türk Amerikan Üniversiteliler Derneği

Türk –Amerikan ilişkilerinde eğitim alanında Amerikan etkisini arttıran bir unsur da Türk- Amerikan Derneği ve Türk Amerikan Üniversiteliler Derneğidir. ABD ile Türkiye arasında 1945 sonrası siyasi, askeri ve ekonomik işbirliğinin yanında kültürel alanda da ilişkiler geliştirilmiştir. Eğitim alanında Türk-Amerikan dostluğunu geliştirmek için ABD merkezli vakıfların yanında sivil toplum örgütleri de kurulmuştur.

Türk-Amerikan Derneği (TAD), 1951 yılında Türkiye ve ABD arasında ikili anlaşma neticesinde kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur. Kurucu üyeleri arasında zamanın Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, Milletvekili Cemal Köprülü, Milletvekili Prof. Halide Edip Adıvar, İstanbul Üniversitesi Rektörü Ömer Saraç, ABD Ankara Büyükelçisi George Wadsworth, Robert Koleji Müdürü Floyd Black gibi isimlerin bulunmaktadır.²⁷⁰

TAD'ın Türk- Amerikan ilişkilerinde genel olarak hedeflerine bakacak olursak;

“1. Birbirlerinin dili, kültürü, adetleri, müesseseleri ve gelenekleri ile karşılıklı olarak ilgilenen ve bu hususlarda daha etraflı bilgiye sahip olmak isteyen Türk ve Amerikalıları temasa geçirmek.

2. Türkçe ve İngilizce dil kursları düzenlemek veya düzenlemek ya da bunları düzenleyenlere yardımcı olmak; kültür ve güzel sanatlar kollarında teksifi çalışmalar için özel faaliyet gruplarını teşkil etmek.

3. Karşılıklı ilgiyi çeken konularda konuşmalar, konferanslar, seminerler, panel,

sempozyum, yuvarlak masa toplantılar düzenlemek.

²⁶⁹<http://ikinciturkdevrimi.blogspot.com.tr/search/label/Rockefeller%20Vakf%C4%B1>. (04.02.2017)

²⁷⁰<http://www.taa-ankara.org.tr/tr/dernek/tad-tarihce>. (04.02.2017)

4. Konserler, sergiler, temsiller ve oyunlar, film, video ve sanat gösterileri, balo, eğlence gibi sosyal mahiyette toplantılar, her türlü ilim ve sanat dalında toplantılar ve geziler düzenlemek.

5. Her iki toplumun ortak ilgi alanlarını, karşılıklı anlayışı ve dostluğunu geliştirmektir"²⁷¹

Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği 1952 yılında İstanbul Üniversitesinin, hukuk, ekonomi ve işletme iktisadi bölümlerinde ders vermiş olan Amerikalı konuk profesörler ile meslektaşları konumunda olan Türk profesörlerin bir araya gelerek entelektüel ve bilimsel "bilgi alışverişinde" bulunmak amacıyla kurulmuştur.

Türk-Amerikan Üniversiteliler Derneği, Türk vatandaşları ile Türkiye'de yaşayan Amerikalı ve diğer yabancı uyruklu bireyler arasında kültürel, sosyal, eğitsel ve entelektüel işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Türkiye'nin tarihi ve arkeolojik yerlerini görmek, ayrıca ülkenin eğitim, ekonomik ve siyasal konuları hakkında bilgi edinmek isteyen dış ülkelere gelen birey veya gruplara bu konularda aydınlatıcı ve eğitici programlar düzenlemiştir. Dernek ayrıca ABD'de eğitim görmek isteyen Türk öğrencilere danışmanlık hizmeti vermiştir.²⁷²

Gençlik Dünyası
Her Hafta Bir Okulu Geziyoruz
Amerikan Kız Lisan ve Sanat Dershanesi

Amerikan Kız Lisan ve Sanat Okulu'nun yazın Caddebostan'da açtığı kampa bir görünüşü: Yapıncak eğlenti için karar almak üzere toplanan genç kızlar ve kahvaltılık masası

Cihangirdeki Amerikan Kız Lisan ve Sanat dershanesindeyiz. Burası başlı başına bir kültür yuvasıdır. Sempatik ve dinamik müdire Miss Clary'e soruyoruz:

— Lisan malûm, fakat sanatın neyi kastediyorsunuz Amerikan şivesiyle karışık takti Türkçesiyle cevap vermeye çalışıyor.

— Burada İngilizce, Fransızca ve Almanca, hatâ ecnebi talebeye Türkçe dersleri verildikten başka, meslek dersi olarak da daktilo ve stenografi öğretilmektedir. Sanata gelince, Grup dersleri adına verdiğimiz bu konuda şu dersler vardır:

— Sadece daktilo, steno ve dilik için Maariften tasdikli bir belge verilir.

— Şimdi de Grup faaliyetleri organizatörü Nihal Polat'ın yanındayım.

— Geçen yaz Caddebostanında açtığımız kampın methiyelerini duyduk. Oranın müdiresi şafaklıyla, anlatacağınız bir hayli enteresan şeyler vardır.

— Kamp, «Saadet bahçesi» namı altında yazın dershaneye bağlı olarak Caddebostandaki yerimizde açılır. 3 ay devam eder.

— Her yaşta insanı kabul ediyor musunuz?

— Hayır, bir kere erkek talebeniz hiç yoktur. İkinci olarak da 3 ilâ 30 yaş arası kimseleri ancak kabul edebiliriz.

1923 ten beri faaliyetine devam eden bu derisyane, açılış sergiler ve gösterileri yaptıkları ortaya koymaktadır. İşin en güzel tarafı normal kabiliyeti olan bir kimsenin, bir seneye yakın zamanda lisan öğrenmesidir.

ÜNİVERSİTEDE

273

²⁷¹ Selin Keskin, ,a.g.t., s.46

²⁷² http://www.turkamerican.org/default.aspx?ad=sayfa&alt_id=1. (04.02.2017)

²⁷³ Akşam, 19 Kasım 1954

Türk Gençleri üzerinde ABD kültürünün yayılmasında bir diğer etkin vakıfta 1947 yılında faaliyete geçen Amerikan Field Service'dir. Başlangıçta gönüllü ambulans hizmetleri için kurulan yapı daha sonra ülkelerarası öğrenci değişim programına dönüşmüştür. 1948'den itibaren her yıl üniversitelerden seçilen öğrencilere burs sağlayarak ABD'ye yollamıştır. Bu öğrenciler, bir yıl süreyle hem Amerikan ailelerinin yanında kalmışlar, hem de Amerikan okullarına devam ederek Amerikan kültürüne sempati duymaları sağlanmıştır.²⁷⁴

Amerikan vakıflarının yanında Türk üniversiteleri içinde Amerikan Üniversitelerinin eğitim programı örnek alınmıştır. New York Üniversitesi Programı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesine danışmanlık yapmış ve program Türkiye'de kamu yönetimi ve bürokrasi kültürünün gelişimini temel almıştır. Georgetown Üniversitesi Programı ise Gazi Öğretmen Enstitüsü ve Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi de dahil olmak üzere toplamda yurtdışına gönderilecek 395 kursiyerin İngilizce seviyelerini artırarak yurtdışında alacakları eğitimin kalitesini yükseltmek amacıyla başlatılmıştır.

Spring Garden Enstitü programı ise Marshall Yardımından sonra Türkiye'de kullanım oranı artan motorlu taşıtlar ve bunların ekipmanları ile ilgili ortaya çıkan servis sıkıntılarını gidermek amacıyla başlatılmıştır. Bir diğer önemli program ise Nebraska Üniversitesi Programıdır. Programın temeli Celal Bayar'ın ABD ziyareti sırasında atılmıştır. Program çerçevesinde mühendislik, tarım, veterinerlik, kütüphanecilik ve ev ekonomisi alanlarında Türk üniversitelerinin müfredat gelişimi ve personel eğitimi konularında eğitim ve teknik yardımlar verilmiştir.²⁷⁵

Türkiye'de 1950 sonrası gelişen sanayi ve tarım sektöründe yetişmiş insan gücünün eksikliği göz önüne alınarak; Türkiye ve Orta Doğu Ülkelerinin kalkınma çabalarına ihtiyaç duydukları bilim ve çeşitli meslek adamları ile özellikle Fen ve Teknik alanlara eleman yetiştirmek üzere bir öğretim ve araştırma kurumunun açılmasına karar verilmiştir. Bu fikir ODTÜ'nün doğmasını sağlamıştır. Başbakan Adnan Menderes'in direktifiyle başlanan ODTÜ'nün kuruluş çalışmalarında Amerika'nın Pennsylvania Üniversitesi ile işbirliği yapılmıştır.²⁷⁶

²⁷⁴<http://www.afs.org.tr/afs-hakkinda/tarih/>. (04.02.2017)

²⁷⁵ Selin Keskin, *a.g.t.*, s.66

²⁷⁶ Nurettin Çalışkan, *ODTÜ Tarihçe 1956-1980*, Arayış Yayınları, Ankara, 2002, s.7

Doğu Anadolu’da bir üniversite kurma isteği hem Osmanlı Devletinde II. Abdülhamit döneminde hem de Cumhuriyetin kurulmasından sonra da Atatürk’ten gelmiş fakat bir türlü gerçekleştirilememiştir. 1950 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Doğu Anadolu’nun sosyal yapısını göz önünde bulundurarak Doğu’da bir üniversite açılması konusunu yeniden gündeme getirmiştir. Birinci Menderes Hükümeti Doğu Üniversitesinin kuruluş çalışmalarını başlatmıştır. Kurulacak üniversitenin Doğu bölgesinin kalkınmasını sağlaması öngörülmüş buranın bir bilim merkezi haline getirilmesi düşünülmüştür.

ABD’nin yanında İngiltere’de bu üniversitenin kuruluşuna, hem parasal, hem de araç-gereç desteği sağlamıştır. Parasal, bilimsel ve teknik yardımın ABD’den geleceği varsayılarak, ABD’nin üniversite sistemi temel alınmıştır ve eğitim dili İngilizce olmuştur. Üniversiteye yardım sağlayan çeşitli kuruluşların temsilcilerinden oluşan “Mütevelli Heyeti”, yönetim ve denetimi üzerine almıştır.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri zamanında hazırlanan “Doğu Üniversitesinin Kurulmasına Dair Kanun Tasarısı”, 25.2.1953 tarihinde 6059 sayılı kanunlaşmıştır. Bir süre sonra Prof. Dr. Rıfki Salim Burçak’ın Milli Eğitim Bakanlığı sırasında 10.3.1954 tarih ve 6373 sayılı Kanunla doğuda kurulması kararlaştırılan Üniversiteye “Atatürk Üniversitesi” adı verilmiştir.²⁷⁷

Bu kararla birlikte Amerikan İktisadi Kalkınma Teşkilatından yardım sağlamak üzere, Menderes Hükümeti ABD ile temasa geçmiştir. Bu bağlamda Washington’daki ilgililerle bizzat görüşülerek iş birliği konusunda anlaşma sağlanmış ve bu anlaşma gereğince mali ihtiyaçları ABD tarafından karşılanan Nebraska Üniversitesinden bir grup, ilk incelemeleri yapmak üzere 1954 Temmuz ayında Türkiye’ye gelmiştir.

Amerika’daki “Land Grand” (*bölge üniversitesi olup ihtiyaç duyulan kaynakların üniversitenin kurulduğu bölgeden alan ve kurulduğu bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda hizmet veren bir üniversite modelidir*) tipi üniversiteleri örnek alarak Atatürk Üniversitesinin kurulmasıyla ilgili tavsiye ve tekliflerini 10 Ağustos 1955 tarihli bir raporla bildirdi. Nebraska Grubunun teklifleri kabul edilmiştir.

1954 sonbaharına gelindiğinde Ankara’da kurulacak bir üniversite ile Atatürk Üniversitesini kapsayan ilk proje anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra ise üniversitenin kurulmasını planlamak ve gerçekleştirmek üzere bir Türk-Amerikan

²⁷⁷<https://www.atauni.edu.tr/universite-tarihcesi>. (05.02.2017)

Karma Komitesi kurulmuştur. Komitenin raporları dikkate alınarak 300 öğrenci, 19'u Türk, 5'i Amerikalı öğretim üyesi ile Ziraat ve Fen- Edebiyat Fakültelerinden oluşan Atatürk Üniversitesi 7 Haziran 1957 tarihinde resmen kurulmuştur.²⁷⁸

Foreign Operations Administration (Amerika Yabancı Devletlere Yardım Teşkilatı) ile yapılan anlaşmayla ABD, Atatürk Üniversitesi'nin kuruluşu için 1.378.000 dolar destek sağlamış ve üniversitenin idari ve mimari yapısında Amerikalı profesörler Mimar Stanley A. Smith, Mimar J.O. Keller ve Tarihçi Albin T. Anderson'nun çok büyük yardımları olmuştur.

ABD düzenlediği eğitim programlarıyla Türk eğitim sistemi üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Gerek öğretmenler ve gerekse öğrenciler, Amerikan kültürüne hayranlık duymuşlardır. Bunun sonucunda Türk eğitim sistemi ABD modelini örnek almış ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılmıştır. Gerek okulların müfredat programlarında gerekse 1950 sonrasında Türkiye'de Amerikan Yardımları ile bir şekilde temas eden eğitimci ve öğrencilerin yaşam tarzlarında bu etkileri görmek mümkündür.

Türkiye'de eğitimin ABD etkisine girişinde belki de en büyük pay ise Robert Koleji'nindir. 1863 yılında Amerikan usulü bir eğitim vermek amacıyla kurulan okul 1945-1960 yılları arasında da Türkiye'de eğitimin modern yüzünü yansıtan bir kurum olarak görülmüş ve Amerikan tarzı modernleşmenin eğitim alanındaki itici gücü olarak gösterilmiştir.

1951 yılındaki National Geographic dergisindeki makalede Robert Koleji'nin Türkiye'nin ilerlemesinde 90 yıldır önemli bir rol oynadığı ve birçok Amerikalı diplomat, ordu danışmanı, tarım uzmanı ve ekonomik işbirliği yöneticisinin bu genç Türklere güvendiği belirtilmiştir. *Robert Kolej, Türkiye'nin Amerikalılar gibi düşünmesine yardım ediyor* çünkü onlar “İngilizce konuşuyorlar” ve “Amerikanvari düşünüyorlar” denmiştir.

Makalede kolej mezunu bir Türkün ağzından “*Bu tehlike ve değişim çağında, Türkler umutlarını Amerika'ya bağlamıştır. Ama bundan da önemlisi Amerika'yla çalışıyorlar, onları seviyorlar ve onlara güveniyorlar. Robert Kolej bize Amerikan ideallerini öğretti. Simdi bunları halen fakir, cahil ve değişime karşı olan köylülerimize aktarmaya çalışıyorum. Bu engellerin karşısında bizim en iyi silahımız*

---

²⁷⁸ Yüksel Marım, a.g.t., s.213

Amerikalılar, iyi kitaplar ve iyi yollardır. Bunların her biri akli ve memleketi aydınlatmaktadır"²⁷⁹ denilerek kolejin önemi üzerinde durulmuştur.

3.2- Türk Günlük Yaşamında Amerikan Etkisi Kadın, Basın ve Sanat

Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile birlikte dış politikada olduğu gibi kültürel alanda da Amerikan güdümüne girmiştir. 1945 sonrası ABD'li heyetlerin ziyaretleri, büyükelçilerin gezileri ve halkla olan temasları, siyasal ve kültürel alanda ABD ile ilgili her türlü gelişme basında kendine yer bulmuştur.

1945 öncesinde de Türkiye ve ABD arasında ilişkiler olmuştur fakat Truman Doktrini, Marshall Yardımı ve Missouri Gemisinin ziyareti ile belki de ilk defa Türk insanı karşısında kanlı canlı Amerikan insanını görme fırsatı yakalamıştır. Türkler Cumhuriyet döneminde batılılaşma çerçevesinde peçe ve şalvardan sıyrılırken karşısında gördükleri takım elbiseli, bilgili ve görgülü Amerikan erkeğiyle, zarif ve güzel Amerikan kadınına idol olarak seçmiş ve batılılaşma hedefi pasifik ötesine doğru Amerikanlaşmaya dönüşmüştür.

Türk basınında Amerikalılarla ilgili haberlerin artmasıyla kamuoyunda Amerikalı olan her şeye karşı merak uyanmış ve Amerikan yaşam tarzı, magazin haberleri gazetelerin vazgeçilmez haber içerikleri haline gelmiştir. Edebiyat ve sinema alanında da Amerikan polisiye tarzı kitaplar Türkçeye çevrilmiş ve sinemalarda Fransız filmlerinin yerini ABD filmleri almaya başlamıştır.

Amerikan yardımları çerçevesinde Türkiye'ye gelen Max Thornburg 'ta "*İyi seçilmiş Amerikan kitap ve mecmuaları daha büyük sayılarda bulundurulması esaslı bir ihtiyacı karşılayabilir. Amerikan romanları, milli bir vasıf olan yeni bilgi ve fikirleri aksettirmek veya bazı hallerde yaratmak bakımından faydalı olabilir. Her ne kadar kitap ve mecmualarda ki fikirler, Amerika da bile faydalı sayılmazsa da sağlam bir camiada iyi fikirler kötü fikirlere galebe çalabilir. Kitap ve mecmuaların fikirlerinden birçok Türk aydın faydalanabilir*"²⁸⁰diyerek bu süreci vurgulamıştır.

1949 yılında Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'de "*Memleketin yakın geleceği için iyimserim. Türkiye yakın bir gelecekte küçük bir Amerika haline gelecektir*"²⁸¹

²⁷⁹ Tuğba Kanlı, *a.g.t.*, s.90

²⁸⁰ Ahmet Oktay, *a.g.e.*, s.88-89

²⁸¹ *Vatan*, 20 Eylül 1949, s.3

diyerek Türkiye'nin modernleşme rotasının yönünü belirtmiştir. Basında Amerikalılarla ilgili haberlere bakacak olursak.

- Amerikan Askeri Heyeti Türkiye'ye geldi.²⁸²

- Oliver heyeti Atatürk'ün kabrini ziyaret etti. Heyet Beşiktaş- Demirspor maçını izledi.²⁸³

- Pan Amerikan şirketinin uçağı İstanbul'a geldi. Havaalanı Türk ve Amerikan bayrakları ile donatıldı.²⁸⁴

- Amiral Harriman at yarışlarını izledi.²⁸⁵

- Senatör Mundt "*Balkanlardan sonra Türkiye'ye gelmek güneşli bir sokağa çıkmak gibidir*" dedi.²⁸⁶

- ABD büyükelçisi McGhee "*Türkiye'ye ve Türk halkına hayranım*" dedi.²⁸⁷

- ABD büyükelçisi McGhee bayram namazını izledi ve eşi ile birlikte birkaç kurban kestirerek halka dağıttı.²⁸⁸

- Amerikan kadın dergilerinden Harper's Bazaar ve Mademoiselle'nin yazarı Kathrine Fulling camileri gezdi.²⁸⁹

- Columbia Üniversitesinin tanınmış Türk dostu profesörleri Dr. Yaekkh ve Bayan DR. Anshem Ankara'ya gelerek Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinde konferanslar verdiler.²⁹⁰

- "Büyük bir Türk dostu olan Amerikalı Senatör McCain Türkiye'ye geldi.

---

²⁸²Cumhuriyet, 23 Mayıs 1947

²⁸³Cumhuriyet, 1 Haziran 1947

²⁸⁴Cumhuriyet, 20 Haziran 1947

²⁸⁵Cumhuriyet, 24 Haziran 1947

²⁸⁶Vatan, 4 Ekim 1947

²⁸⁷Vatan, 5 Ocak 1947

²⁸⁸Vatan, 3 Eylül 1952

²⁸⁹Vatan, 8 Ocak 1950

²⁹⁰Cumhuriyet, 08 Temmuz 1950

Türk dostu bir Amerikan senatörü geldi

Senatör Cain'in Türkiye'yi
ziyaretine hususî bir
ehemmiyet veriliyor

Büyük bir Türk dostu olan
Amerikalı senatör Mc.Cain
— Yazısı 4 üncü sahifede —

Türk dostu bir Ame- rikan senatörü geldi

Ankara 23 (Telefonla) — Ame-
rikan âyan meclisi silâhli kuvvet-
ler komisyonu üyelerinden cür-
hurîyetçi Mr. Cain beraberinde
binbaşı Andrew Cella olduğu halde
bugün saat 12.35 te özel bir asker
uçağıla Etmesizud hava alanına
gelmiş ve hükümet adına Başba-
kanlık Müsteşar vekili Ahmed Sa-
lih Korur, Dış İşleri Bakanı adın-
da Protokol Umum müdür müvini
Ferid İlden, Genelkurmay Haber
alma başkanı albay Aziz Ulusar,
Merkez Komutanı albay Necati Ol-
cay, Genelkurmay Haberalma da-
iresinden yüzbaşı Hüsameddin Tar-
yar, Amerikan büyük elçisi Mr.
Wadsworth, Amerikan yardım he-
yeti kara grupu başkanı Genera-
l Mc. Bride ve basın mensubları ta-
rafından karşılanmıştır.

Hava alanında kendisiyle görüşen
gazetecilere Mr. Cain şu demecde
bulunmuştur:

— Memleketinizi ziyaret etme-
yi uzun zamandanberi arzu etmek-
teydim. Bugün bu fırsatı bulduğum-
dan dolayı çok memnunum. Mem-
leketlerimiz birbirinden binlerce
kilometre uzakta olmasına rağmen
Türkiyeyi her zaman takdir etmiş,
her sahadaki çalışmalarını yakın-
dan takip etmiş ve Türkiye lehine
çok şeyler söylemiş bir insanım.
Bugün memleketinizde az da olsa
kalacağım müddet zarfında Türki-
ye hakkında okuduğum ve duydu-
ğum şeyleri bizzat müşahade ede-
bilmek fırsatına sahib olduğumdan
çok mütehasşim.

Ziyaretimin sebebine gelince,
memleketinizde her şeyden evvel
bir âyan müessesili olarak bulu-
nuyorum. Ayrıca buradaki ikamet-
tim müddetince de Türkiye'ye ya-
pılmakta olan askerî yardımla il-
gili temaslarda bulunacağım.

Mr. Cain, Amerikan büyük elçisi
ile birlikte doğrudan misafir kalacağı
büyük elçilik ikametgâhına git-

Senatör Cain'in Türkiye'yi ziya-
retine hususî bir ehemmiyet veril-
mekte ve bu ziyaretin Kore olay-
ları sırasına tesadüfî bu ehemmi-
yeti haklı göstermektedir.

Misafirimizin dünyaca tanınmış
bir Türk dostu olması şahsına karşı
alâkayı da en geniş ç-ilde arttır-
mış bulunuyor. Filhakika Mr. Cain
senato müzakerelerinde olsun veya
diğer nutuklarında olsun, Türkiye-
mizin barış ve güvenlik davasında-
ki büyük hizmetlerini daima sita-
yişle belirtmiştir.

Senatörün Türkiye'deki temasları
sırasında mühim meselelerin hasbı-
hallere mevzu olacağı muhakkaktır.

Mr. Cain şerefine ziyafet

Ankara 23 (a.a.) — Bugün şeh-
rimize gelmiş olan Amerikan Âyan
Meclisi Silâhli Kuvvetler Komis-
yonu üyelerinden Mr. Cain şere-
fine saat 14 de Golf kulübünde A-
merikan Büyük Elçisi Mr. Wads-
worth tarafından hususî bir öğle
yemeği verilmiştir.

Saat 19 da Büyük Elçilik ikamet-
gâhında Mr. Cain şerefine tertib
edilen kabul resminden sonra saat
20.30 da da Amerikan Büyük El-
çisi bir yemek vermiş ve bu ye-
mekte Amerikan Büyük Elçiliği
Kara, Deniz ve Hava Atâşelerile,
Amerikan askerî yardım heyeti
başkanları ve eşleri hazır bulun-
muşlardır.

291

- Türkiye'ye gelen gazeteci Audrey Poe Ramazan ayında oruç tuttu ve Kuran-ı Kerim'in İngilizce çevirisini okudu.²⁹²

Türk basınında çıkan bu haberler öncelikle ABD'lilerin de içimizden biri gibi algılanması amaçlanmıştır.

- "Amerikalıların biz uymayan halleri bulunduğu muhakkaktır. Ama insan çok çabuk alışıyor da artık fark etmez oluyor. Amerikalı konuşkan, sempatik bir insandır. Tanımadığı insanlarla çabuk ahbap olur, lafa girer, şakalaşır. Aklına estiği kıyafetle sokağa çıkar, ayaklarını havaya dikerek oturmaya bayılır, aklına estiğini çok kere yapar ve 'ne derler'e pek aldırılmaz. Zaten Amerikalı kendi işine bakar, başkasıyla pek uğraşmaz. Meraklıdır ama fazla bir dedikoduculuğu yoktur."²⁹³

- "Vasat Amerikalı ahlaka bağlı ve cinsi ahlak bahsinde edepli, hatta utangaç bir insandır. İfrata ve gülünce kaçan tarafları olabilir, fakat esas itibarile Amerikan cemiyeti bu bakımdan sıhhi bir bünye arz etmektedir"²⁹⁴

- "Amerikalılar birbirlerine iyi ve adil muamele etmek bakımından ideal mertebededirler"²⁹⁵

²⁹¹ Cumhuriyet, 24 Temmuz 1950

²⁹² Hürriyet, 6 Temmuz 1951

²⁹³ Cumhuriyet, 25 Eylül 1947

²⁹⁴ Cumhuriyet, 24 Nisan 1949

²⁹⁵ Vatan, 10 Eylül 1949

- “Çiklet, Coca Cola, bobstillik, organize gangsterler, caz, İngilizce tabir ve kelimeler, Amerikan filmlerindekiler özenişler... Bunlar kopyası en kolay şeylerdir. Bu çeşit taklitçiliği biz millet olarak daha evvel denemiştik. (...) Örnek alacağımız Amerika, bugan teknik ve bilhassa çalışma metoduyla, zihniyetiyle dünyaya liderlik eden bir Amerika’dır. Bu Amerika cidden ileri, şayanı hürmet ve ilham vericidir, bu Amerika’dan çok şey öğrenebilir ve kendi memleketimizin hususiyetine göre uydurmak şartıyla örnek alabiliriz. Fakat öteki Amerika milli şahsiyet için bir zehir olabilir.”²⁹⁶

- “Amerikalı gayet misafirperver, hoş ve sevimli bir mahlûktur. Size hizmet etmek için elinden geleni yapar. Gayet iyi tabiatlıdır. Aksine kanaat getirinceye kadar size itimat eder. Lakin emniyetini suiistimal ederseniz yandınız”²⁹⁷

Türk basımında çıkan bu haberlerle de Amerikalıların karakteristik özellikleri Türk insanına sempatik bir şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır. Basında 1950 sonrasında adeta Amerika’nın tanıtımı için bir yarış başlamıştır. Başta New York, Hollywood, Las Vegas gibi şehirlerle ilgili birçok haber okuyucuyla paylaşılmıştır. New York’un gökdelenleri, caddeleri, alışveriş merkezleri, parkları ve Las Vegas’ın eğlence yerleri büyük bir hayranlıkla okuyucuya anlatılmıştır. Türk basını için artık Paris ışığını kaybetmiş ve Avrupa sosyetik ve kültürel cazibesini Amerika’ya kaptırmıştır.

- New York’ta 5. Caddede dolaşmaya çıkan bir kadın rahatlıkla iki üç saatini burada geçirebilir. Amerika’nın hatta dünyanın en pahalı dükkânlarına burada rastlamak mümkündür. İnsan gayet sık ve güzel tanzim edilmiş bir vitrinin önünde dakikalarca durup ve bıkıp usanmadan bu güzel eşyaları seyrederek. Işıklarla aydınlatılmış pırıl pırıl vitrinlerde en güzel tuvaletler, en kıymetli mücevherler ve eşyalar vardır.²⁹⁸

- Dünyanın en yüksek binası olan 102 katlı Empire State Building’te 67 asansör vardır. Binada dört tiyatro, altı sinema, 28 dans salonu, 50 birahane, sekiz kuaför, iki çamaşır fabrikası, itfaiye, 30 kişilik bir polis ekibi ve onlarca mağaza bulunmaktadır.²⁹⁹

²⁹⁶Cumhuriyet, 18 Mayıs 1950

²⁹⁷Cumhuriyet, 31 Mayıs 1951

²⁹⁸Vatan, 7 Ocak 1952

²⁹⁹Cumhuriyet, 24 Temmuz 1949

Times Square

Gök İrmalovucular: Anlaşılma ve yorumlama

- “New York şehrinin sekizde biri parklara ayrılmıştır. 59. Cadde ile 110. Cadde arasındaki dört kilometre uzunluğundaki Central Park’ın yanı sıra 524 spor sahası, 10 golf sahası, 17 açık yüzme havuzu, 492 tenis kortu bulunmaktadır. Central Park’ın suni göllerinde sandalla gezmek, toprak patikalarında at sırtında dolaşmak, bisiklete binmek, buz pateni yapmak, çimenlerde uyumak mümkündür”.³⁰⁰

- New York’taki Times Square ise dünya meydanlarının imparatorudur. Her gün dünyanın dört bir kösesinden gelmiş binlerce insan, Times Square’in duvarlarını kaplayan dünyanın en büyük elektrikli ilanlarını hayranlıkla seyretmektedir.³⁰¹

Dönemin basınında dikkat çeken Amerikan haberlerinden biri de Amerika ile ilgili ilginç haberlere yer vermesidir. Cumhuriyet Gazetesinde *İster İnan İster İnanma* isimli köşede

- Elmer Phelps isimli posta memuru üç şehre yürüyerek iki defa posta taşımaktadır.

- Texas Vadisi Patatesi yıldız biçiminde filiz vermektedir.

- Los Angeles kentinde bir erkek kedi her gün sokakta bulduğu öksüz yavru kedileri sahibinin evine getirmektedir.³⁰²

- Açık hava kiliseleri, Amerika’da arabadan inmeden yemek yenen lokantalardan sonra şimdi de otomobille papazın karşısına geçilip ayin yapılan açık hava liseleri icat edilmiştir.³⁰³

³⁰⁰Cumhuriyet, 15 Ocak 1953

³⁰¹Hürriyet, 4 Kasım 1948

³⁰²Cumhuriyet, 9 Temmuz 1950

Basında bazı haberlerde ise Amerika sanki çok yakınmış hissi veren haberler de yer almaktadır. Sanki okuyucu akşamüstü bir Amerikan barına gidecekmiş algısı veren “Las Vegas Amerika’nın meşhur eğlence merkezlerinden biridir. Birçok Amerikalı sanatçı burada sahne almaktadır. Las Vegas, New York’a nispetle daha ucuzdur.(Akşam, 22 Kasım 1954)demektedir.

Türk basınında Brick Bradford, Fantoma, Üç Silahşörler, Myke Hammer gibi Amerikan çizgi roman köşeleri yer almaya başlamış ve Amerikan gazetelerinden çeviri romanlar yayınlanmıştır.

Dönemin birçok gazetesinde Amerikan yıldızlarıyla ilgili bir resim mutlaka paylaşılmaya çalışılmıştır ve verilen reklamlar hep Amerikan yıldızlarıyla süslenmiş ya da Amerikalıları çağrıştıracak resimler kullanılmıştır. Dönemin basınında kırtasiyeden kozmetiğe, sağlıktan makine ve ev aletlerine kadar birçok Amerikan malının reklamı yer almıştır.

---

³⁰³Akşam, 29 Temmuz 1954

En âlâsı

Nu'nun
ANKARA
MAKARNASI

ANKARA
MAKARNASI
İst. Tel: 22 19 72
Ankara Tel: 1299

Filtreli
SAMSUN sigarası
sulu hamane ve tatlı için de
yemeklerinizde en iyi
tamamlayıcıdır.

T.C. İNHİSARLAR İDARESİ

Yrın afiyetli; doktor beğendi
Çizginiz bozulmaz hammedendi.

Pivale
MAKARNACILIK VE TİCARET T. A. Ş.
ALTY. HURKALAK
SİMS. Beşiktaş Köprüsü Altı No. 34
İST. BEŞİĞİ - Şişli - ÇEKİR
FARFESİ, Tel: 34000, Beşiktaş No. 17
Nispetiye - 37 31 30

AUDREY HEPBURN
cazıp sinema yıldızı diyor ki:
**"Ben, LÜKS tuvalet sabununu
kullanırım"**

Sinema yıldızlarının tavsiyelerini yerine getirdiğiniz takdirde, teniniz onlarıki kadar hırslıdır ve cazip olabilir. Sinema yıldızlarının onda dokuzu için güzel bir tenin sırrı LÜKS tuvalet sabunudur. Çünkü ki teninizin yumuşaklığı ve tazeliğini muhafaza edebilmek için LÜKS tuvalet sabununun cildinize besleyici teninize güvenilirdir. Köpüğü kaymak gibi olan LÜKS'ü müstazannen kullanmakla teninizi kusursuz bir güzelliğe kavuşturur.

Üstelik şifalı, beyaz LÜKS tuvalet sabununun enfes kokusu sizi mestedecektir.

Bu güzellik, bu cazibe ancak ve yalnız
HASAN İtriyatile kabildir.

Kuvvetlerinizin dahi ısrarla arayıp
kullandıkları yegâne bıyantin
Necipbey
BRYANTINI

Ufa
MARGARİN

LUX
TUVALET SABUNU

304

Günün Kadını

PURO KULLANIRI

MEMLEKETİMİZDE HERKESİN
İSTEKLE GİYDİĞİ YENİ
EMPRİME GÖMLEKLER...

kaplan

ALTIN ŞEHİR
şifalı menba suyu da
sizin için bir sıhhat
kaynağıdır.

Allaha şükür
bizde Su sıkıntısı
yoktur...

İlk irat sahipleri
arasına
siz de katınız...

İrati Küçük Çarşı Hançerleri İlk Köprüden 10
Sağak için son jüriye yarışma yarıştı, 25 Ağustos

305

³⁰⁴Hafta, 29 Eylül 1950, Sayı: 53, s. 3

³⁰⁵Cumhuriyet, 20 Temmuz 1950

306

- Amerikan kadınlarının en çok tercih ettikleri ruj Likit Lipton- Yegâne olarak Likit Lipton'un saf ve zararsızlığı her rengi için Birleşik Amerika Devletleri Hükümeti'nin sertifikasına haiz olmakla garanti edilmiştir
- Sosyete kadınının mevkiini tayin eden saçlarına vaporize ettiği Roja'dır
- Pahalı mal ucuzdur! Amerikan Nylonduplex pahalı bir çoraptır. Babalar ve kocalar bunun için Duplex'i tercih ediyor.
- Louis Philippe rujları- Amerika'dan sekiz cazip renk gelmiştir. Seçkin bayanlar yalnız Louis Philippe ruju kullanır.
- PanAmerican Havayolları, dünyanın en tecrübeli havayolları.
- Amerikan Vog Kremi- Güzellik ve cazibe yaratır.
- Elektriksiz soğuk permanent artık memleketimizde de tatbik edilmektedir. 40 milyon Amerikalı kadının hayatına girmiş bu elektriksiz 6 aylık soğuk permanent yeni bir devrin müjdecisidir.
- SPA nylon diş fırçaları
- Hairmilk- Saç sütü- Hollywood'da kadın erkek bütün artistlerin kullandığı bir saç sütüdür. Saçlarınızın en az 10 müşkülüne faydalıdır
- Amerikan Marquette süper deluxe buzdolapları
- Minerva dikiş nakış makinası
- Hoover çamaşır makinası ve elektrik süpürgesi
- Singer duvar saatleri
- Prestige düdüklü tencere

- U. S Royal Lastikleri- “Lastik sahasında U.S markasının işgal ettiği mevki hakkında bir fikir edinmek isterseniz, dünya piyasasında satış rekorunu muhafaza eden Chevrolet ile Amerika’da en lüks ve en pahalı araba olan Cadillac otomobillerinin fabrikadan yepyeni çıktıkları zaman U.S Royal lastikleri ile mücehhez olduklarını hatırlayınız.”

- Dodge otomobil

- Caterpillar Traktörleri

- Goodyear lastikleri

- BF Goodrich Silvetown Lastikleri –Lastikte Birinci

- Firestone lastikleri

- Ağır hizmete mahsus daha yassı yüzlü, yüzde yüz rayon ve sıkı lastik bezli kuvvetini muhafaza eden ve ısınmadan isleyen -Highway Express- lastiği; Çiftlik, ormanlık, kum, çakıl çekme ve her türlü ağır işlerde -AllPurpose lastiği

- Dünyanın en çok istek celbeden dolmakalemi Parker

- General Elektrik ampulleri

- Avrupa ve Amerikan otomobillerine uyan Romac radyoları

- Amerika’dan hususi surette getirilen dünyanın en saf, en meşhur Micam nane esansı ile hazırlanmış Radyolin dış macunu

- Amerikan Waite’s dış macunu

- Super Grill- Dumansız, kokusuz

- Handy- Talky- Portatif Telefon

- American Optical Weymouth Gözlük Çerçeveleri

- Jeep kaptı kaçıtsı- Rahat, süratli, emniyetli, ekonomik Sevrole pikap

- Amerikan kadınlarının en çok tercih ettikleri ruj Likit Lipton- Yegâne olarak Likit Lipton’un saf ve zararsızlığı her rengi için Birleşik Amerika Devletleri Hükümeti’nin sertifikasına haiz olmakla garanti edilmiştir

- RCA, General Elektrik, Orion, Aga, Philips Midiatar, Airmec, Herofon marka radyolar

- Philco Hakiki Amerikan buzdolapları

- Grosley Shelvador buzdolabı

- Quick Heat- Borulu veya borusuz mazot veya gazla isleyen son sistem Amerikan sobaları

- Norge buzdolabı – Hakiki Amerikan mamulâtıdır

- Westinghouse buzdolabı, çamaşır makinası ve ev aletleri

- *Cildi besleyen ve koruyan Lanoline Nylon çorapları*

1945-1960 yıllarında Türk Basınında her gazete hergünkü baskısında ya bir Amerikan sinema yıldızı, ya Amerikan siyasetçileri, ya Amerikadaki günlük hayat ya da Amerikan mallarıyla ilgili mutlaka bir habere yer vermeye çalışmışlardır. Böylece okuyucu kitlesi üzerinde Amerikalılar gibi hareket etmek bir modernliğin ve kültürün göstergesi gibi algınlınmasına yol açmıştır. Basında Türk öğrenciler ve ev kadınları içinde Amerikayı tanıtıcı birçok haberler yapılmış ve Amerika'ya eğitim için giden öğrenciler gazetelerde haberleştirilmiştir.³⁰⁷

Cumhuriyet Gazetesinin 3 Temmuz 1950 baskısında;

- “ *Amerika Birleşik Devletleri'nin davetlisi olarak dün Amerikaya hareket eden Emel Aktan, Yeşilköy hava meydanında Türkiye Milli Talebe Federasyonu mümessilleri, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Mensubları, Amerikan Kültür Heyeti Reisi ve ailesi tarafından uğurlanmıştır*”³⁰⁸ denilmiş ve yine aynı gazetenin 11 Temmuz tarihli baskısında Amerika'ya giden talebemiz Güvenlik Konseyinde başlıklı haberde de

- “*Amerika'ya davet edilmiş olan 21 memleket öğrencileri arasında Türkiye'yi temsil eden Emel Aktan, New York'ta Güvenlik konseyini ziyaret etmiştir*”

denilmiştir.

- New York Herald Tribune'nin düzenlediği “İstedığımız Dünya” konulu yazı müsabakasını kazanan Fuat Tekçe'yi Truman kabul etti.³¹⁰

³⁰⁷Ayla Acar, *a.g.t.*, s.112

³⁰⁸Cumhuriyet, 3 Temmuz 1950

³⁰⁹Cumhuriyet, 11 Temmuz 1950

³¹⁰Vatan, 7 Şubat 1949, s.1

- Vincennas Üniversitesi'nde düzenlenen bir konuşma müsabakasında Mahmut Ozan adlı Türk genci “Amerika’da komünizme karşı nasıl hareket edilmelidir” konulu konuşmasıyla ikinci oldu.³¹¹

- Atatürk Kız Lisesi son sınıf öğrencisi Esin Epçel ise, “En Kültürlü Kız” müsabakasında birinciliği kazanarak yurda döndü.³¹²

- New York HeraldTribune gazetesinin açtığı müsabakayı kazanan Gaziantep Lisesi son sınıf öğrencisi Selma Sacır üç ay kalmak üzere Amerika’ya gidecek.³¹³

- İstanbul Kız Lisesinden üç çalışkan öğrenci bir yıl okumak üzere ABD’ye gitti.³¹⁴

- Fatma Çalapala, Kansas’ta Borstow Lisesi’ni birincilikle bitirerek yurda döndü.³¹⁵

- Amerika’daki öğrencilerimizden Tanju Verda Baran “Okul Prensesi” seçildi, ³¹⁶gibi haberlerle birçok gazete Türk öğrencilerin Amerika’daki faaliyetlerini haberleştirerek kamuoyunun Amerika ilgisini canlı tutmaya çalışmıştır.

Basının Amerikan üniversiteleri ve gençliğine yönelik haberlerde ise ne yazık ki bilimsel veya kültürel faaliyetler Amerikan gençliğininin aşk hayatlarından daha az yer almıştır. Basına göre sıradan bir Amerikan genci siyasetle çok ilgilenmeyen daha çok spor, dans, eğlence, flört, gezi, sinema ve magazin gibi günlük hayatını mutlu geçirmesini sağlayacak şeylerle ilginir şeklinde gösterilmiştir.

- “Amerikalı mektep talebeleri arasında en ideal aşk hayatı ‘going steady’ diye isimlendirilen devamlı flört, yani uzun müddet aynı kimseyle birlikte gezmektir. Flört eden gençler birbirlerini haftanın her günü görürler. Umumi yerlerde el ele, kol kola gezmek bunların hakkı sayılır. Going Steady daha çok on üçle yirmi yaşarasındaki gençlere görülür. On beşini bitiren kızın flörtleri, erkek arkadaşları, abone olduğu moda mecmuaları vardır. Onun bütün gayesi ‘popülarite’ olmak yani kızlar tarafından kışkırtılmak, oğlanlar tarafından aranılmak, çaylara, davetlere çağrılmaktır. Anası, babası onun bu heveslerine gem vurmazlar. Prensip olarak cuma ve cumartesi günleri, fakat aslında fırsat buldukça erkek arkadaşlarıyla gezmeğe çıkar. Birlikte Coca Cola içmeye, dansinge veya rugby maçı izlemeye

³¹¹Cumhuriyet, 31 Mayıs 1949, s.1

³¹²Milliyet, 21 Şubat 1954, s.1

³¹³Hürriyet, 23 Aralık 1956, s.1

³¹⁴Hürriyet, 15 Temmuz 1956, s.1

³¹⁵Hürriyet, 14 Eylül 1956, s.1

³¹⁶Vatan, 13 Ekim 1959, s.1

giderler. Akşam dönüşte date 'i(erkek arkadaşı) onu ağzından öpmeyecek olursa kız bunu kendisi için büyük bir hakaret telakki eder.”³¹⁷

- “Kızlar ve delikanlılar bluejean denen mavi ketenden pantolonlar giyerler. Kızlar paçaları sıvanmış pantolon giymedikleri zaman büzgülü veya pilili etek ve çeşitli süveterler giyerler. Bir genç kızın gardırobunun zenginliği kaşmir süveterlerle ölçülür. Delikanlıların kıyafetleri ne kadar perişan ve renkli olursa kızlar nezdindeki itibarları da o derece artar.”

Türk basınında Amerikan eğlence hayatına yönelik birçok haber yer almaktadır ve özellikle 1945 Amerikan sineması dünya genelinde Fransız ve Mısır sinemasının önüne geçmiştir. Türk basınında Amerikan sineması ve sinema yıldızlarıyla ilgili birçok haber paylaşılmıştır. Amerikalı ünlülerin aşk hayatları, evlilikleri boşanmaları, gezileri, yeni çektikleri filmleri, giysileri yemek alışkanlıkları, hayvan sevgileri, hastalıkları, eşleri, çocukları gibi birçok konu Türk okuyucusuna sunulmuştur.³¹⁸

TAN 1955

TAN 1954

AKŞAM 1955

Türk Basınında sinema iki büyük dünya savaşı sonrasında toplumsal kaygıları hafifleten bir araç olarak, sinema kısa süreliğine de olsa hayatın yükünü insanın omzundan atan bir dinlendirici ilaç ve izleyiciye bambaşka bir alemin kapılarını açan bir araç olarak görülmüştür.

Akşam gazetesindeki köşesinde Refik Halit Karay ;

“Harbler felaketler , ekonomik buhranlar içerisinde kıvranan bugünkü insanlığa , tedevai değilse de teskin edici bir ilaç olarak sinema büyük hizmette bulunmuştur. Sinema icat edilmeseydi halk ıstıraplarını hekimsi ve

³¹⁷Cumhuriyet, 4 Kasım 1950, s.2

³¹⁸ Ayla Acar, a.g.t., s.168

*reçetesiz dindirmek imkanından mahrum kalacaktı” diyerek sinemanın işlevini vurgulamıştır.*³¹⁹

Türk basınında da gazetelerin sinema eklerinin yanında sinema dergileride yayınlanmıştır.1945-1960 yılları arasında;

- *“Hollyvod Dünyası, yayınıni 120 sayı sürdürdü.*
- *Haftanın Filmleri - 1945.*
- *Saloon Hollywood Sesi - 1946.*
- *Salon, 1947'de 4. sayısı çıktı. 1950'lerde de çıkmayı sürdürdü.*
- *Sinema Magazin - 1948. 160 sayı çıkmıştır.*
- *Perde - 1948. Üst başlığıyla beraber adı "Haftalık Resimli Perde". Alt başlığı: "Sinema, Tiyatro, Musiki, Radyo". 72 sayı sonunda kapandı.*
- *Hazine – 1949*
- *Beyaz Perde - 1951.*
- *Perde Yolu - 1952.*
- *İnci - 1952. 50 kuruş.*
- *İstanbul Film Postası - 1953.*
- *Perde ve Sahne - 1954.*
- *Magazin - 1954. 50 kuruş.*
- *Senaryo, Aylık dergi. 4. sayısı Ocak 1954'te.*
- *Yıldızlar Dünyası - 1955.*
- *Renkli Televizyon - 1955. Televizyonla ilgili yazıların görüldüğü ilk sinema dergisi.*
- *Yıldızlar Arasında - 1956.*
- *Sine Radyo Haftası - 1956.*
- *Venüs - 1956.*
- *Hafta, Temmuz 1956'da*
- *Cinemascope - 1957.*
- *Beyazperde - 1958.*
- *Sinema 59 - 1959.*
- *Yıldız, Haftalık dergi, 30 Aralık 1950'de 1. sayı.*
- *Yelpaze, 1950'ler*

³¹⁹ Refik Halit Karay, *Akşam*, 14 Kasım 1946

- *Yeni Yıldız - İlk sayı 1955'te*
- *Si-Sa - 1960. 5 sayı yayımlandı.*
- *Artist - 1960. Haftalık.*
- *Yeni Sinema - 1960”³²⁰gibi birçok sinema ilavesi ve dergisi çıkarılmıştır.*

Tiyatro toplumun alışa geldiği bir sanatsal araçtır fakat sinema 1945’li yıllarda toplumu da değiştiren bambaşka bir öğedir. Basın ve kitaplar bir okur yazarlık derecesi gerektirirken sinemanın böyle bir kaygısı bulunmamaktadır. Sinema dönemin insanı için gazeteden, kitaplardan ve tiyatrodan daha kolay ve anlaşılır bir iletişim aracı olarak görülmüştür

Nurulha Ataç’ta bu duruma dikkati çekerek “ *Tiyatroyu göklere çıkarırcasına övüp de sinemayı kötülemeye kalkanlara kanmayın . onlar sinemayı tiyatrodan büsbütün bambaşka ayrı bir sanat olduğunu daha anlayamadılar. Doğrusunu isterseniz insanlığı sinemadan önceki sinemadan sonraki diye ikiye ayırabiliriz. Sinema bizim dünya görüşümüzü, tabiatı, insanları, anlayışımızı değiştirdi”³²¹ demiştir.*

Mithat Cemal Kuntay ise değişen bu anlayışa biraz temkinli yaklaşarak sinemayla gelen bu değişimin toplumu ve bireyleri nasıl değiştirdiğini; “*İnsanların yakında artistler gibi bedbaht olmaya, onlar gibi öldürmeye hatta ölmeye başlayacaklarından korkarım”* demiştir. Dönemin önemli yazarlarından Hilmi Malik’te ; “*Sinema perdeleri üzerinde gördükleri hayatı yaşamak isteyen çocuklarımız ne kadar da çoktur. Demek ki sinemada kuvvetli bir psikoloji vardır. (...)Bu nedenle hariçten gelecek filmlerin memleketimizde sıkı bir kontrol altına alınması lazımdır”³²² diyerek sinema üzerinde bir denetimin gerekliliğini vurgulamıştır.*

Hüseyin Cahit Yalçın’da sinemanın birey üzerindeki etkisini bir kız üzerinden vurgulamıştır. “*Sinemaya girerken yürüyüşü başka idi çıkınca başka oldu. Hatta bakışları da değişti. Hatta gülmesi de konuşması da değişmiş. Genç kız evine girdi odasına çıktı aynanın karşısında süslendi, elleriyle işaretler yapıyor, gülüyor, surat asıyor”³²³ diyerek anne baba ve okulun verdiği eğitimin ve ahlaki öğretilerin sinema ile yıkıldığını vurgulamıştır.*

³²⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_yay%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9F_sinema_dergileri#1940.271.C4.B1_y.C4.B11lar. (08.03.2017)

³²¹ Nurullah Ataç, *Ulus*, 04.02.1946

³²² Levent Cantek, *a.g.e.*, s. 128

³²³ Hüseyin Cahit Yalçın, *Son Posta*, 06.10.1946

Yukarıda bahsi geçen sözler büyük oranda Amerikan sineması ile ilgilidir. Amerikan sinemasının yükselişine bakacak olursak Fransız ve İngiliz , Alman ve Rus sinemaları İkinci Dünya Savaşının etkisi ile beyaz perdeden geçişi de olsa silinmiştir. Hint sineması ve Mısır sineması kendi kendine ancak yetebilmektedir. Amerikan sineması ise Fox, MGM; Paramount, Warner, Universal, Columbia Pictures, Walt Disney gibi büyük yapımcı şirketleriyle ve dünya genelinde dağıtım ağıyla ve Soğuk Savaşın da getirdiği koşullar göz önüne alınırsa kültürel propaganda faaliyetlerini gerçekleştiren resmi kurumların desteği ile dünya sinemasında rakipsiz olmuştur.³²⁴

Türkiye de dünya genelinde hâkim durumda olan Amerikan sinemasına kayıtsız kalamayarak basın yoluyla Hollywood'un çekim alanına girmiştir. Türk sinemasının emekleme dönemini yaşadığı 1945'li yıllarda macera, polisiye ve aşk ve cinsellik içeren Amerikan filmleri Türk toplumunda önemli bir hayran kitlesi kazanmıştır.

1945'li yılların sinema eleştirmeni Adalet Cimcöz de toplumuzdaki Amerikan sinemasına karşı olan ilgiyi ;

“Senelerden beri Amerikan filmlerinin maddi ve teknik imkânlar yüzünden rakipsiz bir şekilde Avrupa'ya ve memleketimize girmesi bizlere de artık hissedilir bir şekilde Amerikan halkının zevkini aşlamıştır. Seyircimiz bugün bu zevki anlıyor ve hissediyor. Halkımız bir Amerikan filminde Amerikan halkının zevk ve heyecanını duyabiliyor. Bir Türk veya bir Avrupa filminde tahammül edemediği aksaklıkları veya hakikatlerin tahrifini halk tereddütsüzce bir Amerikan filminde alkışlayabiliyor.” sözleriyle vurgulamıştır.³²⁵

M. Cemal Kuntay da Amerikan sineması ile ilgili olarak ;

“Bugünkü insanların dalaletini kitaptan ziyade sahne idare ediyor. Başka milletlere şimdi bu vasıta ile Amerika saç takıyor bıyık takıyor, hatta tebessüm takıyor. Yalnız gülmek yalnız yürümek hususunda değil hatta dayak atmak ve dayak yemek hususunda bile sanırım Amerikalı olmak ihtiyacını duyanlar yok değildir. İnsanlar esvap giyerdi şimdi moda giyiyor. Ve bilhassa

Amerikan modası” ³²⁶ diyerek toplum üzerinde ki Amerikan etkisini belirtmiştir.

³²⁴Ayla Acar, *a.g.t.*, s.167

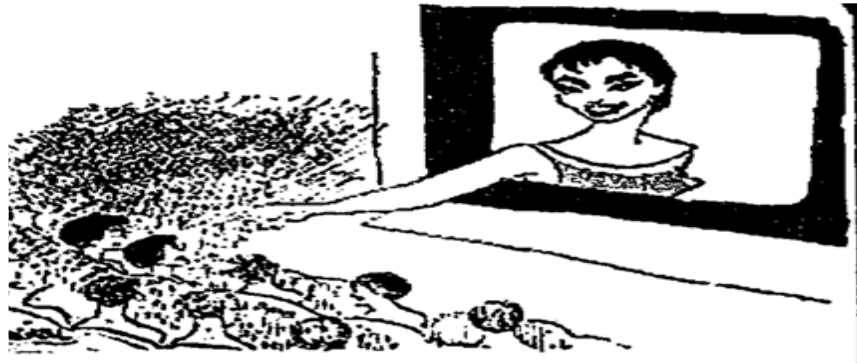
³²⁵Ayla Acar, *a.g.t.*, s.167

³²⁶*Son Posta*, 25 Ocak 1946

1947 de Hukuk Fakültesi öğrencileri arasında yapılan bir ankette de Amerika denilince aklınıza ne geliyor sorusuna öğrencilerin büyük çoğunluğu sinema cevabını vermiştir.³²⁷ 1945-1960 yılları arasında Türk sinemaları Amerikan filmleri ile dolup taşmıştır. Bu filmlerden bazıları;

“Judy Garland’ın oynadığı Sen Yıldızlar (Sommer Stock), Yönetmeni William Dieterle’in Kapri adasında çevirdiği ve tüm dünyada ilgi gören Kapri Asıkları (September Affair) , Marlene Dietrich ve Gary Cooper’in rol aldığı Arzu (Desire), Gregory Peck’in başrolünde oynadığı Zafer Kahramanları, Gleen Ford’un rol aldığı Kalpsiz Kadın, Clark Gable’in oynadığı Meçhul Arkadaş, Frank Sinatra’nın oynadığı Haydut Askı, Ava Gardner’in ünlü filmi Modern Venüs, Rita Hayworth ve Gleen Ford’un rol aldığı Carmen, Rita Hayworth’un oynadığı İlahlar Sevişiyor, Samson, Bingazi Korsanları, Pekin Ekspresi, Son Kale, Yıldırım Ordusu, Yaralı Gönüller, Cehennemden Birgin, Sahra Melikesi, Hudut Casusları, Ölüm Yolcuları, Yakut Gözlü Kız, Altın Küpeler, Yeşil Yunus Sokağı, Sihirli Kuvvet, Nehirler Kraliçesi, Tatlı Yıllar, İki Açık göz Canavarlar Arasında, Walt Disney- Renkli Besteler, Saadet Hırsız, Rüzgar Gibi Geçti, New York Esrarı”³²⁸ gibi birçok Amerikan filmi Türkiye’de gösterilmiştir.

Amerikan filmlerinin artmasıyla Türk toplumunun yaşam tarzında da değişimler olmuştur. Erkekler ve kadınlar Hollywood yıldızları gibi giyinmek, konuşmak, süslenmek ve yaşamak istemişlerdir. Basın, Hollywood muhabirleri aracılığıyla film yıldızlarının hayatlarını Türk okuyucusuna aktarmış ve halkta bu yıldızlarla ilgili her gelişmeyi öğrenmek istemiştir. Aşağıdaki karikatürde sinema salonunun Hollywood yıldızı gibi giyinmiş ve süslenmiş kadınlarla dolu olduğunu görebiliriz.

³²⁷ Levent Cantek, *a.g.e.*, s. 72

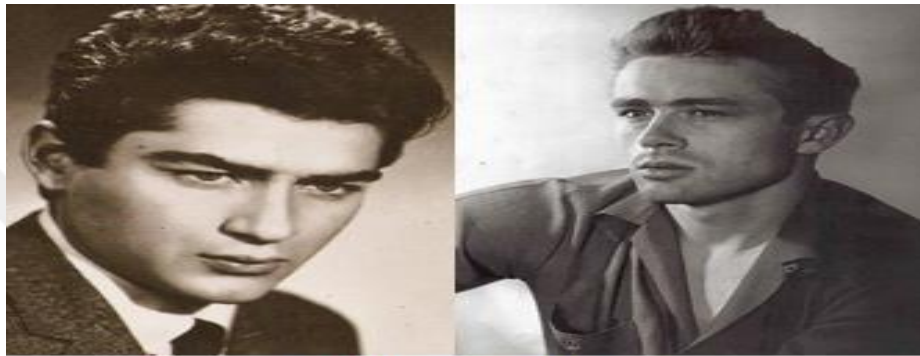
³²⁸ Ayla Acar, *a.g.t.*, s.167

Audrey Hepburn “ Bu memlekette ne kadar çok ben varmışım ”³²⁹

Yalnızca toplum Amerikalaşmamış Türk sineması da kendine Amerikan modeli yıldızlar bulmuştur.

Clark Gable Ve Ayhan Işık

Salih Güney ve James Dean

Amerikan Hollywood yıldızları da magazin dergileri ve gazeteler aracılığıyla Türk toplumunun evlerine girmiş ve birer “hanımefendi” olarak baş tacı edilmişlerdir. Cumhuriyet, Hürriyet, Son Posta, Yedigün, Milliyet, Hayat, ve Vatan gibi gazete ve dergilerde Hollywood yıldızlarını şu özellikleriyle “bizler gibi” yansıtılmaktadır:

“ Bir Hollywood yıldızı olan Ann Blayth, 'in Tanrı 'ya inancı tamdır; dua ederek huzura ulaşmaktadır, iyi örgü ören Lana Turner, resim yapmaya da meraklıdır. Turner, yanında çalışanların ve dostlarının Noelini, doğum günlerini hiçbir zaman unutmaz. Esther Williams, radyo spikeri kocası ve üç çocuğuyla birlikte mesut bir aile kadınıdır. Shirley Temple Hollywood'un en bahtiyar evlilerindendir ve evde tam bir hanımefendidir. Hollywood'un mutlu çifti Lauren Bacall ve Humphrey Bogart sigara tiryakisidirler ve yalnızlığı severler. Oldukça dekolte bir giysi içindeki Elizabeth Taylor'a kocası “Elizabeth utanmıyor musun” diyerek tepki vermektedir. Üçüncü kocası Mike Todd, bir uçak kazasında öldüğünde ise Taylor, bir Hollywood yıldızı olmaktan

³²⁹Akbaba Dergisi, 10.03.1955

çok “Talihsiz Liz”dir. Kocasından boşanan Olivia de Havilland, Jeanne Craine sıradan kadınlar gibi ağlamıştır. Susan Hayworth intihara teşebbüs etmiştir. Marilyn Monroe'nin güzellik sırları Türk kadınının ilgisini çekmektedir. Kaliforniya'da bir yetimhanede büyümüş olan Marilyn Monroe sevgiye muhtaçtır. Arthur Miller ile evlendikten sonra nihayet bir aile yuvasına kavuşan sarısın bomba, açık saçık giyinmeyi bırakmıştır ve Marilyn'in elbiseleri açık artırma ile satılacaktır. Askerlerin sevgilisi Marilyn Monroe, Kore'de çarpışan askerlerin mektuplarını yanıtlayarak onlara moral vermeye yetinmeyip Kore'ye gitmiş ve 20 bin Birleşmiş Milletler askerinin önünde konuşma yapmıştır. Hollywood yıldızı Jonifer Jones, Kore'deki Türk birliğini ziyaret ederek askerlerimizle yemek yemiştir. Rita Haywarth ise sıcak kalpli bir kadın ve çocuklarına düşkün bir annedir. Para düşkünü değildir ve bu özellikleriyle kadınlar tarafından çok sevilmektedir. Rita Hayworth'un yerini dolduracak olan Kim Novak, tezgâhtarlık, asansörcülük ve diş hekimi muayenehanelerinde sekreterlik yapmıştır. Olağanüstü güzelliği ve vahşi çekiciliği nedeniyle “dünyanın en güzel hayvanı” olarak adlandırılan Ava Gardner, üç kocasıyla da mutlu olamamış bahtsız bir güzeldir. Asri Venüs Gardner çok mütevazıdır. North Carolina'lı yıldızın en büyük arzusu sakin bir çiftlikte kalabalık bir aile içinde annesininkine benzer bir yaşam sürmektir”³³⁰denilmiştir.

3.3- 1945 -1960 Döneminde Türk Dergilerinin Amerikayla İlgili Yazıları

Türk basın tarihinde dergi yayıncılığı XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamış olup bunun ilk örneğinde Münif Paşa tarafından 1861'de çıkarılan “Mecmua-i Fünun'dur. Bu tarihten sonra Türkiye'de matbaacılığın gelişimi ile birlikte sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelere bağlı olarak sinema, müzik, aile ve kadın, edebiyat ve magazin alanlarında çeşitli dergiler yayınlanmıştır.

1945'lere gelinceye kadar birçok konuda dergi yazılmışsa da en çok rağbet gören dergiler magazin ve sinema dergileri olmuştur. Magazin ve sinema dergilerinin bu kadar çok ilgi görmesinin nedeni ise öncelikle bu dergilerin toplumun her

³³⁰Ayla Acar, a.g.f., s.172-173

kesimine hitap etmesi, bol fotoğraf içermesiyle her türlü eğitim düzeyine hitap etmesi ve ilginç haber içerikleriyle okuyucuda ki merak duygusunu kamçılama olmuştur.

Magazin ve eğlence dergileri yayımlandıkları dönem itibariyle toplumu savaş, açlık, işsizlik, sosyal adaletsizlik gibi günlük hayatın gerçeklerinden koparmış ve okuyucuya kısa süreliğine de olsa başka bir dünyanın içine çekerek okuyucuların mutlu olmasını ve eğlenmesini sağlamışlardır.

1945 yılına gelinceye kadar dergilerin içerikleri siyasi iktidar ve toplumsal ihtiyaçlar çerçevesinde toplumu eğitmeye ve bilgilendirmeye yönelik olmuştur. 1945 yılı sonrasında ise Türkiye'nin dış politikadaki değişimlere bağlı olarak ABD ile yakınlaşma başlamıştır. Marshall Planı'nın uygulanmaya başlanması ve Demokrat Partininin İktidara gelmesiyle birlikte, yayınlanan dergilerde içerik olarak Amerikan yaşam biçimi yansıtılmaya başlanmıştır.

1950 sonrasında Türkiye'de devletçilik politikasından liberal ekonomiye geçişle birlikte sanayi faaliyetlerindeki artışla kırsal kesimden şehirlere göçün başlaması sonucunda toplumsal yapıda değişimler başlamış şehirli ve köylü ayrımının yanında şehirlerde bir de işçi sınıfı ortaya çıkmıştır.

Bu durum şehirlerde Amerikan yaşam biçimine sahip sosyetik üst sınıf ve bu sınıfa geçiş yapmak isteyen alt sınıftaki sosyete yaşamına merak olgusu ile magazin dergiciliği traj kaygısından kurtulmuştur. Cumhuriyet dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1940 lara kadar dergicilik toplumu eğiterek ve bilgilendirerek biçimlendirmeye çalışmışsa da 1945 yılı sonrası dergiler cumhuriyet dönemi dergilerinin kültür ,sanat, edebiyat içeriklerinin aksine sinema, cinsellik , kadın, moda, yasak aşklar, cinayet ve suç unsurlarıyla doldurulmuş polisiye konular ve skandallarla dolu ünlülerin özel yaşamlarıyla doldurulmuştur.³³¹

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Akbaba, Resimli Ay, Yeni Mecmua, Kadro, 7 Gün, Varlık, Yeni Adam, Ülkü, Bozkurt, Millet, Hareket gibi dergiler Türk edebiyatın usta kalemleri tarafından çıkarılarak topluma yön vermeye çalışmışlardır.

1945 1960 döneminin öne çıkan dergilerine bakacak olarsak;

- **Akbaba**, “Siyasi Mizah Dergisi, 1933–1976.

³³¹ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 29, 2007, s.63-78

- **Avare**, “Cumartesi Günleri Çıkar Siyasi Haftalık Mecmua” 1955.
- **Ayda Bir**, “Siyasi Aylık Mecmua” 1952–1955
- **Büyük Doğu**, “Politika, Din”, 1943-1978
- **Cennet**, “Güzel Kadınlar Magazini” 1953–1954
- **Cennet Kuşu**, “14 Günde Bir Çıkar 1954
- **Cennet Bahçesi**, “Hafta Aşırı Çıkar”, 1954
- **Gala Magazin**, “Haftada İki Defa Çıkar” 1957
- **Hafta**, “Memleket ve Dünya Hadiselerini Takip Eder, Haftanın En Seçme Yazı ve Resimlerini Verir, Siyasi Mecmua” 1949–1959.
- **Her Hafta**, “Yeni Halk Magazini”, 1947–1949.
- **Hollywood Dünyası**, “Cumartesi Günleri Çıkar. Haftalık Sinema, Tiyatro, Müzik Mecmuasıdır”, 1943–1946.
- **İnci**, “15 Günlük Siyasi Magazin”1951- 1953.
- **Magazin**, “14 Günde Bir Cumartesi Çıkar”, 1954–1955
- **Manolya**, “Haftalık Magazin” ,1955
- **Panorama**, “Politika, Sanat, Fikir, Aktüalitem ve Seyahat, Mecmuası”, 1954–1955
- **Pazar**, 1956–196.
- **Posta**, “Cumartesi Günleri Çıkar, Haftalık Resimli Merak ve Eğlence Mecmuası”, 1954
- **Radar**, “Aylık Siyasi Aktüel Magazin, 1958.
- **Radio Dergisi**, “En Ziyade Radyo Tekniğinden ve Radyo Neşriyatından Bahseder 1941–1949.
- **Resimli Radyo Dünyası**, “Resimli Radyo Mecmuası” 1950–1953.
- **Radyo Alemi**, “Her Hafta Perşembe Çıkar”, 1953–1958.
- **Radyo Haftası**, 1950–1954
- **Resimli Hayat** “Aktüalite, Kadın, moda, Tiyatro, Sinema, Spor, Sanat

Dergisi” 1952–1955.

- **Hayat** “Sizlere Zevk ve Neş’e Verir”, 1956–1978
- **Salon**, “Her Ayın On Beşinde Çıkar Edebi ve Fantazi Mecmuadır”, 1948–1950
- **Sineradyo Haftası** 1956–1957
- **Yeni İnci**, 1953–1954
- **Yeni Musiki Mecmuası**, “Musiki Mecmuası”, 1956–1970.
- **Yeni Venüs**, “Her hafta Cumartesi Çıkar”, 1955–1957.

Çok partili yaşama geçişle birlikte dergicilik sektörü özellikle Amerikan magazin basınından etkilenmiş ve Amerikan yaşam tarzı içerikli haberler Türk dergi sektörünün vazgeçilmez haber içerikleri haline gelmiştir. Türkiye’de ki sosyetik sınıfta Amerikan kültürünü benimsemiş ve sosyetik yaşama merak salan işçi ve gecekondu sınıfında Amerikan tarzı yaşamı magazin dergileriyle tanımıştır. Magazin haberciliğiyle toplumun en üst tabakasından en alt tabakasına kadar her kesim Amerikan tarzı bir yaşam biçiminin etki alanına girmiştir. Dönemin önemli yazarlarından İsmet Kür’de dönemin dergiciliği ile alakalı eleştirel yazısında;

“Evvvela dergi kapaklarımızı şöyle bir gözden geçirelim. İşte yarı beline kadar çıplak bir holivud züppesi... etekleri kasıklarına kadar açık bir kadın bozuntusu . bir hizmetçiye sarkıntılık eden kabak kafalı bir budala. Bir tabanca etrafına sıralanmış muhtelif kafalar, çıplak bacaklar, açık saçık kadınlar... arada da tozlanmış dura dura rengi kaçmış bir dergi (...) mesala kelepçe’nin dördüncü sayısının arka sayfasındaki resimler vasıflandırmak için ‘ müstehcen ‘ kelimesi gayet zayıftır. Üst tarafında ‘öldürülen artist’ yazılı bu dört poz fotoğraf kimbilir kaç okul öğrencisinin derslerine vermesi gereken aklını, günler günü üstüne çekmiştir(...) bu mecmuada o haftanın bütün cinayet ve hırsızlık haberleri türlü fotoğraflar, büyük puntolu harflerle gençlerde adeta cinayet hırsızlık arzusu uyandıracak kadar yağlandırılarak anlatılıyor. O kadar anlatılıyor ki katil günün kahramanı olarak kalplerde kafalarda yaşamağa başlıyor.”³³² demiştir.

Ali Rauf Akan da Amerikan tarzı dergilerin ve konu içeriklerinin kısa sürede toplumda yayılması ve zararları ile ilgili ;

³³²Levent Cantek, a.g.e., s.266

“Hollywood’dan gangster filmi getirmeğe ve Beyoğlunda bir ikinci Alkazar sineması açmağa yetecek kadar sermayesi olmayan müteşebbis, bir posta kutusu kiralyor bir iki kovboy ve gangster romanı tercüme ettiriyor . Ateş, duman ve kan kokan bir iki tabanca klişesi yaptırıyor. Kırmızı, yeşil, bıçaklı, piştovlu renk renk , cins cins dergiler, Alkazar sinemasının el ilanları gibi çocuklarımızın ellerinde – furya – dolaşiyor. Çocuğunu gangster filmleri gösteren sinemaların kapıları önünde bile geçirmeyen baba, kovboy filmerinin dergi şekline sokulmuş kordelasını yavrusunu kendi eliyle götürüyor... Bu dergiler çocuklarımıza ne veriyor. Temiz bir dille yazılmış çocuk edebiyatından başka herşey: gangster filmciliği bu dergiciliğin sayfalarında. Arsen Lupen romancılığı bu sayfaların sütunlarında ve çocuktan başka herkese otuzluk kapıcıya, altmışlık emekliye hitap eden bu diil bu sütünların içinde. Renk renk ,cins cins dergilerden çocuklarımızın kulaklarına tabanca sesleri yükseliyor, burunlarına barut kokuları yayılıyor, gözlerine kanlı maceralar yükseliyor. Fakat bir su şırlıtısı gibi temiz ve tatlı masal kadar pürüzsüz çocuk edebiyatı dilini ne kulakları işitiyor ne gözleri görüyor”³³³ demiştir.

Amerikan Çizgi Roman Modası

³³³ Levent Cantek, a.g.e., s.76

3.3.1- Büyük Doğu Dergisi

Dönemin en güçlü muhafazakar dergisi Büyük Doğu, Amerikan karşıtı bir dergi olarak lanse edilsede dergi kapakları ve içeriklerinde karşı olunan şey Amerikanın kendisi değil, Türk toplumunun taklitten öteye geçmeyen yüzeysel modernleşme hareketidir. Dergi bazı kapaklarında taklit konusunu gündeme getirmiş ve görselde maymun resmi kullanarak taklitçi yönümüzü eleştirmiştir.

19 Nisan 1946 yılındaki derginin 25. sayısının kapağında beş adet kadın resmi vermiştir. Resimlerde Kapakta yukarıdan aşağıya doğru verilen küçük resimlerde sırasıyla bir kadın saçı açık şekilde rahat bir tavırla otururken verilmiştir. Bir alttaki resimde bir mayolu kadın resmi verilmiştir. Başka bir resimde ise bir kadın kendisine şehvetle bakan iki erkek arasında resmedilmiş ve Türk toplumunda yavaş yavaş yaygınlaşan gayri ahlaki ilişkilere göndermede bulunulmuştur. Son resimde ise elinde sigara olan bir Amerikan kadını verilmiş ve Türk kadını için ideal olanı bir koltuğa oturmuş başı kapalı fakat modern bir kıyafet içindeki resimde verilmiştir.³³⁴

2 Nisan 1948’de 87.sayısında “Türk Kadını İbret Al” başlığıyla veilen yazıda ise sefahat ve bohem hayatın merkezi olarak görülen Fransa’da bile artık kadınların ahlaki ölçülere riayet etmeye başladığı, verilen resim de de buna uymayan bir kadının yaşlı kadınlar tarafından tartaklandığı verilmiş ve bu örnek Türk toplumunda kadınların açık saçık giysiler giymesini yadırgayıcı şekilde sunulmuştur.³³⁵

Büyük Doğu Dergisi toplumda modernleşme adı altında dini değerlerin küçümsenmesine karşı çıkmış ve modernleşme ile dinin birlikte yürüyebileceğini Amerika örneği ile göstermeye çalışmıştır. 23 Ağustos 1946’da 43. Sayıda “Avrupalılık Züppesi İşte Avrupa Ve Amerika” başlığıyla çıkan dergide kilise ve okulun yanyana olduğu bir resim paylaşılmıştır.³³⁶ 19Aralık 1947’de 72. Sayısında da Elllerinde İncil bulunan ilkökul çağındaki çocukların resmi verilerek “Amerikan çocuğunun kitabı incil, Türk çocuğunun kitabı nerede?”³³⁷ diye bir başlık atılmıştır.

Derginin 17 Temmuz 1959’da ki 20. Sayısında Necip Fazıl Kısakürek’in kaleminden “Amerika, Dünya ve Biz” konulu bir yazı yayınlanmıştır, yazıda dünyanın Amerika ve Rusya olarak iki kutba ayrıldığı bu nedenle Rusya taraftarı

³³⁴Büyük Doğu Dergisi, 19 Nisan 1946, Sayı 25, s.1

³³⁵Büyük Doğu Dergisi, 2 Nisan 1948, Sayı 87, s.1

³³⁶Büyük Doğu Dergisi, 23 Ağustos 1946, Sayı 43, s.1

³³⁷Büyük Doğu Dergisi, 19 Aralık 1947, Sayı 72, s.1

olmasa da Amerikayı eleştiren birinin kominizm yanlısı olarak hemen yaftalandığı belirtilmiştir.

Yazıda kominizm karşısında Amerika'nın yanında yer almanın doğru bir tercih olduğu vurgulanmıştır fakat bu tercihi yaparken de Türk milletinin şahsiyetinden ödün verildiği bu nedenle Amerika'nın Türkiye'yi cebinde keklik olarak gördüğünü söyleyerek Amerikanın yanında Türkiye'nin itibarının olmadığını belirtmiştir.

Büyük Doğu Dergisi toplumdaki Amerikanlaşmayı ise “*Başınızı kaldırıp şöyle bir ahvalimize bakacak olursanız Amerikanizm denilen afetin, kılığımızda, meşrebimizde, üslubumuzda, edamızda bizi kendimizden ne kadar uzaklara götürmek istediğini sezersiniz... Mekteplerimizde, gençlerimizde, züppelerimizde, zevk-ü sefa hayatımıza ve bütün müesseselerimize dikkatle bakınız yeter... bize düşen kendi kendimize sahip olarak Amerikanın ebedi müttefiki ve Amerikalı yanında esasen – sen sensin ben de ben- tarzında dostu olmaktır. Amerikayı da böylece kendimiz için saadet unsuru kılmaktır yoksa bela haline getirmek değildir*”³³⁸ denilmiştir.

3.3.2- Hafta Dergisi

1949 yılında yayın hayatına başlayan Hafta Dergisi, Demokrat Parti iktidarın döneminde de Türk basın hayatında magazin dergiciliğinin en güçlü yayın organlarından biri olmuştur. “*Memleket Ve Dünya Hadiselerini Takip Eder, Haftanın En Seçme Yazı Ve Resimlerini Verir, Siyasi Mecmua*” sloganıyla çıkan dergi yurt içi ve yurtdışından güncel haberler ve çeviri yazılardan oluşmuştur. Hafta dergisinde özellikle Hollywood sinema dünyasından haberlerin yanısıra sağlık, kozmetik, güzellik, cinsellik ve kadın erkek ilişkileri ile ilgili birçok çeviri yazı kaleme alınmıştır. Dergi siyasi bir dergi olarak yayın hayatına başlamışsada daha sonra giderek magazin dergisi haline gelmiştir.³³⁹

Derginin Amerika ile ilgili içeriğine göz atacak olursak 1950’li yıllarda Türk toplumu için tabu sayılan birçok konuyu gündeme getirmiş ve Amerikan sosyete hayatının olaylarını okuyucusuyla paylaşmıştır.

Derginin içeriklerine bakacak olursak 30 Eylül 1949’daki sayısında *Ingrid Bergman aşığı ile evlenebilecek mi?* başlıklı bir haber verilmiştir. Yine aynı sayıda

³³⁸ Necip Fazıl Kısakürek,” Amerika, Dünya ve Biz”, *Büyük Doğu Dergisi*, 19 Temmuz 1959, Sayı 20, s.1

³³⁹ Sibel Yurtöğren, *a.g.t.*, s.120-121

Karı kocanın arasına başka bir erkek ya da kadın girerse bu nahoş durumda ne olur gibi bir haber dönem için fazlaca cesur gözükmektedir. Yayınlandığı dönem içerisinde derginin iç sayfalarında “*Ne Var Ne Yok*” köşesiyle Hollywood ve Dünya sinemasından haberler verilmiştir.³⁴⁰

7 Ekim 1949 yılı 2. sayısında “*Bu yıl hem bizde, hem dünya sinemacılığında bir hayli değişiklikler var. Hollywood geniş programlarla bir sürü yeni filme hazırlanırken, bir taraftan da Kazablanka, Gaip Ufuklar, Billur Köşk, 1934 de Clark Gable ile Claudette Colbert'in çevirdiği İki Gönül Bir Olunca, Zenda Mahkûmları gibi zamanında pek çok alkış toplamış filmleri tekrar piyasaya sürüyor*” denilerek Amerikan sinemasının sektör içindeki gücü verilmiştir. Yine aynı sayıda “*Eskiden kitap yayımı sahası da başta gelen Avrupa, artık Amerika'nın yanında önemini kaybetti. Yalnız Amerika Devlet Basımevinin bir yıllık neşriyatı 7,5 milyar basılı kitap, broşür ve dergiye veriyor*”³⁴¹ denilerek ABD'nin yalnız sinema sektöründe değil kültür alanında da güçlü olduğu vurgulanmıştır.

14 Kasım 1949'da ise “*Modern Cinsiyet Hayatından Sahneler*” başlığıyla Amerikalıların cinsel hayatları haberleştirilmiştir. Derginin birkaç gün sonraki 18 Kasım sayısında ise Amerikalı gençlerde Aşk düşüncesi başlığıyla *Going Steady* (devamlı flört) konusu anlatılmıştır. Yazıda ;

“Amerikalı mektep talebeleri arasında en ideal ask hayatı 'goingsteady' diye isimlendirilen devamlı flört, yani uzun müddet aynı kimseyle birlikte gzmektir. (...) Flört eden gençler birbirlerini haftanın her günü görürler. Umumi yerlerde el ele, kol kola gzmek bunların hakkı sayılır. (...) On üçle yirmi yas arasındaki gençlere has olan bu halin tercih olunmasının sebepleri muhtelifdir. Bazıları devamlı flörte surf birbirlerini sevdikleri veya beğendikleri için başlıyorlar. Devamlı flört ederlerse flört ettikleri kızın sevişme konusunda daha ileri gitmelerine izin vereceğini düşünerek bu işe atılanlar da mevcuttur”³⁴² denilerek Türk gençleri için Amerikan gençleri örnek olarak verilmiştir.

20 Ocak 1950' de ise yine cinsel yaşamla ilgili olarak bekâret ve evlilik hakkında bir yazı verilmiştir. Bu yazıdan bir ay sonrada Virginia Hurray imzalı yazıda da “*evlenmesem ne olur*” başlıklı yazıyla evlenmeden de cinsel yaşamın mümkün olduğu vurgulanmıştır. Dergi, 14 Ekim 1949'da *Hollywood*

³⁴⁰*Hafta Dergisi*, 30 Eylül 1949, s.1-3

³⁴¹*Hafta Dergisi*, 7 Ekim 1949, Sayı 2, s.10

³⁴²“*Amerikalı Gençlerde Aşk Düşüncesi*” , *Hafta*, 18 Kasım 1949, Sayı: 8, s. 27

Hanımefendileri başlığıyla Barbara Stanywick, Lucille Ball gibi sinema artistlerinin resimlerini paylaşmıştır.

Amerikalıların yemek alışkanlıkları ile alakalı olarak ise Amerika ne yer ne içer başlığıyla “*Amerikalılar sabahları kuvvetli gıda alırlar. Evvela bol süt içilir Ondan sonra yağda kızarmış yumurta, bacon veya ham, sosis, kızarmış ekmek ve bizde olmayan ‘cornflake’ denen sütlü şekerli bir hububat birikintisi ve arkadan da ‘pancake’ denilen hamur işi tatlı yenir.(...) Çalışanlar öğlenleri evden götürdükleri sandviçi yerler. (...) Aksamları kocaman bir biftek veya herhangi bir et, yanında haşlanmış birkaç türlü bol sebze. Tabii salata ve çorba da daima yemeklere ilave edilir. Yemekten bir iki saat sonra kek ve kahve alınır.*³⁴³”denilmiştir.

Derginin diğer içeriklerinde ise;

- Kadınla erkek arkadaş olabilir mi ?
- Bekaret meselesi
- Çıplaklık ayıp mı
- Komiklikler diyarı Amerika
- Amerikalı kadınların %96’sı soğuk permanant yaptırıyor
- Amerikan kadınlarının ayakları çok büyüktür.
- Amerika’da güzellik kraliçesi seçim usulleri değişti
- Amerika konserve yiyor
- Amerikan kadını kadınlık öğreniyor
- Amerika’da çocuk edinme
- Amerika’da kocalara eziyet kulübü
- Amerika’da erkek cinsi
- Amerikan usulü genç kız kampı, gibi esasen Türkiye ile alakası olmayan birçok haber Türk okuyucu ile paylaşılmıştır.

Celal Bayar’ın 1954’teki ABD ziyareti de dönemin tüm dergilerinde olduğu gibi Hafta dergisinde de paylaşılmıştır. Celal Bayar’ın Amerikalılarca coşku ile karşılanması, Hollywood Film Stüdyolarını ziyareti ve dansöz Semiramis’in dans gösterisi ziyaretin siyasi ve ekonomik yönünün önüne geçmiştir. Yine 1954 yılında Tarsus yolcu gemisinin ziyareti de Hafta dergisi tarafından haberleştirilmiştir. “ Üç kıta 7 defile” başlıklı yazıda “ *Amerika’da yapılan defilede Haremde sandıkları Türk*

³⁴³Türkan Türker, “Amerikalılar Ne Yer Ne İçer”, *Hafta*, 3 Eylül 1954, Sayı:258, s.14

kızını yepyeni dekorlar ve en güzel alıcı renkler içinde gören yabancılar hayretler içinde kaldılar” ³⁴⁴ denilerek Amerikalılara karşı kendimizi tanıtmaya ve onlar tarafından kabul edilme duygusu verilmiştir.

3.3.3- Resimli Hayat Dergisi

Demokrat Partinin iktidara gelişiyle birlikte Türkiye’de yeni bir dönem başlamıştır ve Resimli Hayat Dergisi de bu değişimin topluma yansıtılmasında önemli bir rol oynamıştır. 1952 yılında yayınlanmaya başlayan Resimli Hayat, dönemin diğer magazin dergilerinden farklı olarak seçkin bir Amerikan ya da Batılı bir dergi olma amacı gütmüştür ve bu nedenle de yerli magazine çok fazla içeriğinde yer vermemiştir.

Resimli Hayat hem batılı ve modern hem de kendi kültürel değerlerine bağlı bir dergi imajı sergileyerek Amerikan magazin hayatı, güzellik, moda, cinsellik, kadın erkek ilişkilerinin yanında Yahya Kemal ve Mevlana’nın eserleri gibi doğu kültürüne ait içerikler yayınlamıştır.

Dergi içeriğine baktığımızda öncelikle kapak resimlerinde muhakkak bir Amerikan ya da batılı bir aktristin resmi verilmeye çalışılmıştır. Hafta dergisi gibi Resimli Hayat’ta Amerikan kadını ile ilgilenmiştir. Giyimi, kuşamı, mutfak hayatı ve cinsel yaşamı Türk kadını için rol model olarak yansıtılmıştır.

Resimli Hayat dergisinin Ekim 1953 sayısında “Amerikan Kadınının Cinsel Hayatı İfşa Edildi” başlığı altında evlenmeden önceki kadın erkek ilişkileri işlenmiştir. Nisan 1954 sayısında ise “Freud Beni Tanısaydı” başlığı altında Marilyn Monroe’nin fotoğrafları paylaşılmıştır. Yine Marilyn Monroe’nin etekleri havalanmış ünlü resmi “Yuva Yıkan Resim” başlığı altında verilmiştir.

Resimli Hayat’ta Amerika ile ilgili yazılarıyla tanınan Şevket Rado da Amerikan’ın teknolojik gelişmeleriyle ilgili haberler vermiştir. “Amerika’ya Dair” başlığıyla kaleme aldığı yazısında Pentagon’u, Ford otomobil fabrikasını, Amerikan evlerindeki konforu anlatmaktadır. 44 milyon otomobilin bulunduğu ABD’de 4 kişiye bir otomobil düştüğünü belirten Rado, Detroit’te bir dakika 55 sanayide otomobil yapan muazzam Ford fabrikasını ve özelliklerini okuyucularına aktarmıştır.³⁴⁵

³⁴⁴Hafta, 19 Şubat 1954, Sayı: 230, s. 4.

³⁴⁵Resimli Hayat, Ocak 1954, Sayı: 21, s.12-13

Amerika'nın bir tüketim toplumu olduğunu söyleyen Şevket Rado; *"Televizyonun ev kadını isini görmekten alıkoyacak şekilde etkilediğini kısa bir zamanda piyasaya çıkacak olan renkli televizyonla birlikte Amerikalıların evdeki televizyonlarını çöpe atacıklarını belirtmektedir. Çünkü eski, modası geçmiş eşyanın Amerikan evinde yeri olmadığı gibi sokakta da toplayıcısı yoktur"*³⁴⁶ demiştir.

Şevket Rado'nun resmettiği Amerikan yaşamı tablosunda ilgi çekici bir unsur olarak Amerikan mutfağı önemli bir mekândır. Yemek kültürü olarak bir önem taşımayan Amerikan mutfağı, teknik donanımı itibariyle elektrikli çırpıcıları, buzdolabı, fırını, bulaşık makinası, ekmek kızartma makinasının yanında geniş bir alana yayılmış dolapları, masası sandalyesi ve televizyonuyla Amerikan evindeki önemli bir yaşam alanıdır. Şevket Rado bir Amerikan ailesini ziyaret etmiş, ev sahibi kadının hazır kek unu ve elektrikli karıştırıcıyla kısa sürede bir pasta yapması ve tavuğun piştiğini zil çalarak haber veren fırın karşısında oldukça etkilenmiştir.³⁴⁷

1954 yılındaki Celal Bayar'ın Amerika'ya ziyareti sırasında yanında bulunan eşi Reşide Bayar resmi gezi izlenimlerini Resimli Hayat'a verdiği röportajda aktarırken *"Pazarlarda sebzeler ayıklanmış, et her şey tencereye koymağa hazır halde satılıyor. Amerikan kadını ekmeği kesmek zahmetine bile katlanmıyor. Ekmekler kesilmiş halde satılıyor"* diyerek Amerikan mutfağının kadına sağladığı kolaylıklardan bahsetmiştir.³⁴⁸

3.3.4- Hayat Dergisi

Hayat Dergisi, Şevket Rado tarafından Resimli Hayat dergisinin devamı olarak çıkarılmıştır ve ilk sayısı da 6 Nisan 1956 yılında yayınlanmıştır. Tifdruk baskı tekniğiyle görüntü kalitesi arttırılmış, Amerika ve Avrupa dergiciliği model alınarak içeriği oluşturulmuş ve batılı bir dergi olarak dönemin dergilerinden ayrılmıştır.

06 Nisan 1956 tarihinde yayımlanan ilk sayının kapağında Elizabeth Taylor'un resmi basılmıştır. 2'nci sayfada ünlü Fransız aktris Brigitte Bardot'un bir filminde süt banyosu yaparken çekilen resmi ile birlikte bir yazı yayımlanmış ve 4'üncü sayfada kapaktaki aktrisin kocasının kendisine pardösü tutarken çekilmiş resmi ile birlikte bazı bilgiler verilmiştir. 8'nci sayfada Sultan 2'nci Abdülhamit'in kızı Ayşe

³⁴⁶Resimli Hayat, Ocak 1954, Sayı: 21, s.11

³⁴⁷ "Amerika'ya Dair", Resimli Hayat, Ocak 1954, Sayı: 21, s.3

³⁴⁸Resimli Hayat, Mayıs 1954, Sayı:25, s.8-9

Osmanoğlu'nun anıları, 12'nci sayfada ise Yörük kadınları ve yaşamları anlatılmıştır. Bu tanıtım sayısının resimlerine ve konu başlıklarına bakılınca bile çıkacak dergi hakkında bir fikir vermiştir.³⁴⁹

Hayat Dergisi'nin ikinci sayısında Şevket Rado'nun, derginin tanıtımı ve gördüğü ilgi ile ilgili yazısında ellerinde Hayat Mecmuası olan, başları açık ve bakımlı modern görünümlü dört genç kız aslında derginin hitap ettiği kesimi de göstermesi açısından önemlidir. Şehirde yaşayan, modern, dünyaya ve magazin çevrelerine ilgili, bakımlı ve güzel genç kadınlar imajı Türk Kadını içinde rol model olarak yansıtılmıştır.

Türkiye'deki diğer dergilerin Türkiye'yi modernleşmeye çalışan bir ülke olarak yansıtmasının aksine Hayat Dergisi, dergi kapaklarına da yansıyan bir yanı Avrupalı diğer yüzü ise Türk-İslam geleneğine bağlı bir görüntüsüyle Türkiye'yi modernleşmiş bir ülke olarak sunmuştur.

Dergi bir yandan Hollywood yıldızları ve Amerikan ürünlerinin reklamını yaparken dönem dönemde cami resimleri veya Osmanlı Tarihi ile ilgili ekler vermiştir. Mesela Şevket Rado tarafından sadeleştirilerek verilen “ Saray Hayatında Kadınlar “ve Ayşe Osmanoğlu tarafından yazılan “Babam Sultan Hamit “yazı dizisi

³⁴⁹<http://meluncanmelami.blogspot.com.tr/2013/06/hayat-mecmuasnn-cizdigi-kadn-imaj.html>.

(29.03.2017)

³⁵⁰ Hayat Dergisi, 4 Temmuz 1958

1945-1960 yılları arasında toplumun gelecek ve gelenek arasında bir yer aradığının göstergesidir.

351

Hayat dergisinde yayınlanan reklamlarda ürününün yerli malı olmasına bakılmaksızın sürekli Amerikan kadın tipi ile verilmiştir. Sana veya Ufa margarininde kullanılan kadın tipi kendine has saç kesimi ve giyimiyle Amerikan kadınıdır.

Ruhların İntikamı, *Genç Bahriyeli Ve Olgun Kadın*, *Aşk Uyanınca* gibi birçok Amerikan roman kuşakları yayınlanmış hafif Batı Müziği başlığıyla da Haftanın beğenilen melodileri bir liste halinde verilmiştir.

³⁵¹Hayat Dergisi, 27 Mayıs 1960, Sayı: 22, s.3-4

Hafta

BATI MÜZİĞİ

Geçenlerde Londra'ya gelen ünlü şarkıcı Perry Como'ya hayranları büyük sevgi gösterileriyle karşıladılar. Bu sırada BBC televizyon servisi de Amerikalı şarkıcıya şeref misafiri olarak davet ederek programlarında kendisine yer verdi. Meşhur bazı İngiliz şarkıcılarıyla da tanışmak fırsatı bulan Perry Como'ya hayranları her gittiği yerde ellerinde sat defterleri olduğu halde karşılayarak hediye olarak kendisine hediye razm ve defter temin ettirdiler. Fotoğrafta Perry Como meşhur hale geldi: Margaret Fonteyn ile beraber görülmüş.

• Debbie Reynolds, Fred Astaire ve Tab Hunter tarafından yazılan ve yapımcısı «The Pleasure Of His Company» isimli müzikal filmi tanıttir.

• Berinli şarkıcı Doris Day'ın yeni albümü «The Girl Who Came to Stay» isimli filmde rol aldı. İsmi: «Anyway The Wind Blows».

• Frank Sinatra, kendi albümü «Come Fly With Me» isimli filmde rol aldı. İsmi: «Come Fly With Me».

GÜNÜMÜZÜN SEVİLEN MELODİSİ:

PLAY SOME MUSIC FOR
BROKEN HEART

Play Some Music For Broken Heart
Play it softly and slowly
My love has told me
When it stops we must part
Play Some Music For Broken Heart
All my dreams have shattered
The pieces scattered
Just like my heart
No sadness when we first fell in
love
No tangos, no wild boleros
For my heaven, just fell from above
Play Some Music For Broken Heart
Our love is over
And tonight we must part

HAFTANIN SEVİLEN MELODİLERİ

1. Theme From A Summer Place	Perry Faith
2. He'll Have To Go	Jim Reeves
3. Wild One	Bobby Rydell
4. Popsy Love	Paul Anka
5. Sweet Hitchin's	Sammy Davis
6. Soul The Bismark	Johnny Horton
7. Mama	Connie Francis
8. Mandy Man	Jimmy Jones
9. Green Fields	Brothers Four
10. I Love The Way You Love	Mary Johnson
11. Harbour Lights	Elmore Gentry
12. Baby	Washington ve Becket

352

Hayat Dergisi Amerika'dan haberler vermeyi ihmal etmemiştir. Türklerin Amerika'ya olan ilgisini “Yeryüzünde yetmiş iki dilin konuşulduğu şehir olarak tanımlanan New York'ta adım başı bir Türk'e rastlayabiliriz diyen Hikmet Feridun Es, bu nedenle New York'u “Türkiye'nin yeni vilayeti” olarak tanımlamış La Guardia Havaalanı'ndan Broadway'e kadar her yerde Türkçe konuşan biriyle karşılaşmak mümkündür”³⁵³ demiştir.

28 Haziran 1957 yılı *Kızgın güneşin şehrin göktürmalayanlarını kavurmaya başladığı sıcak yaz günlerinde New Yorklular dünyanın en büyük plajına akın etmektedirler. Coney Island Plajı'nın on iki kilometre uzunluğundaki piyasa caddesi her renk ve her yaştan New Yorklu ile doludur*”³⁵⁴denilerek Amerikalıların plaj hayatına kadar haberleştirilmiştir.

Hayat Dergisinde kadın imajı olarak örnek verilen kadın tipi Amerikan kadını olmuştur. 1958 yılı Temmuz sayısında “Dünya güzeli bulundu” başlığıyla dolgun dudaklı ince belli, sarı saçlı, şen ve berrak yüzlü, uzun boylu, ince bilekli, küçük ayaklı ve düzgün vücutlu gibi Amerikan kadınının özellikleri verilmiştir.

³⁵²Hayat Dergisi,27 Mayıs 1960, Sayı: 22, s.10

³⁵³“Türkiye'nin Yeni Vilayeti New York”, Hayat, 8, Ağustos 1958, s.14-15

³⁵⁴Hayat, 28 Haziran 1957, s. 8-9

355

Dönemin diğer dergilerinin de kısaca dergi içeriklerine bakacak olursak **Yedigün Dergisine** göre Amerikan kadını, görünüş ve gösteriş itibariyle “dünyanın en hoş kadını” ve “dünyanın en iyi giyinen kadını”³⁵⁶ olarak kabul edilmektedir. Modern Amerikan kadını yapmacıksız, çok sade ve serbest fikirli olması, doğru bulduğu her şeyi açıkça söylemesiyle öne çıkartılmaktadır.

Her Hafta Dergisinde, “Yepyeni Mayolar Ve Yepyeni Vücutlar, Hollywood Ve İçindekiler”³⁵⁷, **Amerikalı Kadın** “³⁵⁸, **Salon Dergisinde**, *Genç Kızlarda Ahlak Bozuluyor mu*³⁵⁹, *Hollywood'dan Yasak Sahneler*, **İnci dergisinde** *Amerika'dan Esen Moda Rüzgârları, Hollywood'un Çılgınlıkları, Amerikan Seçimini Televizyon Kazandı*,³⁶⁰ **Posta Dergisinde**, *Amerika'da Güzel Bacak Müsabakası, Amerika'da Kolejlere Okuyan Kız Talebeler Günahkâr mıdır, Son Senelerde Amerika'da Kürtaj Vakaları Nasıl Aldı Yürüdü, Hollywood'da Giyim Kuşam*” gibi içerikler yayınlanmıştır. Görüldüğü üzere 1945- 1960 yılları arasında Türkiye’de gazete ve dergilerin Amerika ile ilgili içerikleri maalesef tarım, ticaret, bilim teknik, eğitim kültür yerine genel olarak magazin, moda, cinsellik, kadın vücudu, cinayet, aşk, gençlik eğlenceleri üzerine kurulmuştur.

³⁵⁵Hayat, 25 Ocak 1957

³⁵⁶Yedigün, 17 Kasım 1949, No:36

³⁵⁷Yedigün 3 Temmuz 1948, Sayı: 53, s.5

³⁵⁸Yedigün 4 Eylül 1948, Sayı:64, s.5

³⁵⁹Yedigün 1 Mayıs 1950, Sayı:61, s. 1059

³⁶⁰İnci,15 Kasım 1952, Sayı:26, s. 4

Türk modernleşmesi Mustafa Kemal Atatürk'ün hedef olarak gösterdiği *Muasır Medeniyetler Seviyesine Yükselme* hedefinden sapmış güçlü bir sanayi ülkesi olarak bölgesinde söz sahibi ve dünya barışına katkıda bulunan bir güç olma amacından uzaklaşarak siyaseti, ekonomisi, bilimsel faaliyetleri, toplumsal gelişimi açısından büyük devletlerce yönlendirilen bir *Uydu Devletine* dönüşmüştür.

3.4- 1945-1960 Döneminde Türk Gündelik Yaşamında Kadın İmajının Değişimi

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi ile başlayan Türk modernleşmesi, II. Meşrutiyet Dönemi ile hız kazanmış Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, Osmanlı'dan devralınan Batılılaşma arzusu Cumhuriyet döneminde kendisini reformlar biçiminde göstermiştir. Başta Atatürk olmak üzere Batılılaşma taraftarı Cumhuriyetçi kadro toplumun en kısa zamanda “muasır medeniyet seviyesine yükseltilmesi amacıyla hareket etmiştir.

Art arda yapılan ve Cumhuriyet devrimleri olarak nitelenen sosyal, siyasal ve ekonomik reformlarla birlikte yeni bir vatandaş tipi inşa etmek isteyen yönetici sınıf, halktan, “Batılı” bir görünüme kavuşmasını talep etmiştir. Erken cumhuriyet döneminin seçkin zümresini oluşturanlar zaten “Batılı” görünüme kavuşmuş erkeklerden oluşmuştur. Bu nedenle, yeni kurulan ulus-devletin hem meşruiyetini hem de devamını sağlayabilmesi için kadınlara da bir görev düşmüştür. Yeni Cumhuriyetin kadınlara özellikle “Batılı” görünen kadınlara ihtiyacı vardır.

Yeni kurulan Ulus Devletin kalkınması, ilerlemesi ve en önemlisi modernleşmesi, toplumu oluşturan ailenin modernleşmesi ile mümkündür tezinden hareketle aile fertlerine düşen görevler de tek tek sayılmış ve görevler ve ödevler pastasından en büyük payı da kadınlar almıştır. Cumhuriyet ideolojisinin Türk kadınına çizdiği yeni görevde, kadının dışa açılması ve aile dışında, kendine uygun çalışma sahalarında topluma yararlı faaliyet göstermesi, toplumun kalkınması ve ilerlemesi için gerekli görülmüştür.³⁶¹

Hızlı bir Batılılaşma çabası içinde olan Cumhuriyet idarecileri, Batılılaşma projesi kapsamında kadın kimliğini ve kadının toplumsal rolünü yeniden tanımlamış

³⁶¹Tebessüm Yılmaz, *Demokrat Parti Döneminde Muhalif Bir Mizah Dergisi: Tef (1954-1955)*, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010, s. 131

ve yeni bir kadın figürü sunmuştur. Tek partili yıllar içerisinde oluşturulmuş olan bu yeni figür, Medeni Kanunla birlikte, modern ve Batılı toplumlardaki kadına denk olarak kurgulanmış, siyasal ve sosyal haklarla donatılmıştır.

Cumhuriyet döneminde kadınların toplumsal ve hukuksal konumlarında radikal değişimler gerçekleştirilmişse de; bu değişimler, inanışlar, alışkanlıklar ve değerler sisteminin değişime karşı gösterdiği direnç dolayısıyla, kırsal kesimde daha uzun bir zaman gerektirmiştir. Bununla birlikte, şehir tesirine açık olan köy yerleşimlerinde, kadınların giyim eşyaları üzerinde şehrin tesiri görülmüştür. Bu tesir, şehre inen köy kadınları arasında ve onların, ipek çorap, yüksek ökçeli ayakkabı, tayyör giymeleri ve eşarp kullanmaları şeklinde kendini göstermiştir.³⁶²

İnci, Hanım, Süs, Kadın Yolu, Hanımlar Alemi, Elişi, Cumhuriyet Kadın Dergisi Ve Kadın Dostu gibi Erken Cumhuriyet Dönem dergilerinde, kadının geleneksel yaşamdan çıkarak Batılı yaşam tarzı içerisindeki konumu yoğun olarak işlenmiştir. Giyim-kuşam ve saç tarzlarına ilişkin moda sayfaları, sağlıklı yaşam öğütleri, vücut sağlığı ve güzelliği için pratik bilgiler, Medeni Kanunun Türk kadınına sağladığı haklar, asrın gerekleri ve bilimsel esaslara göre çocuk bakımına ilişkin yazılarla, çağdaş Türk kadını imajı çizilmeye çalışılmıştır. Bu da, Cumhuriyet döneminde kadının toplumsal konumunun, çağdaşlık ve medenilik ölçütü olarak kabul edildiğinin ve basının, Batılılaşma konusundaki görevini devam ettirdiğinin bir göstergesidir.

Cumhuriyet döneminde kadınının sosyal hayatın içine girmesi ile birlikte kadınların, giyim, davranış, toplumsal rol ve hukuksal statüleri ile modernlik, laiklik, batılı devlet olmanın simgesi olarak büyük kentlerde ve üst tabakalarda çağdaşlaşmayı temsil ettiği görülmektedir. Parklar ve plajlarda kadınlar görülmeye başlanmış; kadın spor kulüpleri kurulmuş; genç kızlar, her yıl düzenlenen spor bayramlarına katılmaya başlamışlardır fakat batılı yaşam tarzının ortaya çıkardığı değişim süreci içerisinde, kadının, geleneksel aile kadını misyonunu bırakarak aile hayatına ilişkin değerlerini yitirmesi, salon ortamına girerek ailesini ihmal etmesi de, zaman zaman eleştiri konusu yapılmış ve kadınların medeni hayat içerisinde yer

³⁶²Seher Boykoy, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyokültürel Yapısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2008, s.56-

almaları zaruret olarak görülürken; bu yeni hayatın sakıncalı yönlerinin ıslah edilmesi gereği de ortaya konulmuştur.³⁶³

Demokrat Parti'nin 1950 yılında iktidara gelmesi her alanda Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Ekonomik ve siyasal anlamda liberalizmi savunun DP'nin devletçilik yerine özel sektörü desteklemesi, tarımda makineleşme, hızlı kentleşme gibi olgularla birlikte, toplum bünyesinde de büyük bir dönüşüm/değişim yaşanmıştır. Bu süreç içerisinde aile yapısında da değişiklikler ortaya çıkmış, kadının çalışma hayatına daha fazla girmeye başlamasıyla kadının rollerinde de farklılaşma olmuştur.

Göçle birlikte şehir yaşamının içine dahil olan kadınlar gündelik hayatta evden uzaklaşarak çalışma yaşamının içine dahil olmuşlardır. Zorlukların ve yaşam pahalılığının etkisi ile çalışmaya başlayan kadınlar, giderek daha 'görünür' hale gelmeye başlamıştır. Ancak, modernleşme yolunda 'ideal eş', 'yoldaş' ve 'anne' olarak algılanan kadınların, dönemin sonlarına gelindiğinde mevcut tek kadın tipi olmadığı anlaşılmıştır. Üstelik savaş sonrası yeni zengin sınıfın oluşması ile birlikte genellikle erken cumhuriyetin seçkinlerinin eşlerinden oluşan 'ideal' kadınlarına, toplumsal ve sınıfsal tabanı farklı olan yeni bir kadın tipi eklenmiş; hatta neredeyse onların yerini almıştır diyebiliriz. Söz konusu kadınlar genellikle, yaşanan ekonomik krize rağmen eşlerinin paralarıyla Avrupaî bir yaşam tarzını benimsemiş, sırf alışveriş yapmak için yurt dışı seyahatlerine çıkan 'sonradan görmeler' olarak tasvir edilmişlerdir. Böylelikle Erken cumhuriyetin seçkinlerinin hayal ettiği 'ideal' kadınlardan oldukça farklı algılanan yeni kadınlar ve onların toplumsal konumları Türk usulü modernleşme projesinin uzağına düşmüştür.³⁶⁴

Demokrat Parti iktidarının Amerika'ya yönelişi aynı zamanda kadın imgesindeki değişimi de beraberinde getirmiştir. 1945-1960 yılları arasında Amerikan kültürünün çekim alanına dâhil olunması ile beraber Türkiye'deki sosyal yaşamda da bir takım değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Magazin ve radyo dergilerinin sayılarında artış olmuş; lüks tüketimin ve naylon çorapların adeta simgesi haline geldiği Batı tarzı yeni bir moda anlayışı gündelik yaşamda yerleşmiştir. Bu durum tüketim taleplerini de yavaş yavaş dönüştürmeye başlamıştır

³⁶³Bernard Caporal, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1919-1970*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1982, s. 651.

³⁶⁴Sibel Yurtöğren, *a.g.e.*, s.1-7

ve bu dönemde özellikle ABD kaynaklı kadın dergilerinde, kadınlar ekseriyetle dişil, pasif ve ev merkezli resmedilmiştir.

1950’li yıllarda Amerika eksenli modernleşme sürecinde Türkiye’deki kadın dergilerinde magazin önemli bir yer almıştır. Amerikan yıldızlarıyla dolu ve bol resimli olan bu haberlerde, birçok haber sadece fotoğrafla verilmiştir. Alt yazı ile desteklenmiş olan bu haberler neredeyse tümüyle Amerikan sinema endüstrisinin kalbi Hollywood ile ilgili haberlerdir. Bu çerçevede, yıldızların ilk aşkları, ilk öpüşmeleri, evlilikleri ve boşanmaları, skandallar, dedikodular, pop ve caz şarkılarının sözleri dergi sayfaları doldurmaktadır.³⁶⁵

Sirklerin, revü yıldızlarının konu olduğu yazı ve resimler, sinema artistlerinin boy boy fotoğrafları ve filmlerden kareler de bu haberlerin bir kısmını oluşturur. Kadın oyuncularla yapılmış röportajların bu dergilerde aktarılan bölümleri, onların erkekler hakkındaki düşüncelerini, erkeklerin nasıl kontrol edileceğini, daha çekici olmak için neler yapılması gerektiğini anlatır. Aynı yılların Amerikan dergilerinde bir sahne sanatçısından bahsedilirken bile ev kadınlığına yer verilirken Türkiye’deki dergilerde cinsellik daha ön plana çıkarılmıştır.³⁶⁶

1945 Tek Parti ve 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti iktidarı süresince Amerika ile olan yakınlaşma, Amerikan yaşam tarzının da ülke topraklarına girmesine imkân tanımış; Avrupa’nın kültürel etkisinin ardından Amerikan etkisi de toplumsal yaşamda etkisini göstermiştir. II. Dünya Savaşı’nın etkisiyle yeni bir zengin sınıfa doğmuş ve Amerika’dan ithal edilen ürünler öncelikle bu yeni sınıfa mensup kimseler tarafından kullanılmaya başlamıştır. İlerleyen süreç içerisinde Amerikan kültürü sadece yeni zenginler ile kalmayarak toplumun farklı kesimleri içerisinde de yayılmaya başlamıştır. Sinema salonlarından ve magazin dergilerinden takip edilen Hollywood artistlerinin yaşam biçimleri, kıyafetleri, saç modelleri dönemin modasını belirleyen başlıca etmenler arasında yerini almıştır.

Demokrat Parti döneminde gazete ve dergilerdeki sosyete haberleri, Avrupa ve Hollywood ünlüleri, sinema camiasının ünlü simalarına dair magazin haberleri ile dolup taşmaktadır. Gazetelerin ve dergilerin sosyete haberleri yeni zengin sınıfın faaliyetleri ile ‘renklenmeye’ başlamıştır. Bununla birlikte sosyete yaşamı ile özdeş

³⁶⁵<http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-03/images/Kadin-dergileri.pdf>. (01.04.2017)

³⁶⁶ Dilara Koçer, “Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmajı”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, Vol. 1, No. 2 (2009), s.135

hale gelmeye başlayan kılık-kıyafetler, lüks tüketim, yurt dışı seyahatleri, plaj eğlenceleri gibi tüm konular, genel manada ‘moda’ kapsamında değerlendirilecek ve söz konusu bu ‘yeni’ yaşam biçimi mizahi eleştirilere de hedef olmaya başlayacaktır.

Dönemin değişen kadın yaşamını Akşam Gazetesinde, Cemal Refik;

“Dünkü kızlarımız çalışıyorlardı da bugünküler ömürlerini boşuna mı geçiriyorlar? Ne münasebet! Dün gömlek düğmesi diken parmakların çoğu bugün radyo düğmesi ayarlıyor. Sedef tırnakların üzerine yüksük yerine kızilboya sıvandı. Nakış örneklerinin yerini model katalogları aldı. Henüz eller iğne tutacak çağa gelmeden ayaklar, bacaklar dans figürlerinin en oynaklarına alışmış bulunuyor. Çeyiz sandığına el işleri yerleştirilmiyor amma kütüphane raflarına aşk romanları istif ediliyor. İlk genç kızlık gurur piyano tuşları üzerinde istibdada da başlıyor. Roman sahifelerinde yorulan gözler sinema perdesinde dudak dudağa yapışan çifileri seyrederek dinleniyor. Dünün melankolik genç kızı bugünün yüksek tansiyonlu gergin sinirli genç bayanıdır. İç üzüntülerini cumba ardında inleyen yanık maniler yerine apartman pencerelerinden fişkırان opera naraları avutuyor. Manikür ve pedikür on parmağın marifetini yirmiye çıkardı velhasıl, dünkü genç kız çalışıyordu bugünkü de boş durmuyor.”³⁶⁷ demiştir.

Dönemin muhalif dergilerinden Tef Dergisinde plaj yaşamı veya kadınların iş yaşamının da sekreterlik gibi işlerde yaşaması karikatürlerle gösterilmiştir.

---

³⁶⁷ Levent Cantek, a.g.e., s.79

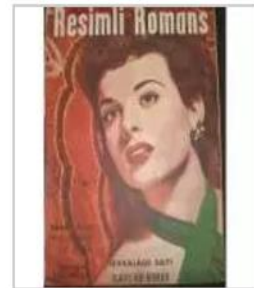

Patron: *Ayı ayıp... Genç değilsin, güzel değilsin, kadın değilsin, bir de gelmiş iş istiyorsun!*
Tef, c. 2, s. 45, (1955), arka kapak karikatürü

Soyunan kadın: *"Nasıl olsa kabinde de seyredecekler..."*
Tef, c.1, s.3 (1954): ön kapak karikatürü

Demokrat Parti döneminde kadın iş hayatında sekreter, plajda yosma, sinemada loca düşkünü olarak yansıtılmıştır. Dönemin dergi kapaklarına baktığımızda Cumhuriyet Dönemi dergilerinde kadın daha muhafazakar bir görünümle resmedilmiş, Demokrat Parti döneminde ise dergi kapakları mayolu ya da dekolte giyinmiş kadın resimleri ile donatılmıştır.

Demokrat Parti döneminin en güçlü dergilerinden olan Hayat dergisinin 1957 yılı 13 sayısında 20 ve 21'nci sayfalarda Brigitte Bardot'un resimleri ile birlikte yazılanlar ise yine dolaylı yoldan Türk kızlarına yönlendirici mesajlar verilmektedir: *"Hareket ve kıyafette hürriyet. Brigitte Bardot'un günümüz gençliğine açtığı ufuk. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına girerken cinsi cazibe mevzuunda klasikleşmiş ölçüler ve telakkiler de değişiverdi. Şimdi kadın cazibesi Marlyn Monroe, Gina Lollobrigida ve Kim Novak'la sembolize ediliyor. Bunların yanı sıra da zamanın genç kız tipini henüz 22 yaşında bulunan bir Fransız yıldızına temsil ettiriyorlar. 1.68 m. boy ve 55 kilo, mütenasip vücudu, yuvarlak ve yumuşak hatlardan müteşekkil cazip fizyonomisiyle renklenmiş bal rengi saçlı, kahverengi gözlü yıldıza benzemekte bütün kızlar birbirleriyle yarış halindedir. Bardot hususi hayatında kışkıracı fakat gayet açık sözlü, cana yakın, samimi bir hanım. Brigitte'in en çok sevdiği spor yüzmedir. Yaz tatiline rastlayan sıcak günlerde aktrisi sık sık deniz ve güneş banyosu yaparken görebilirsiniz. Brigitte, caz müziğini klasik müziğe tercih ediyor"*³⁶⁸denmiştir.

³⁶⁸<http://meluncanmelami.blogspot.com.tr/2013/06/hayat-mecmuasnn-cizdigi-kadn-imaj.html>. (01.04.2017)

Tablo-7: 1945-1960 Yılları Arasında Yayınlanan Dergilerin Kadınlarla İlgili İçerikleri

BAŞLIK	YAZI ADEDİ	YÜZDE (%)
Annelik	281	2,97
Kadınlık	227	2,40
Ev Kadınlığı	722	7,62
Eş	200	2,11
Moda-Güzellik	674	7,11
Magazin	577	6,09
Kültür-Sanat-Sosyal yaşam	1360	14,35
Çalışma Hayatı	13	0,14
Eğitim	3	0,03
Siyaset-Hukuk	84	0,89
Şiir	226	2,39
Hikâye	1659	17,51
Okuyucu Mektupları	244	2,58
Reklam	2548	26,89
Anket-Test-Yarışma	27	0,28
Fal-Bilmece-Fıkra-Karikatür vs.	630	6,65
Toplam	9475	

369

Yukarıdaki tabloya baktığımızda da dönem içerisinde yayınlanan dergilerde kadının rollerine göre dergi içeriklerinde Annelik, eş, ev kadınlığı, çalışma ve eğitim gibi konularda maalesef yeterli bir içerik yayınlanmamıştır. Moda, güzellik, ve çerez diye kabul edilen fal, reklam, karikatür gibi kadını aile aşamından uzaklaştıran ve cinsel obje olarak sunan içerikler ise yoğun olarak işlenmiştir.

³⁶⁹Dilara Koçer, *a.g.m.*, s.142

SONUÇ

Kültür bir toplumu başka bir toplumdaki ayırarak toplumlar arasındaki farklılıkları ortaya koyan ve o toplumun kendine has özelliklerini yansıtan değerler bütünüdür. Kültürün en önemli özelliği kültür içeriklerinin geleneklere bağlı bir şekilde yaşaması ve ait olduğu çağın gereklerine de ayak uydurabilmesidir. Bu özelliğiyle kültür öz itibarıyla başkalaşmadan farklı kültürlerle iç içe geçerek değişime ayak uydurabilmektedir.

Türkler, Orta Asya'da M.Ö II. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar uzanan tarihinde her dönem farklı milletleri kültürel yönden hem etkilemiş hem de etkilenmiştir. Orta Asya'da Çin kültüründen, İslamiyet'i kabulle Arap kültüründen, Anadolu'ya gelerek İran ve Bizans kültüründen etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme döneminde ise Batılılaşma politikası çerçevesinde Batı kültüründen etkilenmiştir.

XVII. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti, Bizans, İran, Arap ve Türk kültürünün mozaiği olan Osmanlı uygarlığıyla dünya genelinde bir egemen üst kültürün temsilcisi olmuştur. Ancak coğrafi keşifler, Rönesans, Reform, Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimiyle Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin bu üstünlüğüne son vermiştir. Osmanlı Devlet Erkânı, Batı karşısında kaybedilen bu üstünlüğün yeniden kazanılması için bir dizi modernleşme (Batılılaşma) politikaları izlemiştir.

III. Selim döneminde Nizam-ı Cedit hareketi, II. Mahmut döneminde bürokratik alanda Batılılaşma hareketi uygulanmaya çalışılmıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanları, Meşrutiyet yönetimine geçiş ve diğer yandan eğitim, sağlık, ordu ve hukuk alanında yapılan reformlarla özde Osmanlı, fikri hayatta ise Batılı bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti, modernleşme politikalarını yürütürken sadece Avrupalı devletlerle iş birliğine gitmemiş aynı zamanda ABD ile de öncelik ticari ve askeri faaliyetler olmak üzere birçok alanda iş birliğine gitmiştir. 7 Mayıs 1830 yılında Osmanlı- ABD Seyr-i Sefain ve Ticaret Antlaşmasıyla ABD ile ilişkiler resmîyete dökmüştür. ABD ile gelişen ticari ilişkiler 1831 yılında David Porter'in İstanbul'a Maslahatgüzar olarak atanmasıyla siyasi, 1863 yılında Robert Koleji'nin açılmasıyla da kültürel olarak gelişme göstermiştir.

ABD'nin en büyük misyoner kuruluşu American Board teşkilatı Anadolu'yu çalışma alanı olarak belirlemiş ve Anadolu'ya misyoner akını başlatmıştır.

Misyonerler yapmış oldukları, eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler ve gıda yardımlarıyla kısa sürede hem devlet yöneticilerinin hem de halkın sempatisini kazanmışlardır. Ancak I.Dünya Savaşı arifesinde Ermenilerin, Misyoner Teşkilatlarınca Osmanlıya kışkırtılması ve ABD'nin Ermenilerin hamiliğini üstlenmesi sonucu diplomatik ilişkiler kopmuştur.

I. Dünya Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti yıkılmış ve işgale uğrayan Anadolu toprakları Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde işgalden kurtarılarak 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ve ABD arasında bir sıcak savaş yaşanmaması ve savaş sonrasında Wilson İlkeleri'nin Türk halkı lehine bazı maddeler içermesi, Türk kamuoyunda ABD'ye karşı olumlu bir hava oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, Lozan Antlaşması sırasında ABD ile ilişkilerin yeniden iyileşmesi için girişimlerde bulunmuştur. I.Dünya Savaşı sırasında her açıdan büyük yıkıma uğrayan Anadolu topraklarının yeniden imarı için Chester teşvikleri 1923 yılında meclisten geçirilmiştir. ABD ile eğitim, sağlık, ulaşım ve ticaret alanında işbirliğine gidilmiştir. ABD'li birçok eğitimci Türkiye'ye gelerek Türk eğitim sistemini iyileştirmeye yönelik raporlar hazırlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden devraldığı modernleşme düşüncesini ulusal devlet ulusal kültür ekseninde tanımlayarak uygulamaya çalışırken aynı zamanda toplumsal alanda yapılan devrimlerle de yaratılmaya çalışılan yeni modelin devamlılık sağlaması amaçlanmıştır. İki dünya savaşı arasında kendine yeni bir kimlik belirlemeye çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nde kültür reformlarının uygulanması konusunda, Atatürk ve İnönü dönemleri arasında bir takım farklılıklar meydana gelmiştir. Bu bağlamda, Atatürk döneminde uygulanan kültür politikalarında milli kültür unsuru daha ön plana çıkarken, İnönü döneminde ise batılı hümanist kültür anlayışı, yapılan kültür reformlarına hâkim olmuştur.

Batılılaşma olgusu, Osmanlı Devleti için devleti ayakta tutmak için bir araç olarak kullanılırken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadroları açısından bir amaç olarak algılanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M. Kemal Atatürk, Batılı kimliği devletin ana temeli olarak belirlemiş ve yeni kurulan devleti bu temel üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Ancak bu çalışma içerisinde yeni bir vatandaş tipi oluşturulurken milli kültür unsurları da ana esas olarak belirlenmiştir.

ABD, I. Dünya Savaşı sonrasında dünya siyasetinde büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında, daha önceleri dünya siyasetinden uzak

durma politikasından vazgeçmiş ve savaş sonrasında belirlemiş olduğu Wilson İlkeleriyle uluslararası siyasette hakem devlet konumuna gelmiştir.

II. Dünya Savaşı öncesinde Batı olgusu Türkiye için modern batılı ülkeleri ifade etmek için kullanılırken, II. Dünya Savaşı sonrası ise değişen uluslararası dengeler sonrası *Batı* sözcüğü ABD ile eş tutulmaya başlamıştır.

II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’de siyaset, ekonomi, eğitim gibi birçok alanda büyük bir değişim yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimin iç ve dış politika olmak üzere iki ayrı yönü bulunmaktadır. Birincisi, Osmanlıdan miras kalan ve Atatürk döneminde de sürdürülen denge politikasının terk edilerek dış siyasette tamamen Batı ile ittifaka yönelmesi, diğeri ise iç politikada çok partili düzene geçilmesidir. Türkiye’nin genelde Batı ile ancak özelde ABD ile ittifakıyla sonuçlanmış olan bu dönemin baş aktörleri ise ABD ve Sovyetler Birliği olmuştur.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin dış politikasına egemen olan ve ona istikamet veren esas unsur, savaş sonrası Avrupa dengesinde meydana gelen boşluklardan yararlanan Sovyetlerin, Türkiye üzerindeki istekleri olmuştur. Sovyetler Doğu Anadolu’dan toprak ve İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından üs istemişlerdir. Sovyet Yönetimi’nin bu istekleri Türkiye için toprak bütünlüğünün korunması ve güvenlik endişesini de beraberinde getirmiştir. Türkiye, her ne kadar yürüttüğü akılcı ve dengeli politikalar ve yoğun siyasi baskılara rağmen, II. Dünya Savaşı dışında kalmayı başarmışsa da, ekonomik, teknolojik ve askeri yönden güçsüz olduğu için, ortaya çıkan Sovyet tehditlerine yalnız başına karşı koyamayacağını farkında olmuştur.

Türkiye, savaşa katılmaması sebebiyle savaş sonrası dönemde uluslararası planda yalnız kalmıştır. II. Dünya Savaşı boyunca herhangi bir tehlikeye karşı hazır tuttuğu ordusunun mevcudunu savaşın bitmesine rağmen Sovyet tehdidi sebebiyle terhis edememiş ve bu durumda devletin ekonomisini sarsmış ve toplumsal bir karamsarlığa itmiştir. Mali ve askeri sorunları karşısında Türkiye çözüm olarak dış yardımlardan istifade etme yolunu seçmiştir. Savaştan bir süper güç olarak çıkan ABD’nin desteğini kazanma çabaları da bu döneme rastlamaktadır.

1945’li yıllar Türkiye’nin olduğu kadar ABD’nin de genel politikasında büyük değişikliklerin yaşandığı yıllar olmuştur. Kuruluşundan itibaren eski kıta Avrupa’nın politikalarından uzak durmayı tercih etmiş olan ABD, başlangıçta Yunanistan ve Türkiye’ye askeri yardımla başladığı ve daha sonra Avrupa’nın ekonomik

kalkınmasına yönelik Marshall Planı ile devam ettirdiği yeni siyasetini, nihayetinde Atlantik Paktı ile Batı ittifakına dönüştürmüştür.

ABD, Avrupa ve Ortadoğu'daki küresel çıkarlarını korumak için 12 Mart 1947'de Truman Doktrini yayınlamış ve Truman Doktrini ile ABD uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu doktrin ile ABD "komünizm tehdidi" altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapacağını açıklamıştır. Bu kapsamda Yunanistan'a 300 milyon dolar Türkiye'ye 100 milyon dolar yardım yapılmıştır. Bu yardımları Marshall yardımları takip etmiştir. Soğuk savaşta Türkiye ABD'den yana olmuş ve bu süreç 1990'ların sonuna kadar yani SSCB'nin çöküşüne kadar devam etmiştir.

1938'den beri Milli Şef olarak ülkeyi yöneten İsmet İnönü'den Mayıs 1950'de iktidarı devralan Demokrat Parti dış politikada yönünü ABD'ye yöneltmiş ve ABD ile ilişkileri her alanda daha da arttırmıştır. 18 Şubat 1952 yılında Türkiye NATO'ya girmiş ve 1955 yılında CENTO'nun kurucu üyeleri arasında yer alarak Dünya siyasetinde kapitalist blok içinde bulunmuştur.

1945-1960 yılları Türk-ABD ilişkileri bağlamında Türkiye'nin ekonomik, askeri, kültürel, eğitim gibi birçok alanda ABD güdümüne girdiği yıllar olmuştur. 1946'da Missouri Zırhlısının Türkiye ziyareti, 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrini ve buna bağlı uygulanan Marshall Yardımları Türkiye'yi ekonomik, askeri, ulaşım ve eğitim gibi birçok konuda güçlendirmiştir. Özellikle Missouri Zırhlısının Türkiye ziyaretiyle birlikte Türk kamuoyunda ABD'ye karşı olağanüstü bir ilgi başlamıştır. Türk basınının da etkisi ile Türk Toplumunu ilk defa Amerikalılarla yakın temas kurmuştur. Gemi personeli ile ilgili yapılan faaliyetlerle Amerikan insanı yakından tanınmış ve Amerikan halkı, dost halk olarak görülmeye başlanmıştır.

Marshall Yardımlarının uygulanması sırasında Max Thornburg, James Barker gibi birçok ABD'li uzman Türkiye'ye gelerek raporlar hazırlamışlardır. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye-ABD arasında öğrenci ve personel değişim programları uygulanmış ve Türkiye'den asker, eğitimci ve bürokrat ABD'ye eğitim almak için gitmiştir. Marshall planı çerçevesinde Amerikalı birçok heyet Türkiye'ye gelerek ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Bu gelişmeler içerisinde ise ABD-Türkiye ilişkilerinin topluma yansıtılmasında en büyük rol Türk basınına düşmüştür. Basın, ABD'yi Türkiye'yi Sovyet Tehdidinden kurtarmak için gelen Türkiye'nin en büyük dostu olarak lanse etmiştir.

Amerikan halkını da Türk insanının dünyada en samimi dostu olarak görmesini sağlamıştır.

1945 sonrasında Max Thornburg 'un da ifade ettiği biçimde birçok ABD ürünü, sinema filmi, çizgi roman ve kitapları Türkiye'de yaygınlaşmıştır. Atatürk döneminin halk müziği, İnönü döneminin klasik Batı müziği bu dönemde yerini Amerikan müziğine bırakmıştır. Birçok gazete ve dergi ABD'ye muhabir yollamış ve ABD'yi Türk insanına tanıtmaya çalışmıştır. Gazete, dergi ve radyolarda Amerikan kültürünün içerikleri Türk insanına ulaştırılarak, Türk insanı için Amerikan kültürünün rol model olarak alınması sağlanmıştır.

1945 sonrasında gazeteler ve dergiler içerik olarak ABD'ye özgü sosyete, film reklamları, sinema yıldızları, Amerikan yiyecekleri, Amerikan kıyafet ve modaları, Amerikan müziği ile dolup taşmıştır. Türk insanı, basın sayesinde ABD'yi Türkiye'nin başka bir şehriden, ABD'li bir insanı da başka bir Türk'ten daha çok tanımıştır. Ancak Türk basını, Amerikan magazin öğelerine ilgi gösterdiği kadar ne yazık ki ABD'de ki bilimsel gelişmelere, kültürel ve sanatsal faaliyetlere ilgi göstermemiştir.

Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'le başlayan toplumsal modernleşme ve muasır medeniyet seviyesine çıkma amacı Demokrat Parti döneminde eksen kayması yaşamıştır. Cumhuriyet döneminde kadına biçilen rol, rejimin nesillerini Cumhuriyet idealiyle yetiştiren anne modeliyken iken Demokrat Parti döneminde ise iç ve dış gelişmelere bağlı olarak Türk basınında Batılı kadın imajı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Kadınlar Demokrat Parti döneminde hiç olmadığı kadar sosyal hayat, eğitim, bürokrasi içerisinde bulunmuşlardır fakat Türk basını Amerikan kültürünün etkisi ile kadını ne yazık ki bir meta olarak kullanmıştır. Günümüzde de maalesef bu anlayış devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV BELGELERİ

- BCA, F: 030. 01. 5. 23. 11
- BCA, F:30. 01. 125. 801. 5
- BCA, F: 30. 18.1.2. 110. 18. 8
- BCA, F: 30. 1. 41. 242. 1
- BCA, F: 30. 1. 41. 242. 1
- BCA, F:030. 01. 40. 238. 15
- BCA, F:030. 01. 40. 238. 15
- BCA, F:030. 01. 40. 238. 15
- BCA, F:30. 1. 49. 290. 6
- BCA, F:30. 1. 6. 32. 39
- BCA, F:30. 1. 6. 32. 39

GAZETELER

- *Akşam, Cumhuriyet, Hürriyet, Milliyet, Son Posta, Tan, Ulus, Vakit, Vatan*

DERGİLER

- *Akbaba Dergisi, Büyük Doğu Dergisi, Hafta Dergisi, Hayat Dergisi, İnci Dergisi, Radyo Haftası, Resimli Hayat, Yedigün*

TEZLER

- ACAR, Ayla, *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2008
- AKSU, Ayşe, *Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolu'sundaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) Ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010,
- AKYUL, Mustafa, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılmasında Misyonerlik Faaliyetlerinin Etkileri (1839 - 1923)*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007

- ARAS, Ahmet, *Amerikan Belgelerinde 2. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye (1945-1950)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007
- BAĞLAN, Ayhan, *1950-1960 Dönemi Türkiye -ABD İlişkileri*, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014
- BOYKOY, Seher, *II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'nin Sosyo – Kültürel Yapısı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, , İzmir, 2008
- BOZKURT, İbrahim, *Türk Kamuoyunda Amerikan İmgesi 1945-1980*, Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2008
- ERDOĞAN, Dilşe İnce, *Osmanlı Devletinde Amerikalı Misyonerler Ve Van Ermeni İsyanı 1896*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007
- ESENKAL, Ebru, *Yabancı Ülkeler Tarafından Osmanlı Coğrafyasında Açılan Okullar*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2007
- GÖK, Hacı Veli, *Atatürk Ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları*, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2004
- HALİFEOĞLU, Meral, *1914-1945 Yılları Arası Türk-Amerikan İlişkileri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2012
- _____, *Tarsus Amerikan Koleji Kuruluşu, Gelişimi ve Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007
- KANAT, Çiğdem Avcı, *Türk-Amerikan İlişkileri Ve Basındaki Yansımaları(1945-1952)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007
- KANLI, Tuğba, *Medya Ve Modernleşme: 1945-1960 Döneminde National Geographic Dergi'sinde Türkiye'nin Sunumu*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006

- KESKİN, Selin, *Menderes Dönemi Türk Amerikan Eğitim Kültür İlişkileri*, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2010
- KILINÇ, Aygöl, *Atatürk Dönemi Kültür Politikasının Türk Toplumsal Yaşamına Etkileri Ve Katkıları*, İnönü Üniversitesi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2005
- MARIM, Yüksel, *1946–1960 Arası Amerikan Yardımlarının Ekonomik Ve Sosyal Yapıya Yansımaları*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, 2010
- ÖZKAN, Kenan, *Türkiye-ABD İlişkileri (1918-1923)*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2006
- SORAN, VOLKAN, *Türk Eğitim Sisteminde Amerika Etkisi (1945-1960)*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2010
- ŞAHİN, Mustafa, *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme ve Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 1996
- YILMAZ, Tebessüm, *Demokrat Parti Döneminde Muhalif Bir Mizah Dergisi: Tef (1954-1955)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010
- YURTÖĞREN, Sibel, *Çok Partili Siyasal Hayata Geçişle Yaşanan Siyasal Ve Ekonomik Değişimlerin Toplumsal Ve Kültürel Yansımaları: Yeni Hayat Tarzı (1945–1960)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007

KİTAPLAR

- AHMAD,Feroz,*Modern Türkiye'nin Oluşumu*, 2. Baskı , Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yay., İstanbul 1994
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö 1000 – M.S. 2007)*, 11. Baskı, Pegem Yay., Ankara 2007
- ARMAOĞLU, Fahir, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, C.1,1914-1980*, T. İş Bankası Yayınları, Ankara 1994

- _____ , *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991
- ATAÖV, Türkkaya, *Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*, 2.Baskı, Doğan Yay., Ankara 1970
- AVCIOĞLU, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni*, 1. Kitap, Tekin Yayınları, İstanbul 1996
- _____, Doğan, *Milli Kurtuluş Tarihi (1838-1995)*, Tekin Yay., Ankara 2006
- AYDOĞAN, Metin, *Türkiye'yi Bekleyen Tehlikeler Bitmeyen Oyun*, 9. Baskı, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2002
- BALİ, Rıfat N, *Anadolu'dan Yeni Dünya'ya ABD'ye İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri*, İletişim Yay. İstanbul 2004
- BAYHAN, Nevzat, *Kültür Yorumları*, 2. Baskı, Zaman Kitap, Ekim 2010
- BERMAN, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, İletişim Yay. Nisan 2008
- BOSTANOĞLU, Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası, Kuram Ve Siyasa*, İmge Kitabevi, Ankara 1999
- BOZKURT, Nart Bozkurt, *Başkanların Genel Kurul Konuşmaları 1953 – 1984*, 1. Cilt, TOBB Yayınları, Ankara 2011
- BULUT, Semih, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri (1923-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2010
- CANTEK, Levent, *Cumhuriyetin Buluş Çağı*, 2. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2013
- CAPORAL, Bernard, *Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını 1919-1970*, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1982
- CİLACI, Osman, *Hristiyanlık Propagandası Ve Misyonerlik Faaliyetleri*, D.İ.B.Yay., Ankara 1982
- ÇALIŞKAN, Nurettin, *ODTÜ Tarihçe 1956-1980*, Arayış Yayınları, Ankara 2002
- ÇEVİKER, Turgut, *Karikatürkiye Karikatürlerle Cumhuriyet Tarihi 1923-2008*, NTV Yayınları İstanbul 2010
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Lügat*, Aydın Yay. İstanbul 2005
- EMANET, Celal, *Amerika'da Bir Osmanlı Muhammed A.R. Webb*, Yitik Hazine Yay., İzmir, 2013

- ERCAN, Fuat, *Modernizm, Kapitalizm Ve Azgelişmişlik*, Bağlam Yay, 2001
- ERHAN, Çağrı, *Osmanlı-ABD İlişkileri, Osmanlı*, C.II, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999
- EROL, Mine, *I. Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Bilgi Yay., Ankara 1976
- ERTUĞRUL, Halit, *Kültürümüzü Etkileyen Okullar*, 6. Baskı Nesil Yay., İstanbul, 2002
- GARAUDY, Roger, *Amerikan Efsanesi*, 4. Baskı , TEV Yayınları, İstanbul
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Toker Yay. İstanbul 1992
- HAYDAROĞLU, İlknur Polat, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990
- İNALCIK, Halil, *Rönesans Avrupa'sı*, Seçme Eserler-5, İş Bankası Yay. 1.Baskı Nisan 2011
- İNAN, Afet, *Atatürk Hakkında Hatıralar Ve Belgeler*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2007
- KAFESOĞLU, İbrahim, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay. İstanbul 2005
- KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.8, TTK Yay., Ankara 1983
- KARPAT, Kemal H., *ABD'ye Göç Eden Osmanlılar 1869-1914*, Çev.: Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yay, İstanbul 2003
- _____, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul, 2010
- KARTEKİN, Enver, *Devrim Tarihi Ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi*, Sinan Yay. İstanbul, 1973
- KILIÇBAY, Mehmet Ali, *Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada*, İmge Yay., Ankara 1996
- KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika, 19.Yuzyılda Osmanlı İmparatorluğumdaki Amerikan Misyoner Okulları*, Arba Yay. İstanbul, 1991
- KODAMAN, Bayram, *II. Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken Yay. İstanbul, 1980
- KONGAR, Emre, *Toplumsal Değişme Kuramları Ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995
- KÜÇÜK, Abdurrahman, *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri*, 4. Baskı, T.D.V. Yay., Ankara, 2005

- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, TTK Yay, Ankara 2004
- MAALOUF, Amin, *Ölümcül Kimlikler*, 21. Baskı, Yapı Kredi Yay., Ocak 2005
- MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Toplum Ve Siyaset*, 6. Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1997
- MERİÇ, Cemil, *Jurnal*, 1. Cilt 1955-1965, 8. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 1998
- _____, *Bu Ülke*, 9.Baskı, İletişim Yay., İstanbul, 1998
- NEVINS, Allan, Henry Steele Commager, *ABD Tarihi*, 4. Baskı, Halil İnalçık (Çev.), Doğu Batı 2011, Ankara, s.459-460
- OKTAY, Ahmet, *Türkiye'de Popüler Kültür*, 4. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1997
- ORTAYLI, İlber, *Batılılaşma Yolunda*, Merkez Kitaplar Yay., İstanbul 2007
- ÖYMEN, Altan, *Bir Dönem Bir Çocuk*, Doğan Kitap, İstanbul, Ekim 2002
- _____, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul 2004
- PAMUK, Şevket, *19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti*, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt III, İletişim Yay., 1995 İstanbul
- SAKAOĞLU, Saim, *Atatürk, Gençlik Ve Kültür*, Selçuk Üniversitesi Yay. Konya 1990
- SANDER, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 427, Ankara, 1979
- ŞEYHÜLİSLAM Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım*, 2. Baskı, (Haz.) Selim Kutsan, Nehir Yay., İstanbul, 2005
- TEKELİ, İlhan, *Modernizm, Modernite Ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay. 2009
- TOKER, Metin, *Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu*, Akis Yay., Ankara 1971
- TOZLU, Necmettin, *Kültür Ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Akçağ Yay., Ankara, 1991
- TUNÇKANAT, Haydar, *İkili Anlaşmaların İç Yüzü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001
- TURAN, Şerafettin, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yay. İstanbul 2000
- TÜRKÖNE, Mümtaz 'Er, *Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yay. İstanbul 1999

- UÇAR, Ahmet, *İslam Dünyasında Misyoner Orduları*, Çamlıca Yay., İstanbul, 2013
- UÇAR, Şahin, *Kültür, Teknoloji Ve Sanat Yazıları*, Şule Yay. Ağustos 2012
- URGAN, Mina, *Bir Dinozorun Anıları*, 24.Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul,1998
- WOODRUFF, William, *Modern Dünya Tarihi*, Pozitif Yay. İstanbul 2002
- YENİŞEHİRLİOĞLU, Filiz, *Avrupa'da ve Osmanlıda Modernleşme*, Editör: Bahadır Gülmez, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, Ocak 2013
- YÜCEL, Hasan Ali, *Tercüme Cenneti*, Cumhuriyet Dönemi Edebiyat Çevirileri Seçkisi, Hazırlayan: Öner Yağcı, T.C. Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 1999

MAKALELER

- ACEHAN, Işıl, “ABD’ye Göç Eden İlk Türklerin Kültür Ve Kimlik Sorunu”, *Kebikeç Dergisi*, S.:20, 2005, s. 109-115.
- AÇIKSES, Erdal, Ebru Güher, “Arşiv Belgeleri Işığında Anadolu’dan ABD’ye Ermeni Göçü”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.:60, 2014, s. 1-10.
- AKSAKAL, Hasan, “Oswald Spengler’in Tarih Kültür Ve Medeniyet Anlayışı”, *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Vol 3, Issue 12, Summer 2010, s. 37-42.
- ALAN, Gülbadi, “Amerikan Board Okullarında Yürütülen Misyonerlik Faaliyetleri”, *Journal of Islamic Research*, S:20, 2007, s.464-475.
- ERASLAN, Cezmi, “Muhammed A. R. Webb ‘in Amerika’da İslam Propagandası Ve Osmanlı Devleti’yle İlişkileri (1893-1896)”, *İlmi Araştırmalar Dergisi*, S.2 İstanbul 1996, s. 79-94.
- GÖK, Nejdet, “Osmanlı-Amerika İlişkilerinin Başlamasında Kuzey Afrika Ülkeleri (Garp Ocakları)’Nin Etkileri Ve İlk Anlaşmaların Diplomatik Açından Tahlili”, *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:, S. 11, 2014, s. 211-240.
- GÖNENÇ Aslı Yapar, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 29, 2007, s.64

- GÜLER Yavuz, “Osmanlı Devleti Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)”,*Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.6, S.1, 2005, s. 227-240
- _____, “II. Dünya Harbi Sonrası Türk–Amerikan İlişkileri (1945-1950)”, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s.209-224
- GÜLER, Aytunç, *Türkiye’de Bir Açık Kapı Diplomatu: Amiral Bristol*, Tarih Okulu Dergisi, S.1, Sonbahar 2008
- HALMAN, Talat S., “ABD’deki Türkler”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S.16,1997, s.2130.
- KANTARCI, Şenol, “Türk-Amerikan İlişkileri Tarihçesinden İlgi Çekici Notlar”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, ATESE Yay.,S.378, Ekim 2003, s. 86-93.
- KARA, Adem, “Osmanlı Devleti – A.B.D. Ticari İlişkileri”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C.1,S.2, 2006,s. 35-49.
- KOCA, Emine, FATMA Koç, “Güzellik Yarışmalarının Türkiye’deki Moda Bilincinin Oluşumuna Etkileri”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/1, Ocak 2010, s. 262-288.
- KOÇER, Dilara, “Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)” *Kadın Dergilerinde Kadın İmajı*”, *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, Vol. 1, No. 2, 2009, s.131-143
- MAKSUDYAN, Nazan, “Amerikan Kaynaklarında Merzifon Anadolu Koleji’nin Kısa Tarihçesi”, *Kebikeç Dergisi*, 2013, Sayı:36, s.133
- SALTİK, Ekrem, “Yeni Dünya’da Eski Osmanlılar”, *Yedikuta Dergisi*, S.75, Kasım 2014, s.24-29
- SARI, Gözde,“19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı- Türk Müziğine Yansımaları”, *TSA / YIL: 40 18 S: 1*, Nisan 2014
- SÜMER, Gültekin, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C. 5, S.19, 2008, s.119-144
- ŞENER, Bülent, “Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu Ve ABD Hegemonyasının Siyasal Ve Kültürel Kaynağı: “Amerikan İstisnacılığı” Ya Da “Açık/Kaçınılmaz Yazgı”, *International Journal of Social Science* Number: 26, Summer II 2014, s.405-420.

- TORUN, Esmâ, “Türk-Amerikan İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.5, Ankara Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2005, s. 229-261.
- YAVUZ, Bilgi Sükan, “Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 24, Ankara, Kasım 1999, s. 527-561
- YAVUZ, M. Hakan, “ Orientalism, The ‘Terrible Turk’ and Genocide”, *Middle East Critique*, 23:2, 23 May 2014, s.111-126

ANSİKLOPEDİLER

- İSKENDER, Kemal, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Resim*, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. C.6, İstanbul 1983
- KARPAT, Kemal H., “**Caliye**” md., Diyanet İşleri Ansiklopedisi, C.7, İstanbul 1993
- YAYLA, Yıldırım, *Adalet Ve Yargı*, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansk. İletişim Yay. 1.Cilt, 1985

İNTERNET SİTELERİ

- <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/378/370>. (02.04.2017)
- <http://nufus.mobi/dunya/nufus>. (20.02.2016)
- <http://www.baas.ac.uk/usso/wp-content/uploads/2015/07/Terrible-Turk.jpg>. (14.08.2016)
- http://www.turkavenue.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3226:osmanlinin-ilk-new-york-baskankonsolosu-&catid=178:ilkgocmenler&Itemid=789. (10.08.2016)
- http://4.bp.blogspot.com/_KaZIwaej0dU/US8Z18ChitI/AAAAAAAAEA8/sFBQ073R5A4/s1600/Misuri+Lokantas%C4%B1.bmp. (15.01.2017)
- <http://alaturkaonline.tumblr.com/post/136935005002/amerikadaki-osmanl%C4%B1-k%C3%B6y%C3%BC>. (10.08.2016)

- <http://dunyagerceklerim.blogspot.com.tr/2012/10/rockefeller-bursu-alan-politikaclar.html>. (04.02.2017)
- <http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-03/images/Kadin-dergileri.pdf>, (01.03.2016)
- <http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-03/images/Kadin-dergileri.pdf>. (01.04.2017)
- <http://fulbright.org.tr/hakkimizda/fulbright-programi-hakkinda/>. (23.01.2017)
- <http://hutto2014.wikispaces.com/file/view/common-sense-thomas-paine.jpg/295588944/804x614/common-sense-thomas-paine.jpg>. (24.06.2016)
- <http://ikinciturkdevrimi.blogspot.com.tr/search/label/Rockefeller%20Vakf%C4%B1>. (04.02.2017)
- <http://lcivelekoglu.blogspot.com.tr/2013/11/69-yil-once-bugun-mehmet-munir-ertegun.html>. (14.01.2017)
- <http://meluncanmelami.blogspot.com.tr/2013/06/hayat-mecmuasnn-cizdigi-kadn-imag.html>. (01.04.2017)
- http://tobacco.stanford.edu/tobacco_main/imagesbody.php?token1=fm_img6356.php. (14.08.2016)
- <http://www.afs.org.tr/afs-hakkinda/tarih/>. (04.02.2017)
- <http://www.apt2015.alisonstaudinger.com/manifest-destiny-still-exists/>. (28.06.2016)
- <http://www.dunyabulteni.net/haberler/280615/osmanli-doneminde-misyoner-okullari>. (22.08.2016)
- <http://www.emekliasubaylar.org/yazarlar/item/1798-kusura-bakma-pasam>. (14.01.2017)
- <http://www.hurriyet.com.tr/sultan-abdulmecid-150-yildan-beri-washington-ugozluyor-147462>. (21.07.1985)
- <http://www.isteaturk.com/haber/172/new-yorktan-ucararak-atlantiki-asip-istanbula-inen-amerikali-pilotlarla-yalovada-01081931>. (14.08.2016)
- <http://www.mamatikoleksiyon.com/images/urunler/resim-10646.jpg>. (18.01.2017)
- <http://www.taa-ankara.org.tr/tr/dernek/tad-tarihce>. (04.02.2017)
- http://www.turkamerican.org/default.aspx?ad=sayfa&alt_id=1. (04.02.2017)

- http://www.turkavenue.com/index.php?option=com_content&view=article&id=3228:amerika-birlesik-devletlerinde-ilk-turkler&catid=178:ilkgocmenler&Itemid=789. (09.08.2016)
- http://www.wikiwand.com/en/Turkish_Americans. (10.08.2016)
- <https://archive.org/stream/sultanandhispeo01oscagoog#page/n15/mode/2up>. (10.08.2016)
- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/42/74/70/4274703cfa9b28684db00cbb6acb3af7.jpg>. (09.01.2017)
- https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye'de_yay%C4%B1mlanm%C4%B1%C5%9F_sinema_dergileri#1940.27l.C4.B1_y.C4.B1llar. (08.03.2017)
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8f/United_States_Declaration_of_Independence.jpg. (15.06.2016)
- <https://www.atauni.edu.tr/universite-tarihcesi>. (05.02.2017)

EKLER

EK-1: Marshall Planı'nın Türkiye'de Tanıtılması İçin Radyo Programı Yapılmasına İlişkin Murray Martin'in Başbakan Hasan Saka'ya Gönderdiği Mektup

- T. Cr
B A Ş B A K A N L I K
 BASIN ve YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
 Dairesi: Dış. Yayın
 Özel sayı: .....
 Genel sayı: .....

ÖZET

Ek:

5.12.1947

Başbakan Hasan Saka
 Ankara, Türkiye.

Dünya sulhu ve emniyeti için faydali olduğunu zannettiğim bir dünya radyo toplantısı teklif etmek maksadile bu mektubumu sunuyorum.

Marshall planını dünya'ya kurtarabilecek mi kurtarılabilecek mi, bilmiyoruz. Fakat mahakkak olan bir şey var: dünya halkının ekseriyeti tarafından can ve gönülden desteklenmedikçe ne Marshall planı ne de her hangi diğer bir tedbir muvaffak olamaz.

Bu desteklemenin temin edilebilmesi için her hangi bir planın dünya halkı tarafından anlaşılması gerekir. Binaneleyh, kendilerine anlatılmalı; anlayabilecekleri bir hisarla ve her türlü şüpheyi izale edecek şekilde kendileriyle münakaşa edilerek izah olunmalıdır. Bu yüz yüze bir münakaşayı, bir dünya toplantısını icabettirir. Yani intihap veya tayinle teşkil olunmuş makamların, liderlerin, ara sahiplerinin, malatçıların, iş adamları, ticaret hane ve sanayi müdürleri, tacirler, makinistler, çiftçiler, ve işçilerin hep birlikte hali hazır dünya vaziyetinin; Marshall planının bu vaziyetin müşkilleri için hal için teklif ettiği çarelerin; bu planın muvaffakiyet imkânlarının; bunun tatbiki için halen düşünülen açık ve teferuatlı bir münakaşasını dinleyebilecekleri bir toplantıya lüzum vardır.

Böyle bir dünya toplantısının tahakkukuna en yakın olan şey radyo vasıtasıyla bir toplantı yapmaktır.

Bu itibarla, bütün dünya radyolarınının 24 saat müddetle Marshall planına tahsis edilmesini teklif ediyorum. Böyle bir hareket her yerde milyonlarca halkın muhayyélisinde tesir yapar ve bunların düşünce ve dikkatlerini bu mesele üzerinde tenerküz

Verilen cevaplarda: Daire ve şube adını yazın.

030	01			5	23	11
-----	----	--	--	---	----	----

3

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 5 - Dosya No: 23 - Sıra No: 11

BCA, F: 030. 01. 5. 23. 11

EK-2: 1948-1949 ve 1949-1950 Yıllarında Alınan Direk ve Endirekt Yardımların Bakanlıklara Dağıtım Miktarları

TABLO 4

1948-49 ve 1949-50 senesi direkt ve endirekt yardımlarının tevzif şekli
(000 \$)

	1948-49	1949-50	
	Direkt	Direkt	Endirekt
1) Tarım	22.148	14.013	1.411
2) Bayındırlık :			
a) Su işleri	—	400	1.060
b) Karayolları	5.000	9.000	251
c) Demiryollar ve Limanları			
İnşaat Reisliği	—	—	3.500
3) Sağlık	—	850	—
4) Ulaştırma :			
a) Denizyolları	—	609	6.951
b) Demiryolları	—	300	11.758
5) İşletmeler :			
a) Sümerbank	—	—	1.680
b) Etibank	18.881	8.752	12.853
6) Gümrük Tekel	—	—	840
7) İstatistik	—	300	—
8) Harita	—	300	—
9) Toprak Ofis :			
a) Et ve Balık	—	1.540	6.100
b) Buğday	—	13.821	—
10) Ekonomi ve Ticaret :			
a) Piyasa	—	5.520	27.817
b) Petrol	2.971	—	—
	49.000	55.405	74.221

16

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 125 - Dosya No: 801 - Sıra No: 5

BCA, F:30. 01. 125. 801. 5

EK- 3:Missouri Zırhlısının Türkiye Ziyareti Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

Karar

3859

Eski Vaşington Büyükelçisi rahmetli Münir Ertegün'ün cenazesini yurdumuza getirecek olan Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetlerine mensup 45.000 tonluk Missouri muharebe gemisi ile bu gemiye refakat edecek 2200 tonluk Power destroyerinin İstanbul Limanına gelmelerine ve 5/Nisan/1946 tarihinden 9/Nisan/1946 tarihine kadar İstanbul'da kalmalarına izin verilmesi; Dışişleri Bakanlığının 1/3/1946 tarihli ve 36875/41 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 7/3/1946 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan
Adalet Bakanı
Millî Savunma Bakanı
İçişleri Bakanı
Dışişleri Bakanı
Maliye Bakanı
Millî Eğitim Bakanı
Bayındırlık Bakanı
Ekonomî Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı
Gümrük ve Tekel Bakanı
Tarım Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Ticaret Bakanı
Çalışma Bakanı

3. Şenel
R. Şenel
A. Ş. İntikaf
H. İntikaf
V. İntikaf
M. İntikaf
G. İntikaf
S. İntikaf
K. İntikaf
D. S. İntikaf
E. İntikaf
R. İntikaf
A. F. Çelebi
B. İntikaf
S. İntikaf

030 18 01 02 110 18 8

EK- 4: Cumhurbaşkanı Ve Amerikan İktisadi Heyet Başkanı Arasındaki Konuşma Metni

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Ankara, 20 Haziran 1950

Saat: 17

Cumhurbaşkanı ile Amerika İktisadî Heyeti
Başkanı James M. Barker, Başkan Muavini
B.U. Ratchford, Banka İkras Memuru ve
Heyet İrtibat Memuru G. Stewart Mason'un
konuşmaları

Karşılıklı selâm teatisinden sonra, Cumhurbaşkanı Heyetin mesaiye nereden başlayacağını sordu ve "yeni mesuliyet deruhte etmiş bulunduğumuz" için, mevzu hakkında etraflı malûmat edinmekten memnun kalacağını belirtti.

Barker, çalışmaların üç safhaya ayrılacağını; birincisinin, kendilerinden evvel gelmiş ve tetkikler yapmış diğer heyetlerin raporlarını incelemek, böylelikle vakitten ve masraftan tasarruf etmek; ikincisinin, bütün mütehassısların alâkadar oldukları kendi şubelerine tekabül eden devlet teşkilâtı ile temaslar yaparak malûmat almak; üçüncüsünün, ilk iki safhadaki tetkik neticeleri ellerinde bulunduğu halde memleket içinde incelemeler yapmak suretiyle çalışmayı tamamlamak olduğunu anlattı. Bu işin Eylül başlarına kadar süreceği, ondan sonra bir hafta içinde ihzarî mahiyette rapor misveddeleri hazırlanacağını, bunu müteakip te kendisinin ve Ratchford'un Amerika'ya giderek, orada nihaî raporları yazacaklarını ve Banka'ya tevdi edeceklerini, Banka'nın da, varsa, mütalâasını ekliyerek raporları Türk Hükûmetine takdim edeceğini ilâve etti.

Cumhurbaşkanının Seyhan bendi hakkındaki sualine cevaben; Barker, Heyetin muayyen projeler üzerinde meşgul olmayacağını; ancak,

030 | 01 | | | 41 | 242 | 1 |

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 41 - Dosya No: 242 - Sıra No: 1

BCA, F: 30. 1. 41. 242. 1

Cumhurbaşkanı Ve Amerikan İktisadi Heyet Başkanı Arasındaki Konuşma Metni-2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
GURAMUCIYET KATI

- 2 -

Mason'un hem Heyette vazifeli hem Banka'nın ikrazlar memuru olmak hasebiyle, iki sıfatı birden üzerinde taşımakta bulunduğunu, bu itibarla o suali cevaplandırabileceğini söyledi.

Mason, Banka ile Türk Hükümeti arasındaki muameleleri izah etti: Hükümetimiz Banka'ya ilk müracaatı 1948 de yapmış. Sayısı 125 1 bulan birbiriyle koordine edilmemiş proje sunarak, Banka'dan 250 milyon dolarlık bir istikraz talebetmiş. Banka bu miktarın memleketin takatı ile telifini kaabil görmemiş ve projeler içinde yalnız üç tanesinin finansmanı üzerinde durmuş. Bunlar, limanlar, silolar ve Seyhan bendine müteallik projelerdir. İlk ikisi üzerinde Hükümetle Banka arasında mutabakat hâsıl olmuş, halen mukavele (ufak bir hüküm hariç) tekemmül etmiş bulunuyor. Seyhan bendi üzerinde Hükümetin yaptığı tahmin 8 milyon dolar, International Engineers Grubunun tahmini 15 milyon dolar, bilahara Bankaca yapılan tetkik neticesindeki tahmin ise 30 milyon dolar imiş. Ayrıca iç finansman için de 30 milyon dolar muadili 80 milyon Türk lirasına ihtiyaç varmış. Barker Heyetinin tetkiki sonunda rüçhan ve müstaceliyet bakımından daha ağır basan bir projenin meydana çıkması ihtimalini derpiş ederek, Banka, şimdilik Seyhan bendi mevzuunda acele edilmemesi tavsiyesinde bulunmuş. Fakat, Heyetin vereceği rapor üzerine bu meseleyi halletmek istemekte imiş.

Cumhurbaşkanı'nın limanlar konusundaki suallerine cevap olarak Mason, inşaat makinalarının maliyete mühim tesiri olduğunu ileri sürerek, meselâ, Samsun limanı inşasına Trabzon'la birlikte başladığı takdirde maliyetin iki misline çıkacağını, halbuki, önce Trabzon ikmal edilip, sonra aynı makinalardan Samsun'da da faydalanıldığı takdirde, maliyetin yarı yarıya düşeceğini tebarüz ettirdi. İlk ağızda Alsancak, Haydarpaşa ve İskenderun limanlarının ele alınacağını; ilk ikisinin silo inşaatı ile de alâkadar bulunduğunu, bunların iki yılda tamamlanacağını umduğunu söyledi. Bu limanlar için plânların hazırlan-

030	01			41	242	1
-----	----	--	--	----	-----	---

3

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 41 - Dosya No: 242 - Sıra No: 1

EK- 5: Celal Bayar'ın ABD Ziyareti Öncesi ABD Başkanı Eisenhower'e Yazdığı Mektup Metni -1

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Reisicumhurumuzun Beyanâtı

Yurdumuza yaptığı seyyahat esnasında kendisiyle tanışmak

mazhariyetine nail olduğum ve Türkiye'de hepimizin sevgi ve hayranlığını kazanmış olan Amerika Cumhurreisi Mr. Eisenhower'in davetlisi olarak Amerikaya giderken kendilerini muhtelif münasebetlerle tanıma şerefini kazandığım mümtaz Amerikalı dostlarımızla tekrar buluşmanın benim için büyük bir bahtiyarlık olacağını belirtmek isterim.

Büyük ve dost Amerika Milletine Türk Milletinin muhabbet ve hayranlığını ve aynı zamanda bu dost ve büyük memleketin bize yapmış olduğu kıymetli yardımlardan dolayı derin teşekkürlerimizi bizzat ifade etmek vazifesini üzerime almış olmaktan büyük bir memnurluk duymaktayım. Aynı esil gayeler uğrunda mukadderat birliği yapmış olan Türkiye ve Amerika, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının imanlı birer azası olarak ve ayrıca Atlantik Paketi ailesi içinde, birbirleriyle en sıkı bir işbirliği halindedirler.

030	01			40	238	15
-----	----	--	--	----	-----	----

Celal Bayar'ın ABD Ziyareti Öncesi ABD Başkanı Eisenhower'e Yazdığı Mektup
Metni -2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 2 -

Şurasını ehemmiyetle kaydetmek isterim ki Memleketimiz sulh,
hürriyet ve müşterek emniyet prensiplerine bütün varlığı ile bağlan-
mış olduğunda en küçük bir tereddüdün bile asla yeri yoktur. İşte
bunun neticesi olarak, hergün sür'atle gelişmekte olan iktisadi
imkanlarını ve bununla muvazi olarak artan askeri kudretini, ~~ve~~
prensiplerin korunmasına
bu davaya hasretmiş bulunuyor.

Müttefik milletler birbirlerinin meselelerini, müşküllerini
ve imkân ve iktidarlarını ne kadar iyi anlar ve bilirlerse müşterek
çalışmaları da o derece verimli ve faydalı olur.

Bu itibarla Milletimizin çok yüksek olan manevi kuvvetini,
memleketimizin
Türk milletlerinin hürriyet ve istiklâlleri davasına (ne kadar
büyük bir azim ve imanla bağlı bulunduğumu ve nihayet askeri kudreti-
mizle iktisadi imkânlarımızı sür'atle arttırmak yolunda sarfetmekte
olduğumuz gayretlerin, kendi ölçülerimize göre, azametini dostları-
mızın daha yakından bilmeleri şüphe yokki, aramızdaki karşılıklı
bağların daha da kuvvetlenmesini sağlayacaktır.

030	01			40	238	15
-----	----	--	--	----	-----	----

2

Celal Bayar'ın ABD Ziyareti Öncesi ABD Başkanı Eisenhower'e Yazdığı Mektup
Metni -3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 3 -

İşte bu seyahatin bana bahşedeceği fırsatlardan faydalanmak
ve geniş malûmat vermek suretile, esasen bizi yakından tanımağa
bağliyan Amerikan dostlarımızın, Memleket ve Milletimizi daha da
yakından tanımalarını sağlamak imkânını bulacağımı kuvvetle ümit
etmekteyim.

17.1.1954 saat 15³⁰ da telefonda
F. Bellez'e yazıldı.

030	01		40	238	15
-----	----	--	----	-----	----

3

Ek -6: ABD Tarafından, Türk Amerikan İlişkilerinin 10. Senesi İle İlgili Yayınlanan Mesajın İngilizce Metni

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
CUMHURİYET ARŞİVİ

Dulles'in Başbakanımıza
Tınman Doktorunu 10 cu
Senesi degerli minnetleyle
dolugune Mesajı

No. 1580

American Embassy

Ankara, March 27, 1957

Excellency:

I have the honor to convey to Your Excellency, for transmittal to His Excellency, the Prime Minister of Turkey, the following message to the Prime Minister from The Honorable John Foster Dulles, Secretary of State:

"Thank you for your gracious message on the occasion of the Tenth Anniversary of Turkish-American partnership. The United States values deeply the close ties of friendship and principle that unite our two countries. I know that the decade of achievement that we now celebrate is the prelude to ever closer cooperation in the future."

Accept, Excellency, the assurances of my highest consideration.

Frederick B. Lyon
Chargé d'Affaires, ad interim

His Excellency
Ethem Menderes
Acting Minister of Foreign Affairs
Ankara

030	01			6	32	09
-----	----	--	--	---	----	----

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 6 - Dosya No: 32 - Sıra No: 39

BCA, F:30. 1. 6. 32. 39

ABD Tarafından, Türk Amerikan İlişkilerinin 10. Senesi İle İlgili Yayınlanan
Mesajın Türkçe Metni

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Türk Amerikan işbirliğinin 10 uncu senesi devriyesi
münasebetiyle göndermiş olduğunuz nazikane mesaja
teşekkür ederim.

Birleşik Amerika Devletleri, memleketlerimizi birleştiren
sıkı dostluk ve prensip bağlarına bütün şümuliyle takdir
etmektedir.

Bugün tesid etmekte olduğumuz muvaffakiyetlerle dolu
on senelik devrenin memleketlerimiz arasındaki işbirliğinin
istikbalde daima daha sıkılaşacağını müjdecisi olduğundan
eminim.

030	01		6	32	139
-----	----	--	---	----	-----

2

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 6 - Dosya No: 32 - Sıra No: 39

BCA, F:30. 1. 6. 32. 39

EK-7: TBMM 1953 Yılı Türk- Amerikan Dostluk Grubu Üyeleri

Türk - Amerikan Parlâmento Dostluk Grubu

T. B. M. M. Kurucu üyeleri G. 15 (1953)

ÖZEL

- 1- Refik Kovaltan
- 2- Kasım Küfrevi
- 3- Ethem Vassaf
- 4- Mükerrrem Sarol
- 5- Hamdi Bozbağ
- 6- Tahsin İnanc
- 7- Celâl Türkgeldi
- 8- Muzaffer Kurbanoğlu
- 9- Ömer Mart
- 10- Ali Ocak
- 11- Nadir Nadi
- 12- Celâl Sait Siren
- 13- Rifat Özdes
- 14- Sedat Barı
- 15- Server Samuncuoğlu
- 16- Mümtaz Kavalcioglu
- 17- İbrahim Kirazoglu
- 18- Behzat Bilgin
- 19- Necdet aşanal
- 20- Narnık Gedik
- 21- Ali Şobanoğlu
- 22- Abbas Gigin
- 23- Necdet İncekara
- 24- Hulusi Köymen
- 25- Saffe Gürol

Fon No: 30 1 0 0 - Kutu No: 49 - Dosya No: 290 - Sıra No: 6

BCA, F:30. 1. 49. 290. 6

EK-8: ABD Başkanı Truman'ın, Yunanistan Ve Türkiye'ye Yardım İçin Kongre'den Yardım Talebi İle İlgili Haber

ULUS
ADIMIZ ANLIMIZDIR

TÜRKİYE ve YUNANİSTAN'A YARDIM YAPILMASI İÇİN
M. Truman 400 milyon dolar istedi

Başkan diyor ki:
Türkiye'nin bağımsız olarak bekasının ehemmiyeti büyüktür

"Birleşmiş Milletler Anayasasının baskı veya siyasi nüfuz gibi oyunlarla ihlali suretiyle bozulmasına müsaade edemeyiz ! , ,

Amerika'nın kararlı durumu
Prof. Nihat ERİM
Son günlerde, birbiri üstüne

"Bu ehemmiyetli anda Türkiye ve Yunanistan'a yardımını kaçınacak olursak ihmalinizin büyük tepkileri olacaktır"

Moskova Konferansında Molotof, Potsdam kararının tatbik şeklini tenkidetti

Soyet bölgesindeki 733 fabrikadan 676 si sökülmüştür. Müttelik bölgesinde 1554 fabrikadan ancak üçünü sökildüğüne işaret etti.

Moskova, 12 a.s. — Dün Döşler Konferansında Molotof söz alarak Potsdam'la verilen kararların tatbik şeklini aynı anda tenkid etti. Molotof Alman harp gücünün başlıca temelini Avrupa, Rusya'da bulduğuna işaret edecek demiştir ki:

"Bu savaşta kazanan Almanya değil, Amerika'dır. Almanya'nın bu savaşta kazandığı hiçbir şey yoktur. Almanya'nın bu savaşta kazandığı hiçbir şey yoktur. Almanya'nın bu savaşta kazandığı hiçbir şey yoktur."

Belcika ile

Ulus, 13 Mart 1947

EK- 9: Truman Doktrini Ve Marshall Yardımının Kabul Edilmesi Üzerine Verilen Gazete Haberi

GÜLHANE Parkında Bahar Festivali

Cumhuriyet
23 Ocak Yılı Sayı: 8148
KURUCUSU: VUNİS NADİ
Ticari ve mülki adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu: İstanbul No. 248
Tatlılar: Umumi Satış: Numarası: 2429. Yayıncı: 2429. Mükab: 2429.

23 Nisan
23 Nisan 1947 tarihinde, Ankara'da, Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıldönümü kutlanmıştır. Bu gün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yıldönümü olarak kabul edilir. Bu gün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yıldönümü olarak kabul edilir. Bu gün, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yıldönümü olarak kabul edilir.

Amerikan Ayanı Yardımını Kabul Etti

Tasarı 23 reye karşı 67 reyle tasvib olundu
Washington'dan sabaha karşı verilen tafsilât

Vandenberg tasarı reye konmadan evvel mühim bir nutuk söyledi
Cumhuriyetçi Lideri: "Bu yardım akim kalırsa tecavüze yol açacak ve Amerika için tehlike başgösterecektir," dedi

"Amerikan Ayanı yardımı kabul etti", Cumhuriyet, 23 Nisan 1947, s. 1,3.

EK- 10: Missouri Zırhlısının Gelişi İle İlgili Manşetten Verilen Gazete Haberi

Cumhuriyet, 6 Nisan 1946

EK-11:

Missouri Zırhlısının Ülkemizden Ayrılışı Üzerine Gazete Haberi

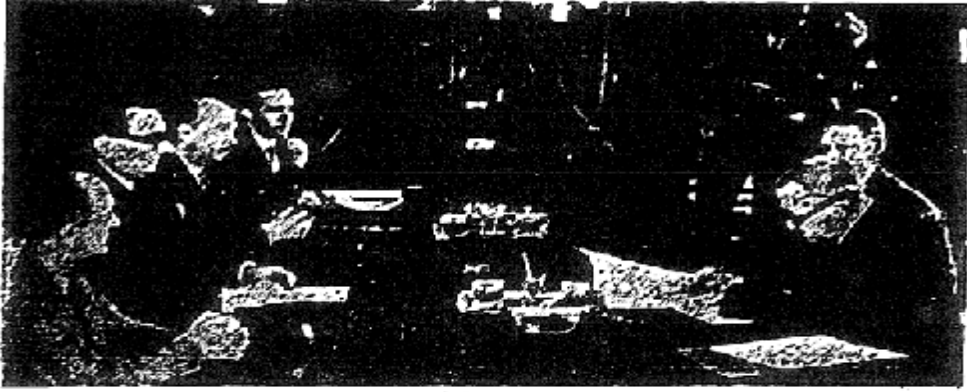

Vakit, 9 Nisan 1946,

EK- 13: Türk-Amerikan Kültür Antlaşması İle İlgili Haber

Türkiye ile Amerika kültür anlaşması dün imzalandı

İki memleketi kültür sahasında bir kat daha yaklaştıracak bu anlaşmanın tatbikini Türk - Amerikan Komisyonu temin edecek

Türk - Amerikan kültür anlaşması imza merasiminden bir görüntü

Ankara, 27 (Telefonla) — Bu kültür anlaşması Amerikan bü-
roba. Dış İşleri Bakanlığında yük elçisi ile Dış İşleri Bakanlı-
Türkiye ile Amerika arasındaki 43 maddeli kâhîbi tarafından ma-
resimle imzalanmıştır. Aşağıda
bir buluşmasını bildireceğim bu
Dernek Sa, 3 S. 3 60

Vatan, 28 Aralık 1949

EK-14: 1951-1952 ders yılı için ABD'ye gönderilecek öğretim görevlileri ile ilgili haber

Profesör ve talebe

(1951-1952 1. inceleme)
Yıllık bir mübadele programı ile Türk - Amerikan kültür münasebetlerinde yeni bir safha açılmıştır. Amerika ile anlaşma imzalayan diğer devletler arasındaki bu gibi mübadeleler için gerekli mali kaynaktan, Amerikan kongresi tarafından kabul edilmiş olan Fulbright kanunu ile temin edilmiştir. Türkiye bu nevinden anlaşma imzalamış olan 13 üncü memleketlerdir.

Bu sayede Amerikalı öğrenciler Türkiye'ye tahsil için gelebilmekte ve Amerikalı öğretmen ve profesörler, Türkiye'de muvakkaten vazife alabilmektedirler. Aynı şekilde Türk öğrenci ve profesörler de akademik çalışmalar için A.B.D., ne gelebilmekte diler.

Türkiye ile A.B. Devletleri arasında eğitim sahasında yapılacak eşhas mübadelelerine dair 1951 - 52 de tatbik olacak birinci yıllık programı gereğince takriben 20 Türk öğrenci, öğretmen ve profesör için Fulbright'dan yol masrafları temin edilmiştir.

Yurdumuzda Fulbright programına göre iki yıl içinde (1951 - 52, 1952 - 53) eğitim alanında yapılacak mübadelelere her yıl için ayrılmış olan Türk lirası, 250,000 dolar muadilidir.

Merkezi Ankarada olan Türkiye'de Birleşik Devletler eğitim komisyonu, Fulbright yardımları için yapılacak bütün müracaatların ve Türk müesseseleri tarafından Birleşik Devletlerden getirilecek ziyaretçi profesör taleplerinin merciidir.

Birleşik Devletlerde tahsil ve araştırma yapmak isteyen üniversite mezunu Türklerin faydalanabilecekleri bazı para yardımlarını toplu olarak belirtmekte fayda buluyoruz:

1951 - 52 akademik yılında Birleşik Devletlerde tahsil yapmayı kolaylaştırmak için tesis edilen para yardımlarının tevzi tarzını gösteren aşağıdaki malumatı, Türk Üniversitesi ve öğrencilerinin dikkat nazarına arz ederiz;

1 - Birleşik Devletlerde tahsil yapacak olan ve aran-

lan şartları haiz bulunan 20 ilâ 30 öğrenciye Amerikaya gidiş ve dönüş yol masraflarını karşılayacak para yardımları yapılacaktır. Bu yardımlar Türkiye ve Amerikan hükümetleri arasında kararlaştırılmış bulunan Fulbright programı gereğince verilecektir.

2 - Aynı kategoriye giren öğrencilerden 10 ilâ 20 sine, Birleşik Devletler hükümeti tarafından, tahsil harçlarını ve geçim masraflarını veya bunlardan birini karşılayacak para yardımları yapılacaktır.

3 - 10 ilâ 15 kadar yüksek tahsil görmüş, Türk öğrencisine, hususî bir teşkilât olan ve alakalı Amerikan Üniversiteleri ve mahallî gruplarla işbirliği yapan Newyork, «Milletlerarası eğitim enstitüsü» tahsil harçlarını ve bazı hallerde hâveton geçim masraflarını karşılayacak para yardımları yapılacaktır.

Müracaat kâğıtları ve yukarıda bahsedilen yardımların temini için gerekli şartlara dair malumat, Sümer sokak 18, Yenisehir, Ankara adresindeki Birleşik Devletler Eğitim Komisyonundan alınabilir. Bütün müracaatlar 10 Kasım 1950 den evvel yapılmalıdır. Kendilerine yardım yapılması için komisyona tavsiye edilecek namzetlerin seçimi, Türk ve Amerikan vatandaşlarından müteşekkil bir eleme komisyonu tarafından yapılacaktır. Ancak şunu bilhassa belirtmek isteriz ki, iyi derecede İngilizce bilmeyen adayların müracaatları nazarı itibara alınmayacaktır.

Amerika - Türkiye
arasında

Profesör ve talebe mübadelesi

1951 - 52 ders yılı için
20 - 30 Üniversite talebesiyle
10 öğretmen ve ya profesör
Amerikaya gönderilecek

Ankara, 21 (A.A) — Birleşmiş Milletler Eğitim Komisyonu bu sabah saat 11 de Sümer sokaktaki merkezinde bir basın toplantısı tertip etmiş ve komisyon üyelerinden Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Profesör Fadıl Hakkı Sur şu de- meçte bulunmuştur:

Türkiye ve Amerika bu sonbaharda eğitim sahasında iki (Devami Sa, 5, Sü, 5 de)

Milliyet Gazetesi, 22 Ekim 1950

EK-15: Erzurum Atatürk Üniversitesinin Kuruluşu İçin ABD'nin Nebraska Üniversitesi İle Yapılan Anlaşma İle İlgili Gazete Haberi

Doğu Üniversitesi ile ilgili anlaşma

[Baştarafı 1 incede]
nan Celâl Yardımcı ezcümle şunları söylemiştir:

«Amerikalıların kültür hareketlerimize gösterdikleri yakın alâkadan fevkalâde memnunum. Washington'da iken Dış Faaliyetler Dairesi Reisi Harold Stassen ile görüştüm.

Stassen, Atatürk Üniversitesinin kurulması için bize, birbuçuk milyon dolarlık bir yardımın yapılacağını bildirdi.

Eylülün yirmisinde Nebraska Üniversitesinden bir profesör, gerekli tetkiklerini yapmak için Türkiye'ye gelecektir. Elde edilen neticelerden çok memnunum.»

Maarif Vekili Amerika seyahati esnasında burada bulunan Türk talebeleri ile de yakından alakadar olmuştur. Öğrenildiğine göre Vekil, Türkiye'ye döndükten sonra dışarıda okuyan ve bilhassa ihtisas yapan talebelerimiz hakkında bazı mühim kararlar alacaktır.

Bu yeni kararlar bilhassa Amerikaya gelerek tahsillerini bitirdikten sonra memlekete dönmek istemeyenler üzerinde olacaktır. Tahmin edildiğine göre, bundan böyle Amerikaya yollanacak olanlar için daha sıkı tedbirler alınacak ve bunların muhakkak surette Türkiye'ye dönmeleri temin edilecektir. İlk iş olarak Vekile seyahatinde refakat etmiş olan New-York Kültür Ataşemiz Hekingil'in kadrosu genişletilmiştir. Yeni kadro Amerika'da tahsilde bulunan talebelerimizi daha iyi bir şekilde kontrol edebilecek bir duruma sokulmuştur.

Celâl Yardımcı, çarşamba günü İngiliz kültür heyetinin davetlisi olarak Londra'ya hareket edecektir.

Vekil, İngiltere'de iki gün kalacak ve muhtemelen cumartesi günü Türkiye'ye müteveccihen Londra'dan ayrılacaktır.

Doğu Üniversitesi ile ilgili anlaşma

Celâl Yardımcı Nebraska Üniversitesi ile bir anlaşma imzaladı ve 1.5 milyon dolarlık kredi sağladı

New-York, 6 (ANKA) — Doğuda açılacak Atatürk Üniversitesi için tetkikler yapmak üzere Amerika hükümetinin davetlisi olarak Amerika'ya gelmiş olan Maarif Vekili Celâl Yardımcı, Nebraska Üniversitesi ile gerekli anlaşmaları imzalıyarak New-York'a dönmüştür.

Yapılan anlaşmalar hakkında ANKA Ajansına beyanatta bulundu. [Devamı Sa. 3 Sü. 2 de]

Ek-16: Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Açılacak Olan Fakültelerle İlgili Gazete Haberi

Atatürk Üniversitesinde bütün fakülteler olacak

Amerikan sistemiyle çalışacak Üniversitenin inşa edileceği Erzurum için bir kalkınma plânı da hazırlanıyor

(Nefret Selçuk - Husul Muhabirimiz)

ANKARA, 26 — Erzurum'da tesisi kararlaştırılan Atatürk Üniversitesinin diğer üniversitelerimiz gibi bütün fakülteleri ihtiva etmesi

lüzumlu görülmüştür. Bu hususu teyit eden Maarif Vekili, «Böylelikle Doğuda bir üniversite şehri ve İrfan âbidesi tepekkül etmiş olacak» demiştir. Vekil, İzmir'den yazdığı Devrim Sa. 7. S. 1 de

Atatürk Üniversitesinde bütün fakülteler olacak

• Baştafs 1 incede rın çehrimize gelerek çalışmaları tekrar gösden geçirecektir.

Atatürk Üniversitesinin Eğretim kadrosu, Türk ve Amerikan ilim adamlarının iştirakiyle meydana getirilecektir. Bu kadronun tamamıyla yeni bir hüviyet arzedeceği ve diğer üniversite kadrolarının elemanları arasından ancak bir kısmın Atatürk Üniversitesine nakledeceği belirtilmektedir.

Üniversite, Amerikan sisteminde çalışacak

Atatürk Üniversitesi, Amerikan Landgrand Üniversitesi sisteminde çalışacaktır. Bu üniversite, Amerika'nın bugünkü terakki seviyesine ulaşmasında belli başlı tesiri olan bir ilim müessesesidir. Üniversitenin bütün ilim dünyası tarafından büyük bir alaka ile takip olunan cüriz metodu şudur:

«İlim, yalnız profesörle öğrenci arasında bırakılmaz. Ondan halk da istifade etmelidir. Binasıaleyh hususî araştırma usulleri ve araştırma istasyonları vasıtasıyla ilim, halkın ayağına kadar götürülmelidir.»

Atatürk Üniversitesi için de aynı yolun seçilmiş bulunması Maarifçileri memnun etmiştir. Şimdi bütün çalışmalar bu sistem Türkiye ve bahusus Doğu vilayetlerimizin bünyesine uydurularabilmesi ile ilgili tetkiklere ihisar ettirilmiştir.

menteur.

Amerikalı mütehassısların hazırlayacağı rapor

Atatürk Üniversitesinin kuruluşunda çalışacak olan dört kişilik Amerikalı mütehassıs hey'et, ayrıca görevli raporların hazırlığına başlamıştır. Hey'etin başkanı Dr. Marvel L. Baker bir Atatürk hayranı olmakla tanındığı için raporları b.3 noktadan da ehemmiyet kazanmaktadır.

Önümüzdeki günlerde Erzurum'daki inaat sahalarının genişletilmesi maksadıyla ilâve edilecek yerlerin tesbii ve istimlak işlerinin tamamlanması arzu edilmektedir.

Bu münasebetle Amerikalı mütehassıs Mimar Stanley Smith'in celbine karar verilmiştir. Amerikan Nebraska Üniversitesi ile yapılan bir anlaşmaya göre, tanınmış Amerikalı mütehassıslardan Mühendis Mimar Keller ve Tarihçi Prof. Albin T. Anderson da yakında Ankaraya gelerek Atatürk Üniversitesi çalışmalarına katılacaktır. Mimar Stanley Smith ve Mimar Keller, Atatürk Üniversitesinin mimari kısmının kuruluşu ile de meşgul olacaktır.

Erzurum için bir kalkınma plânı hazırlanacak

Diğer taraftan Atatürk Üniversitesi ile birlikte Erzurum vilayetin ve diğer Doğu vilayetlerimizin içtimal ve iktisadî kalkınması da zaptlanacaktır. Bu münasebetle Maarif, Nafia ve Ulaştırma Vekâletleri mütehassıslarının iştirakiyle bir özel kalkınma plânı da hazırlanacağı söylenmektedir. Doğu vilayetlerimize ait büyük ve sistemli kalkınma hareketinin ayrıca plânlaştırılmakta olduğu malumdur.

EK-17: Necip Fazıl'ın Büyük Doğu Dergisinde Türk Kamuoyunda ABD'nin Yeri İle İlgili Makalesi

BÜYÜK DOĞU

Amerika, Dünya ve Biz

Büyük dünya, milletlerin istikameti ve tekevvün hakikatından iki yalıya ayrılmıştır. Sonunda kaba ve basit iki vahid... Ya Amerikayı isteklemez, ya Sovyet Rusya'yı ya demokrasiyi ya komünizmi... Bunlardan birine temayül devlet ve kat' olarak oluruz... Amerika bizim için, onun için, ve küçük Amerikan alabir birliği hangi zaviyeden olursa olsun, Sovyetleri desteklemek adına yazılabilir. Bu yüzden, komünizme zıt bir dünya görüşü kerkem de olsa, Amerikan politikasını korumakla mükellefleriz... İkinci Dünya Harbinden sonra Avrupa medeniyetinin büyük güçsüzlüğü, bir nevi iktisadi ve teknik tabiiyet yüzünden dünya görüşlerindeki istikallerini kaybetmişler ve mecburi olarak Amerika hegemonyasına altına girmişlerdir.

İmparatorluğuna ve dünya siyasetindeki başbuğuluğuna kaybeden şahsiyetli güçlere, şimdi bütün akıyonunu ve söz hakını kaybetmiş mahzun bir ükde hallededir. Almanya, toprakları vaktiyle idemek meylkindi bulduğunda harp felaketini tedafii için, harika çapında bir kalkınmadan geçiri hiçbir çare sahibi değildir. Avrupa'nın diğer milletleri de, Garp medeniyetisi şartlarına karşı bütün güçlerini, kendi kabakları içinde, ruhi ve iktisadi gücü biriktirip ferahlığa yönelmiş ve dünya politikasına ücretsiz müesses olmak politikasını unatmış bulunuyorlar.

Yalnız Fransa (Di Göl) tecrübesinden sonra bir şahsiyet hüsnümesine düşebildi; ve (frank) isminin eski temsil hakkı üniforma yaygın bir istikamete tedbirimiz helik etti. Dis politikada ilk defa olarak (Di Göl) ün: Amerikan hava üslerini Fransada tasfiyeye kalkması, işte bir istiklal ve şahsiyet davranışının en bariz işaretidir. Bu işaret, Fransanın artık bir alel meylkinden çıkıp, Garp medeniyetini yitirmiş şahsiyetli milletlerden biri olmak sıfatını her sahada göstermek ve bütün iç ve dış bohranlarını yenmek istemesinden başka bir maksada yorılmaz.

Hakikat şudur ki, Amerika, sadece iktisadi ve teknik üstünlüğüyle yarımadır, ayrıca bir parı bulunmuş Garp medeniyetini bütün hakları ve imtiyazlarıyla ve acıklıca nefesine yamamış; ve nihai komünizme deşetine karşı kendisini biriktir tutamak haline getirmeye hilmıştır. Bu tutamağa el atılmaz da, onun iradesine boyun eğmede, dünyada birer hiçir temsil tavırlı kalmamaya, şahsiyetiz yavaş yavaş Amerika'lılara mahsus birer ve düpedüz dünyanı beklemesi elmege mecburdur.

Bu ne boğucu, sıkıcı dünyadır! Ya Garp'ı inkısaem büyütüm, asla Garp'ı inkısaem sakalım...

Nazariyede materyalist Rusya'ya karşı, ameliyede materyalist Amerika'ya karşı, şakak öyle şakak birer ve şakaklıdır. İkiden koronuz son istikamete vaktünmek istikamete kullu eden çaresi, gerekçesi, koronuzun ay şahsiyet maddesizliği hususunda şifak etmesi bir duşun, arzuluğudur.

Nazariyede:

iki Amerikan barajının arasındaki perspektif

Necip Fazıl Kısaklırek

kiye'de değil, dünyama her tarafında kendisini hissettiren bu maddi ve ayınsı zamanda manevi müfuz belki Avrupa'nın ruhi sahada bir derdidir. Zira Amerika, eski bir kök ve şahsiyet damarına bağlı olmaktan uzaktır. Garbin milletleri kastığından doğma öyle bir melezdir ki, o milletlere ait ruh aktelerinin dibinden tıraş olmuş ve meşalesiz, dıvaaz, deriziz, iztirazsız, yalnız maddi hesaplarına bağlı ve bes hasse planında yazır bir yeni insan tipi getirmiştir. Bu yeni insan, elektrikliğin ne demek olduğuna düşünmez veya düşünmekte bir fayda görmez; onu bir ampul içinde zaptetmeği kafı bulur. Bu yeni insanın hüriyet fikriden, daha doğrusu insiyakından başka hiçbir ruhi sistem yoktur. Başlı boştur, deşarına taldır, her kayıtan ve ölçüden azadedir, manevi sulfa ve disiplin boyunduraktan bir birinin hükmü altına giremez; havalı lana manasıyla tabiat ve maddi insanıdır.

Tarih, şahsiyet, ruhi hayat ve mesele sahibi milletler için de böyle bir tip, ancak hüsnü ve çarüvaca olabilir. Hete yeni bir hayat ve tekevvün arzusu, ve henüz olamamış bulunan milletler Amerikalıya övnek aldıkları gün, meydanı bütün hügalce 19 - 15 kellemeden ibaret, her an çiklet çıkıyeyen ve hüsnü hahinde konmuş ve anlaşılan, hiçbir ruhi maneyiye kıymet vermeyen başbuğur topluluğundan başka hiçbir olamaz. Amerika tipi, kendi vaktinde helik her türü içtimai emniyet ve mura-kahıye malik olabilir; fakat tekevvülünün dünyasında sadece felakettir. Amerika'yı güldür Amerika'lı olamaz helik iyi; fakat millet içinde Amerikalılaşmak, münka olduğu kadar kötü...

Başını kaldırıp büyük şehlerde öyle bir halimize bakacak olursanız, Amerikan denilen afetin, kılızında, mesçiminde, de, usulümüzde, efanızda birer kendimizden ne kadar uzaktalar görür olduğunuzu, yahut göstermek istediğimizi sezersiniz.

Mekleplerimize, gençlerimize, züppelerimize, zevka safa hayalimize; ve oradan bütün meseleselerimize, evet bütün meseleselerimize dikkatle bakınız, yeter!

Bir Amerikan gemisinin İstanbul'a geldiği gün, şehrin cecirlediği (leş), Noel Babanın çıkın etrafında çocuklar geçmez.

Eğer arada bir kendilerini bu veya bir tarzda, halik hayranlığımıza kadar uzanan kabaklıklar görürsünüz, bunu, Amerikalıların miracında değil, kendi ruhi zbulünümünün mahabatlarına verdiği gurura aramalıdır.

İktisat reçetelerine kadar her şeyi sansız cömertliğinden beklediğimiz bir millet fertlerini birer karşı daha iyi hareket etmesini beklemek ve böyle bir istidadı da Amerikalıdan ummak, yerinde sayılmaz.

Bize düşen, kendi kendimize sahip olarak, Amerika'nın ehdi mütefikli, Amerikalıdan da şhen sönün, hel de bensı tarzında dostu olmaktır. Amerikalıya da böylece kendimiz için bir saadet unsuru kılmak... Yoksa, helâ haline getirmek değil...

Bunu en küçük milletler yaparken bir yaparsanız bahrin olur. Amerika da ancak böyle bir şahsiyet maddi ve manevi itibar bilebilir. Yoksa, zıtlıp çetnel menfaatleri bakımından alıkdardır olduğu; ve bir Amerikan bahriyelisinin iki yana açık bakışları arasındaki perspektif içinde mutlak ettiği kadodan ileriyeye geçmez.

Dış siyasetimizde Amerika ve iç bünyemizde Amerikanın politikasını, kendimizde tecere kabul etmez bir şahsiyet vahid ne göre ayarlanmakta, devlet ve millet çapında kalkışımızın ki satacak derecede büyük ve bilge hükim bir mâna güldür.

Bu mâna ta merkezinin çarüvıcılığı gün, Yur' ve Amerikan hakikatları, biri şu kadar yditi ve olarız sadece ay ve yditi, iki ayrı dünyanı iki ay ve fakat dalına beraber aynı siltleri halinde yanına güldür gelebilirler.

17 Temmuz 1959, Cum
SAYI
20

Büyük Doğu Dergisi, 17 Temmuz 1959

EK-18: İstanbul Sinemalarında Gösterimi Yapılan Amerikan Filmlerinin Gazete İlanı

Pratik Almanca Konuşma
Önceki

Almanca öğrenmeye yeni başlayanlara alfabe, gramer ve konuşma usullerini öğretecek bir küçük eserini bir buzdolabı da Türkçe harflerle almanca kelime ve cümlelerin okunus tarzlarını göstermek ve sürekli gibi aynı zamanda küçük terimlerle de bulunmalıdır. İstifadeli bir eserdir. Tavsiye ederiz. İnkilâp Kitabevi tarafından çıkarılmıştır.

HANİMELİ
Bu küçük gazetesinin 12 net aralık sayıları çıktı. İlk edisyonu tamamlayan Hanimeli bu sayısında bilhassa bir çok yün örgü model ve kumaş örnekleri, örnekleri, bükümleri, rub taklitle okunması değer bir çok yanları bu güzel kadim mecmuasını tavsiyeye layık bir hale gelmiştir.

Geometri Öğretimi
Zamanın büyük öğretmenleri takdirle kazanmış olan Fuad Bayraktar, geometri dersini için de bir klavye hazırlamıştır. İkinci öğretilerinin günlük çalışmalarında doğrudan doğruya yardım dokunabilecek amelli bir eser olan "Geometri Öğretimi"; mümkün mertebe bol mülal vererek bilhassa geometri konularını sekillendirme bahset çok geniz tutulacak hâzırlandı. Öğretmenler için pek yararlı bir eserdir. Eserin sonuna bir takım ders örnekleri de eklenmiştir. İnkilâp Kitabevi tarafından yayımlanmıştır.

Bugün Matinelerden İtibaren
ALKAZAR Sinemasında
Senenin en heyecanlı filmi. Bir masum zorla nasıl gangster sebesine girebilir??.. Süslü, kimse nasıl mahkûm edilir?.. Bir insan zorla nasıl kaçak olur?
BENİ BİR KAÇAK YAPTIKLAR
«Fugitive».

TÜRKÇE SÖZLÜ
Şehir Tiyatları sanatçıları tarafından mükemmel bir surette dublaj edilmiştir. Baş rollerde
SALLY GRAY — TREVOR HOWARD
Filminde görüp heyecan ve korku içinde yaşayacaksınız. Numaralı koltuklarınıza lütfen evvelden aldırınız. Telefon: 4262

ATLAS-FILM
EFE AŞKI
Şaheserini Türk Filmçiliğine armağan eden.. Atlas Film Müessesesi Çok yakında gene bir şaheser olan
DİNMIYEN SIZI
Filmini sunacaktır. Türk sahnesinde güzel kıymetleri olan **TALAT ARTEMEL — RESİD GÜRZAB — PERİHAN YENAL** ve **SÜKRÜYE ATAVIN** yaratmış bu şaheserde.. Aynı zamanda memleketimizin varlığı ile iftihar ettiği eşsiz **See Sema Karayaz**, **HAMİYET YÜCESİ**'ni göstercek, büyük alkış yapan **CEMİL SİYAH** şarkısını bizzat kendisinden dinleyeceksiniz.

ATLAS'ta
Amerikalı Zenci Yıldız
VIRGINIA PARİS KONSERİ
21 Aralık Salı
Saat 21 de

İçkiye Cumhuriyeti, yaşasın Türk adliyesi diye bağırıyorlardır. Göz yaşları içinde salondan çıkan şarkılar, dışarıda dostları ile içecek içmişler ve albay Mihalakief omuzları üzerine kaldırılarak Kapialtı Jan darma karakoluna götürülmüştür.

CEMBERLİTAS SINEMASINDA
Bugün matinelerden itibaren senenin en büyük iki filmi birden
1 - KAHKAHA TUFANI
(RENKLİ)
DANNY KAYE — VIRJİNİA MAYO
Dünyanın en büyük komik, Şarlo'yu bile güldüre bırakan hârika adam **DANNY KAYE**'nin şimdiye kadar çevirdiği en büyük ve en son filmi..
2 - KANLI ASK
İstanbulda ilk defa: **TÜRKÇE SÖZLÜ**
ISA POLA — DORIS DURANTI
tarafından yaratılan aşk - İhtiras filmi, büyük bir alle dramı, ibret alınacak büyük bir ders.
Bu film İstanbulda ilk defa sinemamızda gösterilecektir..

MARMARA SINEMASINDA
Bugün: Matinelerden İtibaren 2 müstesna film birden:
1 — M. G. M. Film Şirketinin yaptığı en fevkalâde film
ALEVDEN GÖNÜLLER
Walter Pidgeon — Claudette Colbert — June Allyson
nefis ve içli mevzuu ile seyredenleri teshir edecek mevzûun en gülsde filmi.
2 — Bu şahesere ilâveten:
HİRCİN KIZ
AŞK VE İHTİRAS ROMANI.

Metro Goldwyn Mayer'in en son ve senenin yegâne Wallace Beery filmi
SAHTE EVLAT
(Alias a Gentleman)
Wallace Beery — Tom Drake — Dorothy Patrick
Ortağı tarafından aldatılan tövbekar bir haydutun insani çileden çıkarsak ve acıklı macerası
BU AKŞAM
YILDIZ SINEMASINDA
DİKKAT: İzdihama meydan vermemek üzere yerlerinizi evvelden aldırınız. Telefon: 42847

TAKSİM SINEMASINDA
17 Aralık Cuma-gününden itibaren kahkaha ile gülmek.. Heyecandan tikamak ve nefis şarkılarla mestolmak istiyorsanız TÜRK Filmçiliğinde yeni bir çığır açan
KANLI TASLAR
Filmini muhakkak görünüz.
Yarım akıllı Vell rolünde : **VAHİ ÖZ**
Erarengiz İzz rolünde : **NEVİN APPAR**
Tabanus aktör rolünde : **AZİZ BASHMACI**
Kati rolünde : ... İste onu söyleyemeyiz!
Filmin sonunda belli olacak, maamafik çok akıllı İseniz, daha evvelden bulabilirsiniz.
Besteler yepyeni bir tarzda: Üstad **SADETTİN KAYNAK** tarafından
Şarkılar: Billör Sesli **HAMİYET YÜCESİ — LEZİZE ÖKTE — KEMAL GÜRSES**
Filmli idare eden: **TURGUT DEMİRAG AND FİLM**

Yalnız bu mevzûun değil, yılların en güzel aşk, en büyük macera filmi.
KANLI PRENS
Yaratıcılar:
MARIA CASARES — PHILIPPE GERARD — LUCIEN COEDEL — LOUIS SALOU
Binlerce figüran.. Muazzam sahneler. Nefis hâzırasını asla unutmayacağınız bir şaheser
Fransızca orijinal nitahsa **MELEK BU AKŞAM İPEK** Türkçe Nüshan
Dikkat: Bu gece için Melek'te loca ve numaralı koltuk kalmamıştır. Filmin uzunluğu yüzünden seanslar Melek: 2.30 — 4.45 — 7 — 9.15 İpek'te: 2.30 — 4.30 — 6.30 ve 9 da.

KADIKÖY HALE de
Bugün matinelerden itibaren
Senenin en muazzam, en içli fevkalâde filmi:
VATANA DÖNÜŞ
Baş Rollerde: Sinema dünyasının ideal çifti:
CLARK GABLE — LANA TURNER
Bu cidden fevkalâde filme ilâveten
YILMAZ KOVBOY
Aşk.. Macera ve sergüzeştler romanı.

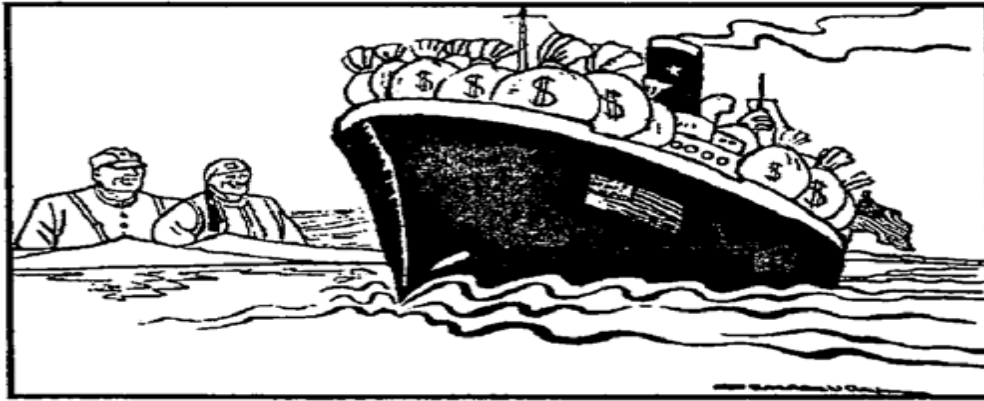
Ek-19: Missouri Zırhlısının Gelişi Dolayısıyla Yapılan Hazırlıklardan Birkaç Tanesi.

Missouri Sigarası, Pulu, Kızkalesi Ve İngilizce Hazırlanan Mahya

<http://www.emekliasubaylar.org/yazarlar/item/1798-kusura-bakma-pasam>. (14.01.2017)

EK-20: Mizah Dergisi'nde ABD tarafından Türkiye ve Yunanistan'a verilen Yardımla ilgili karikatür.

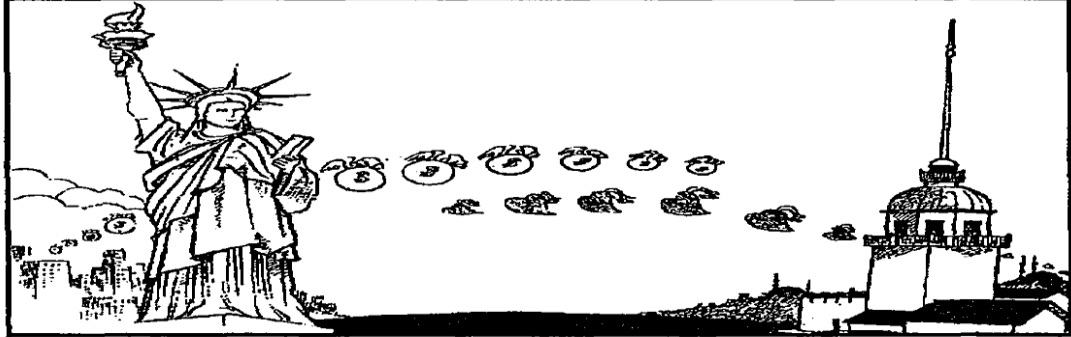

--- Atom bombası mı?
--- Hayır, daha tesirlisi...

MİZAH
28 Mart 1947

Mizah Dergisi, 28 Mart 1947

EK-21: Akbaba Dergisi'nde Özgürlük Anıtı Ve Kız Kulesi Amerikan Yardımına Karşılık Türk Dostluğu Alınıyor. Kanat Takmış Dolar Keselerine Karşılık Kanatlanmış Kalplerimiz.

Amerika ile Türkiye arasında : Gelender, Giderler !..

Akbaba Dergisi, 2 Nisan 1947

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Gaziantep'in Şahinbey ilçesinde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Gaziantep'te tamamladıktan sonra 2006 yılında Mersin Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne kaydoldum ve 2011 yılında aynı bölümden mezun oldum. 2011-2013 yılları arasında Mersin Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi tamamladım. 2013 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Tarih Bölümünde Yüksek Lisans programına başladım.